

CHILIDÚGU
SIVE
TRACTATUS
LINGUAE CHILENSIS

OPERA
BERNARDI HAVESTADT.

EDITIONEM NOVAM IMMUTATAM
CURAVIT
DR. JULIUS PLATZMANN.

VOLUMEN I.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MDCCCLXXXIII

CHILIDÚGU SIVE RES CHILENSES VEL

Descriptio Status tum naturalis, tum civilis, cum moralis Regni populique Chilenfis, inserta suis locis perfectæ ad Chilensem Linguam Manuductioni,

DEO O.M.

MULTIS AC MIRIS MODIS

JUVANTE

opera, sumptibus, periculisque

BERNARDI HAVESTADT

Agrippinensis quondam Provinciæ Rheni Inferioris primum Horstmariae in Westphalia, deinde in Americæ Meridionalis RegnoChilenfi e Societate JESU Missionarii.

TOMUS I.

17

Permiffu Superiorum ac Rmi & Eximii D. Ordinarii
Colonienfis Facultate speciali.

Monafterii Westphaliæ Typis Afchendorfianis.

FACULTAS SPECIALIS.

Tractatum de lingua Indorum * in Chilensibus Provinciis habitantium & doctrina Christiana iis tradita scriptum à R. D. BERNARDO HAVESTADT Colonienfi quondam Missionario in dictis terris Indicis, dum sacra Evangelici operarii functione cum aliis Societatis JESU sacerdotibus linguæ illius peritiam acquisivit, & prædicatione aliisque exercitiis perfecit, scriptum, ac deinde diligenti opera expolitum imprimendi Facultatem concedo.

23. Martii 1775.

J. G. KAUFFMANN, S. Th. D.
Curiae Archi-Ep. Sigillifer Major
& Librorum Censor Ordinarius,
Canonicus ** S. Mariæ in Capitol.
& ad gradus mpp.

* Prior hujus libri Titulus erat: Chilidugu sive Tractatus de Lingua seu Idiomate Indo-Chilensi.

** Modo ad S. Gereonem, nec non Examinator synodalis, atque Emeritus Universitatis Colonienfis p. t. Rector perquam Magnificus.

Habet autem Lingua Chilensis quam plurima omnino præclara, rara & inaudita: unicam nempe Declinationem, Conjugationem unicam, & utramque perfacilem & obviam; unicum genus, nullum Nomen aut Verbum anomalum; Regulas non nisi universales ac sine exceptione, atque semper eadem vox paucis literis mutatis, demptis aut adjectis, agit vices & substantivi, & verbi, & adjectivi, & adverbii; adjectisque vel insertis variis & sæpe permultis Particulis format omnia & quæcunque sua composita, nec raro sensum integrum & bene longum:

Unde fit, ut Lingua Chilensis sit Lingua multo facillima; & tametsi Barbarorum, non solum non barbara; sed aliis Linguis tanto melior; ut sicuti montes Andes alios montes; ita hæc alias Linguas usque eo superemineat; ut qui callet Chilense Idioma, alias Linguas velut e specula longe infra se despiciat, clare patenterque agnoscens quantum sit in illis superflui, quam multa quoque desint, &c. &c. & quam jure merito unicuique non Chileno exprobrari possit:

Si tua Lingua bona est, tamen est præstantior illâ Lingua Chilena, brevis quam docet iste liber. vide. P. 5. sub finem.

CHILIDÚGU

PARS PRIMA:

Chilenſis Linguæ Grammatica.

PARS SECUNDA:

Indiculus univerſalis R. P. POMEY Soc. Jeſu in Linguam Chilenſem translatus, additisque exemplis quam plurimis ad facilius addiſcendum auctus. (a)

PARS TERTIA:

Catechiſmus in proſa & verſu.

PARS QUARTA.

Voces Indicæ ordine alphabetico, adjectis numeris, ubi ſingulæ plenius & copioſius explicantur. (b)

PARS QUINTA:

Voces latinæ eodem ordiue, & adjectis numeris.

PARS SEXTA:

Notæ Muſicæ ad canendum in Organo cantiones Partis tertiæ à n. 650. uſque ad n. 676.

PARS SEPTIMA:

Mappa Geographica cum Diario &c. (c)

INDEX

(a) Hæc Tomus. I. (b) hæc Tomus II. (c) hæc Tomus IIJ.

INDEX CAPITUM

PARTIS PRIMÆ

Dedicatoria.

Caput 1. de literis earumque pronuntiatione

a n. 1

Cap. 2. de Nomine. 6

Cap. 3. de Pronomine. 13

§. 1. de Pronomine primitivo. 13

§. 2. Pronomina derivata. 24

Cap. 4. de Verbo. 32

§. 1. de Verbo absque negatione & Transitione. 32

§. 2. de Verbo Passivo. 96

§. 3. de Verbo Negativo. 104

§. 4. de Verborum Transitionibus. 118

Transitio ad primam. 119

Transitio ad secundam. 150

Secundus modus Transitionis 1mæ

ad 2dam. 173

Tertius modus 1mæ ad 2dam. 174

Transitio ad tertiam. 175

Alius modus Transitionis ad 3tiam. 181

Transitio Reciproca. 185

Alius modus Transitionis 1mæ ad

2dam. 187

Cap. 5. Literæ & particulæ, quæ verbis additæ, aut insertæ, eorum significatio- nem extendunt, mutant, aut aliter affi- ciunt.	191
Appendix de Verbo Pin.	234
§. 1. Variæ significationes Verbi Pin.	235
§. 2. Constructio Verbi Pin,	237
Cap. 6. de Relativis & Interrogativis.	263
Cap. 7. de Comparativis & diminutivis.	269
Cap. 8. de Constructione Nominum, Ver- borum, participiorum, &c.	274
Cap. 9. de Adverbiis.	286
§. 1. Regulæ formandi adverbia.	287
§. 2. de adverbiis, quæ adverbiis lati- nis respondent.	288
§. 3. de adverbiis Linguae Chilenæ pro- priis.	289
Cap. 10. de Præpositionibus.	290
Cap. 11. de Conjunctionibus.	291
Cap. 12. de Interjectionibus.	292
Cap. 13. de Particulis expletivis & exorna- tivis.	295
Cap. 14. Idiotismi seu modi loquendi Lin- guæ Chilenæ proprii.	296
Cap. 15. de accentu & orthographia.	298
Epistola.	299

INDEX

INDEX PARTIS SECUNDÆ SEU INDICULI UNIVERSALIS.

Pars prima de mundo ejusque partibus.

Prænotanda,	300
Mundi creatio.	301
Cap. 1. de Mundi partibus,	309
de cœlo Empyreo,	311
de Firmamento & Astris,	320
Planetæ,	333
Cap. 2. de Aëre,	344
Meteora ignea,	345
lucida,	346
aquea,	347
Cap. 3. de igne,	349
Cap. 4. de terra,	356
Animalia terrestria,	361
domestica,	362
belluæ silvestres,	373
feræ seu animalia ferocia,	375
serpentes,	376
amphibia,	377
insecta,	378
volucres,	379
aves aucupes,	380
prædatrices,	381
nocturnæ,	382
oscines seu canoræ,	383
aquatiles,	384

voraces,	385
escariæ.	386
indolis ab aliis diversæ.	387
insecta volucris,	388
avis partes & membra.	389
Pisces,	392
piscis membra,	394
Arbores.	397
fructiferæ.	398
non fructiferæ.	399
arbusta.	401
partes arboris,	403
plantæ.	406
frumenta.	407
legumina.	408
herbæ hortenses.	409
simplicia.	410
Machiorum medicantium cantuunculæ,	411
agrestes herbæ.	412
flores.	415
colores.	417
metalla.	420
fossilia.	423
lapides.	425
Cap. 5. de aqua,	428

Pars secunda.

De Homine ejusque partibus,	434
partes exteriores humani corporis.	436
partes internæ: ossuariæ,	454

car-

carneæ,	455
cartilagineæ,	456
humores,	457
excrementa.	458
quinque sensus corporis.	459
dotes humani corporis.	461
vitia humani corporis.	462
vitia gravia.	463
de vestibus.	466
vestes muliebres.	469
mundus muliebris.	472
de re cibaria.	474
potio.	477
de anima: illius facultates virtutesque.	480
vitia.	483
animi motus.	486
flagitia, quæ vitiorum cupiditatumque effrenatarum effectus sunt,	489

Pars tertia.

De Civitate ejusque partibus.	492
Cap. 1. de incolis Civitatis:	
ætatis differentia.	495
diversitas conditionum.	498
Cognitionum varii gradus.	501
Affinitatum varietas.	504
modi & formulæ.	506
salutandi & valedicendi.	506
salutandi per alium.	507

petendi, colloquendi,	508
minæ, comminatio,	509
juramenta,	510
execrationes, imprecationes,	511
excusationes,	512
Nomina, cognomina,	513
mutuæ inter homines rationis diversitas	514
Cap. 2. de domo ejusque partibus	517
domûs supellex.	520
Cap. 3. de Templo & rebus sacris,	523
Cap. 4. de Forenfi Curia,	525
Reorum supplicia,	528
Cap. 5. de re militari.	531
Cap. 6. Scientiæ: Medicina,	534
Astronomia,	539
Arithmetica,	544
Statica.	551
Geometria.	554
Nautica,	557
Musica,	561
Mechanica,	565
Artes liberales,	570
Notandum.	574

INDEX PARTIS TERTIÆ, QUÆ EST CATE-
CHISMUS IN PROSA & VERSU.

Caput 1. Preces: per signum Crucis,	575
Pater noster,	576
Ave MARIA,	577
Credo,	578
Decalogus.	579

Quinque præcepta Ecclesiæ.	580
Septem Sacramenta.	581
Actus Contritionis.	582
Salve Regina.	583
Interrogatiunculæ Catecheticae.	584
Cap. 2. Tres sermones, quibus dictæ Ro- gatiunculæ acclarantur.	585
Sermo primus, quo explicantur tres primæ quæstiunculæ.	586
Sermo 2dus super quartam, 5. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. interrogationes.	591
Sermo tertius super interrogatiuncu- lam 12. & reliquas.	603
Cap. 3. sermo quartus super interrogatio- nes 12. 13. & 14tam.	615
Cap. 4. Praxis administrandi Indis Chilen- sibus Matrimonium.	
Examen.	630
Proclamationes.	631
Cap. 5. de Sacramento Pœnitentiæ.	634
Ratio interrogandi accedentem Indum Chilensem ad Pœnitentiæ Tribunal.	635
Cap. 6. de sanctis, Eucharistiæ Sacramento.	
§. 1. de Communione Infirmorum seu sacro Viatico.	636
§. 2 de Sacramento extremæ Unctionis.	638
§. 3 Doctrina de Ssmo Eucharistiæ Sa- cramento.	639
Præparatio ad sacram Communionem.	639
Oratio ante sacram Communionem.	640

Gratiarum actio post sacram Commu- nionem.	641
§. 4. de Sacrosancto Missæ Sacrificio.	642
de Ssmo Rosario.	643
Cap. 7. de Sacramento Baptismi.	644
Cap. 8. de Confirmationis Sacramento.	646
de Sacramento Ordinis sacri.	647
Cap. 9. de actibus Fidei, spei & charitatis.	648
Cap. 10. Catechismus in versu: Credo.	650
Pater noster.	655
Decalogus.	656
de Ssmo JESU Nomine.	665
ad Ssmam Eucharistiam, & simul de immaculata B. V. M. conceptione.	657
Scitu necessaria necessitate medii.	658
Varii actus Contritionis.	659
Attritionis & Contritionis simul.	663
Cantio P. Ludovici de Baldivia de pue- ro JESULO.	665
Salve Regina.	666
Omni die dic MARLÆ.	667
de S. Josepho.	668
ad S. Angelum Custodem.	669
de animabus in Purgatorio.	670
Modus mane surgendi & de bona inten- tione.	672
Cantanda in adventu Præsidis, Episcopi, R. P. Provincialis &c.	673
In Comitibus generalibus.	675
Versus Latini.	

DEDICATORIA SANCTISSIMÆ VIRGINIS MARIÆ NOMINI.

Hunc Tractatum, O DEIpara Virgo! Hispanice DEO juvante a me conscriptum, sanctissimo Divinissimoque JESU dilectissimi Filii Tui Nomini jam ab anno 1765. dedicavi: Hunc eundem ab eodem me servo Tuo Mancipioque, eodem favente Numine nunc redditum Latine; cui potius quam Tuo sancto, & post JESU Nomen sanctissimo Nomini dicem, dedicem, consecrem?

JESUS Filius Tuus Homo est; at Homo-DEUS: Tu affectu ac Patrocinio Universi generis humani es Mater, & Mater mea; at simul generatione, qua JESUM Virgo peperisti; es DEIpara: JESUS salvatoris Nomen est, quod qui invocaverit, salvus

salvus erit: MARIA Salvatoris Matris est Nomen stellam significans; quam qui semper respexerit; salutis portum inveniet: JESUM inclamantes salvi erunt: MARIAM ut par est, invocantes, JESUS salvos faciet: JESUM legimus fecisse MARIÆ Nomine intercedente; quod solo suo Nomine invocatus non fecerat: nam sic Filius Matrem vult honorare: JESUS sui Mystici corporis, quod est Ecclesia, caput est; sed hujus sui Mystici corporis, MARIAM vult esse collum; eo quod omnia nos vult habere per MARIAM: Pharaon ite, aiebat, ad Joseph: JESUS nos mittit ad MARIAM; Optimus Filius ad optimam Matrem; ut Mater sic a Filiis honoretur.

JESUS est Luminare majus, ut præsit diei: MARIA Luminare minus, ut præsit nocti: JESUS verus DEUS cultu Latriæ in Cælo & in Terra jure merito colitur & adoratur: MARIA Deipara, est sola, quæ cultu Hyperdulciæ (uti cælestis Curici cæteri Aulici & Ministri cultu Dulciæ) jure merito colitur & honoratur: JESUS est sol se ipso Lucens, fulgens, fovens: MARIA JESU DEI & sui Filii lucet, fulget, fovetque
Lu-

Lumine; atque ita lucet, fulget, foveat; ut cui MARIA in hac mundi nocte non luxerit, fulseritque, quem MARIA non foveat, teste D. Bernardo ac communi SS.PP. æternum pereat.

Eja ergo o Deipara, o Mater mea, o semper Virgo immaculata! immaculata, quando es concepta; & ab originali labe, ob prævisa JESU Christi merita, cujus præelecta ab omni retro æternitate, futura eras purissima Mater; fuisti præservata: (a) & immaculata, quando DEUM verum vera DEI Mater Virgo concepisti; & in partu, & post partum semper Virgo permansisti.

Eja ergo, inquam, DEI Salvatoris nostri sanctissima, Clementissima, purissima atque multo dulcissima Mater! Hoc

(a) Uterque & JESUS & MARIA peccati Originalis est expers, attamen longe diverso respectu: nam JESUS Christus est ipse Redemptor Homo-DEUS, qui qua Deus ab æterno genitus a Deo Patre absque Matre; & qua Homo in tempore natus ex Maria semper Virgine absque Patre: non descendit ab Adamo generatione ordinaria: MARIA autem JESU Christi Redemptoris Hominis-DEI vera Mater, ab Adamo generatione ordinaria descendens; ob prævisa ab æterno infinita JESU Christi Redemptoris Hominis-DEI, DEI & sui Filii merita, est a DEO ab æterno a labe peccati originalis præservata.

*per JESU Nomen, cui Hispanice a me scriptum scis tot jam annis fuisse dicatum hoc opusculum; idem nunc Latine a me red-
ditum, Tuoque dedicatum Nomini, quaeso respicere, suscipere ac admittere non dedi-
gneris: sit totus Tuus hic Tractatus, uti ip-
se Tuus esse cupio; atque ut sim & nunquam
non sim; per utrumque Nomen oro, rogo,
obsecro etiam atque etiam, iterum iterum-
que. Geistæ (b) 9. Octobris 1772.*

O sanctissima semper Virgo MARIA! Tuus o
DEI para semper ab Originali nævo Immaculata

Servus, Cliens & Mancipium' BERNARDUS HAVE-
STADT e Societate JESU DEI Patris & vestri Filii: DEI
Patris, qua DEUS est; vestri, veræ DEI Matris, qua
Homo-DEUS est.

(b) Vocabatur etiam domus Spiritûs, Arx Geistana,
Collegium Soc. Jesu ac domus tertiæ Probationis: distat
Monasterio Westphaliæ quatuor circiter leucis germ. versus
Orientem in hyberno solstitio. Fundator V. P. Mauritius
de Büren, qui ibidem obiit, at hic Monasterii ante aram
maximam honorificentissime sepultus superposita sepulchro
eleganti artificio laminâ ærea, quæ præter Familiæ insignia
habet, quæ sequuntur: R. P. Mauritius de Büren olim Ca-
meræ Imperialis Præses, Nobilium Dominorum & Baro-
num in Bären &c. ultimus spem Familiæ Deo generose ob-
tulit, in Societate Jesu piissime mortuus Geistæ anno
MDCLXI. VII. Novembris, duorum Societatis Jesu Colle-
giorum seu domuum Fundator munificus, plurium libera-
lis Benefactor, cujus Corpus sub hoc lapide ad æterna præ-
mia redituram exspectat animam. Bene precare Lector &
dic Requiem æternam dona Ei Domine. Ætas omittitur,
obiit autem, ni fallor, sexagenario major, quadragenar-
ius ingressus Societatem.

CHILIDÚGU

PARTIS PRIMÆ SEU GRAMMATICÆ

CAPUT PRIMUM

DE
LITERIS EARUMQUE PRONUNTIATIONE.

1. A a. b. c. ç. *ch.* d. e. f. g. g. h. i. j. k. l ll. ll.
m. n. n.* o. p. q. r. r s. t. t. u. v. ù. û. x. y. z *gue*,
gui. *que.* *qui.*

Difficultas omnis ac differentia Idiomatis Indo-Chilenſis ad alias linguas, potiſſimùm conſiſtit in hiſce literis: b ç. *ch.* g. g j. ll. n. r. t. ù. û. x. z, ex quibus ſolùm ſex ſunt propriæ Idiomatici Chileno; reliquæ autem acceptæ mutuo à lingua Hiſpana: nam cùm ex vocibus Idiomatis Indo-Chilenſis complures ſint Hiſpanæ, quamvis plerumque corruptæ; illarum ſcilicet rerum, quæ ante Hiſpanorum adventum, in Chilenſi Regno neſciebantur: propterea etiam more Hiſpano videntur pronuntiandæ: & Indi Chilenſes ità eas revera pronuntiant.

A

Su-

Superatur hæc difficultas pronuntiando literam primam, quæ est *B*. eodem modo quo profertur *V* consonans; nam ab Hispanis *b* scribitur indifferenter pro *v*. consona; & vicissim altera pro altera; eandemque obtinet pronuntiationem. Hoc autem verum esse, id argumento est, quod sæpenumerò ambæ in eadem dictione reperiuntur E. g. *Sabana* & *Savana*; Syndon: *Sabio* & *favio*; sapiens: & similiter in aliis. Unde illud: Felices Hispani, quorum bibere vivere est: & cum Hispanus Germano objiceret eum pro *DEUM verum ex DEO vero*, dicere: *DEUM ferum ex DEO fero*; hic prompte respondit: & vos Hispani dicitis *DEUM* viventem, bibentem in sæcula sæculorum.

Altera quæ est *ç* Hispanis dicta *c con cedula*; seu *c* cum *c* parvo; præponiturque duntaxat vocalibus *a*, *o* & *u*; valet tantundem ac *c* vulgare positum ante *e* & *i*; aut quantum *s*; estque illud quod Galli habent in gentili suo vocabulo *François*, ubi illud *ç* æquipollet literæ *s*. Falluntur, qui dum scribunt hispanice, ponunt hoc *ç* ante *e* vel *i*; cum planè sit ibi supervacaneum.

Tertia est *ch*, quæ effertur ut a Germanis *tʃ* seu *tʃch*, ita ut extremum linguae oris palato illidatur, ac dentes labiaque magis comprimantur, quam in sonando *ch* Gallo-

Gallorum: veluti *mucho*, multum; *muchacho*, adolescens; quæ leguntur ac si scriptum esset: *mutfscho*, *mutfschatscho*.

Quarta in ordine est *g* ante *e* vel *i*, quæ quemadmodum & *j* Hispanis *jota*; imo & *x*, Hispanis dictum *equis* vel *ecqs*; pronuntiantur ferme ut *h*, nam licet Hispani non agnoscant *h* literam: at habent ejus sonum & aspirationem, eamque satis fortem, nec in solo *g*, sed ut dictum, etiam in *j* & *x*: & in *x* quidem, juncto vocalibus: uti patet in dictionibus, quæ tribus hisce literis indiscriminatim scribuntur E. g. *tigeras*, *tijeras*, *tixeras*; forfices: *trabajo*, *trabaxo*, *travaxo*; labor: quæ pronuntiantur uti a Germanis legitur: *tiheras*, *trabacho*.

2. Quinta litera est *g* Indo-Chilense; quod effertur *ng*: E. g. *ge* oculus; dic *nge*: *melige*; quatuor oculi; conspicienda; *melinge*: *dugun*, loquor; *dungun*. Uude quando vox præcedens *g* particulare (sic enim est appellandum, ut distinguatur a *g* hic supra) definit in vocalem; hæc vox pronuntiabitur haud secus, ac si cum sequente esset eadem vel composita. E. g. *Senor JESU Christo DIOS gei*, *che gei cai*; Dominus JESUS Christus & DEUS est & Homo; enuntietur: *Senor JESU Christo DIOS gei*, *Chengei cai*.

Sexta est geminum *ll* quod Hispanis & Chilenis commune est; & pronuntiationem obtinet, qualis in vocibus gallicis deprehenditur habentibus *i* ante *ll*; ut *fille*, *pareille*, *bataille*, & similibus aliis. Verum notatu dignum; quando vox Hispana vel Indo-Chilensis incipit ab *ll*; non illud accipiendum perinde ac si haberet *i* præpositum sibi: quin potius imaginari oportet, quo sono possit enuntiari separatum ab isto *i*. E. g. *llamma*, flamma; *llaga*, plaga; *llechi*, &c. non exprimentur, veluti si haberent *i* ante se (nam sic diceretur E. g. *illechi* tribus syllabis; cum tantum duæ sint) verum dividendo vocem gallicam *fille* in duas partes hoc pacto: *fi-lle*; promptissimum fuerit apprehendere secundam partem (intellige sonum ipsius) & applicare dictionibus Chilenis & Hispanis, quæ inceperint ab isto *ll* ante vocalem quamcunque.

Septima est *n** vocata *n con tilde*, hoc est *n* cum titulo vel signo; æquipollens gallico *gn* in his vocibus *campagne*, *montagne*: sit exemplo *senor*, quod legitur *seignor*.

Octava est *r*, quod raro occurrit, & forti valde sono præditum veluti *erre*: & *f* ut *esse*.

Nona est *t* quod æquivalet *ch*. V. supra, nam in nullo differt.

3. Decima est *ù*, quod pronuntiatur ut *i* vel ut *u* Gallorum: vel pronuntia *u* latinum & ordinarium; uti in hac voce *cuculus*, apertis labiis at dentibus clausis. Sed NB quod istud *ù* particulare positum ante vocalem sonet sicut apud Hispanos *y* in hac voce *mayòr*: aut uti apud Germanos præsertim Colonienfes *g* vel *g* in hac dictione *gegeben*, & quando ita fuerit pronuntiandum; notabitur circumflexo E. g. *relûe*, septem; *lamûen*, soror; dic *relye* vel *relge*; *lamyen* vel *lamgen*. NB Quoties *ù* particulare est ultima dictionis litera, & notata circumflexo; pronuntiandum erit uti *h* in his vocibus *ah*, *vah*. Et si voci terminatæ in *ù*, ut fiat verbum, in fine addatur *n*; manente circumflexo pronuntiabitur ut apud Hispanos *y*; & apud Germanos, præcipue Colonienfes, *g*. E. g. *naû*, descensus; *naûn*, descendo: *naûpage*, descende; profertur: *nah*, *nayen* vel *nagen*; *nahpange*. NB 3tio. *ù* particulare, quod semper & suâ naturâ est breve; multoties omitti, vel solum scribi accentu: atque idem accidit literæ *e* ante *l* vel *n*. E. g. *dgu*, res; *mtn*, solum; *mle*n, adsum: lege: *dùngu*, *mùten*, *melen*.

Undecima est *x* ante vocalem, & profertur aliquanto durius magisque quam *jota*; licet inter ipsas alioqui magna sit cognatio; nisi quod litera *x* est magis gutturalis. Ob-

serva quando *x* occurrit in dictione composita cum *ex*, tunc eam retinere genuinam suam pronuntiationem, ut *Excellencia*, *excepto*: quamvis non desint ex Hispanis, qui legant, scribantque *escellencia*: *escepto*.

Duodecima & postrema est *z*, quæ interdum sonat asperius quam *c*, aut *s*; & quasi Gallorum *z*, sæpius tamen sonum obtinet eundem cum *ç*: & Hispani scribunt promiscue *E*, g. *hazer* pro *hacer*; facere: *lienço* pro *lienzo*; lintheum: Quanquam illud *z* in dictionis fine positum, nihil omnino differat ab *f* finali; excepto quod effertur cum tono gravi *E*, g. *Suarez*, *Vasquez*, *Martinez*, &c. dicatur *Suares*, *Vasques*, *Martines*.

Quod ad reliquas literas attinet; nullum reperio pronuntiationis discrimen a lingua Gallica vel ab aliis: tantum *q* profertur ut *cou*; non *cu*, sicut apud Gallos. Addo quod Hispani consonantes non geminant præter *l* & *r*; & aliquando *m*, ante quod præmittunt frequentius *n*, ut *enmendar* pro *emendar*.

Nec fuerit abs re hic admonere *gn* Hispanum & per consequens etiam Indo-Chilense, non efferri ad modum *gn* Gallici; nihil enim hac ratione discerneretur ab *n*; sed ita quasi *g* separatum esset ab *n*. *E*, g. *digno*,

digno, legatur *dig no*; dignus: quin etiam Hispani non raro excludunt *g* scribentes *dino* pro *digno*; *sinificar* pro *significar*. Præterea Hispani nunquam usurpant *t* ubi vim habet eandem cum *c*; ut in his vocibus: *gracia*, *intencion*, *paciencia*, aliisque: non enim reperies *t* ante *i* propterea, quod ipsum *t* perpetuò sonat qualiter in dictionibus *Tirano*, *Tiberio*, *Titiro*, & consimilibus.

Habito sermone de simplicibus literis, prætereunda non est pronuntiatio syllabarum *gue* & *gui*; *que* & *qui*; cum non proferantur ut apud Germanos; sed proprie sicut apud Gallos; & quemadmodum Itali scribunt ac enuntiant *ghe* & *ghi* pro *gue* & *gui*: item *che*, *chi* pro *gue* *gui*. Neque est ulla exceptio de *que* & *qui*; at vero de *gue* omnino; in quo expresse percipitur *u*; sicut *aguelo*, avus; *ciguena*, ciconia; *aguero*, augurium; *verguenza*, verecundia; &c. pronuntia, agu-elo, &c. De *gui* non observavi quod excipiat præter *arguyr*; quod scribitur per ypselon, & effertur velut *argouyr* ita distinctum: argou-yr; non autem: argo-uir per *v*, consonantem.

Inveniuntur etiam dictiones scriptæ per *qua*; ut *quasi*, *qualidad*: in quibus illud *u* soni expers est; ac pronuntiatur *cas*i, *cali*-dad; estque germana ipsorum orthographia.

Contra Nebrissenfis in Dictionario suo per *cua* scribit voces, quæ suapte naturâ scribendæ sunt per *qua*; ut *quando*, *quaderno*, *quarenta*, & aliæ plures: quas ille scribit *cuando*, *cuaderno*, *cuarenta*, existimans forte *qua* efferri ut *que*, ita ut *u* quiescat.

4. Sumit sibi Lingua Chilensis licentiam usurpandi unam literam pro alia; idque 1. ut formet Diminutiva. V n. 273. 2dò ad significandum affectum amoris, blanditias &c. 292. 3tiò. quia aucupantur verborum concinnitatem, orationis cultum, famamque eloquentiæ: vel etiam ad cujusvis arbitrium ac libitum. Hinc sunt fynonima: *huif*, *huiv*, *huib*; ordo: *chollob*, *chollof*, *chollov*; tegula: *ape*, *epe*; pene, fere, prope: *voro*, *voru*; os, ossis. *Amomn*, *amumn*; ite: *cal*, *call*; lana: *lamûen*, *llamûen*; soror: *Chili*, *Chilli*, *Chile*; Regnum Chilense: *colù*, *collù*; color helius ravis; *mogeli*, *mogelli*; si vivam *ruca*, *duca*, *fuca*; domus: *huera*, *hueda*, *huesa*; malus, a, um: *carù*, *cadù*, *casù*; viridis, crudus: *anùn*, *anun*; sedeo: *ùn*, *ùn*, *ùn*; avis: *cuù*, *cu*; manus: *ancùn*, *anquen*; siccus: *vircùn*, *virquen*, subfrigidus: &c. 94. 198. 223.

5. Est etiam perfrequens, ut in fine vocum unam vel plures syllabas omittant. 1. in 2da persona Imperativi. E. g. *matul* pro *ma-*

matulge ; *propera*. 2do. in *Nominibus propriis*. E g. *Ancai* pro *Ancayecu*. *Alecoi* pro *Alecoyam*. *Paineu* pro *Painehuala*. *Huaiquilaf* pro *Huaiquilafquen*. *Huenull* pro *Huenullanca*. *Maripil* pro *Maripillan*. *Quintulem* pro *Quintulemu*. &c. 3tio. in *nominibus consanguinitatem significantibus*. E. g. *Lam* pro *lamúen* ; *soror*. *nau* pro *nahue* ; *filia*. 289. 5to. in hac voce *Huentu* ; *vir*, *homo*. E. g. *mari mari pu Huen* ! 506. 52.

De accentu dicetur n. 34. 298.

6. CAPUT II. De Nomine.

Numerus Singularis.

Nominativus x. E. g. *Ruca*, *domus*. *Nuque*,
Gen. x *ni*. 24 26. *mater*. *peni*, *frater*.
Dat. x *mo* v. *meu*. *chao*, *pater*. *cucu*, *avia*.
Acc. x. *pillan*, *tronu*, *diabolus*.
Voc. A. x. v. x *em*. 200. *lamúen*, *soror*. *Pilin*,
Abl. x *mo* v. *meu* v. *pruina*. *Pelon*, *lux*.
egu. 290. 22. *Namun*, *pes*. *Votm*,
filius. *Kdau*, *labor*. &c. Nam omnia & singula sunt monoptota, quæ absque literæ mutatione, ac sub una eademque terminatione flectuntur in numeros & casus ope quarundam notarum vel particularum, quæ illis vel in fine vel in principio adduntur, ut monstrat Paradigma: nam x supponit pro omni nomine, cujuscunque demum sit ter-

minationis : idemque respective intelligatur de Pronominibus , verbis , &c.

7.

Dualis :

Nom. x. *egu*.Gen. x. *egu ni*. 26.Dat. x *egu mo* v. *meu*.Accus. x *egu*Voc. A x *egu l*Abl. x *egu meu* v. *mo*.

8.

Pluralis.

Nom. *pu* x. v. *xica*. v. *xegn*. 21. 180.Gen. *pu* x ni. v. *ica ni*. v. *xegn ni*. 26.Dat. *pu* x *meu*. v. *ica meu* v *xegn meu* v. *mo*.Acc. *pu* x. v. *xica*. v. *xegn*.Voc. A *pu* x. v. A x *ica* v. A x *egn*.Abl. *pu* x *mo*. v. *xica meu*. v. *xegn mo* v. *meu*.

9. Genitivus plerumque præcedit substantivum ad quod pertinet : E. g. *Pedro ni pinom* ; uxor Petri. *Inche ni chao* ; pater meus. *Huinca ni mapu* ; Hispanorum terra, Hispania. *Ta ni chao*¹, *ta ni nuque*, *ta ni lamûen ta ni lan*, v. *Ta ni lan ta ni lamûen*, *ta ni nuque*, *ta ni chao* ; Mors Sororis, Matris Patris mei, 282.

10. Etiam Pluralitatem significat *Que* positum inter adjectivum & substantivum. E. g. *Huera que che* ; homines mali *Pichi que mamll* ; parva ligna. *Cûme que cal* ; lanæ bonæ. 220.

11. Quoties nomen de suo & per se Duallem vel Pluralem denotat, vel jungitur cum Numerali; nec Duali nec Plurali opus est. E.g. *ge*, oculi: *epu* v. *cùla ruca*, duæ v. tres domus. Particula *pu* est arbitraria, potestque vel poni vel omitti. E. g. *meli huentu* v. *meli pu huentu*, quatuor homines.

12. Genera sunt tantum duo, masculinum & foemininum; nec aliter cognoscuntur, quam 1mo. ex natura rei: sic *Chao*, pater; est masculinum: & *Tuque*, mater; foemininum. 2do addendo *Huentu*, mas. domo; foemina: v. *ùllcha*; Virgo. & perinde est num rationale, num irrationale sit. E.g. *Huentu ovifa*, aries; *domo ovifa*, ovis; *ùllcha ovifa*, Agnes: *domo che*, mulier; v. *domo* antonomastice: uti *huentu*, vir: non *huentu che*. Aliquando etiam genus masculinum significatur per *alca* v. *allca*; E.g. *alca achahuall*, Gallus; quamvis proprie rem fortem, firmam, robustam, solidam vel duraturam significet. E. g. *alca pirina*, frænum bonum, duraturum.

13. CAPUT III. De Pronominibus.

§. 1. De Pronomine primitivo.

Singularis.	Singularis.
Nom. <i>Inche</i> . Ego.	Nom. <i>eimi</i> . Tu.
Gen. x (<i>inche</i>) <i>ni</i> ; meî.	Gen. x (<i>eimi</i>) <i>mi</i> v. <i>ni</i> tuî.

Dat. x <i>mo</i> v. <i>meu</i> , mihi.	Dat. x <i>meu</i> v. <i>mo</i> . tibi.
Acc. x. me.	Acc. x te. Voc. <i>AX!</i>
Abl. x <i>meu</i> v. <i>mo</i> , v. <i>egu</i>	ô tu!
a me.	Abl. x <i>mo</i> v. <i>meu</i> v. <i>egu</i>
	a te.

14. Exempla pro Confabulatione : *inei?* quis? *inche*, ego. *eimi em!* tu! *inche em*, quinimo. *Huaiquilaf eimi?* esne tu *Huaiquilafquen?* n. 5. *Huaiquilaf inche* : *inche mai* : *inche llechi* : *irche no cam ve?* ego sum. *Ani aiùelchi Patiru egu v egu* : ô mei cari duo v. plures Patres! *A pu Chao!* ô Patres, ô Genitores! *inche eimi cam!* *inche eimiabun?* fortasse ego sum sicut tu. *Inche no eimi* : ego non sum tuî similis; non sum is qui tu *eimi inchelaimi* : tu non es qui ego. *inche ni aiùel ta DIOS* : DEUS amor meus. *mi aiùel inche llechi* : ego sum tuus amor, quem tu amas, *inche ta ni inche geum* : cum sim qui sum. *Nuque ema!* ô indulgentissima & suavissima mater. *pu peni ema!* Carissimi Fratres. *ni rito inche*; *rito inche* : hic e regione. *eimi mi ple*, ante, coram te. *eimi mo cùtu* : a v. usque ad te. *eimi cona?* *eimi cona geimi?* esne fortis, magnanimus? *cona inche*, *inche cona*, *inche conagen* : sum medius fidius alter Hercules.

15. Dualis.	Dualis.
Nom. <i>Inchiu</i> . nos	N. <i>eimu</i> . Vos duo ;
duo.	ambo ; uterque.

Gen. x *iu* v. *yu* 53.Dat. x *meu* v. *mo*.

Acc. x.

Abl. x *mo* v. *meu*, v. *egu*G. x *mu*D. x *meu* v. *mo*.A. x. Voc. *Ax*!Abl. x *mo* v. *meu* v. *egu*.

16. Exempla: *Inchiiu cona*, nos duo viribus & animo præstantes *eimu cùgen*: Vos duo terræ filii; abjecti & nullius animi. *ei-mi inchiiu*; ego & tu. *teye eimu*; tu & ille. *inei rume inchiiu*; neque ego, neque tu. *inei rume eimu*; nec tu. nec ille *eimi inchiiu amomariu*; nos duo v. ego & tu orabimus. *mi peni eimu chgarcuimu*; tu & tuus frater vos invicem vulnerâstis. *chem dgu geiu veichi huentu inchiiu*? quid ille ad me. *uûaugei ta yu cùmen*: nos duo sumus pares. *gei dgu inchiiu mo*: nos duo habemus adhuc tractandum aliquod negotium v. negotiolum. *gehuelai dgu inchiiu mo*: neuter alteri debet.

17. Pluralis.

Nom. *inchin*. nosGen. x *in*. nostrî, nostrûm,Dat. x *mo* v. *meu*. nobis.

Acc. x nos.

Abl. x *meu* v. *mo* v. *egn*
a nobis.

Pluralis.

N. *eimn*. Vos.G. x *mn*. vestrî, vestrûm.D. x *meu* v. *mo*. vobis.Acc. x. vos. Voc. *Ax*!

ô vos.

Abl. x *mo* v. *meu* v. *egu*.
à vobis.

18. Exempla: *Taftu inchin*; coram nobis.

bis, *inei rume inchin*; nec nos nec isti. *Pedro, Francisco inchin duguain*: Petrus, Franciscus & ego loquemur. *mi pu peni eimn allcùmissapalaimn*: Tu & tui fratres non interfuistis sacro,

19. Singularis	Dualis.	Pluralis.
N. <i>Teye</i> . ille.	N. <i>Teyegu</i> . illi	N. <i>Teyegn</i> . illi.
Gen. <i>xni</i> . il lius.	duo, G. <i>x ni</i> .	G. <i>xni</i> illo- rum.
D. <i>xmeu</i> v. mo. illi.	D. <i>xmeu</i> v. mo. Acc. x.	D. <i>xmeu</i> v. mo. illis.
Acc. x. illum.	Abl. <i>xmeu</i> v.	Acc. x illos.
Abl. <i>xmo</i> v. <i>meu</i> v. <i>egu</i> . ab illo.	<i>mo</i> v. <i>egu</i> .	Abl x <i>meu</i> v. <i>mo</i> v. <i>egu</i> . ab illis.

20. Ita pariter eodem modo:

<i>Va, tva, vachi, xegu</i> <i>tvachi</i> : Hic <i>xegu</i> iste.	<i>xegn</i> v. <i>eign</i> . isti, <i>xegn</i> v. <i>eign</i> . iidem.
<i>Veì, tvei, vei- chi</i> . idem.	

21. Quotiescunque his Pronominibus tertiæ personæ additur aliquod substantivum; particula Dualis vel Pluralis adhærebit substantivo. E. g. *Teye huentu egu*: illi duo homines. *Vachi domo egu*: hæ duæ fœminæ. *Vachi pu Ulmen*, isti Divites, Nobiles. *Veichi pu mallûen*, eadem mulieres. *Cùme pu huentu*, boni homines. *pu Huinca cona*,

cona, milites Hispani. *Mari mari pu peni egu*; *pu peni egn*, Fratres salvere vos jubeo. *Pedro egn vùtalcoilladuguprabign*, Petrus & sua Familia. v. sui amici, v. suæ factionis homines falso illum criminati sunt *Apo eign malopaqueign*: Dux una cum suis bellum apparat. Sic enim aliqui loco *egn* dicunt vel pronuntiant *eign*.

22. Particula *egu* signum ablativi, instrumentum aut societatem significat. E g. *huiu egu*, cultro. *Pedro egu*, una cum Petro.

23. Exempla: *Tvamai*, *Teye no*: hoc potius, quam illud. *Tva chei*, *teye chei mai*, aut hoc, aut illud. *Vachi cahualu v cahualu tva*, hic equus. *Eimi tva* (subintelligitur *tauge*) hoc accipe. *Vei mo len*, hic sto. *Vei mo knobin*, hic illud pono. *Inche ni piel cleitva*, tibi hoc polliceor, in meque recipio. *Tei no cam?* nonne illud est v. an non est idem. *Vei tva*, est idem, illud est. *Vau* (idem quod *va meu*) *llechi*, hic est. *Vau mlen*, præsto sum *Tva llechi*, istud est. *Tva Huaiquilafquen*, Ecce *Huaiquilaf*. 5. *Teye Huanquelinco*, ille est *Huanquel*. *Tva ta in mlen*, hic sumus. *Teye ni mlen*, ibi sunt, iliic stant, expectant. *Teye ni chao tva mai*, hic est ejus pater. *Veri*, est idem, ille est. *Veilai*, non est idem, ille. *Veipe*, sit idem. *Tva llechi maupeal*, hoc est

est bonum ad reſtes contorquendos. *Tva ticaabuel llechi*: inde poſſunt tegulæ confici. *Tva ta ni acutun*, ecce adſum, nunc venio. *Tva ta in nien pu Patiru*! ecce habemus Patres *Tva ta yu mtn peun*, nos duo non nos videbimus deinceps. *Tva ta ni mtnn*, hucusque duntaxat pervenit: hoc & nihil amplius; hoc prætereaque nihil. *Chem mo v. chem egu rputubimi vachi mamll? cachal mo v. egu*, qua ratione, quo instrumento hoc lignum formâſti? Securi *Ladcùn egu cupaquei tûyùn*, lætitiâ inſtar pediffequæ comitatur afflictio. *Inei rume Pedro Pablo egu quim Chiliduguquelaimu*, neuter, neque tu Petre, neque tu Paule ſcitis linguam Chilenfem. *Chem vemlaian rume tva egu*, neutrum, neque hoc neque iſtud faciam.

24. §. 2 Pronomina Derivata.

Singularis: *Inche ni*; v. *ni*: meus. Dualis: *inchiu iu*, v. *yu*, utriusque noſtrûm. Pluralis: *Inchin in*; v. *in*. noſter.

25. *Eimi mi*; v. *mi*, tuus. Dualis: *eimu mu* v. *mu*, utriusque veſtrûm, amborum, ambarum, Pluralis. *Eimn mn*; v. *mn*. veſter.

26. Singularis. *Teye ni*; *Tva ni*; *vachi ni*: *veichi ni*: ſuus illius, hujus, iſtius. Dualis: *Teyegu ni*; *tva egu ni*; *vachi egu ni*; *veichi egu ni*. amborum; utriusque, illius, hujus, iſtius, ipſius, ejusdem.

Pluralis. *Teyegn ni; vachi egn ni; tva egn ni; veichi egn ni.* suus, illorum, horum, istorum, ipsorum, eorundem.

27. Exempla: *Inchin ta in Chao:* Pater noster. *mi peni*, tuus frater. *inche ni te tva*, hoc est meum. *inche ni eluel tva*, hoc est datum a me: istud meum est donum. *eimi mi te tva no*: hoc non est tuum. *inche ni ruca*; *ni ruca inche*; *ni ruca*, mea domus. *inche jod cùmei*: meum præstat, est melius. *inche ni acutun huemali ta mi acutun*, Te prior adveni. 23. 295 : 6.

28. Hæc Pronomina: *Nostras, vestras* &c. fiunt addendo huic voci *mapu*, terra; particulam *tu*. 226. E. g. *inche ni mapu tu che*: conterraneus meus. *eimn ta mn mapu tu huentu*, vester popularis, concivis. Sic etiam dicitur: *ni ruca tu che*, mei domestici. *Vau tu mançun*, hujus loci, domus, oppidi bos. Sunt tamen & alii hæc explicandi modi: E. g. *mapu tu che inchiu*; v. *mapuhuen inchiu*, fumus cives. *mapuhuen Pedro eimu*, tu & Petrus estis conterranei. 204. *Tucapel maputuche*, homines ex Tucapel. *Santa Feé egn*, homines Missionis *santa Feè*. *Cautùn che*, urbis Imperialis, v. qui habitant ad *Cautùn* Fluvium. *Millanamun egn*: familia *Millanamuni*.

29. Pronomen *Ipse*, *Egomet* explicatur voce *quidu*; quæ vox etiam *solus* significat. E. g. *Ta ni quidugen mo cùmei ta DIOS.* DEUS suapte natura bonus est. *quidu inche* v. *inche quidu*, *Egomet*, ego ipse, solus ego. *quine antù quidulehuen*, tota die fui solus. *quiduvœ che*, Monachus, Eremita, homo solitarius. *quidu toquiunquei tva*: ipse se & sua moderatur, est sui juris. *gelai quidu toquiun*, non est sui juris. *quiduduamn*, sum ingenuus ac mei juris. 193.

30. NB. quod Pronomina Possessiva nunquam sola ponantur. hinc quando interrogant vel respondent. E. g. *inei ni te tva?* hæc res cujus est? non dicunt: *inche ni*, sed addunt substantivum dicendo, E. g. *inche ni te tva*; v. *inche ni te*: mea. Vel respondent per Pronomina Primitiva. E. g. *inche*.

31. De Pronominibus *is*, *ea*, *id*: dicetur opportuniore loco. 181. 183. 184. Idem est de Relativis *qui* quæ quod: & Interrogativis: *quis*, *qualis* &c. 263. item de Adjectivis. 91.

32. CAPUT IV. *De Verbo.*

§. 1. DE VERBO.

ABSQUE NEGATIONE ET TRANSITIONE.

E. g. *Lan*, morior. *gen*, sum. *pin*, dico.
non

non, vinco. *elun*, do. *aiùn*, amo. *cupaln*, afferò. adduco, traho. *uùimn*, incendo, &c. quia pro omnibus & singulis, nullo excepto, supponit *x*, cum enim omnia ac singula terminentur ac desinant in *n*; solum hoc *n* mutatur, ut docet, monstratque Paradigma: E. g. La-n. ge-n. pi-n. &c. 92.

MODUS INDICATIVUS.

Tempus.

Præsen	x	-	-	n.	Personæ.
Imperf.	-	-	-	bun.	Singularis: n. imi. i.
Præt Perf.	-	-	-	uyen.	Dualis: iu v. yu. 53.
Plusquamp.	-	-	-	uyebun.	imu. iga.
Futurum.	-	-	-	an.	Pluralis. in. imn. ign.

34. Mox notandum accentum habere in ultima imò omnes primas Personas temporum Indicativi ac Optativi. E. g. *elun*, *elubun*, *eluuyen* &c. 2do. Passiva in *el*. E. g. *eluel* &c. 80 3tio. Gerundia Accusativi, quæ non habent insertam particulam *bi*. E. g. *eluam*, &c 66. 4to. Omnia Impersonalia E. g. *piam*, &c. 101. 5tò omnes voces quæ finiuntur in *mom* v. *mum*. 210. 6tò omnes Infinitivi tam affirmativi quam negativi. E. g. *ni elun*, *ni elunon*, *ni eluuyenon*, &c. 49. 108 7mò quæ exeunt in *bun*. 67. 73. 8vò. omnes personæ verborum desinentium in *bin* v. *bi*. Scilicet primæ & tertiæ personæ. E. g. *elubin*, *elubi*, &c. 175. 9nò. nomina ab-

tracta : item primæ personæ Passivi. E. g. *temogen*, 285. *elugen* 96. &c. 10. omnia nomina habentia in fine ù particulare post aliquam vocalem. E. g. *uyaù* v. *uûaù*. 11. nomina quæ desinunt in *r*, *f* vel *v* consonantem. E. g. *utar*, *chollos*, *huiv*. Habent accentum in penultima. 1. Secundæ personæ singularis, item secundæ & tertiæ Dualis & Pluralis. E. g. *elumi*, *elumu*, *elugu*, *elumn*, *elugn*. 2. omnia tempora subjunctivi. E. g. *eluli*, *elulmi*, *elule*, &c. 3tiò prima singularis, & secunda Pluralis Imperativi. E. g. *eluchi*, *elumn*, &c. 4to Gerundia cum particula *bi*, *elubium*. &c. 5to. Participia tam activa quam passiva in *lu*. E. g. *elulu*, *elugelu*, &c. 6to Nomina substantiva & adjectiva quæ sunt dissyllaba, terminanturque in vocalem. E. g. *ella*, *nua*, *voro*, *chao*, &c. Reliqua omnia sunt ambigua & ad libitum. Suppono quod pronuntiatio sequatur accentum ita, ut illa syllaba pronuntietur longa, quæ notatur accentu.

35. Verba, quæ in prima persona præsens Indicativi v. Infinitivi ante *n* finale habent consonantem; conjugantur pronuntianturque ac si ante ultimum *n* haberetur *i* vel ù vel *e*. E. g. *quimn*, pronuntia: *quimin* v. *quimùn* vel *quimen*, accentu in penultima seu ultima brevi. 3. En cum iis quæ habent

habentur 51. 52. 53. 54. Profodiam universam in una sola pagina!

36. NB. Hanc linguam plerumque Præfenti uti pro Præterito. E g. *allcùn*, audivi. *pi*, dixit, ac propterea adhibent sæpe *que* ut signo temporis præfentis. 220. E.g. *kdauwen*, laboro: *iquei*, prandet, comedit. Quamquam aliquoties etiam non obstante particula *que* Tempus præteritum significetur. E g. *gemequen cara mo*, fui in civitate. Item Futuro utitur loco Imperativi: imo etiam loco Præfentis, quando actio præfens certo est vel videtur futura. E.g. *Cheuaimi?* quo vadis? *cheu uutaiaimi?* quo iter instituis; quo proficisceris: *cupaian*, volo comedere. 296.

37. Exempla: *Inei cam aualmaputuuyei?* quis in Patria, Regno, Provincia res novas est molitus? quis fuit Author, Antesignanus vel causa rebellionis? *uûau v quine mo urbigu*, uterque est submersus, ambo unâ fluctibus hausti, obruti sunt. *Abuechi peuaiu*, nescio quando nos duo nos videbimus iterum. (ironice, unde rectius: vale sed ut brevi redeas, v. abeo sed mox rediturus) 288 6. *dugucloaiu Apo*: unâ loquemur cum Gubernatore *Vachi huentu inchiu amocaiu*, hunc h minem itineris socium habui. *Amoain v. amoan pign*, cixerunt se venturos.

38. Imperativus.

Sing. chi. ge. pe. Dual. iu. mu. gu. Plur. in
mn. gn.

39. Primis & secundis personis potest addi *ca*: ad excitandum animum. E. g. *yavuluge ca*, age dum; age sis: cape bonum animum.

40. Tertia singularis poni potest loco tertiæ Dualis v. Pluralis addito *egu* v. *egn*. E. g. *lape egu*, ambo moriantur; uterque occidatur. *lape egn*! pereant. 105. 106. Exempla:

41. *Lachi huedachi*, moriar modo satur! *cupachi*, vae tibi si venero. *deutuchi pin* v. *piun*, iram continui, animo imperavi *calli vempe*, ausit si lubet! sine faciat. *calli piaupe*, abeat in malam crucem. *callipe mai*, suas sibi res habeat. *Larumege*, *tanarumege*, utinam pereas: Dii te perdant. *amoge amoge peni*, quod differtur non auffertur: nondum omnium dierum sol occidit: poenitebit te facti frater, amice! *yemein ca dgu*, Transeamus ad alia. *afpe vachi dgu*; *huenu prape*, *pu pulli conpe*; *conai*: omittamus illa, obruamus ista silentio; oblivione deleantur. *eupalige pelon*: affer lucem.

42. Optativus.

Imperfectum.	abun.	Personæ formantur ut
		N. 33. mutando n.
		Per-

Perfectum.	uycan.	Primæ personæ in
Plusquamp.	ayeabun	<i>imi, i: iu, imu, igu,</i>
		<i>in, imn, ign.</i>

43. Tempora Optativi adhibentur aliquoties loco subiectivi. E. g. *Vemabun*, facerem.

44. Item signum optantis, desiderantis v. optativi est *chi* affixum subiectivo: E. g. *ibulichi*, vellem edere, utinam haberem ad comedendum. Item *vel* v. *velem* annexum verbo vel substantivo. E. g. *Putunvelem*, vehementer sitio. *duamvel*, habeo quod petam, obsecrem. Plura docebunt

45. Exempla. *iabun*, fame crucior. *laiabun pin*, desideravi mihi mortem. *hueneabun pita ni duam*, habui animum furandi, voluntate in furtum consensi. *lachi pi*, mortem sibi optat, peroptat. *pulcu em!* ubi, unde haustum acquiram! *cùme duam mo gilla-caiabun quine cahuelln*, *pebuli*, emerem equum, si invenirem. *gemeabuli cara mo*, *aldûn cullin cupallaibun*: afferrem multa, ad civitatem si irem. *peabun em!* quidquid darem, ut viderem. *quimabun ta ni huerin*: *quimabun mai*, *gei chei ta ni huerin*: cupe-rem scire, quid vel in quo peccaverim. *va-chi antù acutuabuicam?* non adducor, ut credam eum esse venturum hodie: hodie eum

minime expecto. *pichin misqui iabun em:*
quàm vehementer nunc parum mellis mea
natura appetit! *chumabui, chumgeabui!*
quid agas.

46. SUBJUNCTIVUM.

Tempus

Præfens	—	—	li.	Personæ.
Imperf.	—	—	buli.	Singularis i. mi. e.
Perf.	—	—	uyeli.	Dualis iu. mu gu.
Plusquamp.	uyebuli.			Plural. in. mn gn.
Futurum 1.	—	ali.		vel
Futur. 2dum.	abuli.			Sing. li. lmi. le.
Aoristus 1.	uyeali.			Dual. liu. lmu. lgu.
Aoristus 2.	uyeabuli.			Plur. lin. lmn. lgn.

47. Tempora Optativi funguntur nonnunquam vice temporum subjunctivi, uti dictum 43 E. g. *Vinu cupalbuimi, vill ta mi aiùnque* v. *duamvel yeabuimi*: si afferres vinum, quodcunque velles, aufferres.

48. *gemeali cara mo, aldùn cullin cupalan*; si ivero in urbem, multa inde adducam: *rupale quine cùyeu, cupatuan*: redibo post mensem. *chillcatuli*; v. *denma chillcatuli*; *u-mautumen*, post studium eo cubitum. *ni aiùam, ni aiùbuam*, &c. ut amem, ut amarem &c. 66. 110. 141. *mi aiùam*; ut ames. &c. 291: 17.

46. INFINITIVUS.

Tempus.

Præfens	—	—	n	
Imperf.	—	—	bun	His Infinitivis addun-
Perf.	—	—	uyeen	tur Possessiva 24. pro-
Plusquamp.		uyebun		ut recta significatio
Futurum 1.	—	an		sensusque postulave-
Futur. 2	—	abun		rit; ut exemplis fiet
Aoristus 1.	—	uyean		perspicuum.
Aoristus 2.		uyeabun		

50. Exempla. *manumbin ta mi elun*: quod mihi das v. dedisti v. tuum donum gratificor. *cùmeitamn pibun*: dicebatis bene. *cùmei ta in gúmatum ta in puchao ta ni lan mo*: mortem parentum deplorare justum, æquum, bonum est. *cùmelai ladcún huerilcagen mo*: non est bonum illatâ injuriâ tristiari. *gehuelai ulchen v. ulcheun*, vendere homines deinceps non licet, non est amplius licitum *cùme dgu ta in nien ta in Patiru*: bonum nobis est nos habere nostros Patres. *cùmei ni aiun ta DIOS*: pietas ad omnia utilis. *DIOS ta mi aiueteu ta mi montuuyen*, DEO O M. adscribas, quod evaseris. *cumei tûyùn cùme vemn mo*: lætari de operibus bonis non est illicitum. *ape quine cùyeni ta ni acutun*, v. *acutuuyen*, *acutuel*, *acutumom*: ex quo redii, ferme integer elapsus est mensis. 62. 63.

51. NB. Quotiescunque verbum definit in *in*; *n* ultimum in secunda persona Indicativi & Optativi non mutabitur in *imi*, *imu*, &c.; sed in *mi*, *mu*, *mo*: idque Euphoniæ gratia E. g. *in*, edo, comedo, manduco *imi*, edisti: *pin*, dico: *pimi*, *pimu*, *pimn*. Verba autem, quæ per accidens in *in* exeunt; in omnibus Temporibus, Personis, Numerisque *i* mutantur. E. g. *elubin*, *elubimi*, *elubi*, *elubiu*, &c. 175.

52. Quando ante *imi*, *i*, *iu*, *imu*, *imn*, præcedit vocalis, utraque vocalis coalescit in unam syllabam. E. g. *ado peaimi*, nunc videbis. *peaimi* est trisyllabum. *pegei*; videtur, apparet: dissyllabum. Non tamen si præcedat consonans: E. g. *cupalimi*, trahis, affers, adducis: *cupalimi* sunt quatuor syllabæ.

53. *Uyen* pronuntiatur vel ut *uyen* dissyllabum, vei ut *uien*, trisyllabum, secunda brevi, idem est de *uye* v. *uie* interposito in aliis temporibus. Item perinde est dicere *yu*, monosyllabum, aut *iu* dissyllabum: *aiùn* v. *ayùn*, amo; *amuiiu* v. *amuyu*, eamus: *Bùrenien* v. *Bùrenyen*, compatiar.

54. Ejusdem Euphoniæ ergo interponitur inter *aa* unum *i*. E. g. *laan*, *laian*; moriar; & pronuntiatur vel *layan* v. *laian*: & semper in idem recidit.

55. NB. Soepenumero verba, quæ habent *l*, quantumvis significationem habeant toto cœlo diversam; videntur omnino eadem vel synonyma ut *pelan*, non video: *pelan*, video mori: *cupalai*, non venit; *cupalai*, afferet, &c. 46. 80 87. 94. Ad tollendam igitur hanc amphibologiam notabimus *l*, quando necesse fuerit, accentu E. g. *l*, aut notabitur alio caractere, e. g. gothico vel cursivo: at non erit necesse, si dictum *l* est litera initialis, vel particulæ negativæ *la* 105. aut nota subiectivi, 46. 131. vel participii, 80. aut particula *le*, *lle* 205. &c.

56. Hæ dictiones: volo, vellem, volui; explicantur vel anteponendo *cûpa*, vel *duam* interponendo. E. g. *cûpa confessabun* v. *confessaduambun*, vellem confiteri. Alios modos videre erit in exemplis.

57. Exempla: *amomariabun*, vellem orare. *Allcû Missaian pibnn*, cuperem audire Sacrum. *nellipuwen ta ni amomarial*; v. *amomarian piquen*: volo, cupio orare. *quintuquebubin ta ni lagmabubiel*, quærebam illum occidere. *quintuquen ta ni laial*, mors est, quam mihi quæro, cupio, desidero. *quintuquebuimi ta mi ulmengeabuel*, v. *ta mi ulmengeabun*, quærebas tibi divitias, volebas esse dives. *laduami*, agit animam, jacet moribundus. *Huampuan piquen* v. *piquei ta ni*

ni duam, lintrem conficere v. navigare cogito. *re ian piqueimi*, v. *piquei ta mi duam*, solum cogitas cibum & potum. *ni votm duami* v. *duamtuquei*, de filio est sollicitus. *duamtuquei ta ni uitaial*, iter meditatur.

48. Hi modi loquendi: dicitur, fertur, rumor v. fama est, &c. vertuntur postponendo *piam* E. g. *ca Patiru cupai ai pi am*: alius Pater huc venturus dicitur. *Hueni pi am*: puerum vocant. *elge mesa pi am*: jubent sterni mensam. Potest etiam verbum *pin* adhiberi in aliis Modis, Temporibus, Personis, Numeris prout sensus postulat. E. g. *Pelon pigeimi*, lucem juberis afferre. *Co pi Apo*, Dominus aquam petit, v. dixit: Aqua, qui est proprius modus loquendi & Idiotismus hujus Linguae: sed de hoc fusius. 234. 237. modò sufficiant hæc pauca.

59. Exempla: *pulcu pin*, volo bibere; ad bibendum venio, adsum *lagmgepe pi*, vult ut occidatur. *pelmtugechi pin*, peto ut me hospitio accipiant. *pltulgepe pigeimi*, petunt ut te suspendio necent. *mi pigenon piqueimi*, dicis tibi non dicta: non dicenda. *Tva mi pigenobun llechi*: non est hoc quod tibi dicebatur. *mi pivalnoal piqueimi*: dicis quod dicere tibi non est licitum. *Ktal cupalaimi pi am*: juberis afferre ignem. *laiai pi ampin-caman*, Medicus dixit illum moriturum.

uan

uan pilan: non dixi me iturum. *Vei vem-*
quilmī pieimi, ne illud facias, moneris. *laian*
em pii piam v. *pigei*: dicunt illum dixisse se
moriturum. *acutui pigei allcùn*: audivi dici
eum advenisse. *lai pigei*: fertur obiisse. *vem-*
ge v. *vempe ni pium vemquelai*: quantumvis
ego ipsi id mandaverim, præceperim; non
fecit, neglexit. *Vemabun cam chi, cùmpem-*
gei ni piabueum chei? Egone id facerem, ut
dicerer esse stultus. *Huenevoegei*, v. *huenei-*
auquei ni pigen: dicitur fur. *cùmelcai ni pi-*
gen: audit liberalis. *mi pigen tva*: ita de te
prædicant. *pigen tva*: hic est rumor, qui
spargitur. *piam dugu*: fabulæ & inania ver-
ba.

60. Possum dare, &c. fit anteposito *pepi*;
quod est verbum *pepin*, possum 281. 801.

61. Exempla. *Pepi umautilan*: non pos-
sum dormire. *pepilan vachi cùdi*: nescio qua
ratione, quo modo hoc lapide molam. *cu-*
paiai chei: fortasse veniet. *pepi ulaian piai*:
dicet venire se haud posse *lemlaiabimi va-*
chi mamll: num par es huic ligno E g. at-
tollendo? *lemlaian*: sum impar. *yavùduam-*
huelan: non possum ultra. *ni mtetun, mtnn,*
mtpun, cupamontulbin: facio quantum pos-
sum, ut illum liberem. *mi vemn vemaimi*:
facies quod in te est. *ni elubiel eluabin*: da-
bo quando potero. *mogen mogequen*: vix
vitam

vitam duco. *elun eluain*: dabimus si potuerimus. *cupan cupaiam*: veniunt ut licet, possunt, sumptus & vires sinunt. *pepi amomarilaiaimi* v. *rupallaiaimi* quine amomari-
queum: non poteris recitare unum Rosarium *allcù Missapalaiabuimi* rume? nunquam venies ad audiendum Sacrum. *contu-
vallaiimi*: non potes intrare, es impotens. *Epu duam uyan tutelvallai*: frustra quis duos lepores insequitur: nemo potest duobus Dominis servire.

62. Hæc: scio, audio, videtur, meretur &c. fiunt vel per Infinitivum vel per Substantiva.

63. Exempla: *quimn ta mi cùme mogen, ta mi Christianogen, ta mi cùme piuque*: mihi constat de tua bona vita; te esse verum Christianum; bonæ voluntatis, indolis. *all-
cùn ta mi ulmengen*; audio te divitem, nobilem esse. *allcùn ta mi lagmuyen* v. *ta mi lagmmom*. audivi te occidisse *allcùllen ta mi aiùbiel ta mi Christianogeal*: percipio te vel-
le fieri Christianum. *cùpa piluan em*: puto me infurdescere. *duamtumn ta mn Christi-
anogen*, reminiscimini, memineritis, cogi-
tate vos esse Christianos. *vemgelai pin*, ar-
bitror ita non esse. *gei ta ni dugulabin*, ha-
beo quæ tibi dicam, loquar. *leù quimn ta milauyeabuel, hueichamebulmi*: certo scio te
in

in prælio, si interfuisses, fuisse occisum. *quimbimi ta ni quimn*: satis scis me scire. *pequellebin ta mi huerachegen*: cognosco tuam malitiam, te esse hominem malum, perversum. *raquilabimi ta mi nuagen v. ta mi nuageimi*: non te pudet tuæ luxuriæ, malitiæ. *quinturquebi ta ni cùmeleal*: videtur quærere quæ sua sunt; sibi esse bonus, cutim suam curare. *cùmerqueimi pin, cùmer quei pieimi*: videris mihi vir bonus. *chillcatulai pigeimi*: diceris non incumbere studiis. *aldù chovúgei pigerqueimi, v. piqueam*, videris esse valde piger. *Pevali ta DIOS cùmequeche*, boni merentur Deum videre. *Vúta Apo gevalimi*: mereris Regnum vel Rex esse. *quimn chillcatun*: scio scribere. *cùmelcangei ta in lagmabiel ta in pu caine*: expedit nobis hostes nostros occidere.

64. GERUNDIUM GENITIVI.

Fit ponendo Substantivum loco Verbi, unde derivatur. E. g. Tempus laborandi: Verbum est *Kúdaucan* laborare: Substantivum *Kúdau*, labor: *antú* significat tempus, dies. Dic igitur *Kúdau antù*. 543 & ita de reliquis. Plura in exemplis. Nescio an hæc vox *kúdau* non sit eadem quæ *Κηδος* græce; latine labor: adeoque Græci pronuntiaverint suum *η*, ut Indi-Chilenses suum *ú* particulare. 115.

65 Exempla: *Eluquibilmi ta ni duguyequum egn*: non des ipsis causam murmurandi. *eluquellebige ta ni cutanduamqueum ta ni huerilcan mo*, v *ta ni cutanduamam*: propone ipsis motiva doloris v. dolendi de suis peccatis. *niei vachi huentu ta ni datuabiel reche aldün tipantu mo* v. *niei ta ni datuabium*: habet hic homo in multos annos materiam persequendi v. cur, unde, quare Indos persequatur. *Langei*, adest vitæ v. moriendi periculum. *Huedon gei*: En periculum rumpendi caput. *utfnaün gei*: datur periculum ruendi, cadendi, decidendi in præceps. *Apelpapebui ta ni laiabuel*: parum aberat quin morerer *ape urbi*: vix non submersus est. *unaduamn* v. *cutanduamn ni huerilcan ni vla*: doleo de peccatis meis. *Chovuqueimi ta mi cutanduamn* v. *ta mi cutanduamal ta mi huerilcan mo*: tibi non lubet te ad dolorem peccatorum tuorum excitare.

66. GERUNDIUM ACCUSATIVI.

Præfens	— — am.	His adduntur Posses-
Imperf.	— buam.	siva, 24.
Perfectum	uyeam.	ni. mi. ni.
Plusquamper-	uyebuam	iu. mu. ni.
		in. mn. ni.

67. Loco *am* etiam dicunt *al* quod est Futurum primum participii Passivi *ael* 80.
E. g.

E. g. *Ta mn duamtuam* v. *duamtual ta mn pibiel*, *munan nemel meu unopituquellen*: ut jam dicta vobis in memoriam revocem, ea paucis repeto.

68. Idem Gerundium non inepte explicatur per *mo*. E. g. *Chillcan mo cùmei*: ad scribendum infervit.

69. Aliquoties Gerundium Accusativi fit ut Gerundium Genitivi 64. E. g. *Ampin lahuen*: herba ad sanandum.

71. Exempla: *Tva ta ni laiam*: Hoc mihi vitam auferet; afferet mortem. *Cùmei vachi mamll tpuam*: lignum ad verberandum. *Cùmelcage ta mi aiùpranoam*: ut dent, da; ut faciant, fac; ut ameris, ama. *Cùmei yeam* v. *yegeam*: utile ad portandum. *gepai mapu mo ta ni raquigeam pu ulmen mo*: venit huc, ut honore afficeretur; ut populi auram, plausum, munera confectaretur. *Lapai Chili mapu mo*: in Chilim moriturus advenit. *Cùmei DIOS aiùalmo*, *cùmei Dios ni aiùgen*, *ni aiùgeal*, *aiùgeam*, *aiùgen mo*: DEUS est amandus, amore dignus. *nien quine huaca lagmal*: habeo vaccam, quam occidam. *nien quine cahualu lagmam*: habeo equum, quo occidam. *mançun nielan ta ni quetaiam*. non habeo boves, quibus arem, v. ad arandum. *cùmei vachi ilon i-*
C loal

loal mo v. ilongeam mo: bona est hæc caro ad comedendum. *cùmei cancabuel mo v. ni cancalgeabum*: bona esset assa. *chumam v. chumal vachi huaca?* *quetaiam: lagmal*: ad quid ista vacca? ad arandum: ut occidatur. *chumal vachi mamll?* *ktaltual; tpuam*: ad quid lignum hoc? ut incendatur; ad verberandum, ad focum, ad verbera. *vau mo mlei quine chançu laumal*: en porcus deglabrandus, depilandus. *cupaleleimi vau meu ta mi mlepraiam v. ta mi mlepraial mo*: num te huc, otio ut vacares, adduxi. *ùte ta ni conoalu v. ùte ta ni conoam*: ne frigus intret. *cùllin ta ni elugealu v. elugeam*: ut mercedem accipiat. *apelpapei ta ni vùchaael v. vuchaiaam*: senescit. *aldùhuei ta ni acutum*: non veniet tam cito. *quine tipantu moi v. pitui ta ni cayu mari tipantuum v. tipantual*: unus annus mihi deest, ut sexaginta numerem. *cùla antùhuebui ta ni nùdhuelgeabum*: tres dies restabant, ut resti suffocaretur. *gelai ta ni mogeam*: non habeo ad me sustentandum.

72. GERUNDIUM ABLATIVI.

Tempus.

Præfens	—	—	um		His addi possunt	
Imperf.	—	—	uum.			
Perfectum	—	—	uyeum.			
Plusquam.	—	—	uyebuuum.	Possessiva vel integra		
Futurum 1.	—	—	aum.	24, vel abbreviata, 66.		
				Futur.		

Futur. 2. — abuum.
Aoristus 1. uyeaum.
Aoristus 2. uyeabuum

73. Loco *um* sæpe ponitur *ium* Euphoniae causâ. 55. E. g. *inaituum* v. *inaituium* DIOS ni piel, praiimi huenu mapu mo: observando mandata v. præcepta DEI, cælum conscendes. Item dicunt *bum* per syncope loco *buum*.

74. Idem Gerundium fit per Infinitivum postponendo *mo* v. *meu*: suppletque pro Participiis. E g. ni *inalelu confessabun mo*, *elcabin quine huerilcan*: confitens v. quando confitebar ultima vice; peccatum reticui. Plura docebunt

75. Exempla: *Kūdaucan mo* v. *kdaucamom cupai iom pen*: lucrum acquiritur laborando: impigris, impigre laborantibus pretiosa pecunia nubit. *cūme mogeum* v. *cūme mogen mo llūcan gelai*: recte faciendo neminem timeas *mi mupium*, v. *mi mupin mo*, v. *mi mupiel mo aiēcauge*: dicendo verum, in sinu tuo rideas licet. *ta mi quinechi huerilcamom leū llūcaqueimi*, vel semel si peccaveris, quod recte timeas, habes. *Chillcatun mo llumūdn*, studendo lumen oculorum amisi *aiebui*, *aiebulu*, *petu aiebulu lai*: ridens, ridendo, inter ridendum obiit. *aldūn tūjūn*

ta mi pebin mo v. ta mi pemom mo: de tua præsentia vehementer gaudeo v. gavifus sum. *chem ulaiabuimi ta mi peabubium ta DIOS*, quid dares pro DEO videndo. *genoum chem ulgeai*, nemo dat quod non habet, ex nihilo nihil fit. *ni chao ni mogebuum*, quando tuus parens adhuc erat in vivis. *inche ni acunoium ula, ni acunon, ni acuuyenon ula, inche ni acumonom, inche acunobuli, inche aculabun ula*; *eimi acutuimi*: antequam ego advenirem; jam tu aderas. *pen meu ptmtuquen*, tabacum, solum dum offertur, fumo, haurio. *ni huerilcan mo v. ni huerilcaum mo ta che tpuntugequei alhue ni ruca mo*, propter peccata homines in inferno puniuntur.

76. SUPINA.

Hoc Supinum: venio visum, &c. fit per particulam *pa*. E. g. *pepaquen*, venio visum. *allcùmissapan*, venio auditum Missam. 213.

77. Istud: eo visum; formatur interposito *me*. E. g. *pemen*, eo visum. *yemege co*, i allatum aquam 209.

78. Hæc dictio: Redeo e. g. ex templo, schola, &c. ita vertitur: E. g. *allcùn Missa, vei ni cupan*, interfui Sacro; inde redeo. Reliqua declarabunt

79 Exempla : *Quimpaquen*, venio ut discam. *quimmequen*, eo ut sciam, discam, intelligam. *quimmelcagepaquen*, venio ut docear. *acun ta ni quimam* v. *quimalu*, venio v. veni ut audiam, percipiam, resciam. *quimpalabin ta ni chao*, quando meus pater est mortuus: ego usum rationis necdum attigeram. *pivalpi*, misit dictum, nuntiatum. *chumupaian*, ad quid eam. *el-paian* v. *elmean ta ni cahuallu*, ibo allaturus meum equum. *imean*, ibo pransum. *vill amomaripaiaign*, *re vùcha* v. *vùcha mtn amomaripalai* v. *pu vùcha no*, omnes, exceptis senioribus, venient ad orandum. *cupatun ta ni hueichamom*, ex praelio adsum, redeo. *epu huentu lagmbin*, *vei ni cupatun*: duos homines occidi nunc jam. *unomen ta ni tpu-gemom*, vapulavi.

PARTICIPIA

80. Activa.	Passiva.
Præsens — — lu.	— — — — el
Imperf. — — bulu.	— — — — buel.
Perfectum — uye lu.	— — — — uyeel.
Plusquamp. uye bulu.	— — — — uye buel.
Futur. 1. — — alu.	— — — — ael.
Futur. 2. — — abulu.	— — — — abuel.
Aoristus 1. — uye alu	— — — — uye ael.
Aoristus 2. uye abulu.	— — — — uye abuel.

81. Participiis Passivis anteponuntur Genitivi

nitivi Pronominum Primitivorum. E. g. *inche ni eluel*, meum donum: quod ego dedi *Pedro ni eluuyeel*, quod Petrus dedit. *Loco el* etiam dicitur Euphoniæ gratiâ *iel*.

82. Ante *el* sæpe ponitur *bi*, quod ad Pronomen quod præcedit, pertinet E. g. *ta mn pibiel*, quod vobis est dictum. At si adest Substantivum, ad istud, quamvis sequatur, spectabit. 176. 183.

83. Exempla: *cûmegelu*, bonus. *huera-gelu*, malus. *utegelu*, frigidus *cullingelu*, dives. *ilon gelu*, carneus. *ilogelu*, comestus. *cofque elugelu*, *elugeal*, panis datus, dandus. *elual*, *elugeal*, *elugeael tva*: hoc est dandum *piel*, dictum. *cûme piel*, optima propositio. *guma utun*, redeo plorans. *ullcû-conpai*, intravit iratus. *pi ni gûman*: flens dico. *duguquei ni ladcun*, mœstus loquor. *ladcun* v. *ladcuquechi tipai*, exivit tristis. *pratulihuen gepai*, venit suspirans. *aretuyecupan cahuellu*, veni equis meritoriis, commodatis. *aie aiebulu huiftubi ta ni duam*, per ludum ac jocum voti compos evasit. *rupa rupaum acupeï ta lan*, serius aut citius mors sua quemque manet. *inche ni aiüel vachi chillca*, hic liber est, quod cupio. *ucalel cullin*, bona derelicta. *tarilel cahuellu*, equus ligatus. *huera ial*, cibus vulgaris, malus. *huera ml-queel*, opus male elaboratum. *ual*, amoal; abitus,

abitus, discessus. *naûal*, descensus. *praial*, ascensus. *laial*, obitus. *lagmal*, internecio, cædes, strages. *eimi mi matulcabel allbulmi em!* quod nimium properasti, offendisti. *inche ni lagmabel Pedro*, Petrum de medio tollam, morte afficiam. *mi lagmbiel mo ta mi caine nûllimi*, jam jam occisurus hostem, fugisti. *mi lagmduamgebuel mo v. mi lagmduamgebum mo, montuimi*, jam jam occidendus evasisti.

84. Participia fiunt adjectiva addito *chi*. 194. E. g. *mogeluchi laluchi che cai*, vivi & mortui. *A aiûelchi chao em*, O dilecte genitor Ipsa quoque Participia suplent pro adjectivis. E. g. *quimnolu v. quimnochi Huinca*: Hispanus imprudens, imperitus. *chumnolu v. chumnochi huentu*, homo innocens *manchaquelu v. manchaquechi che*, tardus, lentus. *cogelu, cogechi mapu*, irriguum pratum. *cachugechi lelvun*, campus pascuis abundans.

85. Verbalia in *or* & quæcunque alia, quæ consuetudinem aut habitum significant, fiunt mutando *n* primæ Personæ Indicativi in *voe* v. *ve* E. g. *Pûtúvoe v. Pûtùve*, potator, bibax. *duguve v. duguvoe*, loquax Sunt tamen & alii id explicandi modi.: E. g. *Pûtùvinuvoe v. putuvinuquelu, pûtùvinuchi, pûtùvinuquechi, pûtùvinugechi*, vinosus. Om-

nia quoque verba activa anteposita Nominibus substantivis sublato *n* ultimo, consuetudinem habitumve significant. E. g. *lagmchen*, homines occidere; *lagmche*, occisor, Parricida. 94.

86. Exempla: *Inche amocavoe gen*, soleo facere iter. *eimi ulchevoe geimi*, es plagiarus. *lagmchevoe geimi*; *eimi lagmchequeimi*; *lagmchelu eimi*; *lagmlmchequeimi*; *lagmqueimi ta che*; *lagmbilu che eimi*; *lagmlmqueimi ta che*, es latro. 94.

87. Verbalia in *bilis* E. g. amabilis, &c. fiunt inferendo *val*, 227. v. Participiis activis E. g. *aiùvalu*, amabile; v. Præsenti Indicativi: & tunc conjugatur per modos, tempora, numeros & personas. E. g. *aiùvaln*, sum amabilis. *aiùvalimi*, es amabilis, &c. 33.

88. *Quimvali*, est facile intellectu. *yavùduamlu nopinvalai*, vir fortis est invincibilis, vinci non potest, nequit.

89. Locus ubi fit actio, explicatur mutato *n* ultimo verbi vel in *queum*. 220. v. *peum* aut *peiium* 214. 219. vel in *hue* 202. Idem fit ad significandum instrumentum. E. g. *Confessaqueum* v. *confessabue*, *pu pllù ni mogepeium*, Purgatorium; locus expiandis piorum manibus a DEO destinatus; locus ubi detinentur beatæ animæ; sed post certum

tum tempus ad cœlum evolant. *Missapi-queum* v. *Missapihue*, Templum, Sacellum; locus ubi, v. liber quo dicitur *Missâ*. *lache-hue*, *lahue che*, *che ta ni lahue*: ubi v. unde homines moriuntur. *tpuhue*, virgæ, flagellum. *chillcaqueum*; calamus, atramentum, & quæcunque alia ad scribendum necessaria. *recahue*, veru.

90. Exempla: *Pepilmatubin quine chillca-tuqueum Patiru*, Patris atramentarium, calamus, thecam calamariam apparavi, concinnavi, aptavi, composui, instruxi. *ta ni umautuqueum*, meus lectus; locus ubi dormio, v. suus ubi dormit. *cupaquilmi ta ni kùdaugueum mo*, non ingrediaris, noli venire ad officinam meam. *Tva ta ni moge-queum: tva ta ni iqueum*: his vitam ago, his pascor, his lucror victum, alimenta. *tva ta ni neculqueum*, his curro, v. currit. *tva ta mi lagmlmchequeum*: hoc instrumento soles homines occidere. *tva cahualu mi cupamom*: hoc equo huc advectus es. *chucbi corù ta mi enumlmobium ta mi anca*; v. *ta mi enumlgemom ta mi anca*, quo jusculo es calefactus? *Tva panilhue ta ni rialoncoam*, en ensen, acinacem, gladium, ferrum ad scindenda, findenda a me capita. *tva men-cuhue pulcu ni acumom*, in hoc vase potus fuit adportatus.

91. Verba præposita substantivis agunt vices adjectivorum. E. g. *Elunche*, homo liberalis, munificus. *gùman pnen*, infans plorabundus, in fletu nimius. *uden Huinca*, Hispanus invisus, odio habitus. *aiùn Patiru* Pater omnibus carus.

92. Et Substantiva, & Pronomina, Participia, adjectiva, adverbia, &c. fiunt verba solo addito *n v. tun*. E. g. *mamlîn*, *mamlîtun*, lignum v ligna scindere, cædere, findere. *inchebun*, ego eram. *elulun*, do, sum dans. *Pedrobui*, Petrus erat. *quinci*, est unus. *cheuainn*? quo vadis. Et contra verba fiunt subst ntiva *n v tun* ultimo ablato. E g *lan*, mori; *la*, cadaver. *yalln*, gignere; *yall*, proles. *huimn*, assuesco, consuesco. *huim*, consuetudo: dicitur de loco, cui aliquis est assuetus, ita ut aura, hominum mores, victus, &c. placeant. *temn*, cresco, *tem*, grandævus. *tann*, labi; *tan*, lapsus. *neculn*, currere. *necul*, cursus. *naûn*, descendo. *naû* descensus. *vunan*, putrio. *vuna*, res putrefacta. &c.

93 Exempla: *Eimi inchelaimi*, tu non es is, qui ego *eimimolan*, operâ tua non indigeo. *quinemoknon*, colligere, accumulare, 197. 781. *epu pneni*, geminos enixa est. *cuûlbimn*, manus ad opus. *quintelebui ta nî pirina*; *epubin*, ex uno fræno meo, duo feci. *tehuan*,

tehuan, in canem mutari. *alhuen*, fieri cada-
ver, in Dæmonem converti, a Diabolo ob-
sideri *tufqueni*, est redactum in cineres.
Huincai, *huincaui*, Hispanus vult haberi,
Hispanis se annumerat. *Apobi*, ipsi dedit
Præfecturam *cutanpiuquen*, cor mihi dolet,
veii, est idem *veilai*, non est idem. *Cain*,
alius v. alter ego: ego & ille; habeo nunc
locum, mei similem, imò æqualem mihi;
qui est alter Ego, qui uti ego; sic oculos,
sic ille manus, sic ora secutus v. consecutus.
En Linguam Chilenam omnium primam &
antiquissimam.*

94. NB. Verborum significatio mutatur
ponendo ante *n* ultimum vel *l* v. *m*, v. alias
literas aut particulas. 191. vel permutando *n*
in *tun* v. *cùn*. 226 198. E g. *cupan*, venio.
cupaln, traho, seu facio venire. *dugun*, lo-
quor.

* Joci causa; probaturque sequenti sophismate:
Lingua, quam verè, purè, castigatè & propriè est lo-
cutus primus hominum Adamus, illa dubio procul
est prima & antiquissima: atqui primus hominum
Adamus est locutus Chilenè vere, pure, castigatè &
propriè; ergo Lingua Chilena est omnium prima &
antiquissima. Peob. min. Primus hominum Adamus
imponens nomen suo Primogenito eum vocavit CAIN,
atqui eum vocans CAIN est locutus Chilenè verè, pu-
rè, castigatè & propriè; ergo linguam Chilenam est
locutus verè &c. prob. min, nam vox CAIN in lingua
Chilena verè, purè, castigatè ac propriè significat..

quor. *duguln*, facio loqui. *dugulquei tutuca*, calamum aut tibiam inflat. *moyun*, lacteo. *moyuln*, lacto *uûin*, ardeo. *uûimn*, accendo. *uûimbige vela*, accende candelam. *urcun*, fatigari. *urcutun*, capere quietem. *urculn*, fatigare. 226. *tepeun*, exterreri, metu percelli. *tepefcun*, terrere, metu percell re. Quoties verba neutra desinuut in duas consonantes; &, ut fiant activa, illis additur *l* v. *m*; addendum quoque erit ù particulare: atque ita conjugandum E. g. *temn*, cresco. *temùmn*, educo, facio crescere. *quimn*, scio. *quimùln*, doceo, instruo, scire facio. 35. Aliquoties literæ mutantur. E. g. *lan*, morior. *lagmn* v. *lagùmn*, occido, *afn* v. *abn* v. *avn*, finio. *apùmn*, consumo. *naûn*, descendo. *naûln* v. *nacùmn*, demitto, prosterno. (de *nacùmn* v. 788.) Verba Frequentativa formantur interposito *lm*. E. g. *yelmn* v. *ielmn*, porto frequenter, portare soleo. *pelmn*, iterum iterumque video. De reliquis particulis 191. 287.

95. Exempla: *aucalbi ta ni chao*, causa fuit, ut suus Pater res novas moliretur, a Rege deficeret. *dugului pu ulmen*, quod Reguli v. Casiquii loquerentur invicem; sua consilia conferrent, ad colloquendum convenirent, ipse effecit. *lagmlbin ta ni Chao*, suum v. ejus patrem e medio sustuli. *nlalbin ullûin*, januam ipsi aperui. *tepelbin ta ni piu-que*,

que, magna eum lætitia affeci. *conlmalbin*, perfeci, ut intraret. *cùme iauln*, *yavuduamln* *yavuln laialu*, morienti, moribundo, animam agenti pie subvenire, eum piis adhortationibus juvare, excitare, confirmare, timidum roborare, jacentem erigere. *teca tecavoe*, *teca tecaquechi*, qui semper ambulat, spatiatur. *tipa tipaquilmi*, v. *con conquilmi*, noli exire v. intrare tam frequenter, tam continuo. *aie aiequilmi*, non rideas semper.

96. §. 2. DE VERBO PASSIVO.

Verbum Passivum nihil omnino difficultatis habet: nam mutato *n* cujuscunque verbi in *gen*, sum; res est confecta, ac conjugatio fit ut alias. E g. *aiùn*, amo: mutato *n* in *gen*; *aiùgen*, amor *aiùgeimi*, amaris. *aiùgei*, amatur, &c. *aiùgebun*, amabar. *aiùgeuyen*, amatus sum, &c. 32. 33.

97. Passivum fit etiam per Participia Passiva. 80. E. g. *veichi curam inche ni eluel* v. *eluuyeel*, illa ova sunt data a me. meum donum.

98. Exempla: *Quine Huinca lagmgei*, quidam Hispanus est interfectus. *tpuhuegequile veichi pnen*, non vapulet magis iste parvulus. *inche elugen quine cùdu*, mihi datum est stragulum. *utegen*, frigeo. *congei*, ingredi

gredi licet, patet janua. *la gen*, habeo mortuum, vita functum. *inche yavùgen* v. *yavugen inche*, sum fortis, magnanimus. *ilon carugei*, cruda est caro. 83.

99. Tertia Persona Indicativi Præsentis Verbi *sum* multoties exprimitur per *lle* v. *llechi*. 207. E. g. *Pedro lle* v. *llechi*, Petrus est. *vei lle ve*, ita est. Aliquoties nec particulam, nec verbum ponunt. E. g. *Cùyen DIOS cam ve*: *Cùyen DIOS cam*? an Luna est DEUS?

100. Exempla: *Ovicha caman huenevoe llechi*, Opilio fur est. *DIOS ta in mogen llechi*, DEUS est vita nostra. *mi peni vemgelan*, non sum tuo fratri similis. *cachelan inche*, non sum peregrinus, extraneus. *eimn ta in monmahue lle ve*, cognatione conjuncti, communione sanguinis devincti, ejusdem gentis & familiæ sumus. *mapu dgu ta ni pepilmageal pu Huinca ta ni duam llechi*, Indorum dirimere controversias Hispanorum munus est. *quintupllùn pu Patiru ta ni duam lle*, Sacerdotum est zelus animarum. *anùmmapun pu apo ta ni toquin lle ve*. Terram in pace servare est officium Gubernatorum.

101. Imperfonaiia: Fertur, dicitur, luditur, bibitur, saltatur, &c. fiunt mutando
lite-

literam ultimam tertiæ Personæ singularis Temporis significandi in *am*. in Imperativo autem *am* tertiæ Personæ additur. E. g. *pùtùn* in tertia Persona *putui*, *i* mutato in *am* *pùtùam*: bibitur. *prubuat*, saltabatur. Reliqua per

102. Exempla: *cunapapeam*, ingrediuntur, ingredi licet. *cofque eluqueam* *pu cunúval*, datur panis pauperibus. *ovisa ulqueam*, oves vendunt. *llecumleam*, sunt vicini, parum absunt. *vei píam*, ita fertur, dicitur. *vaple miauqueam*, huc veniunt. *pepi amoam*, licet ire, abire. *pepi cupalaiam*, non possunt venire. *comleu v mleeiu*, aqua hic habetur, hic non deest. *quine cupau v. cupaeu*, unus venit huc. Sic: *vau* pro *va* v. *vei meu*.

103. Miseret, pœnitet, piget, juvat, delectat, &c. explanantur ut in sequentibus exemplis: *Bùrenien*, *cutanien*, miseret. *chovùn*, piget. *afentun*, tædet. *tepelai*, delectat. *adi eimi mo huerilcan genon*, decet te vitæ puritas. *unoduamn ta ni ulmobium ta ni cahuellu*, pœnitet me equum meum vendidisse. *chovuqueimi ta mi cùtanduamn* v. *ta mi cùtanduamal ta mi huerilcan mo*, te piget dolere v. dolorem excitare de pectus tuis. *chovuqueimi ta mi cùmegem* v. *ta mi cùmegeal*, piget te esse bonum. *tepelaimi* v. *tùyù*

tùyulaimi ta mi chao ta mi glameteu mo, non te delectat reprehendi a tuo Patre. *cùtanduamaimi ta mi huerilcamobiuu mo ta Dios*, te pœniteat DEUM O. M. offendisse.

104. §. 3. DE VERBO NEGATIVO.

Dantur tres particulæ, quæ insertæ Verbo negant quæ Verbum affirmat: hæ sunt *la*, *qui*, *no*. *La* inseritur Indicativo & Optativo: *qui* Imperativo; ita tamen ut hic Imperativus exprimatur non per Imperativum 38; sed per Subjunctivum 46. Denique *no* & Subjunctivo & Infinitivo, & Participiis Gerundiisque immittitur: ubi vero quælibet particula sit ponenda, sequens Paradigma docebit.

105. Indicativus.		Optatus.	
Tempus.		Imperf.	— <i>laiabun.</i>
Præsens x	<i>lan.</i>	Perfect.	— <i>uyelaian.</i>
Imperf.	— <i>labun.</i>	Plusq.	<i>uyelaiabun.</i>
Perfectum	<i>uyelan.</i>	Subjunctivus.	
Plusquam.	<i>uyelabun.</i>	Præsens	— — <i>noli.</i>
Futurum.	— <i>laian.</i>	Imperf.	— <i>nobuli.</i>
Imperativus.		Perf.	— <i>uyenoli.</i>
<i>quili. quilm. quile.</i>		Plusq.	— <i>uyenobuli.</i>
<i>quiliu. quilmu. quilegu</i>		Futur. 1.	— <i>noali.</i>
<i>quilin quilm. quilegn.</i>		Futur. 2.	— <i>noabuli.</i>
		Aoristus 1.	<i>uyenoali.</i>
		Aorist. 2.	<i>uyenoabuli.</i>

106. Tertiæ Personæ Imperativi possunt fieri tribus modis. 1. modo ordinario e.g. *eluquile*, non det. 2. addito *pe*. E. g. *eluquilepe*. 3. per syncopen auferendo *e* inter *l* & *p*. E. g. *eluquilpe*. in Plurali additur *egu* v. *egn*, 40. v. *eign*. 21.

107 Exempla: *calli vemquilmi*, *raquila-bin*, facias, non facias, nihil ex eo sum sollicitus. *entumagelaiaimi ta mi huerilcan*, *unoltunolmi ta mi hueneel*, non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. *pramuiäuquilmi ta mi huerilcan mo*, *uduumgechi piaimi ta mi lludnoam*, non glorieris de iniquitate, nam cum minimè reris, dabis pœnas. *quïne tipantunole ula*, *laiaimi*, ante annum elapsum vitâ v. de vita decedes. *pelalaiabun ta ni chao*, Patrem e vita cedere, extremum vitæ spiritum edere, spiritum DEO reddere non videam. *tutelaimi ta mi piel meu*, extra chorum saltas, non est ad rem, quod loqueris.

108 INFINITIVUS.

Ubi in Indicativo interponitur *la*; in Infinitivo ejus loco pone *no*. 105. *mi pigenon*, *piqueimi*, dicis, quod tibi non est dictum. *tva ta mi pigenobun llechi*, istud non est, quod tibi erat dictum. 49.

109. Gerundia Accus.	Gerundia Ablativi.
Præsens — <i>noam</i> .	— <i>noium</i> v. <i>noum</i> .
D	Imperf.

Imperf. — nobuam.	— nobuum.
Perfect. — uyenoam.	— uyenoum.
Plusq. — uyenobuam.	— uyenobuum.
Futur. 1. — noaiam.	— noaium.
Futur. 2. — noabuam.	— noabuum.
Aoristus 1. uyenoaiam.	— uyenoaium.
Aor. 2. uyenoaiabuam.	— uyenoabuum.

110. Exempla : *genoum* : quando non est ; non habetur , non datur. *Ta mi lagmnobi-um ula , ta mi lagmnouyen ula , ta mi lagmnobiel ula , duchotubimi* , antequam eum occideres , grave illi vulnus inflixisti.

111 Gerundium Genitivi.

Negatur ut in his exemplis : *Vachi antù kdau antù no* , hic dies festus , non profestus est. *huerincaduamlabin ta DIOS* , v. *cùpa huerilcaquclabin ta DIOS* , non habeo animum aut intentionem DEUM O. M. offendendi.

112. PARTICIPIA.

Activa.		Passiva.	
Præfens —	nolu.	—	noel.
Imperf. —	nobulu.	—	nobuel.
Perfect. —	uyenolu.	—	uyenobel.
Plusq. —	uyenobulu.	—	uyenobuel.
Futur. 1. —	noalu.	—	noael.
Futur. 2. —	noabulu.	—	noabuel.
Aoristus 1. —	uyenoalu.	—	uyenoael.
Aorist. 2. —	uyenoabulu.	—	uyenoabuel.

113. Exempla. *Inolu utuquelaimi rume*, nunquam exis jejunos. *pinolu tuutui*, tacitus abivit. *llitulnoelchi dgu deumavallai*, res nunquam cœpta, nunquam perfecta. *tipatui* v. *tipapatui quimnolu*, v. *ta ni quimnoel ta ni chao*, clam, clanculum, patre infcio exivit.

114. Personæ eodem modo formantur, ut in verbis simplicibus. 33 46. Pronomina quoque Infinitivis, Participiis &c. addenda, sunt eadem. 49. 72. 81. 66.

115. In Responſionibus ordinariis, quæ fiunt nullo adhibito Vrrbo; aliis utuntur particulis: nempe *mu*, *muca*, vel ſi per *no* respondent, iſtud *no* nunquam ponitur ſolum, ſed addita Perſona quæ negat, aut de qua negatur. E. g. *Cùyen DIOS cam ve?* *mu*, *muca*, Luna an eſt DEUS? non, minime, nequaquam. *eimi vemimi tva?* *mu*, *inci cam vem?* *quimlan*, *inche no*, an tu hoc feciſti? non; quis igitur? nescio, ego non feci. *mu* horum Indorum forte eſt $\mu\eta$ Græcorum, maxime ſi pronuntiatur *mù* uti ſolent multi. 64. Etiam respondent aliquando: *avùlan*, nolo. ſed eſt modus respondendi ruſticus: vel dicunt *pilan* v. *pilan em*, nolo, quod eſt urbanius.

116. In more poſitum eſt apud Indos Chilenſes, ut qui loquitur, poſt quamlibet

periodum, sermonem circumspiciens intermittat, & alter cui loquitur; etiam si in fine orationis omnia sit negaturus vel singulis contradicturus; in signum suæ attentionis, & quod diligenter auscultet, confirmet omnia ac singula his ac similibus verbis: *vei ca, vei llechi, vei mai, &c.* 288. 4. unde Auditorem velit, nolit, attentas aures præbere, & intento animo audire oportet. *no* additum voci, facit illam significare contrarium. E. g. *Che no tva*, non est homo, est bellua. *Chao no tva*, iste non pater, sed tyrannus est. *Huinca no tva, alhue llechi*, hic non Hispanus, sed Diabolus est.

117. Exempla: *Chumqueimi? chumquelan?* quid agis? nihil. *cheu cupaimi? cheu cupalan*, unde venis? nusquam. *chumgechi conimi? mu gelai*, quomodo intrasti? nullo modo: nego suppositum, me exivisse. *cheutuui!* *gelai ta ni conn; gelai ta ni tuun*, quomodo es egressus? nec intravi, nec exivi. *gelai, gelai veichi dgu, vemgelai*, Nego, non est ita. *inei tvei? inei no*, quis ille? nemo. *chuml acutuaimi? chuml no?* quando redibis, venies? nunquam. *chem dgu tva? chem no*, quid est istud? nihil. *quidu eimi mi pigen tva? re inche no*. Tu solus ita vocaris, non certe, plures dantur Petri. *chem dgu gei? lancùrumei*, quid novi? nihil. *chem elubimi?*
chem

chem no, chem elulabin rume, quid dedisti illi? nihil omnino. *quimnolu eimi?* *quimnolu no*, ignoras? non ignoro. *chumtn mita?* *aldù mita no*, quoties? raro *vei no cam?* nunquid istud? *eimi no?* nunquid Tu? *mu, mu cai, mu mai, mù ula*, non, minime, nequaquam, neutiquam. *eimi rume ulaiaimi*, nec tu ibis. *cofque iquellebin, ilon no*, panem malo, quam carnem. *tva mai, teye no*, hoc, non illud, prius, potius, magis hoc, quam illud.

118 §. 4. De Verborum Transitionibus.

Peculiare & proprium est Linguae Chilenæ, ut quoties actio verbi refertur ad aliam, Personam sive primam, sive secundam, sive tertiam; non utatur, nec indigeat Pronominibus mihi, tibi, sibi, illi, nobis, vobis, &c. nec me, te, se, nos, &c. E. g. ut ver- tant hunc sensum latinum. ego do tibi; non dicunt: *inche elun eimi mo*, nam hoc signi- ficat: ego do pro te, quemadmodum: *ullcu- len eimi mo*, sonat: ego sum iratus contra te, 290. 6 sed utitur omnino alia loquen- di ratione huic Linguae propria ac pecu- liari: quæ ratio v. modus loquendi pro- prius ac specialis vocatur Transitio. Sunt autem hæ Transitiones quatuor, v. si mavis octo; nam in idem recidit. Prima Tran- sitio est Transitio ad primam (subintellige

Personam) & hæc subdividitur in duas ; nempe in Transitionem secundæ ad primam, & in tertiæ ad primam. E. g. Tu mihi das, ille mihi dat. Secunda Transi- tio est Transitio ad secundam, quæ etiam in duas subdividitur, scilicet in Transi- tionem primæ ad secundam & tertiæ ad secundam. E. g. ego tibi do, ille tibi dat. Tertia Transitio est Transitio ad tertiam. Subdividitur in primæ ad tertiam, in secundæ ad tertiam, in tertiæ ad tertiam. E. g. ego illi do, tu illi das, ille illi dat. His additur Transitio reciproca uniuscujus- que Personæ ad se ipsam. E. g. Ego do mihi, tu das tibi, ille dat sibi. Literas vel Particulas , quæ formant unamquamque Transitionem, & locum ubi quælibet lite- ra vel particula sit ponenda, monstrabit si- ne ullis verborum, vel ulterioris explicatio- nis, ambagibus , sequens Paradigma :

119. TRANSITIO AD PRIMAM.

Indicativus.

à 2da ad 1mam. Præsens. a 3tia ad 1mam.

Tu me.				ille me.			
Singul.	Eimi x	—	—	en	Teye	}	— eneu
	Eimu }	—	—	mon	Teyegu		
	Eimn }				Teyegn		

Dual.

Dualis.	Eimi		— <i>moiu.</i>		Teye	}	— <i>eiū mo.</i>
	eimu				Teyegu		
	eimn				Teyegn		

Pluralis	Eimi		— <i>moin.</i>		Teye		— <i>ein mo.</i>
	eimu				Teyegu		
	eimn				Teyegn		

120 Imperfectum.

Eimi	— —	buen.	Teye		— <i>bueneu</i>
Eimu		— <i>mobun</i>	teyegu		
eimn			teyegn		

Eimi		— <i>mobuiū</i>	Teye		— <i>bueiū mo</i>
eimu			teyegu		
eimn			teyegn		

Eimi		— <i>mobuin</i>	Teye		— <i>buein mo</i>
eimu			teyegu		
eimn			teyegn		

121. Præteritum Perfectum.

Eimi	— —	uyeen	Teye		— <i>uyeenen.</i>
eimu		— <i>uyemon.</i>	teyegu		
eimn			teyegn		

Eimi		— <i>uyemoiū.</i>	Teye		— <i>uyeeiū mo</i>
eimu			teyegu		
eimn			teyegn		

Eimi		— <i>uyemoin.</i>	Teye		— <i>uyeein mo.</i>
eimu			teyegu		
eimn			teyegn		

122. Plusquamperfectum.

Eimi	—	—	uyebuen.	Teye	} uyebuen <u>eu</u> .
eimu	}	—	uyemobun.	teyegu	
eimn				teyegn	
Eimi		—	uyemobuiu	Teye	uyebue <u>iu</u> <i>mo</i> .
eimu				teyegu	
eimn				teyegn	
Eimi		—	uyemobuin	Teye	uyebue <u>in</u> <i>mo</i> .
eimu				teyegu	
eimn				teyegn	

123. Futurum.

Eimi	—	—	aen.	Teye	— aen <u>eu</u> .
eimu		—	moan.	teyegu	
eimn				teyegn	
Eimi		—	moai <u>u</u> .	Teye	— ae <u>iu</u> <i>mo</i> .
eimu				teyegu	
eimn				teyegn	
Eimi		—	moa <u>in</u>	Teye	— ae <u>in</u> <i>mo</i> .
eimu				teyegu	
eimn				teyegn	

124. Exempla : *Inche pien!* Tu mihi hoc dicis! *quimlen ta ni duamtuqueum*: subministra mihi materiam meditandi. *eimi hue-ranmanien* v. *bùrepuenielmqueen*: male erga me animatus es, voluntate a me abhorres, male erga me es affectus. *petu igueli pepaiaen*,
tempore

tempore prandii venies ad me videndum. *petu iquebun pepauyeen*, adhuc comedebam, quando ad me videndum venisti. *challua eluabuen*, v. *challua ni elububin*, *vilu eluuyeen*, loco piscis serpentem mihi dedisti. *mivulan* v. *mivulaen*, quot mihi dabis? *ventelan cam?* forsan tot? *elun eluaen*, mihi dabis cum tibi commodum fuerit. *ptm eluaeneu pin*, dico ut mihi det tabacum. *huenevaleneu*, furti crimen in me contulit. *pichin ptm eluaemi pieneu*, promisit se mihi daturum esse tabacum. *chillcalvalpaeneu*, mihi misit epistolam. *inche iauleneu*, mihi attulit *pipraeneu*, *dugupraeneu*, , *huera* v. *hueranmapieneu*, locutus est mala, falsa contra me v. de me. *calli ni duam elueneu*, mihi gratis dedit. *pee-neu cupai*, venit ad me videndum. *apoleneu apoeneu*, *apoeleneu*, *aponmaeneu*, *elueneu ta ni apogeam* v. *apogeal*, me fecit Superiorem, Præfecturam mihi dedit. *notumiauleneu huera que dgu em*, plurima mihi damna intulit. *tehua pieneu*, *toquieneu*, *raquieneu*, *tehuacaeneu*, *huenevoecaeneu*, *cùmpemeaeneu*, me injuriose tractavit, dixit me canem, furem, stultum esse. *eimi lagmmaen ni chao*, tu mihi meum patrem occidisti. *eimi mogelen*, tu me alis, nutris, sustentas. *eimi ioden quimn mo*, tu me eruditione, doctrina, sapientia excedis *tva ta ni mogeleneu*, ille est altor meus, hujus ego sum alumnus. DIOS

cùm egelu elutueneu ni mogen, misericors DEUS vitam mihi restituit. *DIOS ema! deuma ta mi ulmon inche mo*, inche cai elultuuyeen v. *DIOS ema! deuma eimi ta ni elueimimom*, inche cai eluincheen, DEUS meus, postquam Tu teipsum mihi dedisti; me mihi memet dedisti. *ni vemaeteu huerinielaeneu chei*: nemo me impune lædet: qui me læserit; referet a me gratiam, qua dignus est.

125 Imperativus.

Eimi	—	—	en ca.	Teye	
eimu		—	—	teyegu	— echi mo.
eimn		—	mochi.	teyegn	
Eimi				Teye	
eimu		—	— moi.	teyegu	— eiu mo.
eimn				teyegn	
Eimi				Teye	
eimu		—	— moim.	teyegu	— ein mo.
eimn				teyegn	

126. Exempla: *Quimcloen, allcùcloen vachi dgu*, hujus rei te attestor, te appello testem, mihi testis sis. *pichi ptm marimarien*, v. *bùrenieen*, per DEUM da mihi aliquid tabaci. *eluen ta ni eluacimi*, cedo, v. da mihi, quod te mihi daturum promisti. *cogitucloen, catúcogicloen*, in colligendo agrorum meorum fructus me adjuva *bùrenieen mai*, *daquieli chai* v. *chachai*, mei te misereat, nec me

me persequaris , exagites , vexes. *arelen* ,
commoda mihi. *huercùlelen quine lipm* , mit-
te mihi trutam *peupaen* , veni ad me visitan-
dum. *ùgelmochi* , exspectate me *incaen* ,
adjuva me obsecro. *quinelen* , da mihi unum.
Huerilcauyenchei , *bùreniemochi* , *bùreniemol-*
lechi , si peccaverim , deliquerim , aliquid in
vos admiserim , ignoscite. *Ta in cunival-*
chegen quine cofque elumoin , date panem no-
bis pauperibus. *allhue cancalen vachi curam* ,
hoc ovum mihi coque tremulum , molle ,
forbile. *vei pilelen ta mi chao* , dic quæso
tuo patri meis verbis , meo nomine. *chillca-*
valen , scribere me sine , permitte , omitte
me , ut scribam. *vachi achahuall elmeen Pa-*
tiru mo , has mihi gallinas obsecro ad Pa-
trem porta. *mutu vei pilelen* , non omittas
dicere meo nomine , meis verbis. *inche ru-*
me incaen , saltem me adjuva. *quinechi rume*
pelaen , nunquam me vidit. *tpulaiaen rume* ,
verberare me , tibi hic non libeat : si tibi
virgæ domi sunt ; hic non sunt. *mari mari*
Bùrenieen , precor , rogo , obsecro , fac mihi
hanc gratiam. *pichin ptm duamtuaeneu* , pa-
rum tabaci peto a tua Dominatione. *dugu-*
lelen vachi chillca , lege mihi hanc scedulam ,
chumlanu , nihil mihi fecit. *cùme nemel eluen* ,
aliquid consilii mihi affer. *mavùlelen* , eum
meo nomine amplectere. *uùielen ta ni votm* ,
filium meum lustrali aqua tinge , ablue , per-
funde ,

funde, sacro fonte lustra, baptismo expia.
quine cofque eluechi mo v. *eluaeneu pien*, pa-
 nem a me petiit.

127. OPTATIVUS.

Imperfectum.

Eimi	— —	abuen.	Teye	
eimu			teyegu	— abuen <u>eu</u> .
eimn	—	moabun.	teyegn	
Eimi			Teye	
eimu	—	moabui <u>u</u> .	teyegu	abuei <u>u</u> mo.
eimn			teyegn	
Eimi			Teye	
eimu	—	moabu <u>i</u> n.	teyegu	abuei <u>n</u> mo.
eimn			teyegn	

128. Perfectum.

Eimi	— —	uyea <u>e</u> n.	Teye	
eimu			teyegu	uyea <u>e</u> ne <u>u</u> .
eimn	—	uyemoa <u>n</u> .	teyegn	
Eimi			Teye	
eimu	—	uyemoai <u>u</u> .	teyegu	uyea <u>e</u> i <u>u</u> mo.
eimn			teyegn	
Eimi			Teye	
eimu	—	uyemoai <u>n</u> .	teyegu	uyea <u>e</u> i <u>n</u> mo.
eimn			teyegn	

Plus-

129. Plusquamperfectum.

Eimi	—	uyeabuen.	Teye	
eimu		uyemoabun.	teyegu	uyeabuen <u>eu</u>
eimn			teyegn	
Eimi			Teye	uyeabue <u>iu</u>
eimu		uyemoabuiu.	teyegu	<u>mo.</u>
eimn			teyegn	
Eimi			Teye	uyeabue <u>in</u>
eimu		uyemoabuin.	teyegu	<u>mo.</u>
eimn			teyegn	

130. Exempla: *Pichi kùdaucloabuen*, utinam in hac opera me adjuvares. *ulmen inche quine ovifa rume mùntunmaabuen*, mihi Diviti, Nobili, Casiquio, Regulo tu ovem furari ausis. *chem cam*, tpuabuen *chei*? quid? a te vapularem? *inche ta ni vùchagen illamabueneu*, tu mihi seni illudas.

131. SUBJUNCTIVUS.

Præfens.

Eimi	—	—	—	eli.	Teye	
eimu		—	—	mo <li.< td=""><td>teyegu</td><td>— eli mo.</td></li.<>	teyegu	— eli mo.
eimn					teyegn	
Eimi					Teye	
eimu		—	—	mol <u>iu.</u>	teyegu	— eliu mo.
eimn					teyegn	

Eimi				Teye	
eimu	—	—	<i>molin.</i>	teyegu	— <i>elin mo</i>
eimn				teyegn	

132. Imperfectum.

Eimi	—	—	<i>bueli.</i>	Teye	
eimu				teyegu	<i>bueli mo.</i>
eimn	—		<i>mobuli.</i>	teyegn	

Eimi				Teye	
eimu	—	—	<i>mobuliu.</i>	teyegu	<i>bueliu mo</i>
eimn				teyegn	

Eimi				Teye	
eimu		—	<i>mobulin.</i>	teyegu	<i>buelin mo.</i>
eimn				teyegn	

133. Perfectum.

Eimi	—	—	<i>uyeeli.</i>	Teye	
eimu				teyegu	— <i>uyeeli mo</i>
eimn	—	—	<i>uyemoli.</i>	teyegn	

Eimi				Teye	
eimu	—		<i>uyemoliu.</i>	teyegu	— <i>uyeeliu mo</i>
eimn				teyegn	

Eimi				Teye	
eimu		—	<i>uyemolin.</i>	teyegu	<i>uyeelin mo</i>
eimn				teyegn	

134 Plusquamperfectum.

Eimi	—		<i>uyebueli.</i>	Teye	
eimu				teyegu	<i>uyebueli mo.</i>
eimn	—		<i>uyemobuli.</i>	teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	uyemobuliu	teyegu	uyebueliu <i>mo</i>
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	— uyemobulin.	teyegu	uyebuelin <i>mo</i>
eimn		teyegn	

135. Futurum primum.

Eimi	— — aeli.	Teye	
eimu	— — moali.	teyegu	— aeli <i>mo</i>
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	— — moaliu.	teyegu	— aeliu <i>mo.</i>
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	— — moalin	teyegu	— aelin <i>mo.</i>
eimn		teyegn	

136. Futurum secundum.

Eimi	— — abueli.	Teye	
eimu	— moabuli.	teyegu	— abueli <i>mo.</i>
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	— moabuliu.	teyegu	abueliu <i>mo.</i>
eimn		teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	— mobulin.	teyegu	abuelin <i>mo.</i>
eimn		teyegn	

137. Aoristus primus.

Eimi	—	uyeaeli.	Teye	
eimu		— uyemoali.	teyegu	— uyeaeli mo.
eimn			teyegn	
Eimi			Teye	
eimu		uyemoaliu.	teyegu	uyeaeliu mo.
eimn			teyegn	
Eimi			Teye	
eimu		uyemoalin.	teyegu	uyelaelin mo.
eimn			teyegn	

138. Aoristus secundus.

Eimi	—	uyeabueli.	Teye	
eimu		uyemoabuli.	teyegu	uyeabueli mo.
eimn			teyegn	
Eimi			Teye	
eimu		uyemoabuliu.	teyegu	uyeabueliu
eimn			teyegn	mo.
Eimi			Teye	
eimu		uyemoabulin.	teyegu	uyeabuelin
eimn			teyegn	mo.

139. Exempla: *Elueli*, si mihi das. *aiù-bueli mo*, si me amaret. *lagmeli rume*, etiam si me occidat.

140. INFINITIVUS.

Fit addendo Transitionibus *cùpa*, *duam*,
pepi,

pepi, *pīam*, &c. E. g. *Cūpa*, *pepi eluen*, vis, potes mihi dare. *Teye cūpa*, *pepi elueneu*, mihi dare vult, potest. 56.

141. Gerundia Accusativi.

Secundæ ad primam fiet mutando *m* gerundii simplicis 66. in *eum* v. *eium*, & anteposendo Possessiva *nī*, *iū*, *in*. 24. Tertiæ ad primam mutat *m* in *eteu* cum iisdem Possessivis. E. g.

<i>nī</i>	<i>aeum</i> v. <i>aeium</i> .	<i>nī</i>	<i>aeteu</i> .
<i>iū</i>	<i>buaeum</i> .	<i>iū</i>	<i>buaeteu</i> .
<i>in</i>	<i>uyeaum</i>	<i>in</i>	<i>uyeaeteu</i> .
	<i>uyebuaeum</i> .		<i>uyebuaeteu</i> .

142. Exempla : *Tva ta nī dúchoaum*, hoc ad me transfigendum, confodendum. *mi ilelabueum utuimi*, quando tibi eram daturus ad comedendum exivisti v. exis. 170.

143. Gerundia Ablativi.

Fiunt ponendo *e* ante um Gerundii simplicis, 72. & mutando *u* in *ù* particulare. In tertiæ ad primam postponuntur primæ personæ. E. g.

	<i>eùm</i> .
	<i>bueùm</i> .
	<i>uyeeùm</i> .
<i>nī</i>	<i>uyebueùm</i> .
<i>iū</i>	<i>aeùm</i> .
<i>in</i>	<i>abueùm</i> .
	<i>uyeaùm</i> .
	<i>uyebuaeùm</i> .

E

Teye

		<i>eùm.</i>	
		<i>bueùm.</i>	
Teye	ni	<i>uyeeùm</i>	<i>inche.</i>
teyegu	iu	<i>uyebueùm</i>	<i>inchiu.</i>
teyegn	in	<i>aeùm</i>	<i>inchin.</i>
		<i>abueùm</i>	
		<i>uyeeùm</i>	
		<i>uyebuaeiùm</i>	

144. Exempla. *Mi duamtumoeùm*, v. *mi duamtumouùm*, v. *duamtumobium*, v. *duamtumom*: Tuî (*mu* veſtrûm duorum: *mn*, veſtrûm) memor *duamtumonoèùm*, tuî non recordatus. *mi ùllcunpeum*, v. *mi ùllcunpebin mo*, *hueracaeimi*, reprehendens te affecci injuria. *mi aiùmoeùm*, *aiùmom*, *aiùmobi-um*, *aiùbin mo*, *aiùmoúm ùdequeen*, me te amantem odiſti. *mi ùdeaeum* v. *mi ùdeabin mo*, *aiùqueeimi*, habens cauſam te odio haſendi, te amo. 171.

145. Participia activa & paſſiva.

Activa mutant *lu* 80, in *eteu*, addendo *ni*, *iu*, *in*. Paſſiva vel vertunt *el* in *eteu*, vel formantur ex Temporibus Infinitivi ſimpliſcis 49. interponendo *bi* ante *n* ultimum; addendoque Pronomina *ni*, *iu*, *in*. 176. 263. E. g.

ni	Teye	ni	<i>eteu.</i>
iu	-teyegu	iu	<i>bueteu.</i>
in	teyegn	in	<i>uyeteu.</i>

			uyebueteu.
ni	Teye	ni	aeteu.
iu	-teyegu	iu	abueteu.
in	teyegn	in	uyeaeteu.
			uyeabueteu. vel :

	bin.
	bubin.
ni	uyebin.
iu	uyebubin.
in	abin.
	abubin.
	uyeabin.
	uyeabubin.

146. Exempla: *gelai vau meu ta ni cutantuleteu*, me affligens abest. *nullamebige ta ni eluaeteu inche*, i illud petitum a meo debitore. *ta mi quimeteu ta mi cùllin*, *vei ta mi hueneeteu*, rerum tuarum non ignarus, eas tibi abstulit. *ta mi culliaeteuchi che, inche llechi*, ego ego tibi solvam. *ni tpueteu inche utintuhueabun*, eum, a quo vapulavi, benevolis deinceps oculis aspicerem? *hueubin ta ni hueneeteu*, vel ipsum furem vel eiusdem vestigia deprehendi. *ta ni vurepuenielmqueeteu eimi llechi*, semper a me abhorres, usque torvis oculis me aspiciens. *iaventuabin ni pihin*, mihi dixisti, quod me sis ejecturus tua domo, territorio, Provincia. *cùmei ta mi peabin*, bonum est, ut te videat. *pe-*

quen ta mi aiubin, video amorem erga te meum. *tva ta ni melitun ta mi piabin*, jam tibi hoc dico quarta vice. *elubin tva*, hoc tibi do. *reelubin tvei* (subintelligitur *mi*) hoc tibi do gratis. *pebuli ta mi tpuabubin*, si viderem te ab ipso verberari. *aiulaimi ta mi cumpemgeimi piabin*, non vis ut tibi dicant te esse stultum. *cahuellu nienolu*, *genolu*, *genochi*, *aldumalbiu ta mi pemeabubin*, quod equo carerem, tardius ad te videndum accessi. NB. miscui non nunquam exempla Transitionis ad 2dam ob dicenda inferius. 170. 171. 172.

147. In modo loquendi vulgari aut familiari soepe pro *aen* dicunt *an*, & loco *eneu*, *nu*. item in Gerundiis 141. 143. *e* ante *um* v. *um* omittunt. 5.

148. TRANSITIONES NEGATIVÆ.

Fiunt inferendo *la*, *qui*, *no*, Transitionibus affirmativis ante *e* literam & signum transitionis: & si non adest *e*; post *mo* eodem modo, quo supra. E g. *laen*, *laeneu*, *quieli*, *quieli mo*, *moquili*, *noeli*, *monoli*, *noacum*, *laeimi*, *laeimu meu*, &c. 126. 124.

149, Exempla. *Penchuknouquieli*, apage sis, recede, abscede, abi bestia. *utuimi ni pinoeum* v. *pilaen*, me insalutato, inscio abivisti. *hueradugucabimi mi huerilcanoeteu*, eum inno-

innocentem male verbis accepisti. *chumlae-neu*, nihil mihi fecit. *cùmelu rume eimi*; *chanapiuqueknolaeimu ta mi chao*, quantumvis sis bonus, attamen non fedit tibi tuus pater, nec occulta sua apud te expromere audet. *Huerilcaquieli*, non me offendas. *curùquieli piiauquebui curùche*, noli me denigrare, dicebat ætiopi ætiops. *daquieli chai*, omitte me quæso; nec me persequaris rogo. *ta mi vùtaleum mo*, *aldùn cùmei*, *piquelaeimi*, quod adstes, adsis & præsens sis, debitis alioquin laudibus te non extollo. *aiëcaquieli*, *lagma-eimi*, cave risum morte luas.

150. TRANSITIO AD SECUNDAM

173. 174.

1 ma ad 2dam.		Indicativus.	3tia ad 2dam.	
ego	te	Præsens.	ille	te.
Inche inchiu inchin	— <i>eimi</i> .	Teye teyegu teyegn	— <i>eimu</i> .	
Inche inchiu inchin	<i>eimu</i> .	Teye teyegu teyegn	<i>eimu mo v.</i> <i>meu</i> .	
Inche inchiu inchin	<i>eimn</i> .	Teye teyegu teyegn	<i>eimn mo</i> .	

151. Imperfectum.

Inche inchiu inclin	bueimi	Teye teyegu teyegn	bueimu.
Inche inchiu inclin	bueimu.	Teye teyegu teyegn	bueimu <i>meu</i>
Inche inchiu inclin	bueimn.	Teye teyegu teyegn	bueimn <i>meu</i>

152. Perfectum.

Inche inchiu inclin	uyeeimi.	Teye teyegu teyegn	uyeeimu.
Inche inchiu inclin	uyeeimu.	Teye teyegu teyegn	uyeeimu <i>mo.</i>
Inche inchiu inclin	uyeeimn.	Teye teyegu teyegn	uyeeimn <i>mo.</i>

153. Plusquamperfectum.

Inche inchiu inclin	uyebueimi.	Teye teyegu teyegn	uyebueimu.
Inche inchiu inclin	uyebueimu.	Teye teyegu teyegn	uyebueimu <i>meu.</i>

Inche inchiu inchin	uyebueimn.	Teye teyegu teyegn	uyebueimn <i>meu.</i>
---------------------------	------------	--------------------------	--------------------------

154. Futurum.

Inche inchiu inchin	aeimi.	Teye teyegu teyegn	aeimu.
Inche inchiu inchin	aeimu.	Teye teyegu teyegu	aeimu <i>meu.</i>
Inche inchiu inchin	aeimn.	Teye teyegu teyegn	aeimn <i>meu.</i>

155. Exempla: *Inche quine macun elueimi*, dedi tibi vestem stragulam. *eimi daqueleimi vachi dgu*, tibi committo hoc negotium. *cupaeimi*, veni ad te. *deutuge*, *muchai leftuaeimu vachi huaca*, cave ne hic taurus, bos, vacca te invadat. *pichi raquieimi*, exiguo loco apud me es. *iehueeimi*, pudet me tuî. *pehuelaeimi*, *deuma ta mi acutuuyen*, postquam venisti, amplius te non vidi. *ptm eluen pieimi*, Tabacum a te peto. *peeimi cupan*, ad visendum, salutandum te veni. *eimi pieimi*, tibi loquor, tibi hæc dico. *quine cofque elueimi*, *cûmelu eimi llechi*, do tibi panem, quia bonus es. *inche uge pieimi*, per me eas, abeas, vadas licet. *duamtunmaeimi*, de te cogito,

gito, recordor tui. *muchai naûmaeimi*, mox stabo, ero supra caput tuum; parum abest, quin te prosternam. *llaûpaeimi*, tibi medietatem hujus haustûs, vasis, canthari cedo, offero, præbibo. *pintcueimu*, contra te est locutus. *hueranmautintueimu*, illius te oculi ferre non possunt, te abhorret, averfatur. *inei cûmei ta mi lagmbiel quine huentu, pieimu cam*, quis dixit tibi licere hominem occidere. *eimi pilan*, opus mihi non est tua opera, favore, auxilio. *inei cupape pieimu*, quis te vocavit? quis tibi huc veniendi facultatem est largitus? *vei vemquilmi, pieimi*, omitte ista! *aldû mari maribichi pieimu ta ni chao*, meus parens tibi plurimam salutem dicit. *huera* v. *hueranmanieimu* tibi est contrarius, infensus, inimicus. *eluuin*, do vobis. *cûlachi mtmvaleimi*, ter misi qui te vocaret. *marichi búrenielaiaeimi*, nunquam tui miserebor. *marichi vei pieli, mupiltuhuelaiaeimi*, quamvis id mihi dicas centies, divos omnes contesteris, nec jurato tibi crediturus sum. *quine amomariqueum eluaeimi pin*, Rosarium tibi promitto. *inche cullinmaeimi*, ego solvam tibi. *inche quimlamomariaeimi*, ego te docebo preces, modum orandi. *tpuaeimi vachi retu meu* v. *egu*, parum abest, quin te hoc scipione percutiam. *mamlltuaeimi*, fustibus te cædam, percutiam, debilitabo. *eimi elaeimi vachi dgu*, ista tuæ fidei

com-

committo. *cupalmaeimi*, ego tibi afferam, adducam. *huercùlelvalpaiaeimi*, tibi huc mit-
tam. *mutu mutu quintulelaeimi*, quantum
potero conabor, quoad possum contendam,
omnem curam & diligentiam impendam,
ut rem perficiam, obtineam, tibi procurem.
uduamgechi tuaeimi lan em! improvisus at-
que inopinatus est mortis adventus, nec co-
gitanti tibi nec opinanti vitam finiet. *chem*
cùmelcalaiaeimu rume, *re umautun cùmelca-*
queimu, nihil tibi proderit præter somnum.

156. Imperativus.

Inche inchiu inchiñ	 eimi ca.		Teye teyegu teyegn	 eimu.
Inche inchiu inchiñ	 — emu.		Teye teyegu teyegn	 emu meu.
Inche inchiu inchiñ	 — emn.		Teye teyegu teyegn	 emn meu.

157 Optativus. Imperfectum.

Inche inchiu inchiñ	 abueimi.		Teye teyegu teyegn	 — abueimu.
Inche inchiu inchiñ	 abueimu.		Teye teyegu teyegn	 — abueimu meu.

Inche	— abueimn.	Teye	abueimn <i>meu</i>
inchiu		teyegu	
inchin		teyegn	

158. Perfectum.

Inche	uyeaeimi.	Teye	uyeaeimu.
inchiu		Teyegu	
inchin		Teyegn	

Inche	uyeaeimu.	Teye	uyeaeimu <i>meu.</i>
inchiu		Teyegu	
inchin		Teyegn	

Inche	uyeaeimn.	Teye	uyeaeimn <i>meu.</i>
inchiu		teyegu	
inchin		teyegn	

159. Plusquamperfectum.

Inche	uyeabueimi.	Teye	uyeabueimu.
inchiu		teyegu	
inchin		teyegn	

Inche	uyeabueimu.	Teye	uyeabueimu <i>meu.</i>
inchiu		teyegu	
inchin		teyegn	

Inche	uyeabueimn.	Teye	uyeabueimn
inchiu		teyegu	
inchin		teyegn	

160. Subjunctivus Præsens.

Inche	elmi.	Teye	— elmu.
inchiu		teyegu	
inchin		teyegn	

Inche inchiu inchin	elmu	Teye teyegu teyegn	elmu <i>meu.</i>
Inche inchiu inchin	elmn.	Teye teyegu teyegn	elmn <i>meu.</i>

161. Imperfectum.

Inche inchiu inchin	buelmi.	Teye teyegu teyegn	buelmi.
Inche inchiu inchin	bueltu.	Teye teyegu teyegn	bueltu <i>meu.</i>
Inche inchiu inchin	bueltmn.	Teye teyegu teyegn	bueltmn <i>meu.</i>

162. Perfectum.

Inche inchiu inchin	uyeelmi.	Teye teyegu teyegn	uyeeltu.
Inche inchiu inchin	uyeeltu	Teye teyegu teyegn	uyeeltu <i>meu.</i>
Inche inchiu inchin	uyeeltmn.	Teye teyegu teyegn	uyeeltmn <i>meu</i>

163 Plusquamperfectum.

Inche inchiu inchin	uyebuelmi.	Teye teyegu teyegn	uyebuelmu.
Inche inchiu inchin	uyebuelmu.	Teye teyegu teyegn	uyebuelmu <i>meu.</i>
Inche inchiu inchin	uyebuelmn.	Teye teyegu teyegn	uyebuelmn <i>meu.</i>

164. Futurum primum.

Inche inchiu inchin	aelmi.	Teye teyegu teyegn	aeltu.
Inche inchiu inchin	aeltu.	Teye teyegu teyegn	aeltu <i>meu.</i>
Inche inchiu inchin	aelmn.	Teye teyegu teyegn	aelmn <i>meu.</i>

165. Futurum secundum.

Inche inchiu inchin	abuelmi.	Teye teyegu teyegn	abuelmu.
Inche inchiu inchin	abuelmu.	Teye teyegu teyegn	abuelmu <i>meu.</i>

Inche inchiu inchin	abuelmn.	Teye teyegu teyegn	abuelmn <i>meu.</i>
---------------------------	----------	--------------------------	---------------------

166. Aoristus primus.

Inche inchiu inchin	uyeaelmi.	Teye teyegu teyegn	uyeaelmu.
---------------------------	-----------	--------------------------	-----------

Inche inchiu inchin	uyeaelmu.	Teye teyegu teyegn	uyeaelmu <i>meu.</i>
---------------------------	-----------	--------------------------	-------------------------

Inche inchiu inchin	uyeaelmn.	Teye teyegu teyegn	uyeaelmn <i>meu.</i>
---------------------------	-----------	--------------------------	-------------------------

167. Aoristus secundus.

Inche inchiu inchin	uyeabuelmi.	Teye teyegu teyegn	uyeabuelmu.
---------------------------	-------------	--------------------------	-------------

Inche inchiu inchin	uyeabuelmu	Teye teyegu teyegn	uyeabuelmu <i>meu.</i>
---------------------------	------------	--------------------------	---------------------------

Inche inchiu inchin	uyeabuelmn	Teye teyegu teyegn	uyeabuelmn <i>meu.</i>
---------------------------	------------	--------------------------	---------------------------

168. Exempla: *Chao vemabueimi cam chi*,
Ego pater hoc facerem. *ilelabueimi v: mi ile-*
labu-

labubin v. *mi ilelabueim*, *utun*, *amotun*, *tu-utun*, pariturus tibi prandium, cœnam, cibum, abii. *cúmelehuelaian*, *lagmelmi cùtu*, dum te interfecero, non quiescam.

169. Infinitivus.

Fit ùt dictum 140. E. g. *pepi elueimi*, possum dare tibi. *peeimi cupan*, venio ad te videndum.

170. Gerundia Accusativi.

Omnia sunt eadem ut in transiitione ad primam : excepto quod Pronomina sunt *mi*, *mu*, *mn*. 25. 142.

171. Etiam ut 143. mutatis tantummodo Pronominibus primæ Personæ in Pronomina secundæ *mi*, *mu*, *mn*. 144.

172. Participia activa & Passiva.

Vide 145. Sed mutantur Pronomina in *mi*, *mu*, *mn*. 146.

173. Secundus Modus Transitionis

1mæ ad 2dam.

Formatur mutando *n* primæ Personæ 33 in *eiu* ut dicunt aliqui ; vel *eieu* ut aliis præplacet : & conjugatur ubique sicut *eimi* : & in Subjunctivo pro *elmi* dicunt *eliu*. 150, 160. Fiunt negativa, ut est explicatum. 148. 181.

174. Tertius Modus Transitionis
1mæ ad 2dam.

Hic tertius modus, quo utuntur etiam in omnibus modis finitis & infinitis, fit interponendo *u* eodem modo quo in Transitione reciproca 187.

175. Transitio ad Tertiam. 181.

Hæc Transitio est multo facillima: nam ponendo *bi* ante ultimum *n* primæ Personæ præsentis Indicativi, & conjugando ut solet; res tota est peracta. 32. 51. E. g. *elun*, do. *elubin*, do illi. *elubimi*, das illi. *elubi*, dat illi. *elubiu*, *elubimu*, *elubigu*, *elubin* *elubimn*, *elubign*, *eluhubiu*, *eluuyebin*, *eluuyebubin*, *eluabin*, &c. 180.

176. In Subjunctivo 46. ponendum *bi* ante *l* quod format Subjunctivum. E. g. *elubili*, *elubilmi*, &c.

177. In Negativo: *elulabin*, *elulabubin*, *eluquibili*, *elunobili*, &c. 105. 180. 146.

178. Gerundia Accusativi vertunt *am* 66. in *um*. E. g. *eluam*, *elubium*. *elubuam*, *elububium*, &c. 34.

179. In Gerundiis Ablativi ponitur *bi* ante *um*: reliqua sunt eadem ac in numero antecedente. 178. 72.

180. Exempla: *pibin*, dixi illi. *pihin egu*, dixi illis duobus. *pibin egn*, dixi illis pluribus. *tùyùbin*, recreavi illum. *contubin*, illum visitavi, domum, cubiculum, locum, ubi erat, sum ingressus. *peupabin*, ivi ad illum visendum, visitandum, salutandum. *entubin* illum domo aut loco eduxi, sum comitatus, comitem me illi præbui. *dugubin*, illi sum locutus. *cúme dgu pibin*, cum illo sum locutus familiariter, festivè, læta, jucunda. *aiùbin ta Dios*, *aiùDiosquen*, DEUM amo. *vei pibipe*, hæc ipsi dicat. *iod aiùquebin ta DIOS alhue mo*, amo magis DEUM quam Diabolum. *iod raquiduamabin*, v. *iod cuparaquiabin ta Dios ta ni huerilcaiabiel mo*, malo Deum honorare quam offendere. *pebili*, *lagmabin*, v. *pebuli*, *lagmabubin*, si ipsum viderem, occiderem. 146.

181. Alter Modus Transitionis ad 3am.

Fit mutato *n* primæ Personæ Indicativi 33. vel in *eiu* ut ordinarie in Missionibus; vel in *ieu*, ut in Insula Chiloë; vel in *eieu*, ut in Missionibus nonnunquam. E. g. *elun*, *elueu*, *elubueiu*, &c. 173. in Negativis: *elulaeiu*, &c. solummodo in Futuro collidunt *e* ita, ut pro *eluaeiui* dicant *eluaiui*. Hac Transitione utuntur in omnibus modis finitis, excepto Imperativo, in quo *bi* ponitur ante *pe*. E. g. *vei pibipe*, hoc illi dicas. Subjunctivum formatur ex tertia Persona ejusdem

dem Temporis Subjunctivi addendo *iu* v. *ieu* E g. *Vei pibuleiu, vemnoabulu cam chi*, an dubitas id illum facturum, si id illi dicerem, præciperem; ab illo peterem Usus hujus Transitionis præcipuus est, quando tertia Persona significatur per ille, illa, illud vel solum, vel unà cum is, ea, id. E g. *vamgechi relagmabueiu*, siccine illum sine causa occideret. *chaichi elueiu*, jam pridem id illi dedi. *elubi, elutulaciu ula*: v. *elueiu, elutulabi ula*, quod ipsi dedit, id illi nondum reddidit. *quine cosque elulaciu rume*, nec panem illi dedit. *quine cugen huentu quechuatubueiu quine Huinca!* Indus cum Hispano altercationibus contendat! *mapu che toquiain Apo cam?* Indus Gubernatori leges præscribat? 173. 102. 184. 211.

182. Particula *bi* non ponitur quotiescunque datur Transitio ad tertiam; sed quando deest persona, eaque suppleri debeat per pronomen. E g. *inche pibin, piubin*, ego illi dixi, illi id dixi. 31.

183. Item particula *bi* idem significat, quod is, ea, id, ille, illa, illud & in hoc sensu adhibetur, etiamsi non detur Transitio. E. g. *elbimi huente mesa?* *elbin*, an illud posuisti supra mensam? posui.

184. Exempla: *leû pillebin*, id ipsi dixi profecto. *cupalmaiabin*, ipsi illud afferam.

penmaulabin, id in ipso non adverti. *anùmmaniebin*, manet alta mente repòstum. *ta mi pibimi*, id quod illi dixisti. *marichi vei pibin*, id illi dixi plus centies. millies.

185. TRANSITIO RECIPROCA.

Fit nullo negotio, interponendo in omnibus Temporibus & Personis immediate post radicem verbi, & ante literas serviles constituentes Tempora & Personas *u*. E g. *eluun*, ego do mihi. *eluuimi* (quinque syllabæ) tu das tibi. *eluu*, (quatuor syllabæ & accentus in ultima) ille dat sibi. *eluubun*, dabam mihi *eluuuyen*, mihi dedi. *eluuchi*, dem mihi, *eluuge*, da tibi. *eluuli*, si mihi dem *eluulmi*, si tibi des. *eluuin*, nos duo nos damus alter alteri. *eluuin*, nos damus invicem.

186 Exempla: *Tva iu mtnpeun*, nunquam nos videbimus deinceps. *udanmaumn*, dividite inter vos *lagmuign*, se occiderunt invicem. *ta in peniun deumallein ruca*, nos fratres adjuvando nos invicem, domum nostram ædificavimus, & ad finem, colophonem perduximus. *ladculuqueimi ta mi raquigenon mo*, eo quod non honoreris, te consumis, affligis. *anùmrucaun*, domum, ædes sibi exstruere. *cùmelcaun*, benefacere sibi. *cùmelcaun gei vachi mapu*, in hac regione alius de alio bene meretur. *glamuge*,
ipse

ipse te exhortare, nec sit necesse, ut alius te moneat. *glamuvalupabin*, v. *glamauvalu-pabin*, egomet meus mihi monitor fui. *pramun gelai vachi huentu*, hic homo suæ dignitatis, famæ v. sui boni nominis curam non habet. *pevalun*, sibi imaginari, quod se ipse videat. *umaucan*, fingo me dormire. *cûmpemum* v. *cûmpemcan*, stultitiam, pardi mortem simulare. *uduamcan*, incuriam affectare. *cûmelcancan*, quod se laute ac liberaliter habeat, tractet, fingere. *pelocauquebui llumûdlu, veini mtn duam llechi*, cæcus se videre fingebat, & quod vere fingebat, ex corde volebat. *Apocauge*, imaginare te Superiorem, Præsidentem, Regem esse. 190.

187. NB Primis personis Pluralis hujus Transitionis utuntur etiam loco Transitionis primæ ad secundam. E. g. *Eluvin*, ego vobis do (sive sint duo vel plures) *eluubuin* dabam vobis. *eluuuyein*, vobis dedi *eluuuyebuin*, *eluuain*. Imperativus: *eluvîn*, dem vobis. Optativus: *xuabuin*, *uuyein*, *uuyebuin*. Subjunctivus: *ulin*, *ubulin*, *uuyelin*, *uuyebulin*, *ualin*, *uabulin*, *uuyealin*, *uuyebulin*. Infinitivus fit ut in his exemplis: *cupapeuin* v. *peduamuin*, vos videre cupio, desidero, opto, peropto. *pepipeuain*, vos videre potero. 174.

189. Quando fiunt negativa; *n* semper præcedit & particulas negativas, & reliquas literas vel particulas serviles omnes, & proxime ad radicem.

190. Exempla: *nieun*, se continere, sibi vim inferre. *glamun ta ni huerilcan mo*, ipse me de mea culpa, de peccato, delicto, scelere meo reprehendi. *glamchealu huema glamupe*, sibi primum consulat, qui aliis consulit. *ta ni lagmumom mo, rgalgelai ta Iglesia mo*, quod ipse se occiderit, ecclesiastica sepultura caruit, fuit privatus. *pilucauabuel mo allcùlabuimi*, quod te furdum simulares, non audiveris. *ta in piuin*, quæ vobis dixi. *inche piuain*, ego vobis dicam. *lagmmaui*, occidit sibi. *inmaui*, Ipse sibi comedit.

191. CAPUT QUINTUM.

Literæ & Particulæ, quæ insertæ vel additæ, Verborum significationem extendunt, mutant, aut aliter afficiunt.

Habet hæc Lingua non paucas literas & particulas, quæ verbis insertæ vel additæ, eorum significationem mutant, variant, &c. ut videre est percurrendo singulas, & animus attendendo ad exempla. Hæ literæ vel particulæ semper ponuntur post radicem verbi, & ante *n* ultimum, vel una vel plures

res prout sensus postulaverit. De aliquibus jam dictum est supra 92. 94. &c. restant, quæ sequuntur.

192. *Bi.* 175. 182. *Ca.* Hæc particula addita Nomini, vel inserta Verbo, significat facere quod Nomen vel Verbum asserit. Unde æquivalet imo. verbo facio, præsertim in mechanicis, & Indi Chilenes omnia quæ ad culinam, ludumque pertinent, Nominibus aut Verbis hac particula affectis exprimunt. E. g. *corúcan*, jus, jusculum conficere. *mallocan*, certus cibus. 474. *quechucan*, ludere. *quechu*, *palican*, 563. *aiecan*, risum movere. *inche cam aiecahue gen cam chi?* num scurram hic ago, ut risum excitem? 2do. afficio. *iehuelcabin*, eum affeci pudore. *raquiduaamelcaiaieimi*, te afficiam molestia. *ünbican*, aliquem pro despecto, natura & moribus aspero habere. 691.

193. *Calli* significat imo solus. E. g. *calli ni nuque ni deumalel vachi chnai*, sola mea mater confecit has fimbrias. 2do licet. *calli vempe*, faciat licet. 3tio. sane. *calli piaupe*, pereat sane, abeat ut nusquam appareat. 4to cum *pra* significat consulto, data opera, sciens volens. *calli dugupraimi*, sciens prudens loqueris. Item: nec primus nec ultimus. *calli toquiprape*, non erit primus nec ultimus, qui male rem administret. *calli*

lagmuprachi, non ero primus nec ultimus, qui sibi manus violentas inferat, vitam tollat 5to. cum *ni duam*, idem est ac sponte, ultro. E. g. *calli ni duam elueneu*, sponte mihi illud dedit. *calli ni duam huerilcalu, nehue glamtuvali*, acri reprehensione dignus est qui sponte peccat. 6to. ut in hoc exemplo. *calli vemquilmi, raquilahin*, facias non facias, parum curo, non commoveor, non laboro, nihil ex eo sum sollicitus. 7mo. idem significat quod *re. 222. calli duguqueimi*, nihil aliud facis, quam fabulari, garrire, verba fundere. 8vo. idem est quod sine, non impediās. *calli cupape*, sine, veniat. *calli amupe*, sine, abeat, non eum detineas. *calli mlepe*, linque, relinque. *calli lachi, huedachi*, moriar, modo satier. 9no. *calli peaimi*, quod differtur, non aufertur, experieris suo tempore 10. de *calli* fit verbum *callin. callipe mai*, faciat, at poenitebit.

194. *Chi*. 1mo. additum participiis hæc facit adjectiva. 84. 2do. suplet pro Participiis. E. g. *cogelu* v. *cogechi co*, aqua datur, adest. 3tio. adjungitur Verbis & Nominibus omnis generis, plerumque tamen *va, vei, lle*. 4to est particula exornativa, & nonnunquam ponitur seorsim. 287 : 3 295 : 2.

195. *Cle* v. *Le*. 205.

196. *Clo*. Hæc particula duas habet significas-

fications. ima v. altera est: juvare, adjuvare, se adiutorem præbere. *catucogiclon*, in frumento secando, refecando, adjuvare. *coclón*, in aqua apportanda juvare. *cùnaclon* in colligendo stramine. *tucahuelluclon*, in equo capiendo. *Missapiclon*, inservire Sacro. 2da v. altera: facere aut pati idem & eodem tempore. E. g. *laclon*, unà mori. *lesclon*, *ne-cùlclon*, simul volare, currere. *dugucloaiu Apo*, unà loquemur cum Superiore *Tva huentu ta ni huenecloeteu* v. *ta ni huenemom*. 210. v. *tva huentu huenecloeneu*, en qui furatus est unà mecum. loco *clo* adhiberi etiam potest *uûau*, *quine mo*. E. g. *uûau*, v. *quine mo urbigu*, unà fluctibus hausti, submersi sunt. *epu duam uûau tutelvallai*, pluribus intentus minor est ad singula sensus, frustra unus duos lepores insequitur.

197. *Cno* v. *Kno*: Hæc particula duo significat. imo, ponere rem ut per verbum exponitur. E. g. *lpuknobige*, primum colloca. *paillaknobige*, pone supinum. *uneknon*, ponere primo loco. *hueluknon*, inversum ponere. *peknobige ta mi laial*, imaginare te moriturum. *peknobimn ta mn apogeal*, fingite futuros vos esse Superiores, Duces, Reges. *ta ni cùmechecaun mo tapmknoquebita ni gnen*, per simulationem ac speciem Religionis decipit, pietatis specie fallit, pal-

lio Sanctitatis nequitiam tegit. *caknotubi ta ni uûi*, mutavit nomen suum. *aibin knoun*, se ornare, comere, pingere. 2do. linquere rem in eo statu, quem verbum explicat. E. g. *dugulknou*, liqui rem commendatam. *elknou*, liqui collocatam. *piknoubin*, liqui dictum, præceptum, mandatum.

198. *Cû* est particula mere exornativa, additurque illis verbis præcipue, quæ desinunt in duas consonantes, sive sint activa, sive neutra. E. g. *chgarn* v. *chgarcûn*, vulnerare, sauciare, ferire. *tafn* v. *tafcûn*, convenire, confluere, concurrere in unum locum. *abn* v. *afcûn*, finire, consumere. Raro sequitur vocalem. E. g. *muricûn*, respirandi facultate laborare. Sæpe etiam est pars verbi. E. g. *ifcûn*, nudare v. g. pomum putamine, putamen pomo detrahare. *caf-cûn*, aliquid in aurem loqui, insusurrare, fuggerere alicui. *orcûn*, deglutire. Indi Missionum, seu qui in Missionibus vivunt, degunt, habitant; hanc particulam *cû* sæpe mutant in *qui*, præcipue quando est in medio dictionis. E. g. *afquiduamn* v. *abcûduamn*, aut quando sequitur verbum *iaun*, ire. *lefquiiiaun*, currere, vado currens. *nampûll-quiiiaun*, ambulo, eo ambulatum. At quando est syllaba finalis, raro dicunt *qui*. E. g. *mtorcûn*, quamvis. *Huiliches* etiam *mtorquin* dicant.

dicant. Tantum in uno verbo *ponquin*, intumescere; & in uno nomine *chagquin*, fluminis pars, à *chagcùn*: in partes dividere, ponunt *qui* pro *cù*. Causa hujus mutationis est, quod ù sæpe mutatur in *i*. 1. 4. Duo adhuc sunt notanda. 1. quod hæc particula est diversa a *qui* negante Imperativum. 104. 2. quod verbum *raquin* est verbum simplex; non compositum, & quando est compositum E. g. *raquiduamn*, non poterit mutari in *racùdumn*.

199. *El* additum Nomini significat illud pertinere ad speciem vel rem illam, quam Nomen significat, ita ut sit illius pars, vel saltem illi similis, vel ejusmodi quid. E. g. *Che*, homo. *cheel*, res hominis, vel simile homini v. g. monstrum. *age*, facies. *ageel*, quod videtur habere faciem v. g. spectrum. *piuque*, cor, *piuqueel*, pars cordis, vel quod tenerrime amatur. *A ni piuqueel*, pars cordis mei, qui mihi in medullis hæret, quem fero in oculis; cujus amore flagro. Sic *ni piuqueael* v. *piuqueal*, qui mihi hærebit . . quem feram . . cujus flagrabo. *piuqueabuel*, &c. 80.

200 *Em*. 1mo. est Interjectio ac nota commiserationis. E. g. *Ehu em!* Ah, heu! *inche em!* o me miserum, o me perditum! 2do. est vocativum: & ordinarie quando vocant

vocant aliquem, addunt in fine, urbanitatis, humanitatis vel alterius affectus monstrandi causa, *em*. E. g. Filius matrem vocat *Papai em*, *aiúel em* v. *ema*, Dilecte mi! *Patiru em*! o Pater mi! 3tio est nota Temporis præteriti & elapsi. E. g. *gebui em vachi dgu*, sic erat olim in seculo illo aureo *calcu em*, magus antiquus. *cona em*, miles veteranus. 4to est particula exornativa. 295. 5to est signum admirationis. E. g. *ovisa em*! o quanta ovium multitudo! *cúme tipantu em*! o annum felicem faustumque! *cúmei em ta DIOS*! o quam bonus est DEUS! 6to est signum ingentis desiderii. *Mapu em*! o dilecta Patria! sed quis me transferet il- luc. 45. 7mo. format diminutiva, & est nota amoris, urbanitatis. *votm em*, filiule. *Patiru em*, plurimum dilecte Pater v. Patercule. *atùn em*, nonnihil defatigatus sum (NB quidquid hic ponitur in masculino esse respectively intelligendum de genere fœmino. v. N. 12.) *Millapalmimi em*! *millapalm* partes sequeris, illi adhæres, illum amas, colis, adoras.

201. *gam*, *gamno* Significat imo. omnes simul. E. g. *gamcùpalaigh*, nondum omnes adfunt, aliqui adhuc defunt, desiderantur; addito *no* notat rem esse parvi momenti. Sic *ta ni gamno*, *ta ni pichique gamno*, meæ re- culæ, mea curta supellex. 2do. *gamno*, æ- quivalet

quivalet genitivis parvi, flocci, nihili. E g. *gamno huentu*, homo plebæus, vilis, fordidus, ridiculus *gamno cullin*, bona parvi æstimanda, res nullius valoris, prætii. 3tio est idem quod frustra. *vemquilmi*, *gamnomlquepraimi*, sine, omitte, cessa, frustra labnras, sterilem fundum colis, littus aras, furdis prædicas. *gamnoquintun*, frustra quærere. *gamno elun*, frustra expendere, prodigere. *gamno pin*, inutilia loqui, effutire, garrire. *paigo* fere idem quod *gamno*, sed minus usitatum. 726.

202. *Hue*. Hæc particula sæpe confunditur imo, cum *hue*, novum, recens: *hue curam*, ovum recens. 737. 2do cum *huen*. 204. 3tio. cum numeris cardinalibus, dum tempus futurum aut præteritum significant. 541. 4to. cum Nominibus in *hue* v. g. *alhue*, mortuus, qui excessit e vita: Diabolus. 5to quando est pars essentialis verbi vel Nominis v. g. *lahuen*, medicina, herba medicinalis. *llahuen*, fraga. Significat autem 1. plus, magis, amplius. E. g. *huerilcahuelaian*, amplius deinceps non peccabo. *gehuei*, superest, plus datur. *epuhuei*, restant duo. *ihueduamquelan*, non habeo amplius cibi appetentiam, edendi cupiditatem, non amplius esurio. *quine tupuhuei*, una leuca restat. Distinguitur autem particula *hue* a particula
tu

tu 226. quod hæc iterationem significet v. g. *vemtun*, facere iterum; illa autem ab iteratione præscindat, significetque deinceps. Et propterea hæ duæ particulæ quandoque in eodem verbo concurrunt v. g. *huerilca-huetui*, in idem peccatum recidit, ad vomitum est reversus. 2do significat tempus continuum, præsertim si est conjunctum cum *te*. 205. E. g. *quine cúyen tanalehuen*, integro mense æger, ægrotus, ab infirmitate prostratus decumbo. *quine antù quidulehuen*, toto die fui solus. 3tio significat locum aut instrumentum. 89. 4to est idem quod desideratur. E. g. *quine tipantuhuei cayu mari tipantual*, unus annus desideratur ut annos sexaginta numerem, compleam.

203. *Huele* antepositum improbat, vilipendit, vituperat actionem verbi. 740. *Huelu*. ibid. *Huema* 741.

204. *Huen* additum Substantivis, varias illis significationes communicat. imo. esse sodales, collegas, asseclas, ejusdem sectæ, factionis, partium. E. g. *mapuhuen*, ejusdem Patriæ. *conahuen*, commilitones, ejusdem centuriæ, præsidii. 2do in materia consanguinitatis, esse consanguineos, agnatos, cognatos, affines in eodem gradu. E. g. *penihuen*, esse fratres. *lamúenhuen*, esse fratres vel sorores ex eodem patre, vel eadem ma-

tre

tre procreatos. 3tio quando non sunt in eodem gradu, ponentur solum duo, & nominabitur non superior, sed inferior aut remotior. E. g. *votmhuen*, pater & filius. *conihuen*, mater & filia. *curehuen*, maritus & uxor. Dicitur tamen etiam: *Chao votmhuen*, *nuque conihuen*, sed fortasse Indi sunt imitati modum loquendi Hispanorum. 501. 503.

205. *Kno* v. *Cno*. *Le* v. *cle*. *Le* significat rem esse in illo statu ac situ, quem verbum pronuntiat. E. g. *vutalen*, sto erectus. *cude len*, jaceo, decumbo: quando autem verbum desinit in duas consonantes, addunt *c* dicendo *cle*. E. g. *cutanclen*, ægroto. *huifclen*, sto rectus, in ordine: & raro absque *c*. Verum immediate post Vocalem semper ponitur *le* & nunquam *cle*. Ne hæc particula confundatur cum *que* 220. & *pe* 214. Notandum, quod *le* habeat pro objecto significare statum hominis vel animi v. g. *tepenclen*, sum hilaris, jucundus, lætus: vel situm stantis, sedentis, jacentis, vel dispositionem corporis v. g. *enumlen*, calore æstuo, langueo, solvor. *virçulei ni cuù*, habeo manus subfrigidas.

206. *Lel*. Aliquoties est exornativum; alias repondet phrasi latinæ, dignetur, si placet, si petere licet, nisi sit molestum. E. g. *vei pilelen ta mi chao*, dignetur, non gravetur

vetur dicere suo patri meis verbis, meo nomine. 289.

207. *lle* est particula confirmativa, sed nunquam ponitur sola, & sæpissime cum *chi*. E. g. *vei lle, vei llechi*, ita est. 99. 288:4.

208. *lque* cum numeralibus perinde est ac plus minus. E. g. *melilque* quatuor circiter. alias est particula exornativa. E. g. *marigen mo melilque amope*, ex decem eant quatuor.

209. *ma*. v. *uma*. 211. *me* de hac particula jam est dictum 77 79. Notandum autem imo. quod dentur & alia verba, quæ motum significant. V g. *un* in Missionibus; *run* in Chiloë; *cun* in *Picun mapu*, eo, seu Atticè, Ionicè, Doricè. *ui, utui*, abiit 2do. quod his verbis quandoque *me* (idem est de *pa*) jungitur. v. g. *unomen, unometun*, eo rediturus. *unopan, unopatun*, sum redux. 3tio. nota hos loquendi modos: *naûmei, leu-vu*, flumen decrescit. *naûmei mencuhue*, decrescit cantharus, potus imminuitur. 4to. eleganter quandoque jungitur *pa* cum *me*. E. g. *conmpamelan pu Huinca*, mihi cum Hispanis nec feritur nec metitur. *allcûpamelan, vachi dgu!* hoc in tota mea vita non audi-vi. *unpamelaiai pu alhue ta ni ruca mo*, nunquam per omne ævum in inferno orietur sol.

210. *mom*, *mum* 4 significat imo. tempus præteritum & jam elapsum. E. g. *arelen huinu ta mi lagmmom ovifa*, commoda cultrum, quo ovem occidisti. *tva ruca ta mi tpmom*, hæc est domus ubi vapulâsti. *deuma ta mi imom rapituimi*, postquam comedisti v. bibisti (nam *in* utrumque sonat) vomuisti. *deuma ta ni nuapemom, ina tpugequei*, post cornua, verbera. 2do. societatem. E. g. *ta mi huerilcamom pinombui cam*, cum quo peccâsti num erat junctus v. juncta matrimonio? 287 : 4.

211. *nma*, *ma*. *nma* cum *n* ponitur quoties Verbum cui conjungitur in unam tantum consonantem terminatur, quod si in duas definit, absque *n* jungendum erit. Adhibetur autem ad declarandum, quod actio v. passio verbi sit in bonum vel malum suū vel alterius, unde suppletur hac particula Dativus commodi v. incommodi: ut constabit ex exemplis. Notandum autem tribus casibus & modis accidere posse, ut aliquid in commodum vel damnum alicujus sit, nempe vel imo. suū ipsius, & tunc additur *u* nota Transitionis reciprocæ. E. g. *lagmmaui*, sibi ipsi occidit, e. g. gallinam, &c. vel 2do. in bonum vel malum alterius, & in hoc casu usurpantur aliæ Transitiones prout sensus postulaverit. E. g. *cūpalmaia-*
imi,

imi, tibi afferam, adducam. *cupalmaabin*, ipsi illud afferam. vel 3tio. à persona determinata præscinditur. E. g. *quine elunman v. elunmagen*, mihi datum est unum. *lanman quine cahuellu*, mihi periit, mortuus est equus. *penmaulabin*, id in illo non adverti. *anúmnienmaun*, recordor, memini, manet altâ mente repôstum *inmaun*, mihi illud in stomachum conjeci. *inmauimi*, tibi illud comedisti. *inmaui*, illud comedit sibi. *elunman*, mihi datum est.

212. *ntu* imo. additum Nominibus quæ multitudinem indicant; significat locum ubi ea in magna abundantia & copia reperiuntur. E. g. *rmentu*, locus juncis, scirpis abundans. *curantu*, saxetum. *lemuntu*, locus multis arboribus confitus, spissa sylva. 2do. compositum cum verbis, idem significat quod verbale. E. g. *huerin*, delinquere. *huerintu*, delictum. *tipan*, exire. *tipantu*, exitus (anni.) 3tio. junctum adverbis est idem quod *ple.* 216. versùs. E. g. *huenuntu*, sursum. *vurintu*, retrorsum. *minuntu*, introrsum. 4to. supplet vices Participii. E. g. *arcuntu* pro *arcuntulu*, *arcuntuel lafquen*, recessus maris. *vurintuche* pro *vurintulu v. vurintuel*, sycophanta, totus ex fraudibus & mendacio compositus, qui vitia pietatis specie occultat. *epuntu v. epugentu* pro *epulu*
v.

v. *epugelu*, secundus. *melintu* v. *meligentu*, pro *melilelu*, quartus.

213. *Pa* significat venire, suppletque pro Supinis. 76. 79. aliquando est instar Verbi, & tunc ponitur loco *cupan*, venio: & aliquoties instar adverbii pro *vei meu* v. *va meu*, v. *vau*, huc. 102. E. g. *Quimpalabin ta ni chao*, id ætatis non eram consecutus, ut patrem meum vivum cognoscerem. *tutelpan*, *tenpan*, opportune, opportuno tempore venio; tempestive adsum. *chumconmpaqueimi vachi dgu mo*, ad quid te immisces huic negotio. *conmpamelan*, no me immisceo, nihil hoc ad me. *pivalpai*, misit huc, qui diceret, v. nuntiatum. *chilcalvalpaeneu*, misit mihi huc litteras. Aliquoties ante *pa* reperitur *r* vel ut res ponatur in dubio; & tunc æquivalet particulæ *rque*. 223. vel per syncopen omittendo el *u* in verbo *rupan* v. *rûpan*, ideoque hæc dictio *ierpai* verti potest, videtur ad illud portandum venisse; vel transiens secum portavit. Ordinarie Huilliches utuntur *pa* pro *me*. E. g. *chumupaian* pro *chumean*, ad quid? cur eam? *elpaian ta ni cahuellu*, pro *elmean*, ibo equum suo loco relicturus. *Pa* aliquoties additur verbis; ut supra: aliquoties Substantivis, ut *apopaiaimi*, venies creatus superior. *llaûpape*, veniat medietas. *ulmenpai*, venit dives: ali-

quoties Adjectivis, ut *mollpai*, venit nudus. *villpape*, veniant omnes. *cùlapaign*, venerunt tres. Dicitur etiam *ladcùn cupan*, venio tristis. *incupai*, venit potus. Quæ in *pa* finiunt, nonnunquam quod verbale significant. E. g. *tipan*, exire. *tipapa*, exitus. *umon*, redire. *unopa*, reditus. alias significant personam quæ id facit, quod verbum pronuntiat. E. g. *yetun*, asportare. *yetupa*, persona quæ ad asportandum venit. cum nominibus & adverbiiis significat *cis v. citra*. E. g. *lemupa*, citra, cis sylvam. *huentepa*, supra ex hac parte. *minupa*, *punpa*, intra ex hac parte.

214. *Pe*. Trifariam servit hæc particula. imo est exornativa. 2do ad significandum dubium : videri ita quidem, at non esse omnino certum. *cupaialu*, venturos E. g. *aldùn huentu cupalu pei*, videntur venisse multi homines. *aldumanpei*, videor moram fecisse, cunctantius egisse, moras traxisse, advenire tardius. *quimlaimi pei*, videris nescire. *gepei*, forsan, forsitan fieri possit. *mlepei*, videtur adesse, non satis scio. *inche gepei*, ego fortassis *eimi gepei*, tu fortassis. 3tio significat quod actu circa eam rem, quæ exprimitur, occupetur, quod actu ei incumbat. E. g. *maupen*, contorqueo restes. *iepa-peeimi*, adsum, venio ad te asportandum.

215. *Petu*. 1mo. adhuc. *petu magi leuvu*, fluvius adhuc crescit. *petu mauquei*, *pirei*, adhuc pluit, ningit. *petu pepiluquei*, adhuc se comit, comparat, exornat. 2do. interim dum *iqueli* v. *ipeli pepaiaen*, interea dum prandeo, cœno, comedo, ad me accedes. *petu iquebun pepaueen*, dum comederem, ad me videndum venisti. 3tio. jam dudum jam pridem. *petu mtmgequeimi*, jam pridem vocaris. De *petu* fit *petuln*, perseverare. 802.

216. *Pina*. 224. 806. *Ple* 1mo qua v. quorsum e. g. *vauple*, hac, huc. *teyeple*, illac, istuc. *incheple*, versus me. *manple*, ad dextram. *hueleple*, ad sinistram. *vuriple*, retro. *chuchiple*, *chuchi adple*, qua, quo, quorsum? *lafquen ple* v. *lafquen mo ple*, versus mare. 2. 1mo, usque adeo. E. g. *tehuaple quimquei ta che*, non solum homines, sed & canes ipsorum novit. *ni ge ple cutangen*, usque adeo oculi mihi dolent. 3. Tenus. *lonco ple*, usque ad caput. *ancaple*, lumborum tenus. *ancaplelei*, ad medietatem pervenit. *iod ancaple coni*, ultra medietatem. 290.: 21.

217. *Po* exornativum. *chumùn chei?* *tanaporumepran?* *chuchei*, quid egi, cecidi subito, repente, ex insperato? sum nescius.

218. *Pra*. Significat 1. frustra, sine causa, casu, absque fructu, cum excessu. *pepra-*
G 2 *eimi*,

eimi, casu te vidi. *ipran*, edere v. bibere nimium. *raquiuprai*, superbit, immodicus fui est æstimator. *kdaupran*, frustra laborare. 2 *sponte*, suapte natura NB. interpretando id in vituperium. E. g. *lleûprai vachi cachu*, hoc gramen, hæc herba, hoc pasculum sua sponte nascitur. *ufprai vachi co*, ista aqua nulla diligentia suapte natura scaturit. male autem dicerem: *DIOS cùmeprai*, sed *ta ni quidugen mo cùmei ta Dios*, DEUS suapte natura bonus est. 3tio. Explicatur hac particula omne nimium, quod in vitium vertitur. E. g. *motingeprai tvachi huentu*, nimium pinguis est homo iste. Hæc autem oratio: Deus est ultra modum amabilis, vertenda erit per *no*: *no aiùvali ta DIOS*. 271. vel aliter 272 *Pra cum calli*. 193. NB. auferendo verbis in *pran n* finale, fiunt Substantiva, quæ significant personam vel rem inutilem, & quæ frustra aut sine debito fine, ac sufficiente causa operatur. *mozepra*, qui vivit aliena quadra. *dugupra*, loquax, dicax, blatro. *lapra*, quod facile perit, ac sine violentia marcessit, moritur. *ancùpra*, arbor quæ sponte siccatur. *vuchapra* senex qui nullos genuit filios (intellige senex Indus, nam aliud est de Personis Religiosis.

219. *Pu*. Signum seu nota Numeri Pluralis. 8. 21. Item significat imo. distantiam
pulei,

pulei, distat. 556. 2do. donec. *venten dugupraquebi*, *lagmpubi*, non cessavit male loqui, donec occideretur. 3tio. Attingere, assequi. E. g. *pupelon*, *puquintum*, *pu all-cun*: procul distita visu, auditu attingere. *pulai vachi charahuilla*, hæc femoralia me non capiunt. 4to. intus. *pu mlei*, degit, est intus. *pu coni*, intro ivit, ingressus est, intravit. 5to. à, in, ad, juxta, prope. *pu ktalm-lei*, ad ignem stat. *puleuvu mlei*, est juxta fluvium. 6to. significat copiam, multitudinem unà cum loco: ut de *ntu*, *peum*, *queum*, diximus. E. g. *gebun*, nux avellana. *pugebun*, nucetum. *coyam*, quercus. *pu coyam*, quercetum. 290: 12. 13.

220. *Que*. imo est exornativum. *Vei que mai*, sic est. *Hueluquemai*, sed potius. 2do nota Pluralis. 10. 3tio signum Temporis Præsentis. 36. 4to rem actu fieri, aliter tamen ac *le*. 205. *kdaunquei*, est occupatus in laborando. 5to. compositum cum Gerundiis Ablativi, illa facit Nomina, & sunt illa in *queum*. 72. 89. 90. 6to. consuetudinem seu habitum significat. *Diablo piquen*, soleo Diabolum invocare. *eimi lagmchequei-mi*, es latro, homines soles occidere. *qui-nelque*, aliqui. 94. 295: 5. 208.

221. *Qui*. non est particula *qui*, quæ negat Imperativum. 105. sed *qui*, in quod sæpe *cù* mutatur. 198.

222. *Re.* 1mo. solum, tantum, tantummodo, duntaxat. E. g. *rehueicon illebin*, solum potum ex maicio confectum bibi. 479. (vocem: maicium habet Jacob. Pontanus.) *re co*, aqua pura, mera, immixta. *rek dau*, merus ac purus labor, labor sine ullo fructu. *re umautuquei*, tota illi dormitur hyems, dormitur & annus. *re ian piquei*, nil præter cibum & potum cogitat. *recupan*, venio sine ullo, quod tractem, negotio. *re mi pepapin*, *re mi quintuulpapin*, solum ad videndum te veni. *renuagei*, est veterator, totus ex vitiis sceleribusque conflatus, concretus, compactus. *recofque piqueimi*, panem tantum petis. *re eimi*, tu solus, præter te nemo. *re gumatuqueimi*, nihil nisi planctus ex te percipitur. 2do. gratis. *re elugen*, gratis accepi. 3tio. junctum cum *pra*, absentiam curæ, negotii, sollicitudinis indicat. E. g. *remiaupraquen* v. *re ni miaupran*, eo ambulatum, me oblectans, vel fruens otio, liber a negotio. De *re* fit *rechi*, solum. item *reln*; e regione situm esse, absque aliquo intermedio. *reli ta ni ruca*, domus mea e regione, ex adverso sita est. *relmabin vachi maun*, in faciem mihi dedit hæc pluvia. aliquando etiam *l* omittunt: at tunc significationem mutat. E. g. *renman*, perseverare in eodem statu. *renmai ta ni cutan*, nec pejus nec melius habeo, morbus in eodem

dem statu perseverat, permanet, persistit. Indi Chileni se vocant invicem *Reche* 698.

223. *Rque*. P. Baldivia meminit particulæ *dque*, dicens eam in compositione Pluralitatem; sed positam post Nomen significare solum, tantum. At inter Indos in Missionibus reperitur quidem illa particula; sed non significatio, quam illi R. P. Baldivia tribuit. Est autem particula *dque* eadem quæ *rque*: nam Indi loco *r* sæpe ponunt *s*, *d*, & *x* Lusitanum. 4. Ita pro libitu dicunt *mogerqueimi*, *mogesqueimi*, *mogedqueimi*, & *mogexqueimi*: uti & *pran*, *psan*, *pdan*, *pzan* Significatio propria hujus particulæ, sive Nominibus, sive verbis jungatur, est imo. rem suspendere vel in dubio relinquere. E. g. *Cherque*, videntur homines *recherquei*, videtur Indus. *quinturquebi ta ni cù-meleal*, suo commodo studere, rebus suis consulere videtur. *cùmerqueimi pin*, v. *cùmerquei pieimi*, mihi videris vir bonus. *al-dù chovugèi pigerqueimi*, piger haberi videris. 2do. qualiscunque, utcunque. E. g. *cùmenturquebin*, mihi sapuit utcunque. *cùmerquei* v. *cùmerquelai*, est talis qualis. v. qualis qualis. 3tio. Sæpe etiam est tantum exornativa: imo cum *que* conjungitur. E. g. *Vei piquerquen*, hoc videor dicere.

224. *Rume*. imo. cum Subjunctivis si-

gnificat quamquam, quamvis. *lasmeli rume*, quamvis me occidas. 2do. cum Nominibus saltem. *inche rume incaen*, me saltem adjuva. 3tio. cum Verbis Negativis Indicativi vel Optativi modi, item cum Aoristis, verbi actionem omnino negat. E. g. *quimlai rume*, nescit omnino, prorsus, penitus ignorat. *chem ilai rume*, comedit plane nihil. 4to. sed junctum cum *chem* & verbo affirmativo, omnia affirmat. *chem quimi rume*, v. *chem rume quimi*, scit omnia, est omniscius. 5to *chem rume* addendo *no* significat nihil. *Chem no rume*, nihil. 6to. est idem quod nec. *Eimi rume ulaiaimi*, nec tu ibis. 7mo. solus v. solum. *quine rume llanca uli*, unam tantum. *llancarum* lineam est largitus. 8vo. nunquam. *quinechi rume pelaen*, nunquam me vidisti. Et nota discrimen inter *quinechi pelaen*, nunquam me vidisti; & *quinechi rume pelaen*, me vidisti nunquam omnino. 9no. næ, certe, mihi crede. *peaimi rume*, næ tu impune hoc mihi non feceris. 10mo. vix. *uuintugelai rume*, *pegelupatui*, lupus in fabula: vix nominatus quando paratus. 11mo. cave. *utuacimi rume*, cave veniam, eo accedam. 12mo. non audere. *tpulaiaen rume*, verberare me vel tangere non audeas. 13tio. quivis, quilibet. *chuchi rume, chem rume*, quidlibet, quodcunque. 14to. insertum significat raptim, obiter, repente, per

per tranfennam. *larumen*, mori morte repentina, fubitanea. *pegerumen*, raptim, curfim apparere. *perumen*, videre obiter, per tranfennam.

225. *Tcu*. Verba compofita cum *tcu* imo fignificant rem ita & eo modo factam, quem Verbum pronuntiat. E. g. *catun*, intercludo, interfeptio. *catuntcu*, feptum. *tarin*, liggo. *tarintcu*, res ligata, involucrum. Quando Verbum definit in unam confonantem, femper *n* ante *tcu* retinet, at fi in duas confonantes terminetur, ultimam quæ eft *n* perdit. E. g. *chogtcu*, quo lux v. ignis extinguitur, emunctorium. 2do. format Superlativa. *quimtcu*, peritiffimus. *duguntcu*, loquaciffimus.

226. *Tu* facile confunditur hæc particula cum Verbo *tun*, quando eft compofitum, at quando *tun* eft verbum fimplex, nullo negotio dignofcitur. E. g. *tuge co*, hauri aquam. Regula dignofcendi eft, quod quando *tu* eft proxime vel valde prope radicem, fignum fit efle verbum *tun*: item in verbis Paffivis *tu* verbum femper *gen* præcedit; fequitur *tu* particula. Item quando in uno eodemque compofito *tu* bis reperitur, primum *tu* erit verbum, fecundum *tu* particula. E. g. *elututun*, *elutumetun*, *elutugetun*. Verum quando non habetur plus quam unum

num *tu*, nec adfit verbum *gen*; solum ex sensu & contextu colligitur, num verbum fit, an particula. Significat autem hæc particula imo. iterum, iterare, repetere. E. g. *acun*, venire. *acutun*, iterum venire. *conn*, intrare. *contun*, iterum intrare. Tantum in duobus verbis invenitur particula *tu*, ubi significet omnino oppositum significato verbi, alterum usitatum in Missionibus, nempe *ùrcutun*, quiescere. significando *ùrcun*, fatigari: alterum Chiloënsibus & Huillichis proprium; scilicet *atùtun*, quiescere: de *atùn*, fatigari. Alius modus iterationem significandi est anteponendo verbo adverbium *ca*. E. g. *ca cupaiaimi*, venies iterum: idem quod *cupatuaimi*. Nonnunquam utraque particula *tu* & *ca* concurrunt in eodem verbo; ac tunc est pleonasmus ita, ut altera abundet, ac si diceres: redibis iterum. Quamvis autem particula *tu* iterationem significet, non ponitur toties quoties res erit iteranda, sed tantum semel, explicando reliqua per adverbia numeralia. E. g. *cùlachi mtmvaieimi*, tribus vicibus te accersivi. 2do. significat rem, quæ est illud ipsum, quod Nomen vel Verbum enuntiat. E. g. *tehua*, canem sonat. *tehuatu*, res canina. *tann*, cadere. *tantu*, res quæ cecidit. *vùna*, putredo. *vunaltu*, res putrefacta, putrida. *huenetu*, res furto ablata. *maputu*, res terrestres.

huenu-

huenutu, res cœlestis. *vachitu*, res moderna, res hujus temporis, loci, res huc pertinens. *veichitu*, res illius vel alterius temporis, loci, &c. *quinetu*, semel. *eputu pinomi tva*, hic bis iniiit matrimonium. *huccuntu*, res extra, foris, forinsecus, de foris succedens. *minutu*, intus. *mutu*, procul dubio, certe, certo, certius. *taftu*, coram, ad. *taftu huenutu dgu venten raquivalai tuctudgu*, res terrestres nihil sunt cœlestibus comparatæ, non ita æstimantur bona terræ, si cum cœlestibus conferantur. NB. Verba, quæ in duas consonantes exeunt, si componantur cum *tu*, ultimum *n* perdunt. E. g. *tann*, *tantu* Verum si addendum sit *ntu* 212. alterum *n* postulant, ut *tanentu*. 28. 286 : 6. 288 : 2.

227. *Val* significat imo possum. *Vem-valabimi*, poteras fecisse. *contuvali Patiru?* an licet ad Patrem intrare. *quimvallai vachi ovuln dgn*, latet hoc mysterium, arcanum, secretum. *vei ni vemgen*, *vei ta ni ad nopi nuvalai*, malam indolem, vitiosam naturam suam domare, comprimere, ad rationis metam adigere non potest, naturam expellas furca, tamen usque redibit. *inei pepilabui pepilvalnoal*, ad impossibile nemo tenetur, quis potest contra torrentem. 2do. jubeo, curo fieri. *mlvalacimi quine macùn*, fieri ti-

bi curabo vestem stragulam. *cofquelvalbin*
ta ni rgo, curavi fieri ex mea farina panem.
rgolvalbimi ta mi cachilla, triticum, frumen-
 tum tuum moli curasti. *murquelvalbi ta ni*
dahue: quinuam meam torreri jussi. *mlge*
pigelu, *mlvalen piquei*, quod quis servo suo,
 hic suo imperat. Imperare absolute, per
Toquin vertitur; nam *toquin*, mando, im-
 pero. 3tio. mitto. E. g. *nillavalge quine can*
pulcu, mitte qui petat cantharum vini. *pi-*
valpi, misit dictum, nuntiatum. NB. *pivaln*,
 negativum sive *pivalan* significat: quid hoc
 ad me, hæc ego non curo, his non me
 immisceo, aliquoties etiam indicat vitupe-
 rium, contemptum. E. g. *pivallai tva*, hoc
 vitiosa nuce non emam. mittere absolute;
huercùn, *huerculn*. 4to cum infinitivo sup-
 plet pro debeo, meum est. E. g. *inche vem-*
valn, meum est, mihi incumbit, teneor,
 meum officium est hoc facere. *umautuva-*
lam, 101. 102. hoc non est tempus dormi-
 endi. 5to. calumnior. *Huenevaleneu*, furti
 crimen in me contulit, conjecit, furti me
 accusavit. *calcuvaleneu*, dixit me esse ma-
 gum. *lagmvalgei*, necem illi attribuunt. 6to
 linquo. *chillcavalen*, sine, linque obsecro,
 omitte me, ut scribam. 7mo. postposito *u*
 est simulo, fingo. *vemvalulai*, simulat se non
 fecisse. 8vo. commendo. *Huenevoe elucullin-*
valimi, rem latroni; lupo ovem commen-
 dasti.

daſti. 9no. mereri, dignum eſſe. *pevali ta DIOS cùme que che*, merentur juſti DEUM videre. *Vùta Apo gevalimi*, ſceptro, regno, imperio dignus es. *ni peni gevalaimi*, es indignus qui meus frater ſis. *aldù elugevalimi*, præmio dignus es, mereris præmium. *tpugevalimi*, dignus qui vapules. *toquiva- limi*, dignus qui bello præficiaris, qui mandes, imperes. *coſque mi elugen elugevalimi*, jure merito lucraris panem. *co rume eluge- valaimi*, nec aqua, quam bibis, dignus es. 10; nihil ad. *uùauvalaimi ta mi peni*, tu nihil ad fratrem tuum, non es cum tuo fra- tre conferendus, comparandus. NB. quan- do *val* concurrit cum alio *l*, *l* particulæ *val* omittitur ad libitum.

228. *Ve*, *voe* 85. 86. *vel*, *velem*, 44. *u*. 185. uſque ad 191. item 227.

229. *Ula* ſemper poſtponitur, excepta ultima ſignificatione, ut dicetur hic infra. Significat 1mo poſt. *epuhue ula*, poſt duos dies. *chai ula*, ſtatim, poſt breve temporis ſpatium. 2do. abhinc. *uùia ula*, a die he- ſterno. *hue ula*, nuperrime. 3tio. uſque. *leu- vu ula* v. *leuvu mo ula*, uſque ad fluvium. *ca cùyen ula* v. *ca cùyen mo ula*, uſque ad al- terum menſem, alio menſe. 4to. adhuc. NB. differt a *petu* quod *petu* jungatur & affirmativis & negativis; *ula* negativis tan- tum.

tum. E. g. *quimlai ula*, adhuc nescit. *aculai ula*, nondum venit. *ilai ula*, nondum comedit. 5to. usque dum. *lali ula*, usque dum moriatur. 6to. ante, antequam & tunc junctum Verbis; subjunctivum negativum petit. E. g. *inoli ula uan*, antequam comedam ibo, ibo ante prandium. *penobilmi ula ta DIOS*, *piaulgeaimi*, antequam fruaris Deo, multa tibi erunt toleranda, ardua ad cœlum via *aculaian ula inche*, v. *inche acunoli ula*, v. *acunoali ula*, *eimi van mo unelepaiaimi*, antequam ego venero, tu perveneris. *inche ni acunoiium ula*, v. *ni acunon* v. *acuuyenon ula*, v. *inche ni acunomon ula*, v. *inche acunobuli* v. *aculabun ula*, *eimi acutuimi*, antequam ego venirem, perveneras. 7mo. Postea, & in hac significatione potest *ula* ante vel postponi. *ula cupaian* v. *cupaian ula*, veniam postea.

230. *Uno*. mox, statim, quamprimum, absque mora, cum affectu commiserationis, iræ, aut desperationis. E. g. *lagmunobige*, non tardes tam diu in interficiendo isto paupere, mox illi vitam tollas. *launobun*, utinam tristem hanc vitam finire quantocyus.

231. *yecu*, *yecuumen*, *cuiùmen*, *mecuùmen*, sonat facere significatum verbi, & in eo faciendo profequi, perseverare. *duguyecuùmei*,

mei, dicit ubique, omnibus narrat. *abyecuumei*, imminuitur, ad finem tendit, pergit. *llalliyecuummeimi*, macrescis, macerescis, gracilescis, attenuaris, sis macer *piyecuummege*, incipe, auscultamus; audiamus, quæ dicas! perge loqui.

232. Ad cognoscendum vim harum particularum, unum hoc exemplum sufficiet. *anún*, sedeo. *anùchi*, sedens. *anùlechi*, in figura sedentis. *anuknouchi*, sumens situm. statum, figuram sedentis. *anùhuechi*, in sedendo prosequens. *anùvalchi*, potens sedere, sedere jussus v. jubens. *anùtuchi*, sedens iterum. *anùpachi*, veniens sedere. *anùmechi*, sessum iens. *anùiauchi*, vadens sedere v. ad sedendum. *anùcauchi*, simulans se sedere. *anúnmachi*, credens se sedere. *anùrquechi*, qui videtur sedere. *anùyecuummechi*, incipiens sedere. 233. 691.

233. Quando plures ejusmodi particulæ ponendæ erunt, ipsa ratio & adjuncta, singularumque particularum significatio dictabit, quænam ante, quæ post ponendæ sint. E. g. *ihueduamquelan*, non habeo amplius cibi v. potûs appetentiam. *pegelhuerumehuequilmi va meu* ne impofterum hic amplius comparere ausis. *dugunmaclotupacimi*, venio ut adjuvem in intercedendo, rogando, loquendo iterum pro te. *marichi cagecaule*,
tu-

tacuknovalquelabi ta ni vemgen, ut ut aliquis alium se esse simulet, non potis est dissimulare quis sit. *vachi tu cumivalcaume-cuùmeimi*, ab eo tempore inclinata est res tua, omnia ad interitum vergunt, ad præcipitium tendunt; in pejus ruunt; quotidie deteriora fluunt. *Pedro egn vutalcoilladguprabign*, Petrus & sua familia v. sui amici, v. suæ factionis homines falso illum criminati sunt. *anùlepui*, cœpit sedere. *anùpulei*, procul sedet. *anùlepulei*, procul distat, ubi sedet.

234. Appendix de Verbo *Pin*.

Quandoquidem una ex præcipiis hujus Linguae difficultatibus est Constructio verbi *Pin*; eam quoad potero brevissime in duobus sequentibus Paragraphis dissolvam. In primo adducam varias verbi *pin* significationes: in secundo loquar pauca de ejus Constructione.

§. 1. Variæ significationes verbi *Pin*.

235. *Pin* aliquando est, aliquando non est Compositum. Quando non est Compositum, particularibus regulis non indiget, nisi quod *pin* ultimo loco ponitur, reliqua autem, quæ sunt ea quæ dicuntur, anteponenda sint. 59. 236. 237. Quando est Compositum, varias habet significationes, quas dabimus partim in hoc, partim in sequenti paragrapho.

Pin

Pin componitur

1mo cum particulis seorsim nil significantibus. E.g. *gapin*, *gapitun*, *gapiln*, facere sponsalia, inire matrimonium. 504. *reupin*, *reureupin*, strepitus fluminis, sonitus currentis aquæ, per Paranomasiam. *apin*, desiderare, aliquid vehementius appetere. *api*, libet, libuit, libitum est.

2do. cum adverbis. E.g. *eapin*, consentire, approbare, ratum habere, &c.

3tio. cum adjectivis. Significatque tractare aliquem injuriose vel contra; prout fuerit significatum horum adjectivorum. E.g. *huera pin*, male verbis accipere. *leûpin*, verum dicere. *vei pin*, confirmare, probare. *Tva pin*, hoc volo, eligo, &c.

4to. cum substantivis. 1mo *malûen pin*, mulieris pudicitiam tentare, sollicitare, foeminam ad concubitum aut inconcessam vernerem allicere, de stupro appellare, quamvis idem de irrationalibus dicant. 2do. desiderare aliquid in particulari. E.g. *misqui pin*, mel desidero, peropto. 3tio. opus est. *cofque piam*, pane opus est. *eimi pilan*, tua opera non egeo, non indigeo. 4to. tractare aliquem uti substantivum adjunctum significat. E.g. *huenevoe pieneu*. 5to. petere. *cofque piquen*, panem peto. 6to. cum pronomini-

bus primitivis significat annuere, consentire. *inche pii*, annuit, consentit.

5to. cum Verbis, Verbi significationem mutuat E.g. *coilla pin*, mentiri. *goimapin*, stoliditates loqui.

6to. cum negatione E. g. *pilan*, sonat nihildum decrevisse, adhuc animum fluctuare, nihil adhuc deliberatum sibi esse, nondum adduci ut faciat, sive se absolute rem negare, quamvis cum modestia ac urbanitate.

7mo. Est verbum simplex & extra compositionem atque ita significat

236. 1mo. dare facultatem, veniam. Et in hac significatione debent præcedere formalia verba, &c.; quibus dicta facultas, venia, &c. conceditur. E. g. hæc dictio: illi dedit licentiam eundi, sic vertitur: *uge pibi*, ubi *uge* est secunda persona Imperativi verbi *un*, ire: abi v. ito, illi dixit. *amotuge pibi*, dedit illi potestatem abeundi. *vembige pin*, per me tibi id facere licet. 2do. promittere, & tunc semper jungitur verbo *elun*, dare *cofque eluaeimi pibin*, ipsi promisi panem v. dixi illi, tibi dabo panem. 3tio. ferre, pronunciare, dare sententiam. *lape pigei*, mortis sententia contra illum lata est. *lape pigeimi*, es capite v. ad mortem damnatus.

tus. 4to. certiozem facere. *amuge pi, pieimi*, certiozem te facio te obtinuisse abeundi facultatem. Eodem modo 5to. calumniari. 6to. deliberare. 7mo. cogitare. 8vo. referre. 9no. cum verbo *cupan* est vocare. *inei cupape pieimu?* quis te vocavit? 10mo. cum *Hueun, Hueupin*, (*hueupin* trisyllabum) est sermonem v. verba facere in Parlamento seu comitiis generalibus.

Omnes hæ sunt significationes verbi *pin*. 806.

237. §. 2. Constructio Verbi *Pin*.

Ut melius intelligantur dicenda, notandum, quod Indi Chilenfes, quoties dant mandatum alicui ad aliquem, vel de re quadam faciunt certiozem; ille qui mandata perfert, aut quæ sunt dicenda vel narranda refert, ea eodem modo ac iisdem omnino formalibus verbis perferat referatque, quo ipse illa audivit, absque eo quod vel addat aut omittat, nisi verbum *pin* prout adjuncta postulant.

238. Modi loquendi per *pin* possunt esse tres. 1mo. quando illud quod dicitur, mandatur, refertur; dicit persona referens velut rem propriam, seu a se ipso vel sibi, vel alteri dictam. 2do. si illud dicit, mandat, refert alteri, ut hic alter alteri illud dicat, mandet, referat. 3tio. quando illud dicit,

mandat, refert alteri veluti ab alio dictum, mandatum vel relatum.

239. Quod ad primum loquendi modum attinet, quando illud quod dicitur, mandatur, refertur quis dicit suo nomine tanquam rem a se ipso sibi vel alteri dictam mandatamve: tunc omnia ponentur in prima persona, *pin* inclusive. E. g. *huampuan pin*, dixi me navigaturum, v. facturum lintrem. *uan pilan*, non dixi me abiturum. Quando quis sibi loquitur, utitur *pin* vel cum Transitione reciproca, vel absque illa. E. g. *deutuchi pin v piun*, dixi mecum cave sis.

240. Si illud quod quis dicit, jubet velut suum proprium dictum vel mandatum, illud dicat vel mandet alteri personæ quæ patitur; tunc ex parte verbi semper datur Transitiō: at ex parte *pin* dabitur vel non dabitur, prout fuerit sensus. E. g. *huerilcaquieli pieimi*, non me offendas, te moneo. *lagmabin, pibin*, dixi illi, illum a me occidendum. *vei vemquilmī pieimi*, omitte sis isthæc, tibi dico.

241. Quando *pin* est Infinitivus alterius verbi, quod Infinitivum petit, *pin* poni poterit vel cum vel absque Transitione: verum particula possessiva quam secum trahit, ponetur primo loco, postea dictum vel mandatum;

datum ; denique ultimo loco *pin*. E. g. *avù-laimi ta mi cùmpemgeimi piabin*, non vis, ut tibi dicam te stultum esse.

242. Si verbum in hoc primo loquendi modo est verbum peto, oratio fiet cum Transitione tertiæ ad primam; & verbum ponetur vel in Futuro vel in Imperativo; & solum *pin* variabitur per Tempora, quæ postulat verbum peto. E. g. *quine amomari-queum eluaeneu v. eluechi mo pibin*, Rosarium ab ipso petivi. *quine cosque eluechi mo, v. eluaeneu pibubili*, si peterem ab ipso panem.

243. Secundus & tertius loquendi modus cum sint connexi invicem, de utroque simul tractabimus, præsertim de iis quæ ad mandata danda aut perferenda pertinent, quod in his consistat præcipua verbi *pin* difficultas. Igitur qui dat vel mittit mandatum, verbum *pin* bis repetit, semel quasi loqueretur præsens personæ, cui mittit: & iterum verbo *pin* jubens personæ quam mittit, ut ita alteri dicat, mandet, referat. Et ille qui dictum vel mandatum refert, ad verbum omnia quæ ipsi sunt dicta refert excepto solo ultimo *pin*.

244. Qui mittit mandatum, si est per verbum E. g. peto; ipse se, quando petit, nominat utens Transitione tertiæ ad primam, ponensque verbum in Futuro vel Impera-

tivo, & deinde *pin* concordans cum persona quæ mittit, quæ solet esse tertia persona, & personæ quam mittit, solet loqui his vel similibus verbis: *piabimi*, *pin*. *piabimi pelelaen*, *pilelean*, *pilelmeen*, si fuerit unus solus. Verum si personæ, quæ mittuntur, plures fuerint, mandatum quidem idem erit, sed loco Numeri Singularis substituitur Dualis vel Pluralis prout opus fuerit. E. g. Indus mittit suum filium ad Patrem Missionarium ut tabacum ab ipso petat, dicitque: *pi chin ptm eluaeneu ta ni Patiru*, *pi ta ni chao*, *piabimi*. Hic filius qui mittitur, Missionario ita loquitur, *pichin ptm eluaeneu ta ni Patiru*, *pi ta ni chao*. Quando mittunt ad petendum, etiam brevius se expediunt: omitendo scilicet verbum, & ponendo duntaxat rem quæ petitur, & postea verbum *pin*, quod reflectit ad personam cui mittit; quæ quoties est persona absens, appellari solet in tertia persona. E. g. *ptm pi ta ni chao*, *piabimi ta ni Patiru*, & alius dicit: *ptm pii ta ni chao*. 206.

245. Quando qui mittitur, non ad petendum, sed ad portandum vel afferendum mittitur; tunc ille qui mittit, loquitur cum persona non cui mittit, sed quam mittit, & hic dicit eadem omnino verba, quæ audit: & deinde ex suo addit *pin* vel concordans tantum cum persona quæ mittit, vel
cum

cum Transitione tertiæ ad primam, quæ est personæ quæ mittit ad illam quæ loquitur, vel per passivum cum persona quæ mittitur. E. g. loquitur suo filio sic : *vachi achahuall elmeen Patiru mo*, vade & porta mihi has gallinas Patri Missionario : filius afferens gallinas dicit : *vachi achahuall elmeen Patiru mo, pii ta ni chao. v. pigen.*

246. Si solum ad salutandum, urbanitatis vel gratitudinis causa, aut ad nuntiandum quæ fiunt vel sunt futura, mittitur; tum si dictio non est cum Transitione ad personam cui mittitur, dictio fiet ut verus sensus postulaverit, & *pin* ponetur bis. E. g. *epuhue quine huaca lagman v. lagmabin, pi ta ni chao, pilelen v. pilelmen Huenuvilu*, vade, dic *huenubil*, quod perendie sim occisurus vaccam, & nuntius illa nuntiabit uti supra 245. Alias verbum *pin* ponitur cum Transitione tertiæ ad 2dam vel numeri Singularis, Dualis aut Pluralis prout fuerint unus, duo vel plures quibus nuntiatur. E. g. *lagmabin pi ta ni chao*, v. *pieimu ta ni chao*, dic illi, quod sim eum interfectorus. *aldù mari maribichi pii ta ni chao, piabimi*, dices illi, quod ipse sedulitatem gratificer, quod ipsum amem multum de sua cura & diligentia, quod grata mihi semper erit tanti beneficii recordatio, & filius ista narrans sic dicit : *aldù mari maribichi pii v. pieimu ta ni chao.*

247. Si quæ perferenda sunt, sunt tantum verba salutandi, urbanitatis, honoris; *pin* non ponetur omnino in fine, sed post verbum: ac demum adduntur aliæ formulæ, quas forte didicerunt ab Hispanis. E.g. *aldù mari maribichi pieimu ta ni chao: ni mogen, ni cùmelen cai*, Pater meus te quàm humanissime salutatur, & quærit quî valeas: an bene tibi sit.

248. Si quis narrat dicta vel facta alterius, id fieri potest vel ita ut narrans illa referat simpliciter ut gesta sunt, vel ut referat alterius dicta, quæ ipse præsens audivit, aut alius illi coram narravit: si illa audivit ita immediate, ponetur dictum alterius iisdem formalibus verbis, quæ illa persona loquens protulit, aut proferret si coram adesset, secundum regulas Transitionis, ut supra diximus. E.g. *lagmabin pi v. pieiu*, dixit quod illum esset occisurus, perempturus, necem ipsi machinaturus. *aucatuabin mapu pibui*, dicebat se res novas moliturum, conjurationem, rebellionem procuraturum.

249. Eodem modo fiet, quando referenda est res futura, ita ut in futuro ponatur utrumque & verbum, & *pin*. E.g. *pepi ulai-ian pi-ai*, dicet se venire non posse. Aliquoties Futurum cadit supra *pin*; & verbum est ponendum in Aoristo. E. g. *vamgechi vem-*

vemgeabui piai, dicet ita faciendum fuisse. NB. quandoque verbum *pin*, si non intervenit Transitio, mutatur in Participium. E. g. *pialu* pro *piai*: *pilu* pro *pii*. quamvis rato dicunt *pilu*, quod facile confundatur cum *pilu*, furdus: unde potius dicunt *pi-quelu*, *pillelu*..

250. Quoties refertur dictum plurium, *pin* poterit poni vel in Singulari vel in Duali aut in Plurali: idemque intelligendum de responsionibus, quid quisque responderit. E. g. *amoain* v. *amoan pign*, dicunt se esse ituros, venturos.

251. Si mandatum sit secundo modo 238 *pin* bis ponitur. primum *pin* ponetur ut jam est dictum multoties: secundum erit vel impersonale *piam*; vel Passivum per *gen*: & hoc concordabit semper cum persona, de qua est sermo. E. g. *laian em pii piam* v. *pigei*, dicunt eum dixisse se moriturum. *rcùgen piaimi pigeaimi* v. *piaiam*: dicet dicturos esse me esse avarum, tenacem, sordidum.

252. Si in isto secundo loquendi modo reperiatur Transitio, uti si alter alteri referrat dicta alterius ad alterum, tunc si loquantur coram ac invicem, fiet secundum regulas Transitionum. E. g. *lagmaeimi pien piam*,

piam, dicunt te dixisse, quod me velis occidere.

253. Si hic modus narrandi invicem dicta alterius, includat bis *pin*. E. g. dicunt me dixisse, te dixisse, &c. intelligendo dicta in absentia; tunc verbum ponitur in prima Persona cum Transitione ad tertiam prout fuerit numerus; & primum *pin* in tertia persona, vel cum Transitione prout fuerit persona ad quam dictum refertur, & secundum *pin* vel per Impersonale vel per Passivum cum *gen* uti supra E. g. *lagmabin pii piam* v. *pigeimi*, v. *lagmabin pien piam*. Si verbum fuerit neutrum, ponetur in tertia persona. E. g. *gollinche gei pien piam*, dicunt te mihi dixisse me esse ebriosum.

254. Si verbum *pin* ter ponitur e. g. mihi dixerunt, dici, quod dixerim; si persona, quam dicunt dixisse, est illa quæ loquitur; verbum ponatur in prima persona, tanquam dictum illius: *pin* immediatum verbo in tertia persona: secundum *pin* per Impersonale, & si per passivum, in secunda persona: & tertium *pin* semper per passivum in prima persona. E. g. *lagmabin pii, piam* v. *pigeimi, pigen*. Si secunda persona loquitur, ponetur verbum & primum *pin* ut supra: secundum *pin* per Impersonale, & tertium *pin* in secunda persona passivi. E. g.
lagma-

lagmabin pii, piam v. *pigei, pigeimi*, tibi dixerunt, te dixisse dici, quod illum sis interfectorus. Si Verbum loquitur de tertia persona, primum *pin* ut supra; secundum semper Impersonale, & tertium in tertia persona passivi. E. g. *lagmabin pii, piam, pigei*, dixerunt illi, rumorem spargere ipsum dixisse: quod illum esset interfectorus.

255. Si *pin* fuerit Infinitivus verbi finiti, ac præterea detur dictio pertinens ad *pin*; tunc si est merus Infinitivus absque Transitione, constructio fieri potest imo. simpliciter, ponendo *pin* in passivo: *acutui pigeimi allcún*, audivi dici te advenisse. 2do ponitur *pin* per passivum cum particula personæ, & verbo in tertia persona: *acutui mi pigen allcún*. 3tio. concordando verbum cum persona de qua dicitur, & particula personæ ante, & *pigen* post verbum. *mi acutui mi pigen allcún*.

256. Quando Verbum *pin* cum oratione Infinitivi, construitur Transitione; tunc oratio ponetur in tertia persona, & verbum *pin* semper fit participium secundum regulas Transitionum, & particula personæ poni potest vel ante participium, vel ante verbum. E. g. *Cùmpemgei ta ni pibin allcún*, v. *ta ni cùmpemgei pibin allcún*, audivi quod mihi dixeris me esse stultum. Eodem modo fit in reliquis Transitionibus.

257. Dicitur *pin* in activo, & *pigen* in passivo: utrumque conjugatur per omnia Tempora modorum finitorum, & passivum mutari potest in participia. ponitur passivum, quoties *pin* passivum semel ponitur. E. g. *lai pigei*, v. *lai ni pigen*, dicitur obiisse, quando *pin* passivum bis ponitur; primum *pin* mutari potest in verbale. E. g. *lagmabin pii*, *pigeimi pigen*, v. *lagmabin pii*, *ni pigen*, *pigen*.

258. Quoties verbalia *pin* diriguntur ad personam determinatam, secum habebunt particulam personæ: sed dictio quæ *pin* petit, semper ponitur in medio inter particulam personæ, & verbale activum vel passivum. E. g. *cùmelai mi lagman pin*, non est bonum, quod dicas te velle interficere. *ladcùn ta mi cùmelai pigen mo*, doleo de te dici, te esse malum. Quando non diriguntur ad personam determinatam; particula personæ omittitur, & primum ponitur verbum, deinde *pin* vel *pigen*. E. g. *aldú hueragei lagmaeimi piun*, valde malum est mortem sibi invicem minitari. Succedit quod hæc verbalia concurrant cum verbo & persona alterius verbi, & in hoc casu ponetur *pin* vel *pigen* prout petierit Verbum. E. g. *mapu Che yehuequelai quempuaeimi piun*, v. *quempuaeimi piun mo yehuequelai*, Indi non
eru-

erubescunt, quod illis quis dicat te levirum, te sororium volo.

259. Quando verbum *pin* est in Gerundio Accusativi vel Ablativi, fiet per Gerundium Ablativi. E. g. *gollinche gei ni pige-noabum*, ne dicerer, haberer vinosus, ne dicerent me vinosum esse. *vemge v. vempe ni pium vemquelai*, quantumvis ego dicam ut faciat, jubeam facere, non facit. *vemabuncam chi, cumpemgei ni piabueum chei*, ego-ne hoc facerem? nempe ut mihi diceres, me esse stultum. *yaventuabin ni pibin*, quod mihi dixisti, scilicet quod me velis domo expellere.

260. *Pin* passivo etiam utimur ad significandam bonam vel malam famam, & quando fama vel rumor qui spargitur, est de aliqua virtute vel vitio in specie, nomen hujus virtutis vel vitii ponetur cum *gen*; aut ejus loco verbum, & postea *pigen* cum particula personæ. E. g. *huenevoe gei ni pigen*, v. *hueneiaunquei ni pigen*, furti nomine male audit. Quando fama est incerta, & rumores, qui sparguntur incerti & vagi, si est de persona, ponitur *pigen* cum possessivo. E. g. *mi pigen tva*, ilte rumor de te spargitur, dissipatur: sed, si persona non adest, possessivum omittitur. E. g. *pigen tva*, rumor spargitur, voces currunt, volat fama.

261. Quando vocatur aliquis, & alius eum monet, hic vel dicit simpliciter: audin? audi sis, vocaris: & tunc ponitur verbum in secunda vel tertia persona; & *pin* vel Impersonale, vel Passivum, ita ut concordet cum persona quæ vocatur: *cupaiaimi* v. *cupaiiai*, *piam* v. *pigeimi*, te vocant. Idem fit quando ille, qui vocatur, ipse loquitur. E.g. *cupaiaimi*, v. *cupaiiai* *piam* v. *pigen*, me vocant. Si vero quis vocatur nomine proprio, ponetur vel solum nomen cum Impersonali. E. g. *Pedro* *piam*, vel si *cupan* adhibent, illud ponetur in tertia persona vel Futuri vel Imperativi. E. g. *Pedro* *cupaiiai* v. *cupape* *piam* v. *pigei*. Quando nomen illius, qui vocatur, nescitur, monens dicit: *inei em!* At si auditur nomen, sed nescitur cujus personæ, monens dicit ut in exemplo. E. g. *inei* *Pedro* *ni* *pigen?* *cupaiiai* *pigei* v. *piam*. Quis Petrus vocatur? ipsum vocant, adesse jubetur.

262. NB. Si quis mittat famulum, qui quærat, an domi sit Titius, si famulo dicunt, Titium non adesse, famulus respondebit: *gelai* *pigei*, & sic quidem bene, recte, & satis clare: sed si respondet, ut quandoque fit: *gelai* *pigen*, tunc erit æquivocum: nam hæc responsio habet significatum duplex: alterum: mihi dicunt v. dixerunt

runt illum non adesse: alterum: Ego dicor non adesse.

263. CAPUT VI.

DE RELATIVIS & INTERROGATIVIS.

In Lingua Indo-Chilenſi non dantur Relativa, ſed ſat ſuperque ſupplentur. imo. per Participia quæ habentur pro omnibus ac ſingulis modis & temporibus. E. g. *elulu*, dans. *elubulu*, qui dabat. *eluuyelu*, qui dedit *eluuyebulu*, qui dederat. *elualu*, daturus. item pro omnibus & ſingulis caſibus. E. g. *inche elulu* v. *elulu inche*, ego dans. *elulu eimi*, dans tu. *elulu teye*, dans ille, &c. In paſſivo. *elugelu*, cui datur. *ni eluel*, *mi eluel*, *ni eluel*, &c. quod do, das, dat. *ni elugeel*, quod datur. *ni elueteu*, qui mihi dat, v. quod mihi datur. *mi elueteu*, qui tibi dat v. quod tibi datur. *ni elubin*, illud quod mihi das. *mi elubin*, illud quod tibi datur. 145. 146.

264. 2do. utuntur Pronominibus *tva*, *vei*, *veichi*, &c. 19. 20. 23. E. g. *aiùbige ta DIOS*, *vei aldùn temogelu*, ama DEUM qui eſt pulcherrimus. *uia acutuluchi Patiru vei mai inche*, ego ſum Pater, qui heri advenit.

265. Exempla: *ilongelu*, qui habet carnem,

nem. *ilogelu*, quem comederunt. *cofque elugelu* v. *elugeel*, panis, qui fuit datus. *inche llechi entunmamon ta ni cullin*, ego sum, quem vos bonis suis exuistis. *lagm Huincache*, *lagm Huincaluche*, *lagm Huincaquechi che*, Homo, qui Hispanos solet occidere. *inche ni aiùel ta DIOS*, DEUS est quem amo. *ta mi pibimi*, quod illi dixisti. *ta mi pibubimi*, quod illi dicebas. *gei ta ni dugulabin*, habeo quod tibi dicam, quod tecum loquar.

266. Interrogativa sunt: *inei*? quis? (de rationalibus) *chem*, *chuchi*? quid? quæ res? (de irrationalibus aut inanimatis) *chum*, *chumgelu*, quomodo. *chuml*, quando. *cheu*, ubi. *cam*, an, num. *chei*, forsitan, fortasse. *chem mo*, quare. *chumal*, ad quid, quem in finem. *inei ni vla*, propter quem. *chem ni vla*, quam ob rem, quam ob causam. *mivu*, *chumtn*, quot, quoties. *chem iom*, quid amplius, quid præterea? 288: 13.

267. Exempla: *ineilu*? quis ille. *inei pi-geimi*? qui vocaris. *chuchi ta mi uùl*? quod est tibi nomen. *Pedro pigen*, Petrus appellor, Petrus v. Petro mihi nomen est. *vem-gelai cam ve*, *vei no cam chi*? nunquid ita. *chem cura tvei*? iste quis lapis. *chem mamll teye*? quæ arbor. *chem lahuen*? quæ herba, ad quid conducit? quas virtutes possidet.

chem

chem mançana? hoc malum estne dulce, an acidum. *chem cahuellu*, equus cujus coloris est. *chem v. chuchi huentu tva?* quid hoc hominis. *cheu pigei mi mapu?* unde domo, quæ tua Patria. *cheu pigei Puren*, quis locus *Puren* vocatur. *chuchi Rauco*, qualis est *Arauco*, ubi sita. *chumgei ta mi miaun?* quid hic loci. *chumi?* quid agit. *chumlei?* quî valet. *chumgeabui?* quid agas. *chum conan?* qua ratione intrabo. *chum tipaiaimi*, quomodo te expedies, qua ratione evades, quo pacto exhibis. *chemmo allcúMissapalaimi*, quare non venis ad audiendum Sacrum, cur non interfuisti Sacrificio Missæ. *mivu coni*, *mivu tugei*, quot vulnera accepit? *chumtn coni?* quam profunda. *chumgechi tubi?* quo instrumento. *chuchi mo*, *chuchiple mo tugei?* in qua corporis parte. *cupalai cam*, an non venit. *amolai cam ve?* non abivit forsitan. *aculai cam ve?* atqui jam adest. *chuchei*, *chuchemai?* unde id sciam. *cheu cupai?* unde venit. *chem cupali?* quid attulit. *chem cupaluchi?* unde sciam, quid attulerit. *cheu lai?* ubi obiit. *cheuchi*, nescio ubi. *chuml huenei?* quando est furatus *chumlchi*, quando v de tempore non constat. *chuml unotuaimi?* quando redibis *chuml unotuanchi*, num rediturus sim ignoro. *mlelai Patiru?* Pater Missionarius estne domi, num adest *mlepei*, *mlequei*, adest, videtur adesse *uaimi cara mo*, ibisne ad

civitatem. *uanchei ulaianchemai*, non satis scio, num iturus sim. *chumqueimi*? quid agis. *chumquelan*, nihil. *cheu cupaimi*, unde venis, redis. *cheu cupalan*, nusquam. *chumgechi conimi*, quomodo intraſti. *mu*, *gelai*, nego ſuppoſitum. *inei tvei*? quis ille *chem dgu tva*? quid hoc. *chem dgu gei*? quid novi *lancùrumei*, novi nihil. *chem duamgeimi*? quid vis. *cheuaimi*? quo vadis. *Huaiquilafquen eimi*? Tune *Huaiquilaf*. *eimi cona*, *eimi conageimi*? an es miles, an Martis pullus, validus, fortis, viribus & animo præſtans. *chao geimi*? quis genitor. *inei ni rucata tva*? hæc domus cujus eſt. *gelai ta mi chao*? Dominus Parens eſtne domi. *chem mo mùlgequei tva*, iſtud, ex qua materia fit. *chem mo tipai*, *chuchi ni tipamom*, ubi, unde naſcitur. *mi chao ta mi chao gebum*, *huenelmqueahuimi cam chi*, homo ingenuus & bene natus furem, latronem agat, latrociniis ſe maculet. *chuml gei*, v. *chuml ula*, v. *chuml cùtu*, v. *chumtunma mo gei ſan Cuan*? quando eſt dies feſtus ſancti Joannis. *chumtn v. mivù antù mo utaiaimi*, quando proficiſceris, poſt quot dies iter inſtituis, facis. *chumam* v. *chumal vachi huaca*? *quetaiam chei*, *lagmal chei*? ad quid hæc vacca? an ad arandum, an ad occidendum *chumal vachi mamll*, *ktaltual cam*, *tùpuam cam*, hoc lignum ad quem finem? ad incendendum, an ad verberandum.

randum. *vei chei?* estne ille, estne idem. *eimi chemai*, esne tu, tune. *chuchi rupu*, hæc via quò ducit *chem ni vla*, quam ob rem, causam. *inei ni vla*, propter quem. *mogei cam*, an vivit. *chumgei chei ni mogen*, quomodo vitam agit? an satis commode, jucunde. *chupiqueimi?* quomodo dicis. *chupigei*, quomodo vocatur. *chem piquei*, quid significat. *chem kdaugeimi?* quo occuparis. *chumtn antú?* quæ hora. *ta mi chumgen mo vei piqueen*, *ta mi Patirugen mo chei*, *ta mi huincagen mo chei mai?* quo pacto mihi hoc dicis an quatenus Pater Missionarius? an quatenus Hispanus. *chumgelu lauyei senor JESU Christo*, *ta ni Diosgen mo chei v.cam*, *ta ni chegen mo chei v. cam*. quomodo mortuus est JESUS Christus, quà Deus, an qua Homo?

268. Quoties cur vel quare non est interrogativum, explicandum ac vertendum erit per Gerundium Accusativi. E g. *nien ni mleal ni ruca mo*, habeo facienda domi, domi mihi est manendum, est cur v. quare domi me contineam. *gei ta ni uùtaial*, iter mihi faciendum, est cur me viæ, itineri me committam.

269. CAPUT VII.

DE COMPARATIVIS, SUPERLATIVIS, & DIMINUTIVIS.

Comparativa formantur per particulas *iod*, *doi*, *iom*. *Pedro quimquei*, *Cuan iod quimquelu*, v. *Cuan quimquei*, *Pedro ventenlai*, v. *Cuau iod quimquei Pedro mo*, Joannes Petro est doctior. At melius per

270. Exempla. *Doilu*, major. *rùla mo iodgei*, palmo major. *yene quine vutan iod prai llame mo*, Balena staturâ hominis est altior lupo marino. *pu malûen nobi ta ni hu-entu kdau mo*, mulieres viros diligentia & industria superant. *inche iod eimi* v. *noeimi*, sum altior te, te excedo, vinco. *noulaign* v. *uûauign pu Patiru*, Patres v. Religiosi sunt æquales. *iodn quine chagll*, sum major digito. *iod pichimi quine rula*, palmo est minor. *iom quine vara*, amplius una ulna, una ulna superest, superat. *iom* v. *iod quine vara mo*, plus quam integra ulna. *genochi quine vara*, *iod pichi quine vara mo*, non est ulna integra, est minus. *pichi iodpe*, quine mari mari, parum superet, adde paululum, peto auctarium, auctariolum. *iod aiûquebin ta DIOS vill mapu ta ni cullin mo*, amo DEUM super omnia, Creatorem rebus creatis antepono, præfero. *iod aiûquebin ta ni raquia-*
biel

biel ta DIOS, ta ni huerilcaiabel mo, iod ra-
quiduamabin, v iod cùparaquiabin ta DIOS,
ta ni huerilcaabel mo, melius mihi est, &
præstat DEUM colere, & DEO servire, &
malo DEUM honorare, quam offendere.
iod aiùbun ta ni umautuabuel, ta ta ni chill-
catuabuel mo, mallet dormire, quam legere.
Huema laiabun, huerilcalaian mai, malo mo-
ri, quam peccare. Huema laiabun pi v. calli
lachi pi, huerilcalai mai, maluit vitam amit-
tere, quam peccato se obstringere. uûauì v.
uyaugei ta iu quimn, fumus litteris & scien-
tia pares. uyaugei ta mi quimn, ta mi peni
ta ni quimnon mo, v. uyauuigu ta mi quimn,
ta mi peni ni quimnon egu, tam tu peritus es,
quam ignarus tuus frater. vill vemgei, non
datur discrimen. uûauigu, uyauign, sunt æ-
qualia. cofque iquellebin, ilon no, magis me
panis, quam caro delectat, plus mihi sapit
panis, quam caro. tva mai, teye no. hoc po-
tius, quam illud. inche iom piquen vachi cullin
mo, ego plus offero. iod pichi pin, ego mi-
nus. quine mùr curam iom eluaeimi, par ovo-
rum addam. iod cùmequechi, melius. marichi
cùmequechi, optime. chem iom piabun, quid
plus dicam. iom gelai dgu, satis est, sufficit,
nihil restat. iom rupage, progredere, pro-
sequere. iom monmahuegen eimi meu, cogna-
tione mihi, quam tibi, est conjunctior; com-
munione sanguinis arctius strictiusque illi

devinctus sum, quam tu. *allue ladcùnche*, tristior. *allue tem*, *allue vucha*, senior. *cùlagen mo*, *teye iod hueragei*, trium v. ex tribus ille pejor est. *Nahuelgrù cùla venten iod pùtunquei Pichihuala mo*, v. *Nahuelgrù ni pùtun cùla venten iodi Pichihuala ta ni pùtun mo*, *Nahuelgrù* ter tantum amplius bibit, potat, quam *Pichihuala*. *pichi iod yovulu*, paulo audacior. *iod pichi iovùlu*, paulo minus audax.

271. Superlativa fiunt per *cad*, *mu*, *no*, *aldùn*, *cauchu*, &c. 225. E. g. *Vill pu domo cad cùmei santa MARIA*, Optima inter mulieres sancta MARIA est. *mu cùmelu*, optimus. *aldùn quimlu*, doctissimus. *cad antùgei*, maxime sol ardet, calidissima tempestas, omnia solis ardore flagrant, fatiscunt, calore nimio æstuamus, languemus, solvimur, deficimus.

272. Exempla: *inei doi conagei eimn mo?* quis vestrûm est fortissimus? *Marichi iod conagebu pu Huinca mo*, *salamanca llechi*, inter Hispanos animi vigore atque magnitudine cæteros præcellit Salamanca. *chillcatuprai*, non est illi studiorum modus, nimium in litterarum studia incumbit. *ugechi cutani*, gravi morbo decumbit, jacet omnium judicio desperatus. *duguntengei*, mira est ei verborum copia, summaque loquacitas.

tas. *no duguimi*, concinna fuit & elegans tua oratio, festiva, compta & tempestivis jocis aspersa, peracutisque sententiis condita. *ùsengeimi*, mirum quam formosa bellaque sis. *udengei ta mi chaùtnnmaun*, acerrime pugnâsti, certâsti, dimicâsti, te defendisti, admirandum in modum, mirifice te gessisti. *geno poni!* O insolita malorum, pomorum terrestrium copia & magnitudo. *motingeprai vachi huentu*, nimium pinguis, crassus, obesus est homo iste. *no aiùvali ta DIOS*, DEUS est infinite amabilis *mu quimi*, nimium sapit, est sapientissimus, doctissimus, peritissimus. *mu huentu*, homo gravis, constans, ad multa natus, aptus, idoneus. *mu che*, præclarus, egregius, egregie eruditus. *mutu quimbin*, certe, certo scio, comper-tum mihi est, compertum habeo, exploratum mihi est, exploratum habeo. *mu vutai*, valde altus. *mu rumei*, valde crassus. *cautun v. cauchun*, esse multos. *cauchu cùmei*, longe optimus. *cùmegei pigei*, hueluquemai mari-chi iodi ta ni cùmen, non tantum bonus, sed optimus & longe optimus. 225.

273. Diminutiva fiunt commutando lite-ram vel literas in alias magis blandas, molles, teneras. E. g. *cuchani* pro *cutani*, ægro-tat. *amochuii* pro *amotuii*, eamus nos duo. *cuse* pro *cuye*, anus. *quisfulen* pro *quidulen*, sum solus. *vochum* pro *votm*, filiulus. *siu*

pro *riu*, carduelis. Item præponendo *pichi* v. *pichù*, parvus. *pichi leuvu*, fluviolus. *pichi pnen*, infantulus. Item addendo *em*. 200. *gamno* 201. v. 292 : 4.

274. CAPUT VIII.

DE CONSTRUCTIONE NOMINUM, VERBORUM, PARTICIPIORUM &c.

De hac NB. imo. Quamvis ordinarie Nomen & Verbum in Numero concordent, quandoque Nomen Pluralis Numeri deletatur tertiâ Personâ Singularis. E. g. *aldùn pu che tavui*, magna hominum confluit multitudo. *aldùn huentu cupaialu pei*, videtur fore, ut ingens hominum turba conveniat, concurrat, confluat.

275. 2do. Adjectiva, quæ in lingua latina regunt casum; in lingua Chilena particula non indigent. E. g. *Milla cunúval*, egens auro, pecunia. *lien cunùvalgei*, argenti inops.

276. 3tio. Adjectiva aureus, argenteus, ligneus, terrestris, cœlestis, & similia vertuntur antepponendo suum Substantivum. E. g. *milla jarru*, cantharus aureus. *mamll ruca*, domus lignea. *cura cuicui*, pons lapideus. *huenu dgu*: res cœlestis. *Tue dgu*, res terrestris.

277. 4to. Verba activa petunt accusativum sine præpositione. E. g. *JESU Christo ramtupaialu villchi che*, JESUS Christus est judicaturus omnes homines.

278. 5to. Verba dandi, &c. præterea Dativum postulant. NB. nisi fiat modo, qui dicetur 281. *Quine Huinca mo aretubin ni huaigui*, commodavi lanceam meam Hispano: Hispano hastam meam utendam dedi.

279. 6to. Moneo, doceo, &c. duos Accusativos requirunt: *quimlbin pu che DIOS ni dgu*, docui homines Catechismum.

280. 7mo. Verba vendo, emo, &c. petunt nonnunquam ablativum pretii. *ulimi ta mi chuquel quine Huinca mo*, arma tua Hispano vendidisti. *Huelulun quine huentu inchiu quine cahuellu mula mo*, mulum cum equo permutavi. *Huelutubimi ta mi plllù alhue v. alhue mo quine rupachi tuyun mo*, animam tuam Diabolo momentanea corporis voluptate vendidisti *gillacan quine iatehue pichin chadi mo*, paucis granis salis corbinam, (v. piscem Hispanis corbina) emi.

281. 8vo. Est modus loquendi perelegans & frequens faciendo ex verbo simplici & Accusativo principali compositum, in quo casu non est necesse particulam *mo* vel *meu* alteri casui adjungere. E. g. *aretuHuaiguibin quine*

quine Huinca. 278. *entumillan*, aurum effodere. Idem fit ex duobus Verbis. E. g. *pelan*, video mori. *perupan*, transiens v. transeunter video. *peconn*, intro ad videndum. *taricupalchen*, adducere homines victos, vinculis constrictos, ligatos. *ierupa Huincalaian*, non ibo ad adducendos Hispanos. *re mi pepapin*, non veni nisi ad te visendum. *ayetipai*, exivit ridens. Et NB. inde sunt verba: *duguconcloquilmi*, non te ultro ingeras ad colloquendum nobiscum. *deumaili*, post mensam, prandium, cœnam, finita mensa. *entuüllcui*, ira ejus deferbuit, detumuit. *entumencun*, exonerare, onus deponere, onere aut fasce aliquem levare. *pepiumautulan*, non possum dormire, somnum capere. v. Baldiv. c. 5.

282. 9no. Quando utuntur Transitionibus, casum verbo ordinarie anteponunt. E. g. *macun eluaeimi*, tibi dabo vestem stragulam. *quine conue elueneu*, agnum mihi dedit, donavit, largitus est. 9.

283 10mo. Verba motûs, quietis, &c. particulam *meu* v. *mo* postulant. E. g. *unomen mapu mo*, ex Indorum Provinciis, finibus, territoriis redux sum. *mlequen ruca mo*, sum domi v. soleo esse domi, intra domesticos parietes me contineo. *quimllucanolu*, *lafquen mo quimai*, qui nescit orare vadat

dat ad mare, vere temere te potest mare docere. *rupaian leuvu mo*, flumen trajiciam, traducam, transibo. *gemen cara mo*, fui in urbe. *uan Arauco v. Arauco mo*, ibo Araucum. *aldùnman Penco v. Penco mo*, multum v. multo tempore Pencopoli, sive in Portu, urbe, civitate Conceptionis me detinui, moratus sum. *lagm Huacamei Colue v. Colue mo*, ivit in Colue ad occidendum vaccas *miaul-len Huaiquilafquen*, invisi, salutavi *Huaquilaf*. *Tuutun Maripillan mo*, in regressu, reditu, rediens *Maripilo* bene precatus sum. *vudutuquei pulelvun*, in campo aucupio perdicum indulget, perdices insectatur, perdicibus insectandis, capiendis intentus est. *umautuquei pulemu*, in sylva somnum capit, edormit crapulam, somno sepultus jacet. *namí pu rulu*, errat, oberrat in æquore campi. *anùlen pu ktal*, sedeo ad ignem. *utuan pu ruca*, redibo domum. *villchi che ni mlen mo gellei cutancaquechi mogen*, quo quo te veritas omnia plena malis, intus pugnæ, foris timores. *iebigè mencun ta ni elupuan mo*, porta nostras sarcinas, impedimenta nostra ad hospitium, diversorium, cubiculum. *Iglesia ta ni elgeal mo rgalgean*, in loco, ubi fabricandum est templum, sepeliri, sepulturæ mandari volo. *elmeaimi cachal ta ni catumamllmeal mo*, securim, ubi secaturus, cæsurus, fissurus sum ligna, portabis, pones, relin-

relinques. *umautumeaimi mo*, ubi cubitum, dormitum ibis. *lagmgei mo*, ubi occisus est. *ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo*, ab incunabulis sepulchrum vix passu distat. *ùcan antù mo quine wùnman gelai Borohue mo Tolten cùtu*, Tempore æstivo Boroâ Toltenum usque est iter integræ diei. *cùla wùnmangei Puren mo Pencó mo*, Pureno eunti Pencopolim, sive ad civitatem Conceptionis, ad minimum iter integri trihui est conficiendum. *rupaimi mo*, ibi ubi transisti. *Senor JESU Christo lauyei Jerusalem pigeluchi cara mo ta in huerilcan ni vla, vei ni plù naluvei minu Tue meu montuam destuqueluchi pu plù*, *vei meu getuupai praiam huenu mapu meu*, Dominus JESUS Christus mortuus est Hierosolymis pro peccatis nostris : Ipsius anima descendit ad inferos ad liberandum animas detentas in lymbo : inde redux reuniens se corpori, hoc revixit unà cum anima ascensurum in cœlum.

284. 11mo. Ad Interrogationes. E. g. *inei?* quis est, non respondent *inche gen*, *Pedro gei*, &c. sed *inche* 30.

285. 12mo. Abstracta fiunt per Verbum *gen* additum adjectivis vel Substantivis. E. g. *cùmegen*, bonitas. *apogen*, sublimitas, celsitudo, summus honor, suprema potestas. Et NB. quod in idiomate Chileno fiunt abstracta

abstracta usque adeo de Pronominibus ac Nominibus propriis e. g. *inchege*n, *eimigen*, *Pedrogen*, &c... Petreitas. Possuntque abstracta variari tribus modis. 1) addendo *gen* invariabile. 2) Dum significatur persona determinata, quæ habeat adjunctam particulam personæ, verbum *gen* mutari potest vel in Participium, e. g. *ni nuagen*, *ni nuagelu*, sua nequitia, suum scelus, sua fraus, suos dolus, suum flagitium; vel in Tempus, quem sensus poposcerit. E. g. *mi ulmengen*, *mi ulmengeimi*, tua cellitudo, dominatio, generositas, &c. 3) Per singula singulorum modorum, (prout verus sensus postulat) Tempora. E. g. *mi ulmengen*, *mi ulmengebun*, *mi ulmengeam*, &c. Et cum Negatione. E. g. *mi cùmege*non, *mi curege*noel, &c. Quandoquidem non es bonus, non es junctus, ligatus vinculo matrimonii, uxorem non habes. NB. 2do. Hæc abstracta non esse tertiæ personæ, sed quam indicat, quæ adjungitur, particula. E. g. *mi Patirugen vema*buimi *cam chi*? Tua Paternitas hoc faceret. Sic dicitur etiam juxta dicta superius N. 92, 85. *Tuyupiuque*, lætitia cordis. *conute*, frigus quod intravit 92. *gen* præpositum substantivo, Dominum signat. E. g. *gen ruca*, Paterfamilias. *gen mapu*, Dominus Territorii. *gen cahuin*, Hospes. *gen chillca*, possessor libri. *gen prun*, choragus. *gen duamgeimi*,

geimi, es tui liberi arbitrii, tui juris. *elmetubige gen te mo*, porta illud suo domino. *unoltubige gen macun mo*, hanc vestem stragulam suo domino restitue, reddas. *inche gen ovicha gen*, ad me hæ oves spectant, pertinent. En totam ferme syntaxin in media philura!

286. CAPUT IX. DE ADVERBIIIS.

Dicturus de Adverbiis caput hoc in tres divido Paragraphos. Primus dabit regulas adverbia formandi. 2dus tractabit de Adverbiis respondentibus Linguæ latinæ. 3tius de Adverbiis idiomatici Chileno propriis.

287. § 1. Regulæ formandi Adverbia.

1mo. Componendo Nomina vel verba cum particula *nma* 21., fiunt Adverbia Temporis, Quantitatis, aliaque, prout fuerit Nominis vel Verbi significatio. Notandum autem quod singulæ voces quæ in *nma* finiunt, habere possint significationes omnino tres. 1ma, si componuntur cum Verbo, sunt pars Verbi; si cum Nomine, sunt pars nominis. 2da, quando junguntur cum substantivo, extra compositionem suppleant pro adjectivis. 3tia, si ponuntur sola, erunt Nomina substantiva & simul Adverbia, prout libuerit. E. p. *aldùnma*, jam dudum, jam pridem:

pridem: item qui moratur, cunctatur, cunctantius agit, moras necit, moram facit, tardius res, consilia expedit. Ita *pichinma*, *chumtnma*, *ventenma*, *munanma*, quæ omnia applicantur ad tempus, locum, ac quantitatem significandam. 543. Adverbia hujus terminationis, quæ derivantur a Verbis vel Nominibus, eorundem significationem assumunt. E g. *tacun*, cooperio. *tacunma*, occulte. *tafn*, convenire, confluere, uniri. *tafma* v. *chafma*, unà, simul NB. quando *tafma* v. *chafma* derivatur a *tafn*, erit scribendum & pronuntiandum vel cum *f* aut *v* consonante, vel cum *b*: ne confundatur cum *tauma* v. *chauma*, luscus.

2do. Addendo aliquibus adverbiiis loci particulam *pa* 213. significant cis v. ex hac parte illius quod nomen indicat. E. g. *Huente pa*, superius, supra ex hac parte. *minupa*, interius ex hac parte. *punpa*, idem. *hucunpa*, foris ex hac parte. *pa* nonnunquam etiam annectitur Nominibus. E. g. *lom*, prærupta montis. *lompa*, ex hac parte præruptorum. *nopa*, ex hac parte aquæ, viæ, & sic de reliquis. Adverbia habentia annexum *me* non observavi alia, quam *nome*, ultra v. trans flumen, ex altera parte fluminis vel viæ, & *naume*, inferius ex altera parte.

3tio. Jungendo numeris cardinalibus; item adverbiiis quantitatem indicantibus e. g. *chumtn*, *ventn* particulam *chi*, dicent illud, quod numerus vel dicta adverbia exponunt, tot contigisse vicibus. E. g. *quinechi*, una vice. *epuchi*, duabus vicibus. *mi-vuchi*, quoties. *aldùchi*, sæpe, sæpissime. *ventenchi*, toties. 547. 278:6.

4to. Si numeris cardinalibus addis particulam *hue*, fient adverbia temporis futuri significantia quando vel post quot dies. *E-puhue*, post duos dies, post biduum, perendie. *cayuhue*, post sex. *munahue*, post paucos. Non dicitur *quinehue*, post unum diem, sed *uùle*, cras. Iisdem si in fine addas *mo*, tempus præteritum ostendent. E. g. *epuhue mo*, intra biduum, nudius tertius. *cùlahue mo*, nudius quartus. *melihue mo*, nudius quintus, &c. *munahue mo*, paucis abhinc diebus. Nec dicunt *quinehue mo*, sed *uùia*, heri. Aliquoties *mo* superaddunt *m* 210 dicendo *epuhuemom*, *cùlahuemom*. Verùm tunc est Verbum, non Adverbium. 210.

5to. Ex omnibus Partibus Orationis formantur adverbia addendo in fine *gechi* vel *quechi*, quæ qualitatem Nominis aut Verbi proprie manifestant: Verbis tamen ultimum *n* est auferendum. E. g. *lefn*, currere. *lef-quechi*, cursum, cito. *praquechi*, sursum, de
pran,

pran, ascendo. *Maripillanquechi*, ita ut *Maripil. tehuaquechi*, instar canis. Ipsa adeo adverbia addito *quechi* v. *gechi* erunt adverbia duplici titulo. E g. *chemquechi*? qua ratione. *muchaiquechi*, quam primum. *vaquechi*, sic, ita, hoc modo, in hunc modum, hac ratione. *veiquechi*, illo modo Adverbia in *gechi* fiunt negativa ponendo *no* ante *chi*. *elugenochi*, *elunochi*, &c. *lefnochi*, *lefnoquechi*, *pranoquechi*, *pranochi*, *chemnochi*, *genochi*. P. Baldivia notat, quod particula *quechi* adhibeatur iis, quæ in *a* desinunt; cæteris autem postponatur *gechi*, at usus est, quod apponantur promiscue *gechi* v. *quechi*, solum in duobus adverbiis *chumgechi* & *vamgechi* est frequentius *gechi*.

6to. Addita particula *tu* 1) Nominibus numeralibus notat vices, ut supra diximus de *chi*. E. g. *quinetu*, una vice. *eputu*, duabus vicibus. *eputu pinomi tva*, bis matrimonio conjunctus est. His adverbiis solent horas numerare. *quinetu*, hora prima. *eputu*, secunda, &c. *eputu mo*, post duas horas. 2) additur adverbiis. *hucunttu*, a foris. *minutu*, intus. *huenutu*, superius. *taftu*, coram. *mutu*, certo, absque dubio.

288. §. 2 De adverbiis, quæ adverbiis latinis respondent

Duo hæc Lingua habet Adverbia, quæ
K ad

ad negative respondendum serviant nempe *mu* & *no*: aliqui dicunt *no* cum *n*; alii cum *n*. Distinguitur hoc *no* a *no* verborum, nam hoc ingeritur ipsis verbis ac solum verba negat. *no* autem de quo loquimur, est extra compositionem, negatque exceptis verbis omnes orationis partes: Verba autem, ut diximus 105. habent ad negandum suas proprias particulas *la*, *qui*, *no* Ponitur istud *no* omnino in fine, immediate post totam orationem. E. g. *Inche no*, ego non. Quoties sunt simul & adjectivum & substantivum; *no* poni poterit v. in fine, v. inter adject. & substant. E. g. *cùme che no*, v. *cùme no che*. idem est de Nominibus numeralibus, quando concurrunt cum *mita* vel *mel*. E. g. *aldù no mita*, v. *aldù mita no*. *quinelque mel no*, v. *quinelque no mel*. Idem est de Nominibus quæ adverbium comitantur. E. g. *cuchillo rume no*, v. *cuchillo no rume*. Tantummodo quando comitantur *ple* vel *mo*, *no* postponetur. *inche mo no*, *vaple no*. *no* non solum in responsionibus, sed etiam in interrogationibus adhibetur. E. g. *vei no cam?* nunquid ita? *eimi no?* nonne tu? NB. ingens discrimen inter *no* adverbium negativum, & inter *no* superlativum. 271. 272. nam alterum negat, affirmat augetque alterum: dignoscuntur autem quod *no* superlativum semper tam verbum, quam reliquas orationis partes antecedit, contra *no* negativum postponatur.

Num *no* negativum habeat eandem originem seu Etymologiam, quam *no* superlativum, quod oritur a verbo *non*, vincere. Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est. 115. 116. 117.

2do. *Mu* quoque idem est, quod latine non. Quando est adverbium negativum, semper vult esse solum, nec alios comites admittit, quam unum ex his tribus: *ca*, *mai*, *ula*, qui solent esse sui pedissequi. E. g. *mu ca*, non; & est cum imperio, signumque superioritatis. *mu mai*, non, estque urbanitatis, observantiæ & reverentiæ signum. *mu ula*, nequaquam, minime, neutiquam, nullatenus. Adverbia *ca* & *mai* affirmativa nihil officiant *mu* negativo, potius ejus negationem approbant, confirmant, decernunt. Quoties *mu* vel Nomen, vel Verbum vel alteram orationis partem præcedit; idem erit quod *aldù*, multum. E. g. *mu quimi*, scit multum. *mu quimlai*, non est valde versatus, peritus, intelligens. *mu huentu*, ad multa aptus, idoneus. *mu che*, nobilis, præclarus, ad multa magnaue natus. cum *mu* non raro se jungit *tu*, & tunc significat 1) utique. *mutu vei pilelen*, ne omittas rōgo dicere; non committas, ut desis. 2do. supra. *mutu mamll mo*, supra scamnum. 3) intus. *mutu cara mo*, intra urbem, in medio civitatis. 4) est exaggeratio. E. g. *mutu quin-*

tulelaeimi, inquiram sedulo, omni studio ac diligentia, rem indagabo etiam atque etiam, iterum iterumque, magnopere, majorem in modum. 5) Certe, profecto, hercle: *mutu quimbin*, certissime scio, ita medius fidius, ita me hercle gesta res est. 115. 116. 117. 226. 271. 272.

3tio. Adverbia, quibus affirmative respondemus, dividuntur bifariam, nam quædam sunt mere affirmativa, alia vero & affirmant, & confirmant sententiam. Inter mere affirmativa præcipuum est *mai* usitatum in Missionibus; *emai* in *Chiloe* & inter *Huilliches*: Jacobopoli dicunt *ca*; nonnulli *ea*, mulieres pronuntiant *he! ha!* cum quadam modulatiuncula, & nonnunquam *hu* clausis dentibus.

4to. Confirmativa numerantur quam plurima. En turbam: *lle, llechi, veille, veil lechi, vei lle ve, vei lle ga, vei ca, vei caba, vei ve, vei que, vei mai, vei cacha, veibuel, vei no cam chi, gatu, vei gatu, leù*. His confirmativis utuntur in suis Dialogis, seu, ut vocant, Parliamentis: & quoties alter qui loquitur, concludit aliquam periodum, alter qui audit, ipsius dicta vel aliquo ex præcedentibus, vel ex sequentibus adverbiiis confirmat. 116. Adverbium *gatu* solet poni vel post *vei*, vel post verbum, vel quid simile. Etiam adhi-

adhibent *mupin*, adverbialiter. Item dicunt *mupimi*, verum, verissimum dicis. *ca* nunquam ponitur solum, sed post aliquam orationis partem.

5to. His Adverbiis addi possunt formulæ jurandi, quæ consistunt in hac particula *sm* v. *xm*. Interrogant igitur: *inei sm?* per cuius vitam iuras? & jurans respondet: *Pai sm* *papai sm*, nuque *sm*, per matris vitam. *chao sm*, per patrem. *inche sm*, per me ipsum. &c. & hic est modus jurandi verbo vel expressis verbis. At etiam facto & opere jurant. V. *mancuù uln.* 774.

6to. Adverbia dubitativa sunt *chei*, *chemai*, forsan, forsitan. At nunquam ponuntur sola, sed semper comitantur vel verbum, vel aliam partem orationis. E. g. *vei chei*, estne idem, ille. *eimi chemai*, esne tu. Quandoque componuntur cum particula *chu*. E. g. *chuchei*, *chuchemai*, sum nescius. At tunc aliquo modo peccant contra regulas urbanitatis ac debitæ observantiæ. *chuchei*, unde hoc sciam, nescio. *chuchemai*, quid hoc ad me? num ego... Dicitur etiam *tume*, *tumechi*, forte, fortasse. *Huilliches* pro *chei* dicunt *pei*, item *Chilli*, utuntur etiam *gepei* adverbialiter, & tunc est idem quod *chei* 214. *Chei* annexum adverbiis tempus indicantibus notat ironiam. E. g. *ahuechi*, tempus

longum incertumque ironice. *ahuechi peuain*, in altera vita v. DEUS novit, quando iterum nos videbimus; sed ironice: nam verus sensus est, mox se visuros iterum. *chai chei* v. *chaichi*: *chaichei gebui veichi dgu*, sic erat olim, ante annos aliquot, ironice, vel etiam absque ironia *ahue vemaimi chei*? an facies statim? *chai chei veman*, fortasse statim faciam.

7mo. Adverbia Temporis sunt quæ fiunt per *hue* & *nma*. 287.: 4. Reliqua quæ tempus indeterminatum significant, sunt *chuml*, quando. 226. 227. In *Picun mapu*, dicunt *chugl. chuml ula*, quousque tandem. *veichi*, tunc: in *Picun mapu*: *veicùl*. Hoc *veichi*, mox, statim, refertur ad tempus & præsens & præteritum, & futurum. In aliis locis pro *veichi* dicunt *muna. veichi acutuimi quimbin*, mox atque venisti, scivi de adventu tuo. *moll*, semper. alii dicunt *mgenque* v. *mgenquechi*: at *moll* cum *gen*, *iaun*, *miaun*, est esse nudum.

8vo. Tempus determinatum indicant *tai*, *chai*, *mutai*, *muchai*, jam, nunc modo. applicanturque tempori tam præterito, quam futuro. *chai tuun*, nunc exivi. *tai acutuan*, mox redibo. *culai*, dudum. *ado*, jam, nunc, modo. *pichi ado*, *pichi mutai*, paulo ante, paulo post. Singulis his adverbiiis jungi potest
ula:

ula: significabuntque tempus præteritum & futurum E. g. *chai ula*, paulo ante, paulo post. *veula*, nunc. *munahue* v. *muna*, modo, haud ita pridem. *muna acullebuin*, *eimi tuuimi*, paulo ante quam veniremus, tu exivisti.

9no. Ante, quando est adverbium Temporis: *huema*, *peucachi*, *penchu*, quamvis *penchu* sit etiam adverbium ordinis de *penchu* & *huema* formantur verba *huemaln*, *penchuln*, incipere; primum esse. *ula*, post, postea. *ula cupaian* v. *cupaian ula*, veniam postea.

10mo. *uùia*, heri. *ule* v. *uùle*, cras. *tafuuia*, vesperi, vespere. Hodie, si intelligatur dies viginti quatuor horarum, proprie non datur, per Periphrasin *vachi antù* vel *chai tai*. 540. 541.

11. *Cagechi* adverbium numerale, significat iterum, at adverbium temporis, sonat alia vice, alio tempore, & applicatur tam tempori præterito quam futuro. Item dicitur & solum, & cum *ula* *Mel* significat & numerum & tempus. *quinelque*, aliquoties. *quinemel*, semel. *ca mel*, alias: Tempus remotum sive præteritum, sive futurum, ordinarie unius anni. *camel lai*, obiit anno præterito. *camel cupatuan*, redibo anno sequente. Quando volunt enuntiare multos

K 4

annos,

annos, anteponunt adverbium *mu*: *mu camel lai*, ante multos annos, multis abhinc annis est mortuus. *cui vi*, olim, antiquitus, quondam. *tute*, opportune*, tempestive, in tempore. Et inde derivantur *tuten*, *tuteln*: in tempore venire. *tenn*, idem.

12. Adverbia loci. *Va meu*, *va mo*, hic, hac, huc: in Missionibus dicunt etiam *vau*: in *Chiloë tivu*. *Vei mo*, *vei meu*, ibi, eo, illuc. *teye mo*, *teye meu*, *teyeu*, *eieu*, 102. illic, illuc. *eieu* etiam sumitur pro tempore remoto. *eieu peuain em*, post aliquot tempus, menses nos videbimus. 290: 22 *cheu?* ubi, quo, unde? semper interrogando. *cheu rume*, ubivis, ubilibet, ubique. *cheu no* v. *cheu rume no*, *cheuchi*, *cheuchei*, *cheuche mai*, nescio ubi, quo, unde. Huc etiam pertinent præpositiones significantes locum si fiant adverbia. 290: 5.

13. Adverbia Interrogandi. *Chem*, quid? 266. 267. in *Chiloë* dicunt *chuven*. jungitur cum Nominibus, Verbis, &c. *chem tva?* quid hoc. *chem dgu gei?* quid novi? quid rei? quid est negotii? Pro *chemn* in *Chiloë* dicunt *chemon* de *chemo* nomen rei indeterminatæ. *chuchi*, qualis? *chuchi rpù*, quæ via? *chumam* v. *chumal*, quid, ad quid, quo, quem in finem, quam ob rem, causam. In *Chiloë*: *chumiam*, *chumial*, *chumabum*, *chua-
abuel*;

abuel ; at ista sunt Participia, Gerundia & Aoristi Verbi *chumn. chem mo*, cur, quare. *chumgelu, chumgechi*? quomodo. *chem ni vla*, pro quo? propter quid? cujus amore, causa? *inei ni vla*? propter quem. *DIOS ni vla*, propter DEUM. *eimi ni vla*, propter te: ita ut *vla* semper habeat secum vel rem, vel personam, vel particulam personæ, excepto solo *quinevla*, statim, illico, quam primum. *quine vla amoin*, eamus, prope-remus, non moremur diutius. æquivalet *mo. 230. cam*, an, num: *chem cam*? quid, quid ergo, quid enim. *chem cam tpuabuen chei*, quid igitur? egone abs te vapularem? *cam* ordinarie habet adjunctum *ve* vel *chi*.

14. Adverbia demonstrativa, quæ respondeant à En, ecce! hæc Lingua non habet: suppleantur autem per Pronomina. E. g. *va llechi, tva llechi!* Ecce iste est. Quando aliquid volunt monstrare vel ostendere aut interrogando vel confirmando, dicunt *vei tva, vei tvei*. Etiam utuntur Prænominibus demonstrativis vel solis vel duplicatis. *Teye*, v. *teye teye*, ecce illic est. *tva* v. *tva tva*, en hic est *vei* v. *tvei*, v. *tvei tvei*, ille est. Quando adhibenda sunt Nomina propria vel appellativa, Pronomina Nominibus jungantur. *Tva Huaiquilafquen*, en *Huaiquilaf*. *Teye Huanquelonco*, ecce *Huanquel*. At si fuerit aliquod ex Pronominibus primitivis, non

ponentur dicta Pronomina, sed verbale *mlen* cum particula personæ. *Tva ta in mlen*, ecce adsumus. Idem fiet in primo loquendi modo. *Teye ni mlen*, ecce ipsum. 20. 23.

15. Adverbia motûs *matu*, *arol*, *ahue*, *ge-ni*: festinanter, celeriter, propere, præpore. De his fiunt Verba vel addendo *n* solum, vel unâ cum *l*. *ahuelaimi*, non festinas, properas, acceleras. *ahuelbige*, urge illum, insta illi. *arol lan*, mors repentina, subitanea. *mancha*, *allhue*, *nochi* v. *nochiquechi*, *allhuequechi*, *manchaquechi*, paulatim, sensim, placide. Adverbia *mancha*, *allhue*, *nochi* nunquam reperiuntur sola, sed vel duplicata, vel cum particula *quechi* E. g. *mancha Mancha*, *allhue allhue*, *manchaquechi*, *allhuequechi*: sensim, lente, festina lente: at cum verbis, utroque modo poni possunt. De his adverbiiis cum particula *ca* formantur verba. 192. E. g. *nochican*, *allhuecan*, lente procedere.

16. Adverbia qualitatis quæ respondeant Latinis in *ò* & *è* secundæ declinationis. E. g. certò, certè, sanctè, justè, rectè, &c. item in *er* aut *è* tertiæ declinationis. E. g. facilè, faciliter, difficile, difficiliter, &c. formantur in Chilensi Idiomate non solum per adjectiva, verum etiam per substantiva, verba & adverbia ut dictum 287: 5. addendo *gechi* v. *quechi*.

quechi. E. g. *cùmequechi*, bene. *hueraquechi*, male, *leûquechi*, certo.

17. Numeralia sunt *mivuchi*? quoties. *aldùchi*, sæpe. At NB *pichichi*, non est in usu, sed ejus loco dicitur *aldùchi no*, raro. *quine mita*, semel, una vice. *mari mita*, decies. *pataca mita*, centies. *huaranca mita*, millies *quinelque mita*, *quinelquemel*, *geûumel*, aliquoties: *pichi mita*, non dicitur. Ut fiant negativa, additur *no* vel in fine vel in medio. *Epu mita no* v. *epu no mita*, bis non, haud bis. *quinelque mel no*, v. *quinelque no mel*, non semel. *aldùchi no*, *aldù no mita*, non sæpe. *ca mita*, iterum. *ulcatuge* v. *ca mita ulcage*, canta iterum. *Marichi* significat imo. decies. 2do. est numerus determinatus pro indeterminato & confuso. E. g. *marichi vei pibin*, illi dixi sexcenties, plus millies, pro sæpissime illum monui. 3tio. significat propositum. firmum & seriam voluntatem faciendi aliquid vel non faciendi. *marichi aiûlan*, nolo, nec perficiet, quamvis maxime instet, urgeat, conetur, ut faciam. *marichi vei pile*, *vemlabin*, quamvis centies, millies jubeat, mandet, imperet, non faciam. *marichi lali rume*, *Patiru getulaian*, citius mihi vitam extorserint, quam Religiosum efficiant. NB. Discrimen inter *mita* & *mel*. *Mita*, quod est mutuatum a Lingua *Quichua* seu Peruviana; solum numerat vices præ-

scin-

scindendo a tempore, sed *mel* applicatur ad significandum tam numerum quam tempus, seu in quot occasionibus. *quine mel*, semel, in una occasione. *epumel*, bis, in duabus occasionibus.

18. Hæ dictiones: prima, secunda, tertia, &c. vice, vertuntur ut videre est in exemplis. 1) *Veula amocaquen*, v. *veula ni amocaquen*, nunc prima vice iter facio. *tva ta ni eputun ta ni gicun*, nunc secunda vice mihi venam incidunt, secant, mihi sanguinem ex brachio, pede, venis mittunt, detrahunt. *tva ta ni melitun ta mi pibin*, jam te admo-neo quarta vice. 2) *nal quine mita*, prima vice. *nal epu mita*, secunda vice. *nal quine mita tubi*, *lagmeiu*, primo illum ictu, vulnere occidit, peremit, interfecit. 2) *cùlatu cudei*, *vill nambi ta ni cullin*, v. *ta ni cùlatun mo ta ni cuden*, &c. tertio lusu, ludo, lusione tertia omnia amisit, omnium jacturam fecit, nihil illi reliquum fuit, omnibus est exutus. *cùlatu mo*, v. *cùlatun mo*, v. *cùlatu-gele*, *hueungei*, in tertio lusu consistit victoria.

19. Hæ: hac vice, ab eo v. ex eo tempore sic redduntur: *vachitu mo hueulaiaimi*, palmam hac vice non consequeris, feres, lucraberis. *veichitu mo cumivalcaumecuimeimi*, ex eo tempore omnia tua ad interitum vergunt.

20. Adverbia bifariam, trifariam, multifariam, v. dupliciter, tripliciter, &c. explicantur imo addendo Nominibus numeralibus *ad* cum *gen*, vel commutando Nomina numeralia in verba. E. g. *epu ad gei ta mi pepium*, v. *epui ta ni ad ta mi pepium*, duplex est vestis tua, v. vestiris dupliciter. 2do. addendo *rume*. *epu rume pepium geimi*, idem. 3tio. mutando *rume* in participium, item addendo *quechi*: *epu rumequechi* v. *epu rumelu vembin*, duobus modis illud feci. *ca rumelu*, *ca rumequechi*, alio modo. *quinelque rumelu*, *rumequechi*, aliquo modo. *aldù rume*, *rumei*, *rumelu*, *rumequechi*, multifariam, multis modis. *aldù rumequechi no*, paucis modis. NB. *rumelu* v. *rumen* cum Nominibus vel Adverbiis quantitatis quantitatem vel crassitudinem indicat. E. g. *aldù rumelu* v. *rumei*, valde crassus, pinguis, obesus. *pichi rumelu*, *muna rumelu*. Item *ad* notat imo. consanguinitatem. 503. 2do. mores bonos vel malos. *gelai ta ni ad vachi cahuellu*, hic equus non videtur malus. *epui ta ni ad*: ambidexter, duabus sedet fellis.

21. Adverbium negativum quod respondeat Latino *nè*, Lingua Chilena non habet, verum supplet particula *qui* cum suo Imperativo. E. g. ne feceris, noli facere. *vem-quilm*.

22. Adverbia ad respondendum quando quis vocatur, sunt duo: *chem* & *ai*. Quidam rudes & inculti respondent *au*!

23. Adverbia Taxativa sat, satis: sunt duo. imo. *Vanten*, *venten*, & significant imo, non plus, haud amplius: *venten*. *venten*: 2do. factum verbum est idem, quod satis est, sufficit. *venteni*, *ventencai*, *ventenpe*. Et his vocibus utuntur ad sedandas discordias, ad vagitum seu fletum infantis comprimendum. Item in mensuris, &c. item solet esse ultima clausula in colloquiis, ac ultimum vale. *venteni*, *ventencai vachi dgu*. 2do. *mtn* quod sonat satis, atque etiam solum, tantum. *ei-mi mtn*, tu solus. *quine mtn*, tantum unus. *ni mtn votm*, meus unicus filius. *Reche mtn mlei*, soli Indi adfunt. Hoc item adverbio suppletur nunquam, sed tunc ponitur affirmative. *Tva ta ni mtn peun*, hac solum vice nos videmus. Suppletur etiam nunquam per particulam *hue* insertam verbo negativo. *Vemhuelaian*, non faciam impofterum. Ex *venten* & *mtn* fiunt abstracta *mtngen*, *ventengen*. *quimlan ta mn mtngen*, nescio quot v. quot numero sitis. *tva ta ni mtnhuen* v. *ta ni ventenhuen*, finis, non possum ultra, nihil superest, finita res est. *tva ni mtnn*, hoc possum prætereaque nihil. *cheu mtnaimi* v. *chem ta mi mtnal*? quousque pervenies? *ta ni mtetun*, v. *mtetun* (solum) quousque potero.

24. Adverbia quantitatis indeterminatæ sunt *chumtn*, quantum. *vanten* v. *venten*, tantum. Applicanturque tam quantitati continuæ quam discretæ. *chumteni* v. *chumtn gei ta mi ovifa?* quot oves numeras? *chumteni vachi mamll?* quantum est hoc lignum. *mivûgei ta mi votm?* quot filios habes. *mu vutai*, est valde altus, magnus, procera statura. *mu rumei*, crassus, obesus. Reliqua adverbia quantitatis tam continuæ quam discretæ sunt *aldù*, *cad*, *cauchu*, multum. *Pichi* cum Nominibus substantivis est adjectivum parvus, cum verbis est adverbium parum. *pichin vinu*, parum vini, ubi parum est substantivum, uti *aldùn*, multum. Ex adverbiiis fiunt verba *pichin*, parvum esse. *aldùn*, *cadn*, *cautùn*, *cauchùn*, multos esse. *cauchun* significat etiam transire, jungiturque cum *pa*, *me*.

25. Magis respondet *iod*, *no*, *nochi*, *iom*, plus, amplius. Inde *iodn*, *non*, *iomn*. Adverbia comparativa fient anteponendo *iod* adverbiiis finitis in *gechi* v. *quechi*, *iod lefquechi*, currendo citius. *iod cùmequechi*, melius. Eodem modo formantur superlativa anteponendo *marichi iod*, *marichi iod cùmequechi*, optime. Si superlativa fuerint absoluta, adverbia fient vel per *marichi* solum, E. g. *marichi cùmequechi*, optime; vel addendo *quechi* superlativis absolutis, quæ fiunt ex
ver-

verbalibus cum particula *ten.* *chovuntengechi* v. *chovuntenquechi*, negligentissime, omnino negligenter.

26. Quando Adverbia tantum, quantum sunt relativa, fient imo per *uûaun* esse parem, æqualem. *uûawi* v. *uyaugei ta mu quimnestis* in litteris, scientia, doctrina pares. *uûaugei ta mi quimn*, *ta mi peni ta ni quimnon*, mo v. *egu* v. *uûauigu ta mi quimn*, *ta mi peni ta ni quimnon egu*, tantum tu es peritus, quantum ignarus est tuus frater.

27. Habet hæc Lingua quod respondeat quando interrogativo, nempe *chuml*, at non quando sine interrogatione. hinc imo absque omni adverbio utuntur solo subjunctivo: *aculi* v. *acutuli*, quando adveni. 2do absque subjunctivo simpliciter E. g. *acui piru*, *inche mlelan va meu*, peste grassante, in omnesque sæviente, ego aberam. 3tio. per gerundium Ablativi: *ni acuabuum* v. *ni acuabun mo*: quando erat venturus.

28. Adverbium Vix explicatur imo per *gechi*, at NB. quod *gechi* cum Nominibus est participium in *lu* e. g. *cogechi* id est *cogelu*: *gechi co*, id est *gelu co* 2do. significatur per *huera* v. *hueraquechi*. *Huera mogen*, *hueraquechi mogen*, ægre vivo, vix respiro. 3tio. per *ape* v. *epe*. *ape acui*, *vill tepelcaquebi ta ruca*, vix venit, quando totam
do

domum concitat. *epe tuui*, v. *ape tuulu lagm-mebi quine cunuval*, vix exivit, quando pauperem vita exuit, privavit, de medio fustulit, morte affecit. 83.

29. Adverbia hortativa sunt imo. *ca*, quod semper postponitur, & ordinarie cum Futuro vel Imperativo: non imperat, sed spiritus ac animos infundit. Cum reliquis Temporibus est adverbium confirmativum vel affirmativum. 2do. *ea*, at istud ex Lingua Hispana videtur accersitum.

30. Potius quando sequitur quam, redditur imo. per adverbium *iod* & verbum *cùmen*, quod fiet Participium, si sensus id postulet, & si ponendum fuerit in Præterito, etiam cum *mom*. *iod cùmeabui ta ni utuabuel*, *ta ni mlecatuabuel mo va meu*, potius abirem, quàm manerem hic. *iod cùmei ta ni ilomom*, *ta ni ichalluamom mo*, potius carnem, quam piscem comedi. 2do. per *no*. *cofque iquellebin*, *ilon no*, potius pane, quam carne vescor.

31. Jam jam: *ape* vel *epe*. *ape* v. *epe tana-naûai*, jam jam casurus. 83.

32. Mox, statim quando est solum, vertitur per adverbia Temporis: at si jungitur atque ut, redditur imo. per *veichi*, *muchai*, v. *mutai*. Si sensus est de futuro, poterit

L

etiam

etiam fieri per præteritum subjunctivi. *veichi* v. *muchai acuai* v. *acule*, *deftugeai*, mox ut venerit, conjicietur in vincula, in carccrem, manum illi injicient.

33. Est Regula universalis, quod quælibet pars orationis, ex qua potest fieri verbum, possit etiam esse adverbium assumendo *gechi* v. *quechi*, vel *n* auferendo, vel ponendo illud post *n* ultimum.

289. § 3. De Adverbiis propriis
Linguæ Chilenæ.

1mo *Rume*. 224. 2do. *Calli*. 193. 3tio. *Re*. 222. 4to *Em*, *ema*. 200. 5to. *Ula*. 229. 6to. *Petu*. 215. 7mo. *Mari mari*, quod est adverbium usitatissimum, ac significationibus abundans, exundans, inundans.

Etymologia est ab adverbio *mari*, decem. unde *mari mari*, decies decem, & est modus assumptus a Lingua *Quíchua*: nam Indi Peruviani se invicem salutantes dicunt *chugca chugca*, quod sonat decies decem. At in Lingua Indo-Chileni habet significationem magis amplam: nam

1mo. Est Adverbium gratitudinis: nam quoties Indo-Chileni aliquid dono datur, vel aliud quodcunque præstatur beneficium, respondet *mari mari*: ago & habeo gratias,
amo

amo te multum de tua liberalitate: charitate, diligentia, grata mihi semper erit tui doni, beneficii, munusculi memoria. 2do. est formula salutandi, valedicendi, &c. nam in congressu & quoties salutant aut valedicunt, dicunt *mari mari*: salve, salve plurimum, salute te impertior, jubeo te salvere, bene vale, valete pariter omnes, opto tibi bonum diem, contingat tibi felix somnus, servet te DEUS: omnia hæc & alia similia significat *mari mari*. Et respondens, etiam *mari mari* respondet; seu salve tantundem, & tu salve perpetuum; eandem tibi opto salutem, & ego vicissim tibi bene precor; idem tibi opto, valebis tu quoque, &c. 3tio est adverbium obsecrationis. *mari mari Bùrenieen*, rogo, obsecro, obtestor, manus ad te supplices tendo, per DEUM peto, ut mihi ignoscas, veniam des, ne me rogantem supplicemque rejicias. 4to. mittendi salutem, &c. *aldù mari maribichi, ta ni mari mari eluabimi*, salutem ipsi a me dices multam, plurimam, salvere eum jubebis meis verbis, salutem illi rursus a me nuncia, salvere illum quoque a me jubebis. 506. Ex *mari mari* fit verbum *mari marin* v. *marimarin*, significat omnia quæ *marimari*. Quando mittunt salutem absque *pin*, dicunt: *aldù marimarin* v. *aldù marimarilelaen*: At cum *pin*: *aldù mari maribichi pi, piabimi*, v. *aldù mari mari pieimu, piabimi*. 206. 244.

Adverbia Vocativa non habent nisi hoc unum *em*: at utuntur suo proprio invicem se vocandi modo. 1mo. Nominibus consanguinitatis. 2do. terminis communibus cum variatione aliqua, aliisque. E.g. Vocat filius matrem: *chacha*. patrem, *chachai*, *chai*, *zai*. Vetulas vocant *cui* pro *cuye*. Decrepitas *cuse plli*, anima vetus, senex. Fratres ac sorores se vocant invicem. *llam*, pro *llamû-en* v. *lamûen*. Viri se mutuo vocant *vùr*, terminus proprius *Huillichium*. Filii matres etiam *Papai*, *Pai* vocant: & Pater filias *na* v. *nahu* pro *nahue*. Quando se appellant Nomine proprio, aut gradûs consanguinitatis, addunt *cai*. E.g. *Ñuque cai*! ô Mater! *Chao cai*, ô Pater! *Huinca cai*, ô Hi pane! *Bernardo cai*! ô Bernarde, &c. 5.

290. CAPUT X.

DE PRÆPOSITIONIBUS.

1mo. A, ab. Præpositio vel postpositio (ne Instituamus quæstionem de nomine) in Chilenſi Lingua magis uſitatata eſt *mo*, quæ etiam pronunciatur *mu* v. *meu*, & æquivalet quam plurimis præpoſitionibus latinis, ac pro iis abunde ſupplet. 1mo. pro a, ab. *cara mo*, ab urbe. 2do. è, ex. *lemu mo*, ex nemore. 3tio. in. *rulu mo*, in campo. 4to. de. *rou mo*, de ramis. 5to. pro. *eimi mo*, pro te. 6to. cum. *chao mo*, cum patre. 7mo. per. *lelvun*

lelvun mo, per agros. 8vo. apud. *inche mo*, apud me. 9no. propter. *Huerilcan mo*, propter peccatum. 10mo. ad. *mapu mo*, ad regionem. 11mo. in. *charu mo*, in vas. 12mo. inter. *cimn mo*, inter vos. 13. erga. *DIOS mo*, erga DEUM. Præpositio *mo* etiam supplet pro *va mo* v. *vei mo*, jungiturque cum omnibus Personis modorum finitorum. *uquilmí mo*, pro *vei mo*, non eas illac, illic, illuc. Gaudent etiam figurâ Apolopeseos tacendo vel omittendo nonnunquam *mo*. *inche gelai*, pro *inche mo gelai*, per me licet. 283.

2do. Absque, idem quod sine; fit eodem modo. Addi potest, quod quando jungitur verbis absolutis; non solum potest fieri per adverbia negativa, sed etiam per Participium in *lu* negativum. E. g. *inolu uútaquelaimi rume*, nunquam exis, quin v. absque eo quod cibum v. potum sumpseris. *pinolu tuutui*, tacitus exivit. Quando intervenit Transitió primæ ad secundam vel secundæ ad primam, non fiet per ejusdem participia, uti fit per participia ad tertiam, sed vel per Gerundium Ablativi. E. g. *utuimi ni pinoeùm*, me insalutato abivisti: vel per Transitiones modorum finitorum. *utuimi pilaen*.

3tio. Ante. imo. quando jungitur cum Nominibus Temporis, fit per adverbium

ape v. *epe*. *Ape quine cuyen acutun* v. *acutuan*, ante mensem veni v. veniam. *ape ragi antú laiai*, ante meridiem morietur. 2. quando habet annexum quam, fit cum *ula* postpositum subjunctivis negativis: *comútunobilmi ula ta DIOS*, *piaulgeaimi*, antequam fruaris DEO, multa tibi sunt perferenda.

4to. Clam. Quando est adverbium, & verbis jungitur, verti potest 1. per *vuri*. *vuri iei*, clam portavit. 2. per *llum*. *llum cupai*, venit clam. 3. per adverbia *llumquechi*, *elcagechi*. *elcagechi nuaiauguei*, clam, clanculum pergræcatur, scortatur, in luxu ac libidine ætatem agit. Si jungatur Nominibus, reddi poterit per eadem adverbia addendo *no* Nomini. *elcagechi ta ni chao ti-papatui* v. *tipapatui quimnolu* v. *quimnoel ni chao*, clam patre, patre incio exivit, egresus est.

5to. Cis citra: trans, *nome*, *carcu*, cis, citra: *nopa*. quamvis *nopa* est proprie ex hac parte aquæ vel viæ: unde melius vertitur per particulam *pa* postpositam Nominibus. E. g. *mahuida pa*, citra montem. Quando citra est præpositio taxativa vel exceptiva, non fiet per *pa* sed per *no*. *Vill toquiaimi*, *lagmn no*, ad omnia se extendet tua jurisdictio, citra mortem. 213. 287: 2.

6to. Contra. cum verbis intransitivis, fit
per

per *mo*. *ùllculen eimi mo*, sum iratus contra te. Cum verbis activis, 1. quando præcedit verbum, verbo *pra* inserunt. *pipraeneu*, locutus est contra me. 2. anteponunt *Huera*, v. *hueranma*. *Huera* v. *hueranma pieneu*, contra me est locutus. *huera* v. *hueranma niemu*, est tuus contrarius. *gehuelai dgu inchiu mo*, nihil est nec contra me, nec contra te. *gehuei dgu inchiu mo*, adsunt quærelæ contra utrumque nostrum. *gehuelai dgu vachi huentu*, nihil contra hunc Indum opponunt, objiciunt. Contra, si significat ex adverso, e regione; *rito*, *rito inche* v. *ni rito inche*.

7mo. Coram, suppletur 1. per *ina*, prope. *ina Pedro*, *Pedro ni ina*: *ina Pedro mo*, coram Petro. 2. per *ad*: *eimi mi ad mo*, coram te. 3. per *age*. *Apo ni age mo*, coram Gubernatore. 4. per *taftu*: *taftu inchiu* v. *inchin*, coram nobis.

8vo. Cum *egu* v. *mo*. *Chem mo* v. *chem egu rputibimi vachi mamll?* *cachal mo* v. *egu*, quo istrumento formâsti hoc lignum? securi.

9no. Erga V. a, ab. Extra adverbium *huecun*; præpositio, ut in exemplis: *tutelai-mi ta mi piel meu*, *vemn meu*, extra chorum saltas. *huedhued getui*, v. *huedhuedi*, v. *huedhuedtui*, infant, desipit, de potestate mentis abiit. *cageduamn*, *catúduamn*, ecstasin pati, animum rapi, abripi, absorberi.

10. Infra. 1. *nau*, *nauple*, *naû mo*, *naû mo ple*: deorsum. 2. *minche*. *minche gilan* v. *naû gilan*, vadum inferius transire, superare. *minche pnpûya*, sub axilla.

11. Inter. 1. *ragi* v. *ragin* v. *ragintu* *ragi* v. *ragin puche* v. *puche mo*: v. *ragin mo puche*, inter homines, in medio hominum. *ragin* v. *ragintu anuge*, sede medius, in medio. 2. *uûdanmaumn*, dividite inter vos. *lagmuigu*, alter alterum occidit, mutuis vulneribus conciderunt. 3. Quando sunt plures, qui ad aliquid faciendum concurrunt, & isti plures sunt ejusdem generis in illa linea, quam Nomen exprimit, tunc eleganter adhibetur Nomen illud genericum unà cum litera *u*; & factum verbale jungitur cum particula personæ respondente. E. g. *Ta in penium deumallein ruca*, nos fratres soli, v. nos fratres omnes simul v. unà domum hanc a fundamentis ad colophonem ereximus, vel (ut Hispani loquuntur) inter nos fratres perfecimus, perduximus. *ta in monmahueun*, inter nos consanguineos. *ta ni malleun peniun eign cai*, inter patruos, fratresque. *ta in quine cheun*, inter nos qui ejusdem sumus familiæ, domûs, vicinitatis, ordinis.

12. Intra, intro: *minu*, *puminu*: dicitur etiam *pu* solum. *pu mlei*, intus est. *pu ruca*,
intra

intra domum. Inde *minutun*, *minuln*, intro-
mittere.

13. Juxta, prope, quando est adverbium, *llecun*. Si distantia est parva, *ina*; inde *llecun*, *inan* E. g. *lleculei*, parum abest. *inapra-
quei*, accedit. *digelei*, est propinquum, pro-
ximum. *digelbige*, paululum illud remove. *deutumn* v. *pelolemn*, *aldù digelelai ta mn la-
ial*, attendite & vigilate, quia mors appro-
pinquat, nec longe abest hora, quæ vobis
vitam finiet. Quando juxta est præpositio,
verti potest 1. per *pu*: *anulen pu ktal*, sedeo
ad, prope, juxta ignem. 2 per *taf*, *taf leu-
vu*, v. *leuvu mo*, juxta fluvium. 3. *ina*. *ina
leuvu*, v. *ina leuvu mo*, prope flumen. *eimi
mi ina*, haud procul a te. *inaltu leuvu*, pro-
pter v. præter ripam.

14. Per. quando sonat juramentum *fm*;
si obsecrationem *vla*. *DIOS fm! DIOS ni
vla*, per DEUM O. M Si motivum, *mo*.
inche mulai, v. *inche molai*, v. *inche molai ta
mi umautual*, per me non stat, quin dor-
mias: 4. 92. *inche uge pieimi*, per me licet,
ut eas. 290: 1.

15. Post. 1. *Vuri*. *Vuri coyam*, *vuri coy-
am mo*, *vuri mo coyam*, post quercum. Ex
vuri fit *vuritun*, sequi, regredi. *vurilen*, sta-
re retro, a tergo. *vurintun*, abdere se, se
occultare, sua tegere, celare, dissimulare.

vurignen, fraus, dolus, perfidia. *vurignen-tun*, cretizare, vulpinare, fraudulenter agere. *vuri dgu*, res suspecta. *vuri piel*, dicta in absentia, a tergo. 2do. *inan. eimi inangeimi* v. *inaleimi*, tu sequeris. 3tio *epugentu*, primus a primo. *cùlagentu*, primus a secundo. *meligentu*, primus a tertio, &c *gelai ta mi elugeam* v. *elugeal*, *inagechi acuimi*, v. *tutel-palaimi*, *tenpalaimi*, sero venientibus ossa. 4to. *Vuri san Cuan*, post festum sancti Joannis. 5to. *rupan. rupale quine cùyen cupatuan*, redibo post mensem. 6to *nma. aldùn mamo*, post longum temporis intervallum. *pichin mamo*, statim, post exiguum temporis. *rupal kdau*, post peracta negotia. *rupan umautun*, post somnum. *chillcatuli umautumen*, post studium eo cubitum. *deuma ta mi imom rapituimi*, post mensam v. bene potus, vomuisti.

16. Præter. 1. *re, mtn. Vill amomaripaiaign*; *re vùcha* v. *vùcha mtn amomaripalai-ai*, omnes præter senes, exceptis senibus, precibus interfunto. v. 2 *vill amomaripaiaign*, *pu vùcha no*. 3. *ovisa nielan, mari mtn nien* v. *re mari nien*, non habeo oves præter decem. *chem cùmelcaeimu*, *re umautun cùmelcaqueimu*, nihil tibi prodest præter dormire. *chem rume dgu aiùquebi ta che, lan no*, v. *lan mtn aiùlabi*, omnia amant homines præter mortem. *vill rupaquei maputu dgu*,

DIOS

DIOS ni aiùgen no, v. *DIOS ni aiùgen mtn afrupalai*, omnia prætereunt præter amare DEUM. *villchi dgu mo cùmelcaqueimi, mi Missa picloel no*, v. *re mi Missa picloel mo cùmelcaquelaimi*, omnia facis satis bene, & satis accurate præter inservire Missæ. V. nisi. 291.

17 Pro. *Challua eluabuen* v. *challua ni eluabubin, vilu eluuyeen*, mihi dedisti serpentem pro pisce. *Ta ni cùmegén mo bùreniaein mo ta DIOS*, pro bonitate sua miserebitur nostri DEUS, v. propter suam bonitatem. *mi pùtun mo allcù Missalaimi*, propter potum non interfuisti Sacro. *DIOS ni vla*, propter DEUM. 290: 1.

18. Prope. V. juxta. Propter. v. pro. sine. *inaduamnoquechi* v. *inaduamnochi notucaqueimi*, inattentus res proteris, obteris, conculcas, pefundas. *ralli deumaimi cascaman genolu*, v. *casccaman no eimi*, absque eo quod sit tui officii, nec sis opifex lancem ex ligno formasti. *quidu tùpubi ta ni peni, raquinobilu ta ni chao*, sine v. absque reverentia erga patrem, fratrem ipsemet verberavit. *hueracagei raquigenolu*, injuriose ac sine omni reverentia tractatus, vexatus, exagitatus est. *huera dugucabimi mi huerilcanoeteu*, male eum verbis accepisti sine causa. *cahuellu genolu aldùnmalbin ta mi pemeabubin*,

bin, quod equo carerem tardius ad te visendum accessi. *chum cofque catuabun* v. *chum catùcofqueabun* *genochi cuchillo* v. *genochi cuchillo mo*, qua ratione panem scinderem absque cultro. *maldùtulaimi rume ta mi ial geno chadi*, non tangis sine v absque sale cibum.

19. Sub. v. infra. 10. Super. *huyente*. *Huyente ktal miauquei*, multis calamitatibus exercetur, multas ærumnas sustinet. *huyente ktal umautuquei*, nullis periculis terretur. *huyente glam temlaimi*, non es bene educatus, eruditus, instructus. *huyente glam temmquebi ta ni puyall*: prolem suam, suos gnatos Christianæ fidei rudimenta docet, urbanis moribus instruit, ad humanitatem informat. *duamtunmaeimi*, super v. de te cogito. *huentelbin*, illud superposui. *huyente mlei*, *huyente mesa*, supra stat, super mensam.

20. Supra. imo. *Huenu*, quod plures habet significationes, nam 1. cœlum, cœlestesque regiones significat. 2. cum n *huenu*, alicubi est magister. 3. sursum. 4. super & supra, poniturque vel sine præpositione, vel cum *mo* post nomen, v. cum *mo* ante nomen. E. g. *huenu pdll*, v. *huenu pdll mo*, v. *huenu mo pdll*, supra pavementum. *plquituquilm* *huenu mo*, v. *huenu ple*, ne cum Diis gigantum more pugnes, in cœlum ne expuas. *huyente leuvu*, adverso flumine. *huyente* v. *huentep*le, supra.

21. Tenus. 1. *ple. ancaple*: usque ad medietatem. *loncople*, usque ad caput. 2. *cùtu, pel cùtu*, collo tenus. 216.

22. Trans v. Cis, citra. Versus. *lafquenple* v. *lafquen mo ple*, versus mare. *vaple, vamople, tva ple, tva mo ple*, huc, hac. *vei ple, tvei ple, veimo ple, tveimo ple*, illac, istac. *teyep le, teyemo ple*, illuc. *caple*, alio, non admittit *mo*, neque *vaup le, teyeup le*, quia *vau* derivatur a *va meu*, & *teyeu* a *teye meu*. *quinenple*: ex una parte, versus unam partem. *epunple*, versus utramque partem. *villple*, ubique. *vachiple*, ex hac parte. NB. Huilliches dicunt *ple* pro *cai*, & *pùlcu cofque ple*, pro *pùlcu cofque cai*, panis & potus.

23. Usque. imo. *cùtu. leuvu cùtu, leuvu mo cùtu*, usque ad fluvium. *cùmehuelaian, lagmelmi cùtu*, non cessabo, non desinam, donec v. usque dum te occidam. *eimi mo cùtu*, usque ad locum, ubi stas. *inche ni mlen mo cùtu*, huc usque ubi consisto, persisto. 2do. *ple*. V. Tenus.

291. CAPUT XI.

DE CONJUNCTIONIBUS.

1. Ac, atque, &, etiam: *cai*: hæc conjunctio *cai* suppletur imo. cum *huen*. E. g. *votmhuen*, pater & filius. *conihuen*, matet & filia. 204. 2do. cum *ple*. 290: 22. 3tio. per filepsin

filepsin reduciendo Nomina singularia copulata cum &, ad Numerum Pluralem. E. g. *eimi inchiu*, ego & tu, nos duo. *teye eimu*, tu & ille. *inchin*, ego & vos, vos & nos. 16. 18. 21. *Cai* quandoque est particula exornativa vocativa: *Chao cai!* o Pater. *Nuque cai!* o Mater! 289.

2do. Aut, vel, item ve encliticon. *chei*, *chemai*, *chilli*. *gepei*, *pei*. *Tva chei*, *teye chemai*, aut hoc aut illud. *cùmegetuai chei*, *cùme getulaiai chemai*, erit tempestas vel secunda vel adversa, aut serena aut turbida. 288: 6.

3tio. At, attamen, sed, tamen. 1. *no*, *mai*. *Vill huenegueign*, *inche mai no*, omnes furantur, at non ego. v. *inche mai huenequelan*. 2. *inei chillcatulai rume*, *inche mai chillcatuquen*, nemo studet, at ego litteris navo operam; nemo est musarum cultor, at ego sum discendi cupidissimus; nullus se ad litterarum studia refert, at ego totus in eo sum, ut animum doctrina excolam. *quimlaimi pigeimi*, *eimi cagei ta mi duam*, dicunt te non intelligere: at tu optime scis, quo cursum dirigas, quam viam teneas, sequaris. V. imo.

4to. Ergo, ideo, igitur. *Veimo: vei ni vla*, *DIOS ni piel raquilabimi*, *veimo alhue ruca upe pigeaimi*, DEI mandata non servas, ergo condemnaberis. *raquilabimi ta mi to-*
quie-

quieteu, veimo tpugeaimi, superioribus obedientiam non præstas, ideo vapulabis.

5to. Equidem, quidem, *mai*. *Inche mai DIOS ta ni piel inaituquebin*, equidem DEI mandata servo, item *vemge mai*, fac sis.

6to. Et, etiam V. ac, atque. Ideo. V. ergo, quia. imo 1. *Huelu*, quod solet habere adjunctum *mai*, & interdum interponunt *que*. E. g. *huelumai, hueluquemai* Verum adverbium: non solum; in hoc idiomate o-mittitur. *chgarcubi, hueluquemai lagmtubi*, vulneravit, imo interfecit. *cúmegei pigei, hueluquemai marichi iodi ta ni cùmen*, bonus imo optimus. *Huelu* etiam significat: at, tamen, attamen. *vill alcù Missapaqueign, huelu eimi no*, v. *eimi huelu no*, omnes Sacro interfunt, attamen tu non. 2. *ina*, & est elegantius. *chgarcubi, ina lagmtubi*, illum primum vulneribus, demum morte mulctavit.

7mo. Ne *cam. inche cam aiecahue gen? inche aiecahue gen cam chi?* Egone scurra. egone parasitus? *ta ni umautunoabum, nant-pllmeuyei*, ne dormiret, ambulatum ivit.

8vo. Nec, neque. *rume: eimi rume no*, nec tu. *tva rume vemlaiabimi, tva cai vem-laiaimi*, nec hoc facies *inei rume inchiu*, neuter, nec ego nec tu. *inei rume eimu*, nec
tu

tu nec ille. *inei rume inchin*, neque isti, neque nos. *inei rume Pedro Pablo egu quim-Chiliduguquelaimu*, neuter nec Petrus nec Paulus linguam Chilensem callet. *ulaian mlecatulaian rume*, nec ibo, nec manebo.

9no. Nisi. *re*, *mtn. re eimi, eimi mtn*, nemo nisi tu. *re cofque pin*, panem solum postulo.

10. Quamquam, quamvis. *cùmegelu rume* v. *cùmelu rume, eimi chanapiuqueknolaimu ta mi chao*, quamvis bonus, Pater tuus sua tibi arcana non pandit, non communicat, non patefacit, non manifestat.

11. Qua, quatenus, secundum quid. *mo* & faciendo ex nomine abstractum: *ta mi mapuchegen mo, gollirqueimi*, quàm Indus potu te obruis, ingurgitas. *ta mi chumgen mo vei piqueen, ta mi Patirugen mo chei, ta mi Huincagen mo chemai*, quatenus mihi hoc dicis? quàm Missionarius, an ut Hispanus? *ta ni allcùnnon mo, rupalmavali ta ni rulmen*, quàm furdo, furdastro, & quod graviter audit, illi ignoscendum, danda venia est.

12. Quia. 1. *mo. mi lagmbiel mo quine huentu, pltùlgeaimi*, quia homini necem attulisti, quod hominem vita privasti, exuisti, tu quoque suspendio necaberis, vitam finies. *mi cùme chegen mo aiùeimi. v. 2. cume chegeimi*

geimi; *veimo aiùeimi*, quia es vir probus; mihi in delitiis es. Sed, verum, verum enim vero. *quimlaimi pigeimi*, *eimi mai cagei ta mi duam*, simplex appares, simplicitate cares.

13. Si. imo. cum subjunctivis; omittitur. *acule*, *nietuabimi*, eum si venerit, detine. *pebili lagmabin*, si viderem illum, trucidarem. *pebubili lagmabubin*, illum si offendissem, peremissem. 2do. *huerilcauyen chei* v. *tumechi huerilcauyen*, *bùreniemollechi*, si erravi, parcite.

14. Sic, ita. 1. *vamgechi. vamgechi uùda-queimi huera lan* ! siccine separas amara mors. 2. *vem* v. *vam. vem niebige*, sic, ita illud teneas. *vam amoge*, sic, ita ambula. *inche vemgen*, ego sum ita constitutus, hujus sum ingenii. *eimi vemgelaimi*, ea tibi indoles non est. *vemgelai, gelai, gelai veichi dgu*, non est ut dicis, est falsum, falleris.

15. Sicut, sicuti. velut, veluti ut, uti. imo. *vamgelu. Inche vemgelu. inche vemgechi*, sicut ego 2do omittitur sicut. E g. *ni amocan*, sicut fecit iter. *ni piel*, sicut dixit. *ni toquiel*, sicut præcepit *mi vemeteu*, sicut tibi fecit. 3tio. *eimi vemgelan*, non sum sicut tu, tui ingenii, tuæ indolis. *mi chao vemgeimi*, patri assimilis es, patrem ore, habitu, incessu refers, es patris viva effigies.

M

eimi

eimi vemgelu cùmei, est bonus sicut tu. *eimi vemgelu quimn*, scio sicut tu. *eimi vemgelu inche quimlan*, uti tu, sic & ego ignarus sum. *vamgechi eimi DIOS sm pipraqueimi vamgechi inche amomaripaquen*, sicut tu per Deum juras, ita ego illum meis precibus imploro, colo, invoco.

16. Tam. imo. si sequitur ut: *venten v. vanten: vanten cùmei, inche quimlabin v. vanten ta ni cùmen, inche quimquelabin*, tam bonus est, ut ego nesciam. 2do. si est admirativum, vertatur per *mu*, *aldù*, no. no *cùmei ta DIOS!* tam bonus DEUS! 3tio. si sequitur quam: *uyau ta iu cùmen*, Tu non es melior me, sum tam bonus quam tu.

17 Vel. V. aut. velut, veluti, ut, uti. V. sicut. Ut causale fit per Gerundium Accusativi. E. g. *ni aiùam*, ut amem. *ni aiùabutam*, ut amarem, &c. 48. 66. 67. 2do. *aiùpaquen*, venio, ut amem. ut ut. *chuchi rume, chuchi rumegelù, chuchi rumegele, yaventulabin*, ut ut sit, non respuam, non aspernabor.

292. CAPUT XII.

DE INTERJECTIONIBUS.

Tribus modis Indi Chilenes suos demonstrant affectus. imo. voce & signis accommodatis affectui, quem significare aut excitare

citare desiderant: in duobus autem affectibus excitandis præcipue antecellunt. imo, in affectu tristitiæ & commiserationis, adeo graphice & proprias, & alienas calamitates describunt. 2do. in amore & blandimentis. Tam blandi sunt & blandiloqui, præsertim mulieres, quæ ut verborum concinnitatem & ornatum aucupentur, amoremque sibi concilient, mirum quantopere suis diminutivis, aliisque orationis pigmentis pulcherrimum idioma corrumpant.

293. 2do. per Interjectiones. E. g. *tui*, *atùì*, *atùtùì*! vox ejus qui vapulat, doloris acerbiteriam significans. *achuchu*! indicans vehementiam frigoris. *tùtu*, lignum iræ & contemptûs. *tùti*, *titi cani*! injuriæ, cavillationis! *ùì ùì*! desperationis. *ehu*, terror, horror, pavor. *veicu*! *ehu*, *ehuem*, admiratio. *Em*! afflictionis. *inche em*! o miserum me! *ema*, *em*; amoris. *vot*! commoti, & obturbati animi. *ananai*, sensus doloris, dum jocantur & lasciviunt. *hue*! admirationis dum audiunt nova vel inaudita.

294. 3tio. per partes orationis vel solas vel compositas, sic blandiuntur viris vocando ipsos *chachai*, *tai*, *chai*, *zai*: mulieribus, *chacha*: externis, *nai*. Minantur dicendo *muchai*! subintelligitur: *peaimi* v. *penmuaimi*, v. *nacmaeimi*. Exprimunt excessum

quantitatis imo. per *em!* *ovisa em!* ô ingens ovium multitudo. 2do. per *geno*, quod idem est quod *geno* ironice: *geno ovisa!* Desperationem declarant per *laiñoabun: calli lachi:* utinam morerer. Tristitiam: *cutantugen em!* affligor! quot me obruunt mala! *piaulgen em!* vexor, tribulor, exagitor. Imprecantur mulieres: *larumege, tana-rumege.* Affectus desiderii: *pulcu em!* utinam haberem ad bibendum. *misqui iabun em!* mel percipio. Dolent absentiam a Patria, vel a re aut Persona amata. *chu ca lihuen!* en aliud suspirium. Ad consolandum: *chumabui, chumgeabui!* quid agas? Jactantiæ: *calli v. calli mai!* exspecta, videbis. item dicunt ironice *penmaulaiaimi mai!* nihil tibi mali accidat. Addunt nonnunquam Nomina Frater, amice, &c. *amoge, amoge peni, gelai!* canes vocant per *vachi vachi!* incitant per *toto v. to to!* cohibent per *chùchù.* Quando propellunt equos, mulas, vaccas, &c. clamant *ala ala!* v. *ale ale?* 506 508.

295. CAPUT XIII.

DE PARTICULIS EXPLETIVIS ET EXORNATIVIS.

Duplex est particularum exornativarum genus; nam quædam ipsis verbis inferuntur, de quibus jam sæpe facta mentio est. Aliæ autem sunt extra compositionem, nec sunt

sunt pars orationis significativa, sed tantum exornativa, quamvis aliqui iis utantur non tam ad concinnitatem & elegantiam, quam ex usu & consuetudine. Sunt autem sequentes :

1mo. *Cha* est mere exornativum, & ordinarie jungitur adverbio *ca*. E. g. *cacha*, & non cum alia voce aut dictione, & quidem solum: *cacha*. 662.

2do. *Chi*. 1. est idem quod *chei*. 2. est pars essentialis verborum in prima persona Imperativi absque Transitione: & secundæ pluralis ad primam singularis cum Transitione. E. g. *eluchi*, *elumochi*, item in pronominibus demonstrativis. E. g. *veichi*, *vachi*. item in adverbiiis numericis *quinechi*, *epuchi*, &c. 3tio. est exornativum, concurratque cum quacunque orationis parte, præcipue cum participiis in *lu*, & adverbiiis *cam*, *mai*, *lle*, &c.

3tio. *ga*. Quandoque est pars Nominis aut Verbi, & tunc est significativum, non ex se, sed ut unitum verbo. E. g. *gnatu* v. *gatu*. profecto, me hercle. *gapin*, uxor morte patriæ. *gacan*, haurire sentinam. Exornativum, illud verbis aut Nominibus quandoque intercalant, præsertim in suis cantunculis. 411. Extra compositionem illud in suis Dialogis frequentant.

4to. *ni*. hæc particula raro invenitur, & solum cum *ca*.

5to. *Po*. 217. *Que* extra compositionem & post adjectiva 1. æquivalet articulo Pluralis, ut dictum 10. 2do. positum post adverbia & pronomina, est particula exornativa. Item cum nominibus numeralibus cum *l* & sine *l*. E. g. *quineque* v. *quinelque*, quidam: quamvis jure dubitetur, num hic sit exornativum, an nota numeri Pluralis. 220.

6to. *Ta*. aliquoties est significativum. 1. dum agit vices *chem*, atque ita illo utuntur, quando non satis audiunt, vel percipiunt, quod dicitur. 2do. quando discernit ac dividit vocem aliam ab alia: sic adhibetur ante *in* E. g. *inchin ta in*, nos: ut distinguatur ab *in*, edere, bibere. Cæterum quando est exornativum, est quo frequentius, & frequentissime utuntur, & quandoque ponunt in principio, quandoque in medio, vel fine. *nal ta tipan*, liber exeo.

7mo. *Va*, *ve* sunt mere exornativa. *va* reperitur post *ca*. *vei cava* v. *caba*. *Ve* cum quacunque orationis parte, utrumque semper in fine.

8vo. Quædam orationis partes significativæ, adhibentur quandoque ut non significativæ, quamvis non communiter: suntque instar intercalarium. E. g. *vei ta*, *veimo*, *veimota*, *pichiga* v. *pchùga*.

296. CAPUT XIV.

Idiotismi seu modi loquendi Linguae
Indo-Chilenſi proprii

Habet hæc, uti quæcunque alia Lingua ſuos proprios loquendi & explicandi modos, ſaltem apud Latinos, quod ſciam, non uſurpatos. E. g.

297. 1mo. In gravi dolore aut afflictione dicunt *uùdalei ni piugue*, cor meum eſt di-
viſum: & quando afflictio ceſſat, ac iterum ſunt contenti, utuntur hoc idiotiſmo: *núf-
tuletui ta ni piugue*, jam meum cor eſt ite-
rum clauſum: latine, Tranſiit, qui animo
hærebat infixus dolor. 460.

2do. Hanc phraſin latinam: hoc non ad
me, ego in aliena me non intrudo; ego in
officii mei regionibus me contineo; Lingua
Chilena vertit: *conmpaquelan vachi dgu mo*,
vel hoc idiotiſmo: *inche pivalan*. 527.

3tio. Hæc: quieſce, conquieſce, ad tran-
quillitatem animi redi, reddunt: *naûpape ta
mi ùllcun*, *naûpape ta mi piugue*. 488.

4to. Dum latine dicitur venit hora, Chi-
leni dicunt finita eſt. E. g. *deui ta in iabuel*,
eſt hora prandendi, edendi, bibendi. 543.

5to. Latini dies, noctes Chileni nume-
rant: *epu puni*, ante duos dies. *epu punai*,
poſt biduum. 543.

6to. Latini anno dant menſes ſolares; Lu-
nares Chileni. 543.

7mo. Apud Latinos aliud eſt comedere,
bibere aliud: at apud Chilenſes eadem vox

in & edere significat, & bibere. *ilan vinu*, non bibo vinum, quamquam non careant proprio verbo *pùtun*, bibere. 479.

8vo. *Chem crùf mlei*, amoquei, miauquei, quis ventus? quæ aura, quæ tempestas? 560.

9. *peeimi cupan*. venio ad te visendum. 76. 79. 169.

10 *Lalcali v laieli ta ni pinom*, mortua est ipsi uxor. 538.

11. *numùlulan*, olfactu non me percipio, non oboleo. pro: sum jejunos, integram famem ad ovum afferro.

12. *motitui leuvu*, fluvius impinguatus est. pro: intumuit. 433.

13 *epu antù vemgelu*, v. *epu antù vemlelu*, duos circiter dies. 543.

14. Iram ob quam excefferunt verberando, &c. excusant: *ui ta ni cuù*, item hoc idiotismo: *uln ta ni cuù*. 512.

15. *Tva ta ni mtn cupan*, venio prima & ultima vice. 550.

16. *Vircù mollbun mo v vircùle molbun*, absque iræ, libidinis, &c. impetu. 484 453.

17. *coni Missa*, Sacrum incipit. *tipai Missa*, Missa est finita. 524.

18. *yemein ca dgu*, Transeamus ad alia 516.

19. *mivu coni*, quot vulnera illi sunt inflicta? 533. *mivù tugei?* quot accepit. 267.

20. *afpe vachi dgu*, *huenu prape*, *pu pùlli conai* v. *conpe*, oblivioni illa tradantur, de his mentio non amplius fiat. 516.

21. *cimi mo yavuluquen*, in te confido. 482.

22. *pichin ptm duamtuaeneu*: parum tabaci obsecro. 414.

23. *ta mi pnen ieubin mo*, quod te amem ut mater filium. 503.

24. *Cheu uñnmaimi*, ubi transegisti noctem. 494.

Hæc pauca sufficiant, ut constet Linguae Chilenæ, uti aliis non deesse suos Idiotismos & modos loquendi proprios, quos Lector, ut servet in loquendo proprietatem, diligenter observabit.

298. CAPUT XV.

DE ACCENTU & ORTHOGRAPHIA.

De utroque sat superque dictum suo loco
1. 2. 3. 4. 5. 34. 52. 53. 54. 55. &c. Cætera
usus ac Magister docebit.

Geistæ 26. Augusti 1772

299. EPISTOLA.

Ni aiñelchi Patiruem Bernardo Havestadt.

Mari mari.

Aldùn mita cùpa chillcaeimi vachi tipantu mo ; huelu pepi vendlabin tva epu dgu ñi vla. une : HuerquenChe ñi pevalnon mo. epulelu : ta ñi quinobun meu Chilidugu tva. Huelu ado Huerquenche nien. cùme quimnoli rume Chilidugu, doi pichi mita rùlmean cai. Vei ñi vla Patiru ema ! vill ñi piuque meu manumeimi, vill antù mo cai matumaeimi ta mi cùme duam, mi cùme piuque, mi aldùn cùme kdau manumeimi pituquellen, matumaeimi cai mi Chilidugu ñi Grammatica.

Chumgechi quimimi, inche Chillcabin tva, ramtuen cam ? vei pian ado. Quine antù mo pibin inche ta vùta A-

po Nicolas Contucci : vill antù mo gneituquen pichi ta Chilidugu : cùme quimbubilichi, ta ñi pepi glamquemean doi matugechi ta pu Che ! veimo Patiru Provincial elue neu ta mi cùla Quaderno : veichi pu Quaderno pegelbin ta ñi aiùelchi Patiru Loncopagi pigelu : vei quimbi ta mi chillcael , vamgechi quimbiu , inei chei vachi chillca voe gei.

Veimo vill chillcabin , chillcatubin cai : vill antù mo cai utintubin gneitubin cai. Vei ñi vla quimquen pichi , aldùn pichi Chilidugu. A aiùelchi Patiru ! chuml chei pe pi duguaeimi taf age?chuml chei kdaucloaeimi gneituam , bautizaiaam cai ta pu Che ! pepi aldùnmallai tva , vamgechi inche yavuluquen DIOS meu.

Veula gneituquen S. Theologia cùlalelu tipantu mo : vei abyecuùmei cai. veimo quinte tipantu mo gneituan. ea tipantu mo mlean cai culalelu Probacion meu , vei ta ñi vla epu tipantu mo , Dios pile , pepi conpaian ta mapu meu. vei ñi vla dugunmaen ta Dios Patiru em ! dugunmaen , nissabige ta mi santa Missa meu , opulbige ñi pllù fervor mo ; ñi anca cùmelen mo , ñi piuque alduchi paciencia caridad mo cai.

Inche re nissaeimi tva : chillcafen ta Mission , ta Patiru ñi cai quinqeque cùme nutamcan. chumtn Patiru , inei , cheu cai mleign. Chem dgu no rume mo venten tepelgen , vemgelu vachi nùtamcan mo. Inche ñi quimqueel eimi doi quimimi , vei ñi vla chillcalaeimi.

Inagechi mari mari pilelaen vill ta pu Patiru veichi mapu mo mleluchi. Veichi pu Patiru quimnochì mo rume ! inche penobili rume cai , huelu cùme duamtubin , doi aiubin cai. Vem vemaimi aiùelchi Patiru Dios ñi vla , aldùn tipantu mo cai cùme mogeaimi , mogeaimi cai moll antù , vill tipantu mo cai Huenu mapu meu.

San Miguel ñi collegio meu , setiembre pigeluchi cùyen mo , mari epu antù mo. Huaranca , relûe pataca , quechu mari , relûe tipantu mo.

Eimi ta mi cùme piuque mo

Servieteu Andreas Febrès.

Chili-

ss^{ta} et Indiv. TRINITATI...
Gloria... Credo... TO DEUM...
B. Havestadt inv. H. Strübel sc.

CHILIDÚGU

PARS SECUNDA.

Indiculus universalis R. P. Francisci Pomey Soc. JESU in Linguam Chilensem translatus, additisque exemplis quam plurimis ad facilius addiscendum auctus.

†
IHS

300. NB. Tametsi Lingua Chilensis sit multo abundantissima, si ejus œconomiam spectes, ut in Prologo ac tota Parte prima probavimus; nihilominus non est negandum, eam magna plurimarum vocum laborare penuria.

imo. Propter defectum communicationis commerciique cum aliis Nationibus: unde cum res ipsæ. E g. Varia fructuum, leguminum, plantarum, arborum, animalium, artefactorumque genera, quibus Regio Chilensis caret, eo perlata non fuerint, nisi pauca ultimis his per Hispanos temporibus, quid mirum, quod voces quoque his nominandis Linguae Chilenæ desint. Quæ autem vel ex Hispania, vel ex aliis Regionibus, eo postea sunt allata, ea vocibus corruptis ob gentis rusticitatem & incitiam nominentur.

Habet

Habet propter commercium, quod Chilenſibus fuit cum Peruvianis, quasdam diſtiones Linguae Quichuæ. E. g. *Apo*, Gubernator, ſuperior. *tupu*, leuca. *antù*, ſol. *atahuall* v. *achavall*, gallina, &c.

2do. Cum animum ad artes liberales & ſtudia litterarum nunquam adjecerint, adeo ut qui vel ſcribere aut legere norit, ſit nemo, inde eſt ut apud illos non ſint in uſu voces genericæ, termini technici, & verba facultativa etiam alibi opificibus non incognita, item quibus exprimantur potentiæ tam materiales quam ſpirituales, habitus morales & intellectuales, actus interiores, columnæ, lineæ, anguli, &c.

3tio. Quandoquidem inter IndosChilenſes nulla floret nec invenitur Religio, nec cultus divinus, ſed mera culpabilis aut inculpabilis ignorantia, & ſolum nonnulla ad res domeſticas applicatio; non reperiuntur voces, quæ Templo, altari, ſacrificio, victimæ, oblatiſ, ali- que hujusmodi reſpondeant, nec quibus explicentur res ſupernaturales aut immateriales. E. g. ſpiritus, gratia, gloria, virtutes, vitia, &c. in ſenſu Theologico.

Quæ omnia benevolum Lectorem præmoneo, ut reſpectens quam immenſi laboris fuerit, tot voces, quot hic liber affert, colligere, iis quas hætenus acquirere poſtui contentus, reliquas dum ſancta JESU Societas inChilenſes Regionem redierit, patienter exſpectet. At nec eſt neceſſe, ut expectes amice Lector, nam habet Lingua Chilenſis modos, tot quot voles, voces perſacili negotio formandi. 574. 859. 860.

301. Indiculus universalis.

Pars prima, de mundo, ejusque Partibus.
Ejus Creatio.

Vill dgu ta ni uûi.

Ta mapu, vill ta ni chag cai, unelelu chag. 696.
Ta ni elgen.

Quis mundum condidit? DEUS est, qui illum creavit ex nihilo. *Inei eli cam ta mapu?*
DIOS entubi chem meu no.

302. Quantum temporis intercessit, ex quo illum eduxit ex nihilo? 6971. (usque ad præsentem annum 1772. juxta martyrologium Roman. 25. Decembris. *Chumtn tipantu gepei ta ni elgen cùtu? cayu huaranca, ailla pataca, relûe mari, quine tipantu pei.*

303. Quantum temporis insumpsit in illo condendo? senos posuit dies, tametsi uno illum momento creare potuisset, si libuisset. *Chumtn antù mo eli? cayu antù mo elbi, muchai pepi vemuyeabui rume.*

304. Quid prima die fecit? Cœlum fecit Empyreum, Angelos, Terram & aquam, nec non lucem. *Chemchi dgu vemì unelelu antù meu? Doi huenuleluchi mapu, pu Angel, Tue mapu, co, pelon cai.*

305. Quid altera die? Firmamentum seu cœlum stelliferum produxit. *Chumi epuleln antù meu? pu Huaglen ni mlequeum.*

306. Quid vero die tertia in lucem edidit? Aquæ tota Terra fusæ, DEI jussu suos in alveos cavernasque subterraneas confluxerunt. Tum produxit Terra genus omne plantarum & frugum. *Chemchei vemi cùlalelu meu? Co huyente Tue mapu mlebulu, ni piel meu ta DIOS conì pu rgan mo. Veimo tipa-ign pu mahuida, pu lafquen: veimo cai lletui pu mamll vill pulahuen cai.*

307. Quid demum quarta, quinta & sexta die condidit? die quarta Solem, Lunam, cæteraque astra; quinta pisces & volucres; sexta denique hominem & fœminam produxit. *Chumi chei melilelu, quechulelu, cayulelu antù mo cai? melilelu meu eli antù, cuyen cageluchi pu huaglen. Quechulelu mo pu challua, pu ùnm cai: cayulelu meu pu cahuellu, pu huaca, pu vilu, caque vamgeluchi animal llavacha cai. Veimo ta pu Che, Huentu mai, domo Che cai.*

308. Exempla: *Ape DIOS mlepe pibi; vill mapu mlepei, vix unum dixit DEUS haud imitabile FIAT; stat mundus Dominum moriger ante suum. Vill pu Che ni Chelvoe ievalbiel ta DIOS, omnes homines obligantur DEUM tanquam Conditorem suum agnoscere. Aldùn maxumyebin ta DIOS ta ni cùmelaeteu mo, DEO propter plurima, quæ mihi contulit beneficia, mul-*
tis

tis nominibus sum devinctus. *DIOS ve-*
mein mo, vei aldùn aiùnmamui, noster Con-
ditor DEUS omni amore dignus est. 500.
584 585.

309. CAPUT I.
DE MUNDI PARTIBUS.

Unelelu Capitulo.

Vill mapu ni chag.

Quænam sunt mundi partes? præcipuæ
sunt Cælum & elementa quatuor, ignis, aer,
terra, aqua. *Chuchign mapu ni chag ica?*
Doi vutalu Huenu mapu lle, meli elemento
cai, ktal mai, crùf, Tue, co cai.

310. Quot sunt cœli? Duo sunt præci-
pui, videlicet Empyrium & Firmamentum.
Chumtn Huenu mapu gei? epu. Duo Huenu-
leluchi mapu mai, pu huaglen ni mlequeum cai.

311. De cœlo Empyreo.

Doi Huenuleluchi mapu mo.

Quodnam est cælum illud Empyreum?
cœlorum omnium est altissimum vastissimum
idemque pulcherrimum. *Chuchi mapu tvei?*
Doi Huenulelu, doi vutalu, doi pelongelu,
doi temogelu, doi cùmelu cai vill pu mapu meu.

312. Quem ob finem DEUS hoc cælum

condidit? ut esset Beatorum sedes. *Chumal DIOS eli vachi Huenu mapu? moll peumagelu ica ta ni mleam.*

313 Quinam illi Beati sunt? Angeli, seu Beatæ mentes, & Homines sancti. *Inei cam geign vachi pu peumagelu? pu Angel mai, pu Santo cai.*

314. Quid est Angelus? Spiritus est ab omni concretione remotus. *Chemchi dgu gei cam Angel? Espiritu gei ta in pllù vemgelu, huelu anca nienolu.*

315. Suntne omnes in cœlo? nequaquam. Tertia quippe illorum pars, quos DEUS initio mundi creavit, conversa est in caco-dæmones, & præcipitata in inferos. *Vill pu Angel mleign cam Huenu mapu mo? mu ca. Vill pu Angel Huenu mapu ta ni llitugen meu, elgelu ta DIOS mo; cùlalelu chag pi-chi veimo getuign pu Pillan, utuventugeign cai mu minche Tue mapu mo.*

316. Quæ causa fuit mutationis adeo funestæ? eorum peccatum. *Chem ni vla cam? ta ni huerilcan egn ni vla.*

317. Beatæ illæ mentes, quæ Dei gratia non exciderunt, eundemne omnes obtinent in cœlo ordinem? minime: sunt enim in ternas Hierarchias distributi, unaquæque
autem

autem Hierarchia in tres ordines. *Vill pu cùme Angel uûauign? mu. udantugeign cùla Hierarquia meu, moll quine Hierarquia cùla orden meu.*

318. Quinam Angeli sunt primæ ac supremæ Hierarchiæ? En tibi illos omnes suo ordine. Suprema Hierarchia Seraphini, Cherubini, Throni. Media Hierarchia: Virtutes, Potestates, Dominationes. Infima Hierarchia: Principatus, Archangeli, Angeli. *Chuchi pu Angel geign unelelu, iod raquivaluchi Hierarquia mo cai? allcùtuge ta ni pu Hierarquia egn, ta ni pu orden cai. Unelelu Hierarquia pu Serafin, pu Cherubin, pu Trono cai. Epulelu pu Virtud, pn Potestad, pu Dominacion cai. Inalelu pu Principad, pu Arcangel, pu Angel cai.*

319. In quos ordines distributi sunt Sancti? in plures: hi sunt præcipui: Apostoli, Patriarchæ, Prophetæ, Martyres, Confessores, Doctores, Virgines, Viduæ. Sanctorum aliorum ac Sanctarum innumerabilis est multitudo, quorum Rex est JESUS Christus; Regina autem sanctissima Virgo MARIA. *Chumtn pu Orden meu udantugeign pu santo Huenu mapu mo mlelu? aldùn meu. Tva ta ni uûi egn. Pu Apostol, pu Patriarcha, pu Propheta, pu Martyr, pu Confessor, pu gnelvoe, pu Quimhuentunolu, pu Lampe.*

gehuei ca pu Santo, pu Santa cai; ta ni mu vùta Apo egn JESU Christo gel, mu vùta Toquiquelu cai Virgen santa MARIA.

320. De Firmamento & Astris.

Pu Huaglen ta ni mlequeum meu.

Quomodo partiris astra? in stellas, & Planetas. Stellæ semper a se invicem eodem distant intervallo; Planetæ autem eandem perpetuo a se distantiam non servant. *Ca-geign chei quinelque pu Huaglen? pu Huaglen negùmunolu, negùmuquelu cai. Tvei Planeta pigeign.*

321. Quis stellarum est numerus? innumerabilis est illarum multitudo, quæ tamen oculis cerni possunt, mille & viginti duæ sunt (quibus addendæ una & viginti supra centum, detectæ a recentioribus Astrologis. *Negùmunoluchi pu Huaglen chumtnign? Raquivallaign; raquivalu huaranca pataca, meli mari cùlaign.*

322. Quæ magnitudo stellarum est? Tanta est magnitudo, ut earum minima Terram vincat decies octies magnitudine. *Al-dùn vùtaign cam pu huaglen? venteni ta ni vùtagen, veichi doi pichilu doi vùtai vill Tue mapu meu mari pura mita.*

323. Suntne omnes inter se æquales magnitudine? nequaquam. Differunt enim sex gradibus magnitudinis, aliæ aliis majores. Stellæ

Stellæ magnitudinis primæ sunt 15 secun-
dæ 45. tertiæ 208. quartæ 474. quintæ 217
sextæ 49. nebulosæ quinque, & obscuræ
novem. *uûauî cam vill egn ni vutagen? mu.
cayuchi cagei ni vutagen. mari quechu iod
vutaigh; meli mari quechu iod pichiigh. epu
pataca pura petu iod pichiigh meli pataca re-
lûe mari meli doi pichiigh cai, epu pataca re-
lûe doi pichiigh cai. meli mari ailla vill meu
iod pichilu. quechu chihuai, ailla dumincligh.*

324. Quam altæ sunt? tam altæ sunt,
ut a Terra distent viginti leucarum millio-
nibus. *Aldûn huenuleigh? venten huenu-
leigh, epu marichi mari pataca huaranca tu-
pu doi huenuleigh vachi Tue mapu mo.*

325. Quam celer est earum motus? adeo
moventur celeriter, ut intra horæ spatium
quinque milliones leucarum conficiant. *ma
tu necûligh cam? venten necûlqueigh, re qui-
ne hora meu, quechuchi mari pataca hueran-
ca tupu amoigh*

326. Qui motus illarum est? moventur
circa suos polos in Oriente ad Occidentem.
*Chumgechi negûmigh? negûmigh cheu tipai
antû cûtu, cheu conî*

327. Quomodo dividuntur stellæ? in si-
dera. *Chumgechi uûdantugeigh pu huaglen?
pu Constellation mo*

328. Quid vocas sidus? signum est cœ-
leste

leste certo numero stellarum sibi vicinarum compositum. *Chemchei constellation pigequei? quinelque inaucléluchi pu huaglen ta ni taun gei.*

329. Quot sidera vulgo numerantur? Numerantur sexaginta duo. Ex his tamen duodecim celebratiora sunt; quas domos solis vocant, quia singula perlustrat sol singulis annis. *Chumtn peign vachi pu huaglen taun? caiu mari epu. Vei egn meu mari epu, antù ruca pigequeign, ta ni rupan meu quine tipantu vill vachi pu ruca meu.*

330. Quomodo vocantur? en singulorum nomina: Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, pisces. *Chumgechi uùitugeign? vamgechi: Aries, Taurus, &c.*

331. Cedo mihi nomina reliquorum siderum. Signa vicena terna recensentur in septentrionali plaga, nempe ursa minor, &c. In Australi vero vicena septena; scilicet Cetus, &c. Quæ sequuntur, recens detecta sunt: Grus, &c. *Chumllechi uùitugeign ca pu huaglen taun? pu Constellation setentrional epu mari cùlagelu: Ursa menor, &c. pu Constellation meridional epu mari relûe gelu: Ballena Veichi ado uùitugealu munahue mo quimgeign: Grulla, &c.*

332. Firmamenti pars illa lucidior, quam
vocat

vocant viam lacteam; aliud nihil est quam minutarum stellarum innumera multitudo, oculorum aciem fugientium. *Veichi doi pe-logeluchi chag Huenu mapu meu rpu epeu pigelu; gelai ca dgu, raquivalnoelchi pu hua-glen ni taun, ta ni pichigen mo ape pevalnolu.*

333 *Pal, rito.* Sidus v. signum tot stellarum, quot numerus exprimit. E g. *Cùla rito, Tres Mariæ. meli pal, meli rito, Crux Australis.*

Unelve, Lucifer. yepun, Hesperus, noctifer, noctem portans, trahens, afferens. gaucu poni, Pleiades.

Rgaco, duæ nubeculæ prope viam lacteam.

Ayarcùn, mico, luceo, splendo.

Puyellcùn, scintillo.

Antù mlele, ta huagln pegelai, antù mle-nole, ta huagln ayarquei, Sole micante latent, sole latente micant stellæ.

334 PLANETÆ.

Quot sunt Planetæ? septem omnino sunt.

Chumtnign pu Planeta, huaglen chei quidu negumuquelu? relûeign.

335. Cedo nomina: Sol, Luna, Venus, Jupiter, Saturnus, Mercurius, Mars.

Uûitubige: antù, cùyen, &c.

336. Qui Planetarum maximus est? maximus omnium est Sol.

Chuchi doi vùtai pu Planeta meu? iod vutalu antù gei.

337. Qui altissimus est? altissimus Planetarum Saturnus est.

Chuchi doi huenu llei? Saturno.

338 Suntne Planetæ Terrâ majores? Saturnus nonagies & semel major, quam terra. Jupiter nonagies quinquies. Mars æquat terram magnitudine. Sol centies sexagies illâ major. Mercurius vices millies & semel minor. Venus autem vices octies. Luna denique tricies novies minor quam Terra.

Pu Planeta doi vùtaign cam Tue mapu mo? Saturno ailla mari quine mita doi vutai: Jupiter ailla mari quechuchi. Marte uûaui Tue mapu. antù pataca cayu mari mita iod vutai, Mercurio epu marichi quine huaranca iod pichii. Venus epu mari pura. Cûyen cûla mari ailla cai.

NB. Autor secutus est Alfraganeum & alios; alii aliter sentiunt.

339. Moventurne celeriter Planetæ? Sol intra horam ducenta septuaginta quinque leucarum millia conficit; Luna vero decem millia: de cæteris conjice.

Pu Plancta matu negumuqueign cam? Antù quine hora meu necûlquei epu pataca, relûe mari, quechu huaranca tupu. Cûyen cai mari huaranca: vamgechi toquise ca pu Plancta meu,

340. Nunquamne lumine deficiuntur Planetæ? sæpissime: at defectus seu Eclipses Solis & Lunæ sunt omnium maxime spectabiles.

Pu Planeta guinechi rume Eclipsesgelaign cam? aldùn mita. Huelu pu Eclipse iod pegevalu, antù Cùyen cai ta ni Eclipsan geigu.

341. Quonam pacto contingit defectus Solis & Lunæ? Solis defectus contingit Lunæ interposito inter ipsum Solem & Terram: Luna vero tum deficit, cum Terra interjecta est inter ipsam Lunam & Solem.

Chumgechi vemgei antù cùyen cai ta ni Eclipse (tva lan no)? antù ta ni Eclipse vemgei ragicleum Cùyen antù mo Tue mo cai. Cùyen ta ni Eclipse gei ragicleum ta Tue mapu Cùyen meu antù meu cai.

342. Umbra. *llauven*, *llaubuen*, *llauvù*.
Umbraculum, *llauvùtu*.

Recipere se ad umbrosa, ad locum opacum, *llauvùtun*.

Esse sub umbra, *onon*, *ononclen*.

Umbra v. species hominis, *aihuin*.

Consulere speculum, dictas species colligere, *ahuintun*.

Soli se exponere, *panùtun*, *panuftun*.

Calere, calorem pati, solis ardore affligi, *antùntùn*.

Solem micare, fulgere, *ayominn*.

Refulgere, *aipinn*.

Lux Lunæ, *ale*.

Lunam fulgere, *cùyel*.

Sol urit, ardet, *arei*, *ptei antù*.

Calidissima tempestas, omnia solis ardore flagrant, fatiscunt. *cad antùgei*.

Calore nimio æstuo, solvor, lango, deficio, *arei ta ni anca*. 539. 542. 543. 554. 557. 558. 559.

343. CAPUT II.

DE AERE.

Quid habes dicendum de aere? paucis dicam. Elementum est, in quo respiramus, ac spiritum ducimus, impletque omne illud spatium, quod cœlum terramque interjacet, & in quo Naturæ illa miracula fiunt, quæ meteora dicimus.

Chemchi dgu gei crùf? Elemento gei veimo lihuetuin, opulbi vill huellin ragiclelu Huenu mo Tue mo cai. Veimo vemgequeign Naturaleza ni perimontu ica Huenu mo ta in pequeel.

344. Quotuplex est genus Meteorum? triplex est genus: alia quippe sunt ignea; alia lucida, alia aquea. En nomina:

Chumtn cageign vachi perimontu ica? Cùla mai cageign. Quinelque ktal geign, cage pe-longueign, mivù cogeign. Tva ta ni uùl.

345. METEORA IGNEA.

*Ktalgeluchi pu perimontu.*Fulmen. *pillan. 805. huehuin.*Fulgur, fulgetrum. *huilùfcùn.*Fragor, tonitru *talca.*Ignes fatui. *ktal vapple caple necùlquelu.*Stella cadens. *huaglen tananaùquelu.*Tonare. *pillann.*

346. METEORA LUCIDA.

*Chuchign pu pelonquelu?*Iris, arcus cœlestis. *relmu, huepll. 742.*Nubes a sole rutilans. *huemi antù, huirca huenu.*Cometa. *Cheurvoe.*

347. METEORA AQUEA.

*Pige cogeluchi perimontu ica.*Nubes. *tomu.*Pluvia. *maun.*Gutta. *on.*Nix. *pire.*Cœlestis aquæ spuma, tacitarum vellus
aquarum. flocci nivis. *pinu pinu.*Grando. *llapd, napùd,*Glacies. *ralilco, pellad.*Nebula. *chihuai.*Pruina. *pilin.*Pruina ascendens, unde frigus & pluvia.
*lölma.*Ros. *mùlven, mlhen, mlum.*

Miel.

Miel. *misqui*.

Manna. *dio*.

Stillare. *tùdcùn*.

Tenuiter pluere *vainun*.

Pluere. *maun*. 776

Aura inconstans. *pichique maun*.

Ventus pluviam indicans *maual*.

Pluviam portendere, prælagire. *mauhueln*.

Gelare. *pilinn*, *chidn*

Ningere. *piren*.

Grandinem de cœlo ruere, delabi, præcipitare. *piden*, *llapúdn*.

Liquefcere, liquefieri. *lleun*.

Irrorari, rore aspergi. *mlumn*.

Sub tectum se recipere; contra pluviam asylum quærere. *chùtun*.

348. Exempla. *Huehvi Pillan*, Vulcanus fulmina conflatur.

Antù ni conabun mo v. *ni conabuel mo*, *huchuin ktal naûpapei*, Sole occidente fulmen de cœlo decidit.

Petu mauquei, *petu pirei cam?* *petuli*. fortasse adhuc pluit, ningit? etiam

ni lleûabuel mo, v. *ni lleûabun*, v. *lleûabui ûtar*; *maulai*: semen pluviâ quâ v. cujus beneficio prodiret, caruit.

Molbùn mauquei, cura mauqueam, sanguine, lapidibus pluit.

maunman, mihi pluit, pluvia madefio.

Maunmamoin, fumus v. fuimus madefacti pluvia. rel-

Relmabin vachi maun. Hæc pluvia egregie mihi faciem percussit.

Huepùlli huenu, maupelaiai. En iridem, forte amplius non pluet.

Pirenmaini, nive tectus, obrutus es.
gen Huenu. 809. 558. 559. 560.

349. CAPUT III. DE IGNE.

Cùlalelu Capitulo ktal meu.

Ignis elementi proprium est calefacere, exsiccare, cremare, exurere, eaque omnia, quibus adhæret, consumere.

Ktal enumi, ancûmi, ptei, apumi.

350. Quotuplex ignis est? cœlestis, æthereus, terrestris, subterraneus.

Chumtn caque ktal geign? meli: Huenu ktal, crùf ktal, Tue ktal, minche Tue ktal.

351. Quænam illa sunt, in quibus ferme reperimus ignem.

Chuchi dgu mo ktal mlequei?

Mons ignivomus, flammivomus. *deûin.*

Focus, furnus. *ktalhuc.*

Prunæ. *aylen.*

Thuribulum. *aylenhuc.*

Candela. *pelohuc.*

Lucerna. *pelolqueum.*

Titio ardens. *madom, mchûi, mchuihuc.*

Titio extinctus. *chomecu.*

Arundo.

Arundo, canna incensa, quæ lumen instar facis administrat. *cude*. eâ lumen administrare, præbere. *cûdetun*.

Lignum quo ignem urgent, excitant, incitant. *maipill*.

352. Quid in igne spectari potest? *Chemgei ktal mo?*

Flamma. *hueihuin, lûflûf, uilgûn, yulgm*.

Scintilla. *puyel, pîtelcûn, tescun*. 800.

Carbo ardens *ahuin, aylen*.

Incendium, ustio. *pûtetun*.

Fumus. *bitun*.

Vapor. *uruan*.

Cinis. *tufquen*.

Flos cineris. *apulchen*.

Lixivium. *chiltufquen*.

Fuligo. *mûlpun, mlpun*.

Ardor. *aren*. 682.

Calor. *enum*. 725. *alim*. 678.

353. Quæ res excitando alendoque igni inserviunt? Hæc sunt:

Chem mo ktaltugei uûiquei cai? veimo:

Pyrites æ. m. *ktal cura*.

Ignitabulum. *ktal entuqueum*.

Lignum quo ignem excitant. *repu*. 824.

Follis. *pimocahue*.

Lignum. *mamll*.

carbo. *cuyull*.

Adeps, sebum, &c. *ihuin*. 754.

Sulphur

Sulphur. *copahue*.

Pix. *upe*.

Bitumen. *betun*.

354. Excitare ignem. *ktaln*, *ktaltun*.

Ignem subjicere, admove. *ktalman*.

Incendere. *uimn*, *lupmn*.

Ardere, flagrare. *uin*, *úin*, *alincùn*, *lubn*.

764.

Ignem quiescere, tranquillum, placidum esse. *llopidn*, *lleupidn*

Excandescere, scintillas projicere, spargere. *teùn*

Leviter amburere. *cupùln*, *enadtun*.

Urere, adurere, cremare, *aren*, *pcon*.

798. *pten*. 814.

Ignem modice e. g. ad sanandum, admove. *pneru*, *pnercùn*

Fumare, fumum emittere. *pton*. 814.

Fumum obolere, concipere. *bitunman*.

Ignem urgere, exstimulare, *madomn*, *madomtun*, *mchlñ*, *mchùln*, *mchùitun*, 351.

Flare, follicare, inflare. *pimun*, *pimon*, *pimotun*.

Ignem veste inflare, follicare. *mbùrn*, *mbùrcùn*.

Extingui *chozn*, 72.

Extinguere. *chogùmn*.

Furnum esse calidum. *ahuin*.

Calefieri *enumtun*.

Tergum calefacere, v. calorem obverso igni tergo excipere. *huincùltun*. Su-

Sudare, sudorem emittere. *arofcùn, antútun.*

Rumpi, dirumpi. *tofn.*

355. *Mivù ktal geimi?* quot uxores numeras? nam singulæ uxores singulos focos nutriunt.

Ktal cupalaimi piam v. cupalaimi piam ktal, ignem juberis afferre.

Anùlen pu ktal, sedeo ad v. prope ignem.

Huente ktal miauquei: multa patitur, multis calamitatibus exercetur.

Huente ktal umautuquei, erectum semper animum habet: nullis periculis terretur, si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.

Iehuequelu ta ni conal ùilgún mo, conùngequei pu ailen. 352. incidit in scyllam dum vult vitare caribdim.

Chuchi corù ta mi enumlmobium ta mi anca, v. ta mi enumlgemom ta mi anca, quo juscule es calefactus?

Tufqueni. est redactum in cineres.

Tofpai. hucusque auditus est fragor.

Uimbige vela, accende candelam.

356. CAPUT IV.

DE TERRA.

Melilelu Cap. Tue mapu mo.

Quæ terræ figura est? rotunda est.

Chumgei ta Tue mapu? Temvùlclei.

An non officiunt ejus rotunditati tot montes tam alti? non officiunt rotunditati montes; quippe qui verrucularum instar se habeant, si cum orbis magnitudine comparentur.

Chumgechi pepi temvùclei nielu venten vùta pu mahuida? ta ni pegen mo vachi mahuida ica, vùta Tue mapu meu, pichi peyullen ica vemgelu.

357. Quæ orbis Terrarum magnitudo est? 360 gradus, quorum quilibet quindecim milliaria germanica comprehendit, complectitur ambitus terræ

Chemchi rumen niei Tue mapu? cùla patata cayu mari gradu niei, moll quine gradu epu mari tupu niei.

Quæ Terræ profunditas est? ejus semidiameter est leucarum mille & ducentarum.

Chumtn devuconi ta Tue mapu? mu minche mo naûam, huaranca epu patata tu pu geign.

358. Quænam gignuntur a Terra? animales, arbores, plantæ, lapides, metalla.

Chemchi dgu geign Tue mapu meu? pu animal, pu mamll, pu tucun, pu lahuen, pu cura, pu metal cai.

359. Terram resonare, reboare, remugire. *cmtùlùn.*

Terræ motus. *nùyùn.*

Terræ

Terræ fines, hostibus confines. *afmapu*,
afmen v. *huechun mapu*.

Sinus. *gion mapu*.

Mons. *mahuida*.

Montis præruptum, *lom*.

Collis perpetuus, *huincul*.

Ascensus, *praial*, *pranmahuida*

Descensus, *naûal*, *naûquen mahuida*.

Clivus depressus; *Klûeû*, *anca puulli*.

Vallis, *lof*.

Campus planus, apertus : pratum, *lelvun*,
ruļu.

Sylva, *lemu*.

Rupes, *lil*, *lile*.

Fossa, fovea, *lolo*.

Cœnoscus, anfractus, *lutancù*.

Angiportus, *nùtaf rpu*.

Terra carens aquâ, *co genolu*, *co genochi*
mapu.

Hio, dehio : terra hiat æstu, *toun*.

360. Exempla: *Vudùtuquei purulu*, per-
 dices aucupatur, in campo perdicibus in-
 sectandis intentus est.

Umutuquei pu lelvun, in prato somno
 indulget, sepultus somno est.

Nami pu lemu, in sylva periit.

Anquen mamll genochi lemu, nemus ca-
 rens ligno sicco. 492. 493. 494.

361. Quomodo partiris genus omne animalium? Trifariam partior: alia enim terrestria, alia volucra, alia denique aquatilia. *Chumgechi udalquebimi pu animal. Cùlachi: uneleluchi miauqueign huente Tue; epuleluchi lefign crùf meu; inaleluchi hueùilque ign co meu.*

Animalium quædam sunt domestica, quædam sylvestria, alia ferocia, serpentia, amphibia, insecta *Miauqueluchi pu animal meu huelque mansugeign; serviquebilu ta pu che: cagelu pu lemu mo miauqueign: cagelu mansunolu. Sei cai pu vilu, pu amphibiù ado Tue meu, ado co meu mozequelu, pu llavacha. 765.*

362. Animantes Cicures.

Pecus, *ovicha, ovifa.* Aries, *alca v. vuta ovifa. 12.* Ovis, *domo ovifa.* Agnus, *pichi alca ovifa: conue. 708.* Ovis recens nata, *hue ovicha.* Agna v. ovis quæ necdum concepit, *ullcha ovifa.*

Aries Chilenus; melior & præstantior species tum propter altitudinem & proceritatem, tum etiam ob lanam. *Hueque, Chili Hueque.*

363. Ovium grex, *lof, quechan ovifa.* Parere, *conin* nasci, *gen.* fugo, lacteo, *moyun.* lactare, *moyuln.* pascere, *utaln, utan* ruminare, *caimùtun* uberibus suffocare, *nufcan.* arietare, *mùllcogcun, to-*

peltun. peste infici, *pdhuinn* perire, perdi, *namn* mori, *namn*, *lan.* pecus agere, *huenimn.*

Curare; curam alicui impendere, adhibere, *quintunien* (attendere). quærere, investigare, indagare, *quintun.* ob oculos habere, *quintunien.* Colligere, cogere, congregare, *tauln*, *glm.* 391. simul esse in eodem loco, *inauclen.* dispersos, dissipatos esse, *llùdin.* mixtos, permixtos esse, *deipuiiaun.* intrare, *conn.* exire, *tìpan.* potum præbere, dare aquam, *pùtùcoln,* pastum dare, *utaln*, *utalmen.* tondere, *quedin.* occidere, *lagmn.* excoriare, pèllem detrahere, *huirun.* corium, pellis, cutis, *tilque*, *huaquin.* vellus, *quedin.* lana, *cal*, *cal ovifa.* lana solox, *huentu cal* 515. lana suavis, *domo cal* 515. lana bona, *cùme que cal* 515. ovile, stabulum, *malal.*

Separo, sejungo, sepono, secerno, segrego, *pchagmn*, *pchagtun.* stare seorsim, separatim, *pchagn pchagcùn.*

362. Exempla: *Vill antù raquinmallebin ta ni quechan ovifa ta ni huinca*, quotidie hero meo oves suæ gregis numero.

Teye ulmen aldùn ovifa nielu, quine ulquelai rume, ille nobilis, dives licet oves possideat quam plurimas; nullam dat nec vendit.

nami quine pichi alca ovifa, quidam agnus non apparet, periit, mortuus, amissus est.

Ovicha caman tva; tva ovifa caman gei, En opilio; hic est upilio, pastor ovium.

ni huirumom v ni huirubiel mo quine alca ovifa; tobi quine talca, dum excoiarem arietem, exploferunt, fragor auditus est.

Adcageprai ta che, alii sementem faciunt, alii metunt: alius fama, lana alius gaudet. Hos ego versiculos feci, tulit alter honores; sic vos non vobis fertis aratra boves; sic vos non vobis vellera fertis oves.

364. Taurus, *Huaca*. Vacca, *hauac*. vitulus, *hue huaca*. bos, *mançun*, *mansun*. par boum, *mùr*, *tarin mansun*. unum par, *quine mùr*. conjugere, copulare, *mur knon*. copulatum, conjunctum esse, *mùrn*. jugum boum, *cùnchan*. duos boves jungere, *cùntaln*. laqueo capere, *clhuaknon*. propellere, avehere, *quechan*, *quechantun*. stimulare, pungere, *riglùn*. pascere, pastum sumere, *utan*. pascere, pastum præbere, *utaln*, *ùtifcùn*. aufugere, se abscondere, sylvas quærere, *rinùn*.

coitus animalium, *ùlin*. lac, *lichi*. extrahere, *lichican*. cornu, *mta*, *mtag*. cornu ictum impingere; cornu petere, ferire, *mtatun*. cornua truncare, detruncare, *piltcadn*, *piltann*, *piltancùn*. occidere, *lagmn*.

excoriare, pellem detrahere, *ronhuirun*. in frusta concidere, secare, *chagcùn, chag-tun*. pellem infixis terræ lignis extendere, *rucun*. pellis, *tilque*. ungula, pes vaccæ, *tumu*. armentum, *quechan huaca*. stimulus, *rùgi*.

365. Exempla: *Deutuge, muchai leftuaeimu vachi huaca*, cave ne iste taurus te invadat, adoriatnr, cornu feriat.

Lagmclen ta ni huaca, vaccas meas ad cædem, ad lanienam traho, adduco.

Lagmhuacamei Angol v. Angol mo, Angolam fuit occisum vaccas.

Villchi ta ni mlen Che, gellei cutancaquechi mogen, ubique bos vel arat vel occiditur: ubique miseriæ, quoquo te vertas, omnia plena malis.

Caknotuabin ta ni huaca, vaccas meas ad alium locum transferam.

Nien quine huaca lagmal, habeo vaccam, quam occidam.

Mansun nielan ta ni quetaiam, bobus, quibus arem, careo, egeo, indigeo.

Chumam v. chumal vachi huaca? quetaiam, lagmal, ad quid ista vacca? ad arandum, ad occidendum.

llaû antûnmapraimiem ta mi huirubiel mo quine huaca, medio die moraris in exco-
riando vaccam.

nopinēl huaca tva; vau tipamn, Taurus victus est ille, abscedite.

366. Equus, *Cahuallu*, *cahuellu*, x admissarius, *yallquechi* x equulus, *hue* x. equus cantherius, *entucudan* x. x cursor, *necùl* x. x desultorius, *huitan* x. veredus, *tonquitu* x. gradarius, *tecan* x. *amocan* x. succussarius, succussator, succussor, *teltol*, *telpol* x. ephippiatus, *pran* x. mali lumbi, delicatus, *enercùn* x. proclivis ad iram, *naùuntugelu* x. contumacis oris, *huera uùn* x. meticulosus, pavidus, *llucan* x. cespitator, *mtor*. ferociter exultans, *choquel* x. calcitrosus, calcitro, *mancùn* x. cubitor, *cudutun* x. sternax, *tananan* x. nobilis, generosus, *postun* x. pica, ex albo discolor, *pilintu* x. stella in fronte clarus, insignis, *huircan* x. furto ablatus, abactus, *huenegen* x. qui furatur equos, *huenen* x.

367. Afferre, adducere, *yen*, *yemen*, *cupaln*. sternere equum, ephippium equo imponere, *chillan*, *fillan*. frenum, *pirina*. ori immittere, *pirinatun*. stratum v. stragulum primum, *ta vuri chanu*, reliqua, *chanu*. subigere, mollire, *grun*, *gdun*. stapes, *etipu*. corium, coracea fascia, qua stapes ephippio jungitur, *chilue*. calcar ligneum, in quo loco rotulae vel orbiculi, ferrum acutum pro stimulo est, *mc heg*. in
O 3 equum

equum inscendere, *pran.* 812. in equum nudum, liberum, *vuùnn.* ad incedendum excitare, *amuln.* calcaria equo admove, equum ferrata calce premere, fodere, fatigare; calcaribus agitare, stimulare, *tùtùncun*, *tùluncun.* succussare, *telpon*, *telton.* equo tollutim incedere, *empeln.* habenas adducere, contrahere, *vutan.* habenas remittere, laxare, *munaln.* equo firmiter inhærere; stapedibus uti brevioribus, equitandi peritum esse, *prn*, *purn.* dejicere, *tanman.* coxis equi vehi, *mancadiaun.* descendere, desilire ex equo, de rheda, *naû pan*, *tecanaûn.* equum mutare, *huelu pran.* ephippium detrahare, *entufillan.* tergum aqua abluere, *cùchavurin.* pascere, *utaln.* aquam ad bibendum dare, *pùtùcoln.* funem collo alligare, *uqueln.* equum alligatum alio mutare, *huichauln.* solvere, *munaln*, *entutarinn.* solvi, *naltun.* solutum esse, *leicùmclen.* ad stabulum deducere, *elmetun.* curam illius alicui delegare, demandare, commendare, *elvaln.* pilos emittere, renovare, *nullutun.* hinnire, *gaigaicùn.* venter ex nimio potu sonat, *cùlcùlgei pta.* equum saltare, *pivarcùn.* fatigari, *cufn*, *tamn.* volutari, *curencan.* prurigo, pruritus, *arëstin.* jubæ, *gura*, *roncal.* funis, capistrum, *mau.* grex, numerus equorum, *quechan x.* stabulum, *malal.* soleas ferreas
ju-

mento affigere, ferreis soleis ungulas munire, *quellētun*. solea ferrea, *quelle*. eques, *cahuellutu*.

368. Exempla: *Pemeen nī cahuellu*, ito visum num equis meis bene sit: oculus Domini pascit equum: *pemean*.

Patiru nī cahuellu lei? num equi Patris adsunt? an nullus desideratur?

Tucahuellucloen, una mecum equos collige.

nī (mī, Pedro nī) amoqueum, equus quo vehi soleo, quo consuetus sum.

Prgeimi? an equo inhæres? an nullum incurris ex equo cadendi periculum: non times, ne dejiciaris?

prage cahuellu, equum scande, inscende.

Enque meu elelen cahuellu, locum subliorem, ubi inscendam, quære.

Nūtūnielen etipu, stapedem, ne loco cedat, tantisper sustine.

Cūme huitalen nī cinta, cingulam astringe, obstringe, substringe.

Cultecnobige, laxa, relaxa, remitte non nihil.

gei ta nī ad vachi cahuellu, est hic equus nec intractatus, nec novus.

Inei nī cahuellu tva? inche, hic equus ad quem pertinet? ad me.

Hueralcaduammaquieli nī cahuellu, ne

calcaribus propriis, meo autem equo veluti alieno utaris.

Quimlai espuela vachi cahuellu, est ad calcaria furdus; vix ea sensu percipit.

Quimlai pirina vachi mula, hæc mula frenum nondum est experta; ac repente tactu exagituratur novo.

Pepi mancadiaulaimi, hic equus secundum sessorem non patitur.

Pracahuelluvoe no eimi, pracahuellun ta mi ad no, parum expeditus in equo videris, equos ferocitate exultantes domitoribus trade, ut his facilioribus uti possis. Dejotarum cum plures in equum sustulissent, vix hæerere in eo senex poterat.

Pichi amoltuge vachi cahuellu, equum hunc nonnihil ad gradiendum incita.

Naûpage, descende.

huerai ni vuri, tergum ulceratum, onere læsum est.

Tananaûi cahuellu mo, cecidit ex equo.

Huera montui, imminenti periculo vix se exemit, eripuit, subtraxit.

Pùtulcolbige, pùtùcolbige cahuellu, da equo, quam bibat, aquam.

Mûquelbige, attrahe funem, ne sit tam largus, ut equus implicetur.

Lanman quine cahuellu, equus mihi morte præpropere sublatus est.

Cahuellu genolu aldunmalbin ta mi peme-abubin,

abubin, per equum mihi non licuit, ut citius tuo aspectu fruerer.

Tanmanu cahuellu, equus me abiecit, excussit, prostravit.

Tva cahuellu mi cupamom, hoc equo es advectus.

Aretuyecupan cahuellu, equis meritoriis huc advectus sum.

Mula hueneyecupatuquilmi, noli venire in mulis furto ablatis.

Quimlabin gen cahuellu, nescio, quis equi Dominus sit.

Elpaian v. elmean ta ni cahuellu, equum meum loco linquam suo.

Yepuaimi cahuellu, ibis ut equum tecum adducas.

Yepumeaimi cahuellu, abi ad equum adducendum.

Chem cahuellu, quis equus, cujus coloris?

Colù cahuellu cupalen, equum badum v. ex badio fuscum mihi adduc.

Epugen cupalaimu cahuellu, uterque una equos adducat.

Quechulque chillalknobipe vachi cahuellu ica, omnes quinque his equis ephippium imponite.

Cagei gen te ta ni duam, cagei ca che ta ni duamtuel, multi deliberant, sed unus discernit, aliud v. alio equus aliud v. alio dominus cogitat.

Areltubin ta ni malal cahuellu quine huentu mo, petivi ab Indo stabulum commodatum v. utendum.

Opun pirina, frenum cum suis adjunctis, cui nihil deest.

369. Felis, catus, ælurus, *naiqui*, *michi*. canis, *tehua*. canis sagax, vertagus, stator, *vùdù tehua*. silentii observans, *huancunolu*. Atrebatius, *cùme numutulu*. Imperiorum intelligentissimus & observantissimus canis, *quimquelu*, *gneitulu*, *inaitulu*. pecuarius, *caman x*. excubitor, *tarin x*. catellus, *pichi tehua*. canis, alteriusve animalis venereus æstus, *nancan x codenn*.

370. Unguis, *huili*. unguibus perstringere, *rutan*. unguibus scindere, lædere, *caupun*, *caulin*. expecto, præstolor, opperior, *lloftun*. promptum, expeditum, paratum esse, *llpan*, *llpalen*, *lloyun*. oculorum felineorum adinstar relucere, *coyolln*. latrare, *huancùn*. ploro, fleo, vagio, ejulo, ululo, *gùman*. mordeo, *ùnan*, *ìnatan*. lambo, lingo, *cùllman*, *cùllmatun*. curro, *neculn*, *lefn*. ringor. canes exertis dentibus se mutuo petere, *clgaun*. buccæ, buccellæ, bolus, *meblan*. in frustra comminuere, *huirùfcùn*. aurem auferre, *piluntun*. animalia pugnare, ac de summa rerum utrinque decertare, *hualon*. vox qua canes incitan-

citantur, *to to to!* vox qua illos cohibent, *chùchu*. eos vocandi formula, *vachi vachi!*

371. Exempla, *tehua miaulu huanculabui*, ulula cum lupis cum quibus esse cupis; cum malo malus eris, cum perverso perverteris.

Raquiquihilmn, *lagmtehua gei*, non illum afficiatis honore, plebeius est; ac misera egestate laborat.

Tehuan, in canem mutari.

Tehua raquibin, *toquibin*, instar canis illum habui.

Amoge huera tehua, *cachùieimi cam*, facesse & cum tui similibus versare.

Uûaulefign, pari passu v. velocitate currunt.

Tototobige ta mi tehua, canem tuum ad insequendum incita.

Tùpuntubige veichi tehua, ejice canem istum.

372. Sus, porcus, porca, *chançu*. Asinus, asellus, *busicu*. pullus asininus, *pichi busicu*, *hue busicu*. admissarius, *yallquechi*. mulus, *mula* 415. grunnio, *mrùln*. rudo, *gaigain*. calcitro, calces conjicere, adjicere, jaculari, *mancún*. volutor, *curencan*, *imlcaun*, *imlun*. cauda muscas abigere, *maùn*, *mlpúntun*. 779. solvere, solutum, liberum esse, *mnaaln*, *mnan*. 780. ad cursum inci-

incitare, *neculln.* animal orbum, matre orbatum, *matican.* quodcunque animal latens, *conue.* dens columellaris, *huabun.*

373. Belluæ sylvestres.

Caprea, *puyu, puùdu.* catus, felis sylvestris, *codcod.* sus sylvestris, aper, *auca chançu.* guanacus, camelus non gibbosus, *luan.* vulpes, vulpecula, *grú, chillá,* huancu. vulpes major, *culpeu.* simia, *malchin.* mus, *deuu.* musculus, *llaucha.* forex, *huaren-comadreja, quiqui.*

Chige est sciuri species; sed albi nigrum, cujus urina diu ac terribiliter foetet.

Cornu, *mta.* vestigium, item calco, conculco, *pnon.* sequi vestigium, *ina pnon.* pedibus obtero, protero, premo, *pnotun pnoncún.* vulpem quiritare, *tortorcún.* vulpis pellis, *huineu.* rodere, *ùgeln, ùlgo-itun.* caverna, *lolpun.*

374. Exempla. *Leftubin quine luan,* guanacum cursu affecutus cœpi.

Cuse geprachi grù nehuen gelai v. nehuen quelai ta ni achaualtuam, senex vulpes capiendis gallinis fit inepta.

Cheuaimi grú? boquimean. chumal vachi boqui? tariam la.inei lai? cucuem. gûmabuimi ni lan? gûmabun em. chem pibui ta mi gûman? uuu! Quo vadis vulpecula? quæro funem, ad quid? ut ligem mortuum, quis

quis ille mortuus? mea Domina avia. num mortem ipsius flevisi? majorem in modum. quid dixisti igitur? uuu.

Ibùm, animalia parva quadrupeda.

Ibùm conì, natus ex animali. monstrum.

753.

375. Feræ seu animalia ferocia.

Leo, *pagi*. Tigris, *nahuel*.

Uùintugelairume, *pegelu patui*, Lupus in fabula.

Muchai conì huera que ad, qui picem tangit, coinquinabitur ab ea.

376. Serpentes. *pu Vilu*.

Draco, *ihuai*. anguis, *vilu*.

Anguis alatus, *pihuichen*. 804. manta, *til-que huecubu*. lacertus, *palùm*. lacerta major, *lahuane*. lacerta minor, *vilcun*.

equus diaboli; lignum animatum, *tagren*.

lumbricus, *dullui*. vermis, *piru*. 807.

Se in orbem complicare, in spiras se convolvere, se se in gyrum colligere, se in orbem contrahere, *iuln*.

Serpo, prorepo, *huigdn*.

quadrupedem ambulare, *huinolcùn*.

377. Amphibia. 361.

Lutra, *huillín*, *coipo*. testudo, *covùd*, *covùr*, *covr*.

Arietes, canes, equi marini, qui cum terrestribus coeunt, *Huaillepen*.

378.

378. Insecta.

Aranea, araneus, *llallin*, *passu*, *una*.

Araneola, araneolus, *lalùn*. bufo, *quirque*, *poco*. bufo major, quem credunt aquas conservare, *amico*. rana, *lligui*.

Variae parvarum ranarum species: *mareupu antù*, *cùrcau*, *taultaul*, *coltau*, *colchau*.

ranunculus, *coltau*. limax, *mutchape*.

ricinus, ricinum, *lime*. locusta, *chori*.

scorpius, *recùlclen*, *tehuanque*. eruca, *pteu*.

formica, *llepin*, *collolla*. • tineas, *cùchig*.

pulex, *nerùm*. pediculus, *tùn*, *pùtar*.

lens dis, *ùten*.

Pulices & pediculos expiscari, ad necem quærere, *dumucan*, *tùntun*, *putarn*, *ptarn*.

Pediculos dentibus opprimere, occidere, *ùpin*, *upitun*.

scalpo, scabo, *rucun*, *piùn*.

Abundare, affluere, dari copiam, ubertatem, affluentiam, *gecan*, *ptùn*.

379. Volucres.

In quot classes distribuis volucres? in novem classes digero. 1. in aves aucupes. 2. in prædatrices. 3. in aves canoras. 4. in aves nocturnas. 5. in aves aquatiles. 6. in voraces corvini generis. 7. in mensarias & escarias. 8. in aves, quæ ad nullum ex iis ordinem reduci possunt. 9. in insecta volucra.

Chumtn caque pu ùnùm geign ? *ailla*. I.

Tuvoe

Tuvoe pu ùnm. 2. *muntuvoe pu ùnm.* 3. *aiùpun x.* 4. *ulcatun x.* 5. *co x.* 6. *iloal x.* 7. *urcùn x.* 8. *ca x.* 9. *leflu llavacha ica.*

380. Aves aucupes. *Tuvoe pu ùnm.*
Aquila major, callquin, calquin aquila minor, *namcu.* vultur, *manque.* accipiter, *peucu.* falco, *clilque.*

381. Aves prædatrices. *muntuvoe x.*
Milvus, milvius, taru. corvus, *yecu.*
ardea, ardeola, tla, tulla, pillu.

Caicaïen, cadcaren, piscatur caneros.

Cùlcatun, alitur piscibus.

Piden; pisen. caneros sub aqua venatur.

382. Aves nocturnæ. *aiùpun x.*
Noctua, nicticorax, yarquén. bubo, *nuco,*
nucu. vespertilio, *pinique.*

383. Aves oscines seu canoræ, *ulcatun.*
Luscinia, philomela, cholom.
Pfittacus minor, tcau, tùcao.
Pfittacus major, yahuilma. calandra, *huil-*
qui. asio, *pequen.*
Riu, siu, carduelis, *acanthis.*
Tenca.
Diuca.

384. Aves aquatiles, *co ùnm.*
Anas, huala, cùlvu. anser, *caye, uriul.*
caucau. caulle.

385. Aves voraces, ùrcùn ùnm.
Struthio, struthio camelus, *cheuque*, *huanque*. ciconia, *canquen*, *pillu*. *quelui*.

Carnem crudam vorare, *ilotun*.

386. Aves escariæ, *iloal* ùnm.
Gallina, *achauall*, *achahual*, *achaval*.
xglocitans, *llpan x*. Gallus, *alca achahual*. 12.
capo, *entucudan x* perdix, *vùdù*, columbus, columba sylvestris, *conu*. turtur, *cùllpo*, *maicono*. turdus, *creu*.

387. Aves indolis ab aliis diversæ, *ca x*.
Hirundo, *pilmaiquen*. picus, *rere*.
Pigda. 804. *raqui*. *tage*. *dille* *tecùl*.
taltal. *ptiu*. *chedquen*. *lloica*. 869. *tiuque*.
chili. *tureu*. *udco*. *camtù*. *meru*. 777.
chucau. *udud*. *idm*.

388. Insecta volucris. *leslu llavacha*.
Apes, apis, *dullin*. mel apum, *misqui dullin*.
cicada, *dille*. crabro, oestrum, *colhuachu*.
culex, *yali*. formica, *llepin*, *collolla*.
vespa, *mlpùn*. asilus, *plmi*, *colicoli* 809.
musca, *plù*, *yali*.

Muscas abigere, *maùn*.

389. Avis partes & membra.

Avicula nondum pennis ad volandum instructa, *collma*.

Plumula, *pichun*. plumo, plumesco *pichunn*.

Penna,

Penna, *lpi.* crista, cristula, *rerùm, quelù.*
 Rostrum, *ullan.* Ingluvies, *gùno.* ala,
mùpu. Ventriculus, *rcùl, rcl.* Stomachus,
torem. Uropygium, *huyente lli.* 767. Cau-
 da, *clen.* dorso, &c. plumarius amictus,
caniu. crista galeæ, pilei: jubæ, *perquin.*

390. Rostrum aperire, *ullan, ullaln.*

Pipio, *pispisn.*

Cano, canto, cantito; modulator, cantus
 edere, fundere, *ùlcatun.* Salto, *lefcùn.*

Volo as, *lefn.* 760.

Avem alas in aëre jam attollere, jam de-
 primere; jam istic mox illic inclinare, *lubun.*

Alas batuere, *mpun.*

Avem omni velocitate ex sublimi aëre
 humum ad capiendam prædam petere, *utuvn.*

Implumem fieri, *llamcùn, pichun.*

Pedibus scalpere, excavare terram, ungui-
 bus circumcirca scalpurire v. scalpturire,
queipun. Rostro ferire, *pitoncùn.*

Nidus, *dane.* nidifico, nidum facere,
 fingere, construere, *danetun.*

Glocitare, *llpann.*

Ovum, *curam.* 713. 474. colligere, *glmn.*

Ova incubare, ova incubando fovere,
chaun: chaumn.

Dispergere frumentum, furfur, & cibum
 gallinis effundere, *pachiùn.*

Perdices persequi, insequi, aucupari, *massan.*

Aucupor: aves visco decipere, cantu ad retia & laqueos allicere, *ùnùmtun*.

Viscus, *ùtiù*, *ùtui*.

391. Exempla. *curam taru*, milvi ova.

Pichi achahuall ta ni namn mo, *venten ladcùluabuam*, non tam cito sapiunt nec lugent Phryges.

gùlnumelaen v. nùllumelan curam, collige mihi ova.

Quine mùr curam iom eluaeimi, præterea dabo tibi par ovorum.

Vau mlei quine ùnm, *chançu*, &c. *laumal*, hic habetur avis, sus &c vellendus, deglabrandus: cui oporteat pilos, plumas evellere.

474. 475. 476.

392. Pisces. *pu Challua*.

Cetus, cete, pistrix, balena major, *yene*.

Balena minor, *icol*, *onoimi*. Lupus marinus, *lame*, *ùrin*. Rhombus, *cudua*.

Trutta, *lipm*, *lipùg*. Sardinia, *quichai*.

Corbina *yatehue*. Piscis-Rex, *malche*.

Mullus, *lubùr*, *lubr*. solea, *lingulaca*, *picur*.

Lucius, *vorotehua*. 687.

Cùmarca, peladilla. *piruli*. *cauquc*.

Utempe, lisa. *Pila pila*, parva corbina.

393. *Cubùll*, *lafquentu*. 758. omne comestibile, quodprehenditur in mari.

Luche, *cochayuyo*, herbæ marinæ, bonæ, comestibiles. *Pellu*

Pellu, 800. *piur*, *macha*, *locos*, *conchæ marinæ*.

ùni, *daùllu*, *nape*, *llamù*, *coinau*, *cancri marini*. *yupe*, *echinus*, *herinaceus marinus*.

394. *Piscis membra*.

Branchiæ, *llumpapl*, *cùti cùti* 399. *Isqua-*
ma, *lùli*, *ilùl*. *Spina*, *voro challua*.

395. *No*, *nato*, *hueyùln*.

Immergo, *demergo*, *submerge*: *merge-*
re se in aquam, *dimùln*

Piscor, *expiscor*, *challuatun*.

Hamo pisces capere, *prehendere*, *trahe-*
re, *clintun*.

Rete, *sagena*, *nehuen*. *Retia mittere*,
tendere, *nehuentun*.

Rete ex cannis confectum, *llole*.

Hamus, *chcu*. *esca*, *ùni* (*cancer*, quod
eo ordinarie utantur.)

Canna pisces trajicere, *transfigere*, *trans-*
verberare, *rincùn*.

Piscari in mari, *lafquenn*, *lafquentun*.

Filum inferere, *huilpan*.

Filo piscium, *ostrearum*, &c. *lineam du-*
cere, *mahueutun*.

Conchæ quibus sibi pilos barbæ radici-
tus extrahunt, *dollm*.

Locus vel foramen ubi cancer delitescit,
lolo ùni.

396. Exempla. *Iod cùmei ta ni ilomom, ta ni ichalluamom*, melius mihi est carnem quam pisces comedisse.

Quine challua doi vutalu ta ni peni ni rùtu mo, tugei ta ni peni mo, cùlahue mo allcùn, audiui ante tres dies a fratre meo captum esse piscem, majorem fratris mei baculo.

Huercùlvalpai ta ni peni v. ta ni peni mo quine cudua, fratri suo rhombum huc misit.

nìllamùrmalchevaln Liencura mo v. nìllamùrmalchebin Liencura, misi petitum a Liencura par piscium, quos Hispani piscium Reges nominant.

gillacan quine yatehue pichin chadi mo, pauco sale corbinam emi.

Huercùlelvalaeimi quine lipm, mittam tibi v. tibi mitti curabo truttam.

Huerapequei ta ni mogeam clintuquelu, qui hamo piscatur vix aut ne vix quidem, unde vivat, reperit.

Liencura iod challua tuquei Curaqueupu mo, Liencura plures piscesprehendit, quam Curaqueupu.

Chem tuqueam? quid piscantur? *lubram, yatehuam*, piscantur mullos, corbinas.

397. Arbores.

Quomodo distribuis arbores? 1. In arbores felices seu fructiferas. 2. in non fructiferas

feras seu infelices. 3. in arbuta seu frutices.

Chumtn gei pu mamll? cùla, bòn mamll, remamll, pichi mamll.

398 Arbores fructiferæ. *bòn mamll.*

Avellana, gebun. Pinus, pehuen. Nux pinea, gllihue. Nucleus pineus, glliu, gùlliu. Prunus, notu.

Molle, arbor ex cujus fructu potum conficiunt.

Queuli, arbor fructificans. Ritu, arbor flores proferens. Clon, arbor dans maque, germanice Morbern.

Pna, glans. neghue, roboris fructus.

399. Arbores non fructiferæ. *remamll.*

Quercus, pellin Glans, pna. Robur, coyam, coyue. Laurus, tihue. Cupressus, len. Alnus, lahual. Populus, teiûe. Spinus, cafen. Cinnamomum, boiûe, cohue, rehue. Myrtus, collu mamll.

400. *Lige. temu. pegu. huayu. patagua. maiten, maùtun. pùta. chanar. iag. reuli, ruili. cùllai. 716. luma. 764. mclai, 776. plu. 810.*

401. Arbuta. *pichi mamll.*

Rhamnus, rubus, Chacai, huayun. Spina, rita. genista, mûcqui. viscum, puùya. ruscus, chequen. roboris virgulta, hualle. frutex, rutan.

402. *Carex*, *ranql*, *tome*, *vatu*. *Arundo*, *calamus*, *canna*, *coleu*, *rgi*, *rùgi*, *rugl*.

Juncus, *rme*. *caulis*, *ulo*. *nalca*, *page*.

Boqui, *copin*, *coull*, *npu*, *pilbu*, *plai*, *uvir*, nomina herbarum quæ instar polipodii arborescunt, iisque adhærent, & quibus utuntur funium loco. Harum herbarum volumen. *tencúl*, v. g. *tencul boqui*, &c.

Palea, *cùna*, *rto*, *lin*, *pinu*.

403. Partes arboris.

Radix, *volil*, *múllin*. *pullus*, *huellon*, *callhue*. *truncus*, *ùnco*, 855. *cortex*, *tahua*, *lucun*, *chollov*, *len mamll*.

Lignum, *mamll*. *ramus*, *rou*. *duramentum*, *nudo mamll*. *frons* *dis*, *folium*, *ta-pl*.

830. *Ligna sicca ad ignem comparata*, *anquen mamll*. *assula æ*, *scidia orum*, *dimulco*, *dùlliv*, *dùlf*. *julus*, *nucamentum*, *canùn*. *arboretum*, *arbuſtum*, *locus arboribus confitus*, *lemuntu*. *Sylva*, *lemu*. *Locus juncis*, *scirpis plenus*, *rmentu*. 212. *arbor frondosa*, *alihuén*. *arbor prostrata*, *tan*, *tantu*.

Arbor transversa aut dejecta, ut viam impediat atque aditum occludat, *tantcu*, *tantuntu*. 225.

Omne lignum incorruptibile; vel cor ejusdem ac matrix, *mlllell*.

Ligni seu arboris medulla, cor, matrix, que mamll. Ar-

Arboris seu ligni nodi, centrum, *ge mamll, chuchin.* 399

Lignum vel arbor cava, *lun.*

Fungus, quales annosa quercus vel robur producit, *calgal.*

Internodium, *pilco.* internodio uti e.g. ad bibendum, *pilcotun.*

Primi fructus, *huema bòn.*

Nux, *cochor.* nucleus, *ùtar.* caro, *bn, bòn.* petiolus, pediculus, *ùtin.* cutis, *lucun, tahua.* securis, *cachal.*

404. Planto, sero, confero, *anùmnn, tuculn,* arbores, *anùmmamlln.*

Radicem agere, capere, comprehendere, *voliln.*

Cresco, incrementum capere, *temn, ùvn.*

Germino, pullulo, fructico, *rotun, peun, rotuipeun.*

Maturor, matureesco, mitesco, *bùnn, bnn, tcun, abun.*

Lego, colligo, carpo, decerpo, *tun, nùn.*

Disperfa colligere, *dimin, dimitun.*

Quatio, concutio, decutio, excutio, *mutoun, geibun.*

Demitto, *nùvùn, nacùmnn.*

Attingo, contingo, *din, ditum.*

Veho, invehò, importo, accumulo, *huinamn.*

Contero, contundo, comminuo, *taman.*

Putamen auferre, *ifcùn.*

Suave ad gustum, gustatu jucundum, gratissimi saporis cibus, sapidus, *dcum*, *cùmentun*. 405.

Pene, fere, prope, propemodum, vix non attingere, *apeln*.

Flecto, inflecto, *gpun*. flecti, inflecti, *elgircùn*, *gllùn*.

Puto, amputo, *catùn*.

Scapum a botro divellere, ramum ex arbore detruncare, *pilcadn*, *piltann*.

Cum strepitu divelli, *gagarcùn*.

Scindere, findere ligna, *rian*, *riatun*.

Rado, radula deterere, *mumùln*.

Radicitus abscindo, refeco, amputo, *culventun*

Mutilo, detruncō, truncam arborem red-
dere, *piltann*, *pilcadn*.

Frango, infringo, confringo, *gtain*.

Ligna findere, in frustra, assulas, schi-
diaque comminuere, *dllibn*.

Pondus attollere, in altum tollere, leva-
re, sublevare, *lemn*, *lemtunien*.

Ligna interciderē, in frustra concidere,
secare, *cmpun*.

Lignorum ac foliorum strepitus, fragor,
gtifcùn.

Lignor, lignatum petere, lignatum ire,
mamlln.

Fustem alicui impingere, fustibus ali-
quem cædere, percutere, debilitare, *mam-
lltun*. Ra-

Ramos colligere, ramis ornare, tegere, frondibus velare, inumbrare, *routun*.

Casa ex ramis ad tempus confecta, umbraculum ex frondibus constructum, *routu*.

Convolvere linteum, membranam, *ullon*.

Funes colligere, *tncùln*.

Traho, rapto, pedibus ab hoste traharis, vitamque raptus finias, *huigdn*.

Aufugere, sylvas petere, latebras quærere, *rinùn*.

Palea lædi, scindi, *queyùn*.

Densum, spissum, cendensum esse, *tellan*, *dellan*.

Hæreo, adhæreo, inhæreo, *pnarcùn*, *pnarn*, *pnadn*, *pnadcùn*.

Cavum, inane, vacuum, *pilol*. 804. *plul*. sic esse, *pluln*.

Obliquus, tortuosus, deflexus, *tvùl*, sic esse, *tùvòlclen*.

In frustra concisum esse, *pilquern*.

Repullulo, repullulasco, regermino, item, cutim contrahi, *popofn*, *popofcùn*.

Revirescere, *hualùn*.

405. Exempla. *Cùme buni mançana tva*, malus hæc quam onusta est malis!

Chem mançana tvei? malum hoc num est dulce, an acidum?

Ilûed, dulce, fugax, cito corrumpendum.

Vùte, durum, sed diuturnum, quodque tempore mitescit.

Cochù,

Cochù, lapidum, suave ad gustum.

Cotui, est acidum, subacidum.

Cùmentubimi ? *cùmentueneu*, num sapit tibi? suavis est mihi cibus iste ac perjucundus, magnam ex eo voluptatem percipio, hujus cibi sapor gratissimus mihi est.

Vùrei, gustatu amarum, acerbum est, inest acrimonia, acor, acerbitas: semicrudum est. *mtui*, est acidum.

Cochugei, *misqui gei*, est gratissimi saporis, mellita edulia, est saccaro conditum.

Vùri coyam v. coyam mo, post, retro quercum.

Huelu hueluknobige vachi rgi, semper aliquid inter has arundines interjice, interpone, interstingue: aliud cum alio permuta, illas interjectim, interstinctim pone, colloca.

Damige vachi tome, hos caricis manipulos alterum alteri proximum vicinumque liga.

Cupaleleimi gùlliu pinones piel, affero tibi nucleos pineos, quos Hispani *pinones* vocant.

Uia úla ta ni mùllin cupamom quimbin vachi dgu, heri primum hæc res mihi a capite ad calcem innotuit.

Elmeaimi cachal ta ni catumamllmeal mo, porta, pone, linque securim, ubi lignatum ibo.

Dimulcomege, abi lectum v. collectum affulas, schidia.

Kdau-

Kdautuge, agedum, age sis, manus ad opus, ad laborem.

Tubiçe ca veichi cachal, age, strenue hanc securim arripe.

Lemlaiabimi vachi mamll? lemllaian em, num ligno huic sublevando par es? non sum, sum impar.

Catumamllmean, ibo lignatum.

Chagquei huenu, hoc lignum v. hæc arbor superius in brachia dividitur.

Chem mo, chem egu rputubimi vachi mamll? cachal mo v. egu, maichùhue mo egu, quo instrumento formâsti hoc lignum? securi.

Quine nùn? quantum pugnus capit.

Quineknoam, colligunt, accumulunt.

Inche ta ni mtoùbium v. ni mtoun v. ni mtoùbiel mo pna; eimn umautuqueimn, dum ego glandibus decutiendis invigilo; vos somno indulgetis.

406 Plantæ. *Tucun, lahuen.*

Quotuplex plantarum seu herbarum genus recenset? quatruplex. 1. frumenta & legumina. 2. Hortenses. 3. Medicæ quas vocant simplicia. 4. Agrestes.

Chumtn gei tucun? meli. I. cachilla 2. Huerta lahuen. 3. ampin lahuen. 4. cachu v. relahuen.

407. Frumenta. *Tucun.*

Triticum, triticeum frumentum, *cachilla cachillahua, cachillua.*

Siligo, *magu, tca.* Hordeum, *cahue-llu hua.* Lini semen, *linchu.*

Maicium, granum Turcicum, frumentum Indicum, *hua, wàa.*

Maicium nigrum, *cusùm, prhua.*

Rubrum, *quellu hua.* Versicolor, *pifima, mallehua.* albo-nigrum, *callquintu.* foliis spoliatum, *llud v. llodhua.*

Quinoa, *dahue.*

Madi, semen ex quo oleum cibarium exprimunt, excoquant.

408. Legumina.

Ervum, *alvida.* Faba, *aval.* Pisum, *garvançu.* Phaseolus, *degl, cùlui.* Lens tis, *llantir, lantù.*

409. Herbæ hortenses.

Fraga, *quelluen.* Cucurbita, *cupau, huada 735. penca.* Blitum, *mùcu, mcùr.* Chupones, *nùyu.* Achira, *polte.* Achium, piper Hispanum, *tapi. 836.* Rapa, napus, *napur.* Radix raparum, *coyocho.* Raparum caules, *gdon.* Allium, *achur.* mala terrestria, papæ, *ponù.* silvestria, *alhue ponù, lahu, malla.* Sicca, *ibl.* Gelu constricta, *chid.* putrida, *vùna ponu. 688.*

Ad sementem, *lloncotu. ponù, Erdäpfel, Cartuslen.*

410. Simplicia. *ampin lahuen.*

Apium, *panul.* plantago, *hueque pilun.*
Po-

Polipodium, *pñal*, *mamll vilcun*. Pava-
ver, *umaulahuen*. Verbena alba, *cùlla vù-*
dù. Mentha, *ilvahuen*. Centauria minor,
cachanlahuen. acetosa, *culle 7II*. Tabac-
cum, *ptm*, *ptem*. Tabaci petioli, *voroptm*.

Culen, *tapilahuen*. *llailli antù chaùel*
chaùel. *concll*. *pagi namun*, *namun v pnoi*
pagi. *mulul*. *namculahuen*. *loiquilahuen*.
llaye; *mlco*. *hualilahuen huentai*. *nillhue*,
chollcho. *lbu*, *lba*. *alhue lahuen*. *mùtun*.
npd npd. *hualtata*. *lum*. *cùnchamalin*.
palqui. *huilmo*. *clenclen*. *lanco*. *meru-*
lahuen. *pichoa*. *melico*. *relbun*. *paco*.
plpl. *vilulahuen*. *pircùllahuen*. *killoi killoi*.
palgnin. *clcl*. *tavoe*.

411. Machiorum medicantium cantium-
culæ seu *geicurehuen pu machi ta ni ùl*.

I.

Quintullahuenllau.

ni pellabium

melico llahuen

pii ni gúman.

Quintulican em!

Va ni mlen

Neyúlican

ta ni peam

huilquilahuen em.

Bürenie—ta—en

LLancùilican em

elu-

elu - ga - en huillquillahuen
 ta ni mo - ga - geam em.

Ibo quæsitum herbas,
 ut illas inveniam,
 dico flens

O chare *Quintulican*
 monstra mihi herbam *melico*!

Ecce hic

O *Neyùlican*

herbam optimam *huilquillahuen*,
 ut illam videam, legamque.

Sane meî misericordia tactus, motus es,

O *LLancùilican* charissime,

mihi dedisti herbam *Huilquillahuen*,
 ut ad longam senectutem perveniam.

2.

Epui ta ni duam
 ta lahuen gealu,
 vemgepraquilmi
 Neùùlican.

Epu duamquilmi

ta iu lahuen

tullahuenmean

ta *pehuen mahuida*.

Habitus herbas

pendet animo expectatione eventus:

sed tu ô *Neùùlican*

ita ne feceris.

Noli esse incertus, suspensus, anceps.

super

super nostras herbas!
ibo lecturus herbas
in monte ubi est pinetum.

3.

Huiri huirtugen
ta ni levial
pu meullen,
ta rumean
meullen tipalaian.

Sum unctus perunctusque
ad volandum
intra ventorum turbinem,
omnia superabo, transgrediar, transcendam,
quin ex turbine egrediar.

4.

Quintu Huecubullan,
calcunma Huecubullan!

Huecubum quæram, investigabo,
Huecubum meis carminibus instigabo.

412 Agrestes herbæ. *Relabuen.*

Fraga, *Ilahuen.* Culta, *quellûen.*

Carduus, *nalca.* Urtica, *curi.* Gramen,
coiron, gûtan. 733. Sagmen, *chepica.*

Pastus, pabulum, *cachu.* Lolium, *culven.*

Adchupalla, *dûdto, dto, dcho.*

Melosa, *broquin, madi villcun.*

Theatina, avenæ similis, *biri.*

Relbun, cocolle.

Rarin

Rarin, dadin.

Panque.

*Rgatu, dgatu, dgachu
mol.*

nocha, ex qua funes corbesque conficiunt.

Chaura.

Fungi comestibiles, *pùucho*, *pùuto*, *pùtcho*.

Fungi non comestibiles, *pque*, *raurau*,
retù alhue, *ptauquilquil*.

Gleba, quepe.

413. Terram proscindere, *uneltun*, *catu-
tun*, *maipun*.

Agrum colere, audn.

Arvum, vervaetum, tuculhue, hualhue.

Agrum sementi præparare, uneltun.

*Arare, aratro terram subigere, proscin-
dere, sulcum imprimere, quetan.*

Terra arata, quetan, lumatun. 764.

*Stercus, fimum per agrum spargere:
stercorare, fimo terram saturare, fœcunda-
re, agrum oblimare, fimo pinguiorem red-
dere, efficere, vunaltun. fimus, vunaltu.*

Fodere, effodere, rgan. 825.

Sulco, liro, sulcum imprimo, dillun.

Sulcus, dillu.

Porca, lira, scamnum, rehvin.

*Semino, sero, sementem facere, tcun,
túcun.*

Semina terræ spargere, gann.

Caveis

Caveis seu fossulis mandare, *audn*, *gdùfn*.
Semina terræ mandare relicto semper unius
passus intervallo, *tecatun*.

Lignum in acumen extenuatum, *pal*,
pillohue.

Ligno terram ad ferendum fodere, *audn*,
gdùfn. sic sata, *aud*, *gdùf*.

Dissipo, dispergo, *huidn*.

Pugno spargere, unitis digitis & in pu-
gnum collectis, compressis dispergere, *pa-
taucun*.

Maicium, granum Turcicum, *hua*.

Maicii spica, *vochen*.

Aristæ, *perquinhua*. Gluma, *dcon*, *mcon*.

Folium, *lolcanhua*. manipulus, *ùtùn*.

Spica tritici, hordei, *lonco*. aristæ, *úmi*.

Manipulus tritici, hordei, *pnad*.

Foliis privare, spoliare, *glorn*.

Maicium foliis orbatum, privatum, *lludhua*.

Spicarum grana excludere, exsolvere,
exterere, *hueigon*.

Phaseolos folliculis eximere, *doccayun*.

Folliculi, *capi*.

Nuces frangere, enucleare, nucleum e
putamine extrahere, *dollcùn*.

Acus eris, *maimai*.

Triticum purgare, expurgare, *maimaitun*.

Crescere, adolescere, augescere, incre-
mentum sumere, *punculn*.

Maturor, mature스코, *chillquin*, *rnquenn*.

Fertilis, fœcundus, ferax, uber, *mon.*

Luxuriare agros præ ubertate & frugum copia, agrorum feracitas luxuria laborat, luxuriosa est, luxuriat carduis & spinis incultus ager, *louloun.*

Agrorum fructus in spe pruina decoxit, vinearum gemmæ frigore obriguerunt, uredine exaruerunt, *pilintun, pilinman, nogin.*

Segetes sterni, *lam. 759.*

In spongiæ morem turgescere, intumescere, *denupran.*

Terra aratro subigenda, *quepun.*

Ad sata visenda spaciari, *gavùln.*

Aves avertere, abigere, *gahuin.*

Abigere, avertere pecus, *lepmn.*

Protero, obtero, pefundo, conculco, *gintan.*

Apertus, reclusus, *huecharn.*

Messis, fructuum perceptio, *cogi.*

Tero, trituro, *atùmn.*

Grana ex spicis in area excutere virga, baculo, tribulo, *mùtancùn:* saltando, *nuin,* inde *nuin prun. 692. 793.*

Tero, molo, *medcùn, quecùn.*

Premo, comprimo, *gùrinn.*

Semen, *ùtar.*

Ager demessus, restibilis, *vùchen.*

Mala terrestria terræ mandare, *relun.*

Ejusmodi sata, *retu ponu.*

Terra condere, tegere, obruere, *dapiln,*
ivùln. Erum-

Erumpo, *choiùn*.

Malorum terrestrium radix, *cùcheu*.

Fructuum reliquias legere, vindemiolam repetere, *dinivn, dinivtun*.

Caules emittere, producere, *ullvùn*.

Evello, extirpo, radicitus eruere, convellere, excindere, *gedun, geduntun*.

Seminarium, *llecum*. Seminarium instituere, *llecùmn*.

Incile, aquæ derivatio, *yaima, catùpuùlli*. illam fodere, effodere, *yaiman, catùpuùllin*.

Seps, septum, septimentum, *malal*.

Lignis transversis sepere, munire, circumdare, *cùntomalaln*.

Foramen, *huetod*.

Obdureo, obduresco, *alpen*.

Hio, dehio, terra hiat æstu, *toun*.

414. Exempla. *geno ponù !* O quanta malorum terrestrium multitudo !

Villtueneu ta ni ponu chori, a malis terrestribus locusta me absolvit.

Cùmei tucun tva, fœcundæ lætæque segetes, seges spicis uberibus & crebris.

Munarquei ta ni tcun, seges mea est talis qualis, qualis qualis.

Loncoi, seges in spicam vergit, ex vaginis erumpit.

Quetageprai ta ni mapu, ager meus aratro subactus est quidem, at sementem facere non potui.

ni lleûabuel mo, v. ni lleûabum, v. lleûabuel utar, maulai, tempore quo semen conabatur erumpere, pluvia non decidit.

Quine pun mapu nien quetaial, pars agri mihi restat aratro proscindenda.

Huallmaiabimi ta mi tcun, agrum tuum septo cinge, muni, circumda.

Catûcogicloen v. cogitucloen, adjuva me in colligenda messe.

Mon tipantu, annus fertilis, ferax, fecundus.

Tafma, chafma, chafma tipantu, anni superioris reliquiæ, quæ ex anno antecedente superant. supersunt. 834.

getui cachu, pascua revirescunt.

LLêûprai vachi cachu, sua sponte, suapte ingenio hæc herba nata, orta est.

Murquelvalbin ta ni dahue, Quinuam meam in farinam tostam conteri curavi.

Mi quellûen tual mo, gûtantû cupatuaimi, ad colligenda, legenda fraga post solis occasum venies, redibis.

Pu quellûen mo liû quellûen iodcûmei, inter fraga, quæ alba sunt præstant.

Pichin ptm duamtuaeneu, parum tabaci si placet.

Ptm eluaeimi pibi, promisit mihi tabacum, Nicotianam.

getulai ptem, tabaci nihil superest.

Pen meu, ptemtuquen, quando mihi libera-

beraliter offertur, pulvisculum patula nare exforbeo, vel etiam exusti in concha folii fumum per fistulam afflatu attraho, & in os exceptum emitto.

415. Flores. *raûû ica*.

Lilium, tucûl tucûl, tapd tapd.

Rimu, flos crocei coloris, deliciæ perdicum.

Cocll, flos quo colorem flavum conficiunt.

Quelulahuen, unde color ruber ac sanguineus emanat, exprimitur.

Huadalahuen. Chaud chaud. gil.

416. Floreo, floresco, *raûûn, raûûhuenn.*

Oleo, redoleo, suboleo, odorem emitte, *numutun.*

Marcesco, languesco, *tonn, tenvn, penn, penûn, penûtun.*

Flores decidere, *llancûtun.*

417. Colores.

Albus, candidus color, *liû. 763.* cæruleus, cyaneus, *calbû. 693.* cœlestis, *paine.* viridis, prasineus, *carû.* citrius, rupicaprinus, croceus, flavus, luteus, *chod 701.*

rubens, puniceus, coccineus, purpureus, ruber, *quelû. 819.* carmesinus, *cum, cum-quelû.* niger, ater, *curû. 713.* fulvus, castaneus, ex cinereo nigricans, *colû.* margaritarius, cinereus ex albo, *cûico.* color

ferrugineus, moschi color, *colù carù*.
 atrum dilutius, *allue curù*, glaucus, *cal-
 vùlafquen*.

418. Unius coloris, *quine adcan*.

Varii coloris, *topan, topapalen*.

Album esse, *liùn*. dealbo, album còlo-
 rem alicui rei inducere, album aliquid face-
 re, reddere, *liùln*.

Candeo, candico, solis radios aquam
 illustrare, flumen a sole collucere, albesce-
 re, vibrare, *piann, piancùn*

Mico, niteo, fulgeo, refulgeo, *llm llmn*.
 769.

Reluceo, reniteo, resplendo, *alun, alon*.

Nitidum, splendidum, splendescens, re-
 fulgens esse, *lùfnn, lùvenclen, lùflùfn*. 764.

Perlucidum, pellucidum esse, *cùlincùn*.

Diaphanum, *chaianclen*.

Res diaphana, perspicua, *cuicai*.

Tingo, inficio, imbuere colore lanam,
ptùmn.

Tinctura, coloris infectio, *ptùm*.

Puelcura, terra ex qua conficiunt colo-
 rem flavum, *chod*. 417

Colue, unde fit *quelu*. 417.

Relbun, radices, unde fit *quelu*. 412. 417.

Cocll, flos unde *chod*. 417.

Raurau, fungus unde *colù carù*.

Quemchu, est terra rubra.

Mallo,

Mallo, terra alba, candida.

Robù, terra nigra. *anil*, glastum.

400. Exempla : *Chem cahuellu* ? quis equus ? cujus coloris ?

Colù cahuellu cupalen, adduc mihi castaneum.

Liù gei ta ni age, albus est, nec si albus aterve est, scio.

Curù gei ad mo v. ta ni ad mo, facie niger, ater est, crine ruber.

Liù liù gei, albedine albior, nive candidior.

Curù curù gei, per intervalla maculas nigras habet.

Liù, liùgechi, liùquechi cupatui, ad pristinam albedinem rediit.

Lif mlei, listu mlei, est mundum, limpidum : caret macula, nulla maculæ vestigia manent, supersunt.

Carù charahuilla cupape, cedo femoralia viridis coloris.

Quelu vuù lagmabin piquei, nodus in filo rubro mortem, necem annuntiat, minatur.

Curùquieli piiauquebui curùche, fuligine tua non me tingas, inficias, denigres dicebat, aiebat niger nigro, cacabus ollæ.

Quine ptùm, quantum sufficit uni tinturæ, sic sextans seu duæ unciae glasti sufficiunt.

Quine tarin anil, glasti sextans.

Quine patacon anil, uncia glasti.

Anil pinmomean Patiru mo, necesse mihi est ire ad Patrem Missionarium petitum non-nihil glasti v glastum.

Vill pu cal mo curù mtn pùtùmvalai, lanarum nigræ nullum colorem bibunt, niger color a nullo extinguitur.

420. Metalla.

Aurum, *milla*. 778. Argentum, *lien*.

Æs, cuprum, *cumpanillhue*. Ferrum, *panillhue*. Stannum, *titi*. Plumbum, *laquir*. Pecunia, nummus, moneta, *gillacahue*.

Res familiaris, bona, facultates, fortunæ, divitiæ, opes, *te*, *cullin*. 712.

Lucrum, *pen*, *peel*. 800.

421. Aurifodina, auraria, *millahue*, *milla-tue*.

Argenti fodina, argentaria, *lienhue*, *lientue*.

Ferrugo, *me*. Ferri scoria, *me panillhue*. muscus, mucor, *percan*.

Mucesco, mucorem, rubiginem contrahere, musco aut rubigine affici, mucidum fieri, *percann*.

Auctio, *notu cullin*. auctionem facere, *notu cullinn*.

Esse, existere, dari, haberi, *gen*, *mten*.

Quæro, investigo, indago, *quintun*. 820.

Mea me fefellit spes, decepit, delusit, fru-

frustrata est, de spe conatuque depulsus sum,
longe aliter atque sperabam, accidit, evenit,
mnan. 780.

Dispersa colligere, *nùmitun.*

Elicio. Aurum, argentum, ferrum ex
terræ cavernis elicere, eruere, effodere,
exportare, *entun. 724.*

Accipio, *tavn. taun, taùn.*

Liquefacio, liquo, *lleumn.* Liqueasco, li-
quefacio, liquor, *lleun.*

Eligo, deligo, seligo, *dullin.* Scier
eligere, *cùme dullin.*

Rejicio, repudio, renuncio, respuo,
llainacmn.

Ejectamentum, rejectanea, *llainatu.*

Habeo, teneo, *nien 789.*

Custodio, servo, conservo, *elcan.*

Amitto; jacturam facere, *llan, llancùn,*
gcun.

Perdo: disperdere, evertere, destruere,
corrumpere, deformare, dissipare, profun-
dere, *llancùmn, llamcùln.*

Fortunæ indulgentia abuti, egregias ani-
mi dotes perdere, corrumpere, dum se ad
indigna abjicit & indecora, *gnamn.*

Opera & impensa perit, male res ver-
tunt, *gnan.*

Aliquid desiderare, requirere, *cuellcuellien.*

Rem alterius apud se depositam habere,
item, rem alteri procurare, *nieln.*

Apparere, jam tandem apparuit, reper-
tum, inventum est, *pegen*, *petun*

Invenio, reperio, *pedan*, *pedantun*.

Utor, egeo, opus est mihi, *pnen*.

Do, præbeo: largiri, donare, liberaliter
erogare, *elun*. 724.

Dare comestibilia, *llauquen*, *llauquetun*.

Propinare alicui, *psamn*, *saginn*, *llaúpan*,
cachùn.

Offerre, gratis dare, *medan*. 777.

Mutuare nummos, pecuniam mutuam v.
mutuo dare, commodare, aliquid utendum
dare, *aren*, *areln*.

Pecuniam mutuari, mutuam accipere,
mutuo sumere, commodatum v. utendum
aliquid accipere, commodatu sumere, *arc-
tun*, *areltun*.

Pecuniam alicui credere, argentum illius
fidei committere, *úhuemn*. ita ab alio su-
mere, accipere, *ùhuemtun*.

Dare animo petendi æquivalens, *tuilin*,
tuilitun. 842.

Fastidire aliquem, oblata respuere, asper-
nari, non admittere, *poeln*, *pueln*,

Commuto, permuto, *huelutun*, *huelun-
tun*, *hueluntcun*.

Contractus permutationis, cedo dabo,
taf cùn, *chaf cùn*.

Rem apud sequestrum deponere, *rann*,
ranknon.

Pecu-

Pecuniam, commodatum repetere, *unopitun*.

Rem datam postulare, *mùntutun*.

Solvere, ad nummum persolvere, in assem satisfacere, *cullinn*.

Creditoribus satisfacere, æs alienum solvere, ære se alieno levare, liberare, *elucullin*.

Pignus redimere, *entutun*.

Residuum debiti, *chayal*, *chaial*.

Mulctam v. multam debere, *huerinien*.

Taxo, æstimo, pretium mercibus præscriptum, *toquitu*.

Paciscor, de pretio cum aliquo pacisci, convenire, *daqueln*.

Aliquid alienare, abalienare, *ùln*.

Furor, furripio, furtim aliquid avertere, auferre, *huenen*.

Reddo, restituo, *mnumn*, *unoltun*.

Emo, mercor, comparo, nundinor, *gillan*, *gillacan*, *eùn*, *eùntun*.

Vendo, venundo, *eùln*, *eùmn*, *uln*. 845.

Peto, postulo, posco, precor, rogo, imploro, precibus aliquid contendere, efflagitare, *nillan*.

Valeo, *mon*. Aurum esse, *millan*.

Aurum elicere, *millantun*.

Inaurare, auro tegere, obducere, *millatun*. Auro vel argento includere, *mùdencùn*.

Compedes, *milla ecul*.

Ferrum, quo nota pecudi inuritur, *chillca*.

Dives,

Dives, locuples, opulentus, *ulmen*. *ulmen Huinca*, dives Hispanus.

Pauper, egens, inops, egenus, mendiculus, *cunival*.

422. Exempla. *Cheu tuui milla tva?* unde istud aurum?

Kdaucan mo v. kdaucamom cupai iom pen, v. iom cullin pen, v. pecullinhuen, labor lucrum parit, labore pecunia comparatur, divitiæ bonis artibus parantur, non tibi per ventos assa columba venit.

Aldun cullin pequei chei, vemlu mai, pecuniæ obediunt omnia.

Quintuquebuimi ta mi ulmengeabuel, v. ta mi ulmengeabun, opes ac divitias parare cogitabas.

Cullingelu, ulmen gelu, divitiis affluens, cui opes & fortunæ sunt amplissimæ, ampla res familiaris, multa & lauta supellex.

Huellilelai ta ni iapau, nunquam ipsius crumena est vacua, nunquam ipsius lucrum cessat.

Aiüncullinlu ulpraquei ta ni peel, qui amat aliena, sua facile vendit.

ni tealu, tegealu, tegeal, ad meum usum, v. ego illud possidebo, Dominus illius ero.

Chuchi mi pemom tvei, ubi illud inveniisti, reperisti, offendisti.

Auca lien, nummus adulterinus.

Cum-

Cumpanillhue vemgei tva, videtur ex ære, cupro factum.

Panillhue gei tva, hoc est ferrum, ex ferro confectum.

Tva panillhue ta ni rialoncoam, en gladium, ensem, acinacem meum ad findenda capita.

Catahuebin ta ni panillhue, ex ferro quod habebam, scalprum fieri curavi.

Tva ta ni iqueum, hoc est quo me sustentato, unde victito.

Tauge pin, tàyùlmallebi ta piunque, munera, crede mihi, placant hominesque Deosque.

Tva, accipe.

Chem elubimi? chem no elubin, chem elulabin rume, quid illi dedisti? nihil.

Inche ni nien mo aldùn cullin, cum multa mihi sit res familiaris, multa supellex.

Eimi nienman quine cahuellu, tu habes, detines unum equum meum v. equum mihi debes.

Nien ca, ita profecto, teneo certe.

Elual, elugeal tva, hoc est dandum, largiendum, liberaliter erogandum.

Mi elugeabuel, quod tibi dandum fuisset.

Cofque elugelu v. elugeel, panis datus.

Chaichi elueiu, jam pridem illud ipsi fuit datum.

Quine cofque elulaei rume, ne unus panis quidem illi datus fuit.

Elu-

Elubi, elutulaciu ula, v. elueiu, elutulabi ula, semel illi dedit, & non amplius.

Cofque eluqueam pu cumùval, panem dant pauperibus.

gelai ta mi elugeam v. elugeal; tutelpalai-mi v. tenpalaimi, sero venisti, sero venientibus ossa, nihil quod tibi detur, superest.

Quine amomariqueum eluaeneu v. eluechi mo, pibin, petii ab ipso Rosarium, coronam piacularem B. V. M.

Quine rume llanca uli, unam tantum dedit vitriorum filo insertorum lineam.

ni elun, cùmelen, quando dono do, sum jucundus, est signum me esse jucundum.

Aldunmaquilm i ta mi elugeal mo, quæ offeruntur arripienda, non differenda.

ni elubiel eluabin, dabo quando potero.

Chaichi ni elumobium veichi cahnellu, jam dudum equum istum illi dedi.

Inche eluquebin cahuellu ta Pedro, v. elubilu cahuellu ta Pedro inche, ego sum, qui Petro equum dedit.

Inche elun eimi mo, ego dedi pro te.

Mi eluabin, quod tibi debeo.

Cullin ta ni elugealu v. elugeam, ut debitum illi solvatur.

Elugelan ta ni chaumalgeal, residuum debiti mihi non est solutum. NB. aliarum rerum reliquiæ vocantur: *mtnhuen, ventenhuen, puchu, puchun, opuntu*.

Aiúlan

Aiùlan ta mi eluabin, illud dare tibi nolo.
genoum chem ulgeai? nemo dat quod non
habet.

Pichi chadi mo quelluaen, modico sale
mihi subvenies, succurres, subsidio eris v.
lis.

Petuan ta ni cullin pieneu, debitum a me
postulavit.

Inche arelbin quine macun ta mi chao v.
ta mi chao mo, commodavi v. utendam de-
di tuo patri vestem stragulam.

Cùmelai areln, præstimonium displicet.

Areln mo udapiuquei ta che, veritas odium,
præstimonium inimicos parit.

Aldù yehuevali arelen pi, mutuum aut
commodatum petens pudore suffundor.

Chumtn raquibimi tva? aldùgei, aldun!
quanti hoc est? quanti indicas? plus quam
par est, indicas.

Chumtn cullin mo tuimi? quanti consti-
tit? quantum solvisti.

Chumtn raquigei vachi chapùd? quanti
hæ innaures?

Venten, tanti, pro eo quanti res est, tibi
habe.

Chumtn mo gillacaimi? quanti emisisti;

Aldùn cullin mo, pichin cullin mo, magno,
parvo pretio.

Iom cullintun, plus impendi, majorem
in ea re impensam, sumptum feci.

Iom

BLIOTICA N. II

BLIOTICA N. II

Iom mo gillacan, pluris emi.

Iod pichin cullin mo, non tanti, minori pretio.

Inche iom piquen vachi cullin mo, *iod pichi pin*, ego plus offero, ego minus.

Aldùn cullintun, v. *aldùn cullin uln quine coillal mo*, multa in hac torque comparanda insumpsi.

Aldùn mobui cam ta mi hueneel, quod fueratus es, eratne magni pretii?

goiman gillacan, imprudenter emere.

Leù goimaimi, fucum tibi fecerunt, palumbem pro columba, adulterinum pro legitimo tibi supposuerunt.

Moncol v. vemlelu v. re vemlelu gillacan quine huaca, emi vaccam sic ut eam hic vides.

gehuelai ulchen v. ulcheun, homines vendere jam desitum est, in defuetudinem abiit, lege prohibitum est.

Cùllinmabin ta ni hueriniebiel mo, illi pro injuria satisfeci.

Cullintuabige Huenucalquin quine chaihue murque, solves *Huenucal* modium farinae tostae.

Eluculliabimi meli huaca ta mi lamûen ta mi huenen mo, v. *ta mi huenenmom mo*, sorori tuæ pro furto quatuor vaccis satisfac v. satisfacito.

Chafloncoquei vill huerilcatu, unusquisque pro malefactis pœnam dabit, referet gratiam qua dignus est, dedit malum & accepit.

Chaf-

Chafloncotubi ta ni huerilcatubiel mo, par pari, facta factis recepit, retulit.

Huenecullingequeum, v. cullin ni huenequeum, locus ubi multa sunt furto ablata.

Vill ienmaui, omnia sibi sumpsit, abstulit.

Maldùtubichi, videam, explorem, experiar, periculum faciam.

Inche meli elan, eimi mari, ego contri- buam quatuor, tu vero decem in commu- ne conferes.

Entulun ta ni cullin, res quas oppigno- raveram, redemi.

Entun ta ni kdau, pensum meum per- solvi, absolvi, peregi, confeci.

Apelpapebui ta mi coretuabuel v. ta mi co- retuabum, parum abfuit quin damnum com- pensares, amissa in ludo recuperares, reci- peres, paria faceres, neuter alteri v. neutri deberet.

Rumeai llanca mo, lapidibus pretiosis sa- tisfaciet, injuriam redimet.

Chabi ta ni cuù, ad nummum solvi, in solidum satisfeci.

Deuma lludi, jam totum, integrum & omnino restituit, nemini debet, debito so- lutus est,

Opun pirina mo rumei, freno ejusque ad- hærentibus satisfecit.

Eimi cullinmaiabimi, non tibi sic abibit, non abibis impunis, tarditas supplicii gra-

vitae compenfabitur.

Deuentun, promiffis fteti, promiffa feruavi, implevi, præftiti, exhibui, fidem liberavi, votum reddidi, perfolvi, promiffis non defui, fatisfeci.

Apùmknnonmaen ta ni cullin, bona mea, fortunarum mearum reliquias mihi abligurivifti, confumpfti, ademifti, eripuifti.

Ovifa ulqueam Patiru mo, an Patri oves vendunt, emitne Pater oves?

Cùmelai ni ulgen v. ni ulgeuyen v. ni ulgemom veichi mula, male fecifti illam mulam vendendo.

Ulimi ta mi chuquel quine huinca mo, arma tua Hispano vendidifti.

Unoduamn ta ni ulmobium ta ni cahuellu, pœnitet me equum meum vendidiffe.

Huelulun quine huentu inchiu quine cahuellu mula mo, equum mulo permutavi.

Huelutubimi ta mi pllù alhue v. alhue mo quine rupachi tùyùn mo, animam tuam cacodœmoni instantanea, momentanea, peritura voluptate vendidifti.

Huelùln ghen gei chei piam, in permutatione utrumque depravatum, neutrum absque vitio effe folet.

Tva ta in nien Patiru, v. tva ta in niebiel Patiru, ecce Patrem Miffionarium habemus.

Chum niebimi tacunma, quare illud habes opertum?

Hu-

Huercùlelvalpaeimu, tibi huc mittet, tibi munus huc transmittet.

Ellcuntubin vachi cullin ta ni chao mo, hoc mihi a meo patre dono datum, relictum est.

Aldùn cullin ellcuntubi ta ni pu votm vachi ulmen, multa bona iste dives suis liberis testamento reliquit.

Vachitu mo cunùvalcaumecuùmeimi, ex eo tempore inclinata res tua est, omnia ad interitum vergunt, ad præcipitium inclinant, in pejus ruunt, quotidie deteriora fiunt.

nìllavalbin quine conue Liùhueque mo, nisi petitum a *Liùhueque* agnum.

Ulmen che cupatuan pi, namprai ta ni cullin, novacula in cotem.

Ucalel cullin, bona derelicta.

gillatun, gillatucan. 730.

423. Fossilia metallis cognata.

Sulphur, *copahue* Chalcantum, *calvùlahuen*. æris flos, ærugo, *carùlahuen*.

Alumen, *liùlahuen, liùcura, alhue cura*.

Refina, *úpe*. Sal, *chadi*. Sal clarus m, v. diaphanus m, *lilco*.

424. Exempla. *Cancaquilmi rume ta mi ial geno chadi*, carnem absque sale ne torreas.

Pichi chadi mo quelluaen, pauco sale mihi succurras velim.

Chadi niei, est sale conditum.

Ullhuemtuge chaditu ilon ta mi cutan namun mo, propter pedum infirmitatem a carne salsa, salita abstine.

425. *Lapides, Cura ica.*

Pumex, pinunu, pinono, cùga. 427. 497. *Besoardicus lapis, luan cura.* *Lapis niger* quo venam incidunt, *queupu, malin.* Venam secare, sanguinem venis detrahere, minuire, *malintun.* 773. *Silex, lapis siliceus, ailin.* *Gypsum, mallo.* *Crysalus, vitrum, talcus seu lapis specularis v. schistus in tenuissimas bracteas fissilis, lilpu.* *Creta, rau.* *Argilla, huidù.* *Ollas, cantharos, &c. ex argilla fingere formare, huidùn.* *coquere, cubillcan.* *Figulus, huidùvoe.* *Arena, cuim, cùyum.* *Scopulus, rupes, cautex, vùta cura.* 359. *Saxetum, glarea, salebræ, curantu.* *Lapidibus aliquem petere, appetere, lapidibus in illum jacere, conjicere, curantun.* *Lapidibus se mutuo petere, curantuun.* *E loco præcipiti devolvi, rotari, humum verrere, imùln* 755. *Durum esse, riquemn, riquemclen.* *Durum, riquem.*

426. *LLanca, lapis pretiosus, viridis.* 766 *Lican, lapis albus.* 762. *Cùdehue, quo redimunt homicidia.* *Tacùm, taquem, tacm,* *lapis pret.* *Ilicura, ilicura, saxum, mar-*
moreæ

moreæ levitatis lapis. *pilolcura*, lapis pumici similis, at multo gravior.

427. Exempla. *Cùga pu huentu ni cùga inche*, a pumice cognomen participo.

Mtorcùn gei mlechi cura mo, occasio facit furem.

Mlei rau ta ni huiduam v: dgol ta ni mlam v. mlabium, *v. ta ni mldgollam*, habeo argillam unde ollas effingam.

Curaca. 713. *Naùllanca*. 788.

428. CAPUT V.

DE AQUA. CO MEU.

Aqua, *co*. Mera, meraca, immixta, *re co*. Limpida, *lifco*, *liùhuenco*. Turbida, *tbrco*, *tburco*, *tùvùnco*. Lutulenta, *porco*. Putris, *vunanco*. Salsa, marina, *lafquenco*. Acida, *cotuco*. Ros, *mulvenco*. Pluvia, *mauco*. Nivosa, nivalis, nivea, *pireco*, *pilinco*. Reses, pigra, stagnans, *daulco*. Frigida, *ateuco*. Subfrigida, *virquenco*. Tepida, *llaco*. Calida, *covunco*, *enumco*, *arem v. ademco*. Ferrens, *vaico*. lutum, *pelle*, *pele*, *pede*. Lutum ex alluvione relictum, *chidan*. Cœnum, *chapad*. Sordes quæ aquæ putridæ innatant, *calmin*.

429. Mare, *lafquen*. 758.

Maris unda, fluctus, *auna*, *voche*. Fluctuare, fluctibus jactari, *vochentun*. Fluctus

ctus concitare, *vochemn*. Fluctus concitari, *vochen*. Spuma, *tor*, *torvan*, *perquin lasquen*, *perquin leuvu*. Maris accessus, *tipaco*. Maris recessus, *arcùlasquen*, *arcùntu*, *arquenco*. Aquam decrescere, *arcùn*, *arquenn*. Lacus, *æquor*, *mallin*, *lasquen*. Extensum, undique apertum esse, *lafn*. Palus udis, *mallin*, *hueico*, *pùta yene*. Flumen, fluvius, amnis, *leuvu*. Torrens, *rulon*, *taiyen*. Fons, *uùfco*, *uco*. Puteus, *rgaco*. Cisterna, *dahuell*. Profluens, *In- auitun*, *huitun*. 750. Alluvies, alluvio, fluminis inundatio, *magin*. 771. Alveus, profunditas, altitudo, *lluvù*. Altum, rapidum, profundum esse, *lluvùn*. Vortex, *peul*. 803. Unda, fluctus, *reu*. Fluctus esse, *reuquen*. Fremitus, *reureun*. Aquam audiri, *ruricùn*. Aquam exhalare, vaporare, *uruan*. vapore, exhalo, *vadcùn*, *varcùn*. Cataracta, *llùn*. Gutta, guttas cadere, *chùdcùn*. Stillo, *chùdcùnn*. Terra madida, solum humidum, *cunu*. Campus humidus, *rulu*. madidus humidus, *lod*. Incile, aquæ derivatio, *yaima*, *pllin*. Aquosum esse, *chillcon*. Insula, *huapi*.

430. Confluentia, *tafleuvu*. Æstuarium, fluminis brachium, *chagguinco*, *chagguin leuvu*. 198. Pons, *cuicui*. Lapidus, *cura cuicui*. Sublicius, roboreus, *mamll cuicui*.
Lignum

Lignum a fluminis inundatione abreptum, *malun*. Ora, littus, ripa, *inaltu*. Ad Mofellæ fluentia, propter v. præter Rheni ripam, *inaltu mo*, Margo, *mellmell*. Vadum, *gilahue*. Adverso flumine, *pragilahue*. Secundo flumine, *naûgilahue*. Portus & quivis locus ubi navis appellari possit, *ûdvû*, *non-tuhue*. Sinus, *gllun lleuvu*, *gûllun*, *gnun*, *gion lafquen*.

431. Flumen aut mare illuc trajicere, traducere, transire, *carcun*, *non*, *nontun*, *notun*. hac transire, *nopan*. Transportare, transvehere aliquem v. aliquid, *noln*; illuc, *nol-tun*; huc, *nolpan*, *rulpan*. Cis, citra, *nopa*. Ultra, trans, *nome*, *carcu*. hinc eò v. inde huc saltare, *chuncan*, *rincùn*. Vadare, pedibus vel equo amnem trajicere, vadum transire, superare, *gilan*. Dari vadum, *gilaln*. Huc vadare, *gilapan*. Navi trajicere, *huamputun*. 557. Tranare, nando flumen transire, natatu trajicere, *lefhucln*, *hu-cln*. Subsideo, subido, mergo, *rmn*, *dmn*, *dûmin*. Natatorem esse, *huimzen leuvu*. Strepitum in aqua excitare, *metofcautun*.

Mergere se in aquam, immergo, demergo, submergo, *rlun*, *dimuln*. In balneis aut flumine lavari, *mnen*, *mnetun*.

Aqua aut frigore pene enectum esse, *tocon*, *chocon*. Sicco, exsicco, exicco, arefa-

cio, *nipmn.* Siccari, arefieri, *nifn.* ad auram exiccari, liberiore aura frui, auræ temperie uti, *nipmun.* æstum aut thermas refrigerare, *cùgercùn.* Siccum esse, *anidcùn, anidùn.* Jacio, conjicio, in medios fluctus se projicere, in medios hostes irruere, *ùtùfn.* In præceps ruere, se projicere, *ùtùfnaûn.* Ad latus transire, *quinenple rupan.* Submergi, fluctibus obrui, *ùrbin.*

432. Lavo, abluo, lotura, lavatio, *cùchan.* Lotrix, lavatrix, *cùchacavoe.* Aquam haurire, *tun co.* Aquam abluendis, extergensque manibus ministrare, invertere, superfundere, instillare, *utuln co.* Fundo, effundo, diffundo, *utun, utuntun.* Fluo, effluo, *huitun.* Madefacio, *vocholn.* Madide madeo, sum madidus, *vochon, gbon.* Aqua aliquid macerare, madefacere, *uremn, napmn.* Aqua aliquid mollescere, lentescere, madefieri, *uren.* Madefactum esse, *nafn, lodn.* Torrentis instar fluere, sanguine perfluens, sudor fluit undique rivis, *cùchun.* Exprimo, exculco, extorqueo, *cùchùn, ctùn.* Salientibus guttis prætereuntes aspergere, irrorare, *queipùlln, chircan, ptefcun.* Exprimo, mulgeo, *giun.* Frico, defrico, *nùncùn.* Cinere fricare, purgare, abstergere, *gaican.* Refrico, attero, *glùn.* Aliquid volvendo, revolvendo, huc illuc ver-

versando lavare, abluere, *gaun*. Faciem lavare, *cùllumn*. Manus abluere, *gaùcuùn*. Abluere os, *ulpuuùn*. Aqua tingere, *cùllcan*. Ore irrorare, *pufcun*. Siccari, *ancùn, nifn*. Siccum esse, *hueibun*. Res lavandæ, *cùcha-caial*. Res lotæ, lautæ, lavatæ, *cùchacan*. Aquarium vas, *cocharu*. Sapo, *quillai*. 716.

Lixivium, lixivia, lixivio calido lineas vestes purgare, emaculare, *chiltufquen*. 352.

433. Exempla : *Com:ge*, affer aquam. *Tuge co*, hauri aquam.

Coclomn, in haurienda aqua adjutores este, *gechi co*, *co gechi*, aqua datur, adest, non deest.

Opui co, *opui co mo*, aqua plenum est, impletum, expletum, repletum est aqua.

Co rume elugevalaimi, nec aqua, quam bibas, dignus es, illam non mereris, promereris.

Teye ufco, *rgaco ta ni comemom*, hic est fons, puteus, unde aquam attuli.

Uùfprai vachi co, hæc aqua sua sponte, suapte natura scaturit.

Taf leuvu, *ina leuvu*, *ina leuvu mo*, ad apud, juxta, propter, secus, præter fluvium.

Leuvu ula, *leuvu mo ula*, usque ad flumen, a fluvio huc usque.

Inaltu leuvu, *lafquen*, ad Rheni fluentia, propter, præter fluminis ripam, propter littus, ad oram maritimam.

Huente leuvu, adverso flumine.

Minche leuvu, secundo flumine.

Tafmel leuvu, ubi duo fluvii confluunt.

Minche, naû gilaquilmi, noli secundo flumine vadare.

gilali vachi leuvu ? *gilalichi* v. *gilalpei chemai*, habetne vadum hic fluvius ? an pedibus, equo amnem hunc trajicere, vadum hoc transire, superare potero ? nescio, sum nescius, non satis scio, fieri possit.

novallai leuvu, nescio qua ratione possis, non invenio quemadmodum rem expedias, quo pacto ex his vadis evadas, ex his angustiiis te eripias, non video quam viam teneas.

noquilmi, cuniun gei pu leuvu, ne tentes, frustra conaris, magnum, summum est submergendi periculum.

Unoi, motitui ta leuvu, alluvione fluvius excrevit, præter ripas effluit, campos inundat, obruit.

Petu magi leuvu ? *petuli*, num durat, permanet, persistit adhuc fluminis inundatio, alluvies ? perseverat.

naûmei leuvu, fluvius decrescit, immittitur.

Pichiquecai leuvu, depressa est aqua, alte jacet

Anûi huampu, navis in scopulis hæret, vadis illiditur v. illisa est.

Ape

Ape v. epe urbi, vix evasit submergendi periculum.

ùûau v. quine mo urbigù, uterque una fluctibus obrutus, haustus est.

Quimllùcanolu lafquen mo quimai, qui nescit orare, vadat ad mare.

Taunleuvu, tavuleuvu, tafleuvu, Confluentia.

Tva cùchacan, en lauta, purgata, limpidada linea supellex.

434. PARS SECUNDA.

DE

HOMINE EJUSQUE PARTIBUS.

Epulelu chag che meu, 698.

Quæ partes hominem componunt? Corpus & anima.

Che ni pu chag chuchign? anca, *pllù cai*.

435. Quæ sunt partes humani corporis? aliæ sunt externæ, aliæ internæ.

Anca ni pu chag chuchi? *quinelque huecun, cagelu puminulequeign*.

436. Partes exteriores humani corporis, *Anca ni huecunchi chag*.

Caput, *lonco*. Caput rotundum, *moncol x 781*. Glabrum, depile, depilatum, *cupl*. Depressum, *chapùd, chapd*. Testa capitis,

capitis, cranium, calvaria, *legleg*. Vertex, *úúù lonco*. Verticis tonsura, vertex sacerdotis, *leva*. Sinciput, *llafquen*. Occiput, *vuri lonco*. Frons, *tol*. Frontis apex, surrecti in fronte crines, *quemchol*. illos habere, *quemcholn*, *quemcholclem*. Frontis anguli, *peleva*. Tempora, *umau*.

437. Scalpere, scabere caput, *ruen lonco*. Caput demittere, capite annuere, *togcúnn*.

Stare cernuum, demisso capite, *rúten*, *rtclen*. Pronum, *copún*. Nuto, dormitantis nutatio, bis inter dormitandum aut ter caput demisit, *medun*, *meducan*. Stare e regione, *adtun* 676. Frontem contrahere, caperare, *nonintun*. Dormio, obdormio, somnum capere, *umautun*. Sterto, rhonchos edere, ructuosos spiritus ingeminare, *clorinn*. Somnio, per quietem aliquid videre, *peuman*. Dormientem loqui, *umaudugun*, *culúmn*, *ulcuman*. Expergiscor, somnum excutere, somno solvi, e somno v. de somno excitari, *tepen*, *tepefcún*. E somno aliquem excitare, suscitare, expergefacio, *tepeln*. Vigilare, experrectum esse, *pelolen*.

438. Exempla. *Ancaple*, usque ad dimidium.

Ancaple lei, ad dimidium pervenit.

Ancaknopei, est imperfectum, res ad exitum non est perducta, ultimam adhuc manum desiderat.

Lon-

Lonco gei, caput, dux, princeps est.

Vûta loncogei, Dux magnæ authoritatis, jurisdictionis, dominii est. *Lonco huampu*, prora. *Loncoche*, calvaria, cranium. *Loncoquillquill*, clavæ ultima seu inferior extremitas. *Lonco cachilla*, spica tritici. *Loncople*, capite tenus.

Atun lonco, habeo caput fatigatum.

Cutani ni lonco, *cutanloncon*, caput mihi dolet, capitis dolore afficior.

Lonco ni chgarcúgemom, v. *ni chgarcúgeuëum* v. *ni chgarcúgeuyen mo*, v. *lonco chgarcúgeuëi*, vill anca cutani, quando caput languet, cætera membra dolent.

Cupai umau, acui ni umau, obdormisco, somnus ad lectum vocat, invitat, arctior quam solebat, somnus me complexus est.

Chillcatualu, *umautuqueimi*, dum studiis invigilandum esset, opera navanda, somno indulges.

Umautumeaimi mo, ibi ubi dormis, somnum capies.

Cûmeabui umautuabum, tempus est somnum capeffendi.

Peumabin, dormienti objecta mihi est ilius imago, per quietem mihi visus est.

Aldùn peuman ta ni ad v. ta ni caman, multæ imagines mihi dormienti obversantur, in visa varia dormiens multaque incido.

439. Oculus, *ge*. Conspicilla, *melige*. Nodi arborum, *ge mamll*. Foramen securis, *ge cachal*. Pupilla, *cural ge*. Supercilium, *gedin, dūnin*. Palpebræ, *genæ, ūmi, llpef*. Palpebræ, cilia, *llahuige*. Oculos claudere, *llahuitun*. Oculi album, *tūy-au*. Auris, auricula, *pilun*. Aures habere, *pilunn*. Qui aures habet valde parvas, *llum-mepilun*. Qui grandiores, *lumpapilun*.

440. Lux, lumen, splendor, claritas, item video, visus, visu gaudere, *pelon*. Carere visu, esse cæcum, cassum luminibus, oculis captum, orbatum, *pelolan*.

Visum dare, restituere, lumen facem præferre, illustrare, *peloln*. Mentem illustrare, intellectum illuminare, menti lucem afferre, facere ut aliquis suo vel alieno periculo sapiat, fiat cautior, prudentior, *pelel-duamn*. Obscuritas, tenebræ, caligo, *dumin*. Obscurum, tenebricosum, caliginosum esse, *duminn, duminclen*. Video, cerno, aspicio, oculis percipere, *pen. 800 utinn, utintun, quintun. 820*. Præ oculis, habere, *quintunien*. Ad videndum intrare, *peconn*. Obiter, cursim, strictim, in transitu aliquid videre, *perumen, perupan*. Crebro, frequenter, assidue videre, *pelmn*. Appareo, os suum ostendere, de fenestra prospicere, *adquintun, ellomn*. Ex adverso videre, *adquintun*. Obliquis oculis in-

intueri, *clúquintun*. Aspicio, intueor, specto, oculos in aliquem conjicere, intendere, intentis oculis aliquem intueri, oculos in aliquo figere, fixos aut intentos habere, *utintun*, *lelilen*. Cum voluptate videre, ex visu voluptatem capere, percipere, voluptate affici, visu oblectari, delectari, *común*, *comútun*. Niſto. conniveo. *nicùfcùn*, *gepiſcùn*. Niſto, oculis aliquid innuere, *llepeſn*, *llepeſcun*, *gepeſn*. Oculos in orbem verſare, *chiquercùn*. Oculos ſomnolentos habere, *umerclen*. Oculos a pulvere lacrymare, *itoſn*, *rutomn*. Lumine oppoſito aut nocturna lucerna, aut alio ſimili modo oculos perſtringi, *uvenclen*. Lacrymor, lacrymo, ploro, fleo, lacrymas fundere, profundere, *gùman*. A fletu ceſſare, *neún*. Audio, accipio, exaudio, auribus percipere, *allcùn*. Auſculto, *allcùtun*. Inſufurrare alicui, in aurem aliquid alicui dicere, *caſcùn*. Tinnire, *tinpin*. Procul diſſita, remota auribus percipere, *pu allcùn*. Viſu attingere, *pu pelon*, *puquintun*.

441. Exempla. *Quine ta ni ge cutani*, unus mihi oculus ægrotat.

Ui ta ni ge, placuit illi omnino, oculos illi adjecerat.

Chem ulaiabuimi ta mi peabubium ta Dios, quid dares, ut Deum videres.

Calli

Calli peaimi v. penmuaimi, veniet aliquando tempus, erit, aderit, illucescet dies, cum scies, videbis, cognosces.

Pequellebin ta mi huera chegen, agnosco tuam malitiam, video fraudes tuas.

Pelalaiabun ta ni Chao, Patrem meum diem suum obire, extremum vitæ spiritum edere, animam Deo reddere non viderem?

Peabun em, quam istud videre velim.

Ta mi pemom mo, ta mi pebin mo, quia te vidi.

gùman cupan, venio plorans.

Pi ni gùman, flens dico.

gùmahuequilmi gelu huerin, v. gei ta mi huerin, modum lugendi fac, parce lacrymis, lacrymas comprime, digna factis recipis.

Cùmei ta in gùmatun ta in puchao ta ni lan mo, Patrum nostrorum funus lacrymis prosequi, bonum laudandumque.

Cùmei ta mi gùmabiel ta mi huerilcan, peccata deflere, deplorare justum, æquum est.

Titi cani huilteu! en juvenis audaciam, nequitiam, perversitatem.

Allcùn ta mi acutun v. ta mi acutuel, audiavi te advenisse.

Allcùn ta mi ùlmengen, te Caciquium v. prædivitem esse accepi.

Allcùn

Allcùn ta mi lagmuyen v. ta mi lagmmom,
mihi dictum est te commisisse homicidium.

Allcùpamelan veichi dgu, nunquam au-
divi quid simile.

442. Nasus, nares, *yu*. Nasi orbiculus,
huechu yu. Nasi gibbus, *úúù yu*. Mala,
genæ, maxilla, *taun*. Os oris, *uún*. Su-
pinus, *lpú*. Pronus, *pailla*. Palatum, *vida*
vida. Mandibula, maxilla, *cli cli*, *taga taga*.
Lingua, *queuún*. Dens, *voro* Dens mola-
ris, *ulga*. Dentes primores, incisores, to-
mici, gelasini, *chelle*, *aievoro*. Gingiva,
edm, *ùrùm*. Labrum, labium, *melbuún*,
Mentum, *quete*.

443. Oleo, redoleo, odorem emittere.
numun, *numun*. Facere ut alius redoleat,
oboleat v.g. allium, hircum, *numuln*.
Humum obolere, *bitunman*. Naribus sor-
bere, attrahere, *gnibn*. Sternuo, sternuto,
echiun. Osculor, deosculor, oscula figere,
imprimere, *muchan*, *muchatun*. Homines
loqui, verba facere, vocem animalia emit-
tere, aves cantare. campanas, instrumenta
sonare, *dugun*. 720. Verbum, *nemel, dugu*.
Vox, *dugu*. Dico, alo, memoro, &c. *pin*.
806. St! file, tace, nihil de Cæsare, *úcm!*
Ita monere, *úcmn*, *úcùm*. Voco, arcesso,
accio, *mtmn*, *mùtùm*. Vociferor, clamo,
huaruln, *huirarcùn*. Sibilo, *huihuenn*.

S

Sibi-

Sibilus, sibilum, *huihuen*. Rideo, in risum solvi, erumpere, *aïen*. Risum movere, excitare, *aïecan*. Oscitare, *ùgapun*. Mandere, cibum dentibus conficere, *cùchaun*, *ùgarcùn*. Sonitum labiis excitare, *mùtir-cùn*. Labia comprimere, *nùcofcùn*. Dentium stuporem pati, *ùgerin*. Dentibus frangere, *ùchann*, *ùchofcùn*. Dentium infirmitas aut scabrities, dentes buxei, scabri, rubiginosi, *pilol voro*. Buccam inflare, *ùmun*. Buccam pulsare, colaphum impingere, *ùmuntun*. Hio, ore hians, *ùlan*, *ùlalen*. Os contorquere, *huilquern*. Supinum jacere, *lpun*. Pronum, *paillalen*. Os adustum habere, *vultan*. Taceo, fileo, silentium agere, conticeo, obmutesco, *neùn* 792. *dugulan*. Bibo, in, *pútun*. 477. Edo, in. 475.

444. Exempla. *Ahue tipanmalai ta ni voro pu pnen*, non statim infantibus dentes erumpunt.

Cutanvoron, dentium dolore torqueor, crucior, conficior, disrumpor.

Dugucloaiu Apo, una loquemur cum Gubernatore.

Taf, ina, quine vla dugubigu Apo Huaiquilafquen Curúpichun cai, Huaiquilaf & Curúpi utrique aditus ad Regem patuit, adeundi Principis copia data est.

ni pibium v. ni pibiel mo, me jubente, præcipiente, imperante.

Mi pigenon piqueimi, dicis quæ tibi non sunt dicta.

Mi pivalnoal piqueimi, dicis non dicenda, quæ dicere tibi licitum non est.

Mi mupium v. mi mupin mo v. mupiel mo aiecauge, dicendo verum neminem timeas, in sinu tuo rideas licet.

Duguquilm, tace, silentium.

gumatuquilm, file, sat datum est lacrymis.

Cùme nemel eluen, affer mihi aliquid consilii, cupio ex te audire aliquam sententiam, monitum, documentum aliquod.

Cùmei vachi neml, optima propositio.

Elubin quine chem, chem chei, ellonpaquei, dedi ipsi nescio quid, mox dicam, in palato, in lingua hæret, jam meminero.

Aie aiebulu huiftubi ta ni duam, per ludum ac jocum quod vult obtinet, voti compos evasit, invitis, gementibus ac frementibus inimicis.

Mi aien mo v. cùpaaien mo v. mi aiemom aiegeimi, jam jam risurus irrisus es.

Pedro, Hueni piam, Petrum, famulum, puerum vocant, inclamant.

Mtmbige, illum voca, adduc, arcesse.

Cupaiaimi v. cupaiiai piam v. pigeimi, audin? vocant te.

445. Collum, *pel*. Cervix, *topel*. Ima cervix, *to*. Pars interior, *to to*. Faux, guttur, *clol clol*. Gula, *llanca voro*. Jugulum, *pilco*. Epiglottis, epiglossis, *muquù*. Gargarizatio, *huaùl*, *huaùlhuaùl*. Humerus, *lipag*, *yupi*. Pectus hominis, *rcu*, *rùcu*. Animalis, *mrùncùhue*. Ubra, mamma, mamilla, *moyu*. Papilla, *lonco moyu*. Sinus, *pllcúma*.

446. Collum extendere, protendere, *nùhuircùn*, *nùhuirclen*. Clare, alte, venuste loqui, *peltun*. Ossiculum, spinam in faucibus hærere, *plginn*. Digitum in fauces immittere, *lologn*. Ob epiglottidem offensam tussire, *chepidcùn*. ructo, eructo, *telùn*. Cano, canto, cantito, modulator, cantus edere, fundere, *ùlcatun*. Respiro, spiritum ducere, *neyùn*. Vehementius respirare, *neyùneyùn*. Onus humeris portare, tollere, *panùyen*. In humeros attollere, *panùn*, *padùn*. Admoveo pectori, *rculn*. Sugo, hoc cum ipso lacte suxi, *ùbircùn*. Lactens, lac ex mammis ore elicere, haurire, *moyun*, *moyutun*. Lacto, infantem lactare, uberibus admoveere, ubera infanti præbere, *moyuln*. Infantem ab uberibus, a mamma, a lacte removere, disjungere, depellere, *llancumn* depulsum esse, *llancun*. In sinum aliquid projicere, *pllcùman*.

447. Exempla. *Pel cùtu*, collo tenus.

Quine pel, quantum ad monile, murenu-
lamve sufficit.

Cùme pel, vox suavis, plena, canora, dul-
cis, clara, sonora.

Ancui ta ni pel, Fauces mihi sunt aridæ,
pumex non æque est aridus, atque hic est
homo.

Topeli, Sarcina ad collum declinat, properat,

Moyope veichi pnen, vagitum, fletum in-
fantis demulce, lacte sopito, leni.

448. Brachium, *yupi*. Lacertus, *riuncuù*.
Axilla, *punpuia*. Cubitum, cubitus, *cho-
nodcuù*. Manus, *cuù*. manus dextera,
dextra, *mancuù*. Læva, sinistra, *huele cuù*.
Palma, vola, *pulai cuù*. Digitus, *chagllcuu*.
Articulus, *toi*, *toicuù*. 840. Pollex, *vùta
chagl cuù*. Index, *duchuhue*. Medius, *ra-
gichaglcuù*. Annularis, medius, *muna
chaglcuù*. Minimus, auricularis, *pichi
chaglcuù*. Unguis, *huili*. 458. Latus dex-
trum, *man*. Sinistrum, *huele*. Venter, al-
vus, *pùta*. Uterus, *pue*. Umbilicus, *vùdo*.

449. Brachia tendere, extendere, *ilun*,
ilùtun, *ilùdtun*.

Amplector, complector, amplexor: in
alicujus collum invadere, atque amantissime
complecti, suo aliquem complexu recipere,
in alicujus complexum venire, accedere,

incurrere, diu aliquem complexu suo tenere, *mavùln*, *mabln*.

In ulnis portare, item, Infantem lustrali aqua tingendum, abluendum, perfundendum tenere, suscipere, *metan*, *metantun*, *mechan*, *huichan*, *huitan*, *huichatun*. 743.

Super brachium habere, *metanien*. Sub axilla portare, sumere sub axillam, *gnùfn*, *gnùftcun*. Sub axilla portando aufugere, *pùltantun*. Prendo, prenso, prehendo, teneo, capio: ansam arripere, *huichatun*. 743. Virus alarum, *iron*. Hircum redolere, *ironn*. Lego, carpo, decerpo, *nùn*. Cubitis inniti, *greucùn*. Tango, attingo, manibus attrectare, palpare, *maldùn*, *maldùtun*. 773. Arripio, apprehendo, unguibus, unco tenere, *tulùmn*. Scindi, discindi, *piùn*. Gestio, gesticolor, *gnifn*, *ginican*, *nùyescùn*. Manu aliquem advocare, *maichùn*. 772. Manum premere, comprimere, constringere, *gùtarcun*. Manum imponere, manu opprimere, examinare, *gllon*, *glludcùn*. Movo, agito, lacertos movere, strenue rem agere, *negmn*. Ictus aut percussio manus, *champad*. Manu aut calce priori percutere, *champadcùn*, *tampadcùn*. Popysmis & plausu blandiri, caput, dorsum demulcere, *manpuùn*. Manum manu, digitis digitos prehendere, tenere, *cùnatun*. Natantem aquas palma percutere, *mtoucuùtun*. Ensem capulo

pulo apprehendere, tenere, sceptrum tenere, manu premere, *rùtan*. Manus tortuosæ, *chonvùllcuù*, *chonvùlcuù*. Digitos frigore rigere, *chopilln*. Digito indicare, *dchùn*, *dùchoknon*. Talitrum dare, *ptaścùn*, *ptavcùn*. Vellico, *rutin*, *rutetun*. Aliquatenus intumescere, tuberculis affici, *pitaun*. Pediculos, pulices unguibus occidere, *gtidn*.

450. Exempla. *Mavùlelen*, illum meo nomine amplectere, saluta cum meis verbis.

Nieun, se continere, temperare sibi.

Quine ta ni cuù allvului, unam manum habeo afflictam.

Mi chillcaium v. mi chillcaiam v. mi chillcaial mo; *mlmlai ta mi cùù*, tibi scribenti manus tremit, contremittit, contremiscit.

Cuùlbimn, manus ad opus.

Ui v. uln ta ni cuù, non feci libenter, scienter, deliberate, studio.

Negmlabin, non attigi illud, non tetigi.

Petu maichùbun, acui quine huentu, cum manu signum darem, Indus advenit.

Pu chagllcuù uùaulaigñ em! nec pares digiti, nec pares ingenio aut virtute fratres.

Quine nùn, quantum pugnus capit.

Quine toi, ca toi, epu toi, cula toi, &c. unus articulus, alter, alius articulus, duo articuli, tertius articulus, unum punctum, &c.

Opùpui ta ni pùta, comedi satis, sufficit.

451. Dorsum, *vuri*. Ilia, *tute*. Lumbi, *cudu*. Clunes, nates, *nudo*, 790. Anus podex, *poto*. Verenda sive viri, sive mulieris, *yehuen*. 753. Pudenda viri, *pnùn*. mulieris, *cuti*, *metu*. Umbilicus, *vùdo*. Inguen, *codin*. Testiculi, *cudan*. Scrotum, *cuchiu*. Femur, *riunchag*. Femen, *puùllau*. Genu, *lucu*. Poples, *huillhua*. Crus, *chag*. Sura, *comùfn*. Pes, *namun* 787. Malleolus, *lonco deù*. Talus, calx, *rncoi*. Planta, *pulai namun*. Cutis, *tilque*.

452. Dorso incumbere, supinum jacere, *paillan*, *paillalen*. Se tendere, extendere, *nurpun*, *ilun*. Tendo, extendo, dirigo, *notmn*. Tensus, *notm*. Incurvum, incurvatum esse, *ponorn*, *ponorclen*, *empadn*, *empalln*. In longum protensum esse, jacere, *huinan*, *huinalen*. Extendi, *huinun*, *huinutun*. Conjunctos, cohærentes, conglobatos, constipatos, addensatos esse, *chugoln*. Conjungi, cohærere, constipari, conglobari, *úvn*. In aliquid incidere, incurrere, offendere aliquid, *togin*, *togirn*. Alterum alteri incumbere, *rentolen*, *dencholen*. Alteri se superimponere, *empalcùn*. Appropinquo, propius accedere, adventare, *igecupan*, *vulclen*. 688. Protero, obtero, conculco, *topan*. Situm aut locum mutare, *huinamtun*. Titillatio, *chicll*. Titillationem alicui movere, at-

attrectatione corporis risum excitare, *nachiclln*. Haud jociſ affuevit, non fert jocorum laſciviam, *chicllai*. Latus mutare, *chiquenun*. In hoc ac illud latus incumbere, *huc* atque *illuc* ſe verſare, ſe vertere, *dclln*, *dcùlln*. Errare, deerare, a via deſectere. item: otiari, ſpatiari, ultro citroque curſare, *chihuaiquiaun*. Sedeo, *anun*. 681. 232. 233. Loco, colloco, pono, ſtatuo, *ùln*, *anùmn*. Coxim infidere, *chenodcùn*. Decuſſatis cruribus ſedere, *caniknon*. Divaricatis cruribus ſtare, *telan*, *telalen*. Stare, pedibus inſiſtere, *vutan*. In pedes erigere, *vutaln*. Ambulo, gradior, gradum facere, *amun*, *miaun*. 778. Fero, porto, duco, manu ad ambulandum adjuvo, *miauln*. Deambulo, inambulo, ſpatior, ambulationem facere, *nampiln*, *nampùln*, *remiaun*. Pedes eo, *namuntun*. Uno pede incedere, ſaltare, *quedecan*. Genua ſectere, ſummittere, poplitibus ſe excipere, *lucutun*. Genu nixus, genibus provolutus, ſupplex, *lucutu*. Quadrupedem incedere, quadrupedis in modum ambulare, *huinoln*, *huinuln*. 748. Grallis nixum incedere, *tentican*. In digitos erigi, ſummis pedibus inſiſtere, ambulare, *enefclen*, *entifn*. Scando, conſcendo, ſubeo, evadere ad ſummum, ſcandere in ſubrectum, *econ*, *encon*, *encopran*, *encolpran*. Offendo, ceſpito, in limine of-

fendere, pedem in limine offendere, in lapidem incidere, incurrere, *mùturn*, *mùtùrcùn*, *mtorn*, *mtorcun*. Offendiculum ponere, *mtorùln*. Cado, labor, *tan*, *tanàn*. Lubricus locus, semita lubrica, lubrica viarum, in lubrico insistere non posse, delabi, *pelcan*, *mlcayun*. Pedem vacuo, solido caput offendi, *tùlgùfcùn*, *tulgfcùn*. Pedes obdormire, *chillimunn*. Eo, tendo, peto, pergo, aliquo se conferre, *iaun*, *gemen*, *mi-aun*, *amun*. Abeo, *un*, *utun*. Præeo, antecedo, *unen*. Sequor, subsequor, *inan*. Eo petitum, allatum, *yemen*. Eo relicturus, redditurus, ut loco suo restituam, *el-men*, *elpun*. Obviam eo, procedo, de industria alicui occurrere, obviam fieri, *taûmen*. Comitor, comitem se alicui dare, exhibere, *dihuenn*. Comes, *dihuen*. Valedicere alicui, cum bona alicujus gratia abire, discedere, *chalin*, *chalitun*. Prætereo, *cauchun*, *rupan*. Venio, advento, *acun*, *cupan*, *acutun*, *gepan*, *cûnapan*. Redeo, revertor, re-
verto, remigro, remeo, *unon*, *unotun*. Transeo, *rupan*. Aberrare a via, a recto tramite deflectere, declinare, *choncaiaun*. Opportune, tempestive venire, *tutelpan*.

453. Exempla. *Vurintun*, clam, clanculum, furtim agere.

Vurignentun, Prodere aliquem simulatione

tione officii aut amicitiae, insidias illi struere, insidiis illum petere v. cretizare cum Cretenſibus, vulpinare cum vulpe, cum fraudulento fraudibus agere.

Vuri dgu, vuri piel, res, dictum suspicionem movens, res suspecta, furtim, clam, clanculum facta.

Vuri yebi, furtim, clam abstulit.

Huera ni vuri, jumentum exulceratum, onere laesum esse.

Mann, optatis fortuna respondet.

Manaimi em! Cœptis Deus adsit, Superique faveant: utinam quod a te susceptum est & institutum, felicem fortiatur exitum, Deus promoveat, Superique fortunent, quod praeclare instituiſti.

Lucutuge, genua flecte, poplitibus te excipe.

Anúanúknopatuquei : luculucupatuquei, accedit reverens, honorem exhibens ac observantiam. 681.

Vúta toi gei, cruribus oblongus.

Epu namun, pedites, pedestres copiae.

Namuntuche, pedibus iter faciens.

Vemgebui veichi dgu, inche huenoltubun, dum hæc agerentur, ego eram pulio, necdum ad usum rationis perveneram.

Mi vútalen mo, coram te, te præsente, in tuo conspectu, in oculis tuis.

Huinunman ta ni comofn mo, v. huinunmai

mai ta ni comúfn, cultro luculentam plagam in fura accepi.

Ragin v. ragintu anúge, sedeas medius, sede in medio.

Uali Puren, Rpucura ipuam, Purenum petens Rpucuræ prandebo.

Quine vla amotuge, vade quantocyus, quamprimum abscede, discede.

Allhue, allhue v. mancha mancha amomn, festinate lente, placide bos arat.

Calli cupape, raquilabin, veniat non veniat perinde est, siue veniat, siue non veniat, parum refert.

Recupan, ad spatium, deambulandum veni.

Pichi cúpanampliauabun, sanitatis gratia nonnihil deambulare, ad campum spatium vellem, cuperem, optarem.

Remiaupraquen v. re ni miaupran, ambulo ad tempus fallendum duntaxat.

Ulmenpai, venit dives, locuples, opulentus, pecuniosus, bene nummatus, divitiis affluens.

Cupa melai vau meu, ab his ædibus abstinet.

Chumal cupaimi? quid est, quod huc te attulit? quæ te huc adduxit causa, quid tu huc.

Cupaiabui pi mai, vei ni cupan, lupo in fabula.

Conmpaquelan, mihi istuc nec feritur, nec metitur.

Cuna-

Cunapape, ingrediatur.

Cunapage, ingredere.

Cunapamn, adeste, venite huc, huc intrate, ingredimini.

gepage, veni huc, accede.

Pichi igecupage, accede propius.

Tepen ta mi acun mo, auspicatus & felix sit adventus tuus, gratulor tibi adventum.

Anca unomei, medio itinere jam confecto reversus est.

454. Partes internæ, Ossuariæ.

Os, osciculum, dens, spina piscis; foliorum paliculi, *voro*, *voru*. 687. Os majus, *malmal*. Exosso, ossa extrahere, nudare, *malmaln*, *malmaltun*. Calva, calvaria, *loncoche*, *lonco*. Spina dorſi, *huigolgor*, *cudi voro*. Costæ, *cadi*. Scapula, *lira lira*, *tatarua*. Coxendix, *cûra cûra*. Os sacrum, *lugli*. Vertebrae tibiæ, *ulûl*.

455. Carneæ.

Caro, *ilon*. Caro humana, *calil*. Caro cruda, *carû ilon*. Carnem crudam comedere, *ilotun*. Caro comestibilis, *cuvûll*, *ilon*. Caro quæ costas cooperit, *mari mari*. Carnem rancidam esse, *iron*. Macram, *lla-llinn*. Pinguem, *motinn*. Pinguedo, adeps, *motin*. Saginare, *motintun*. Medulla, *mape*, *iluluquen*. Adeps piscis, sebum, *ihuin*. Sebo aliquid linire, illinire, obducere, *ihuitun*.

tun. Caro exos, pulpa, *vn.* 688. Cerebrum, *mullo.* Cor, *piuque.* Pulmo, *pinu.* Stomachus cum hepate, *que.* Jecur, *hepar,* *bucun,* *pana,* *ponon.* Lien, *spen,* *llcante.* Fel, *utm.* 858. Renes, *cudall cudall.*

456. Cartilagineæ.

Intestina, viscera, interanea, *cùlche.* illa mundare, purgare, *giunn.* Farcio, infarcio, *refercio,* *grinn,* *gromn.* Ventriculus, stomachus, *huata,* *pùta.* Vesica, *pa-vùdcun.* Nervus, *buùn,* *chùl.* Nervus linguam astringens, *chùlqueuùn.* Caput cum spina dorsì jungens, conjungens, *to.* Extà, *puque.* Membrana cerebri, *chacu chacù.* Vena, *buùn,* *vuùn.* Carnea pelli-cula, *vuùn gelu.* Omnia interiora corporis, *pu anca.*

457. Humores.

Lac, *lichì.* Mulieris, *ilu,* *ilùf.* Coagulo, *tencùn,* *tencon.* Lac coagulatum, *tencùn lichì.* Siccari, *arquenn,* *arcùn.* Sanguis, *mollbùn.* Cruentari, *mollbùn.* Cruento, sanguine inficere, aspergere, maculare, *mollvùln,* *mollbùntun.* Sanguinem cessare, *tùgn,* *nüütun.* Sanguinem sistere, continere, *tùgm.* Saliva, sputum, *cowùn,* *tùfcùn.* Phlegma, pituita, *ùlvi.* Fel, bilis, *piuco.* Semen, *pane,* *conilcaqueum.* Effusio feminis, *tipanman.* 839. Alteratio car-

carnis, *malquiuman*. Alteratio viri, *pnunman*. Mulieris, *únanman*. Fluxus menstruus, *cùyenpen*, *cùyentun*.

458. Excrementa.

Capillus, *lonco*. Pappus, lanugo, villus, *marmar*, *masmas*. Pilus, pili subalares, pectoris, & cæteri interiores, *calcha*. Coma tæniolis redimita, fasciolis illigata, *chapen*. Tæniola, vitta, *guton*. Barba, *payun*, *paiun*. Barba copiosa, magna pilorum sylva, *hualipayun*. Barbam alere, nutrire, *paiunn*. Barbam tollere, abradere, *paiuntun*. Instrumentum quo sibi pilos barbæ radicitus evellunt, *utiv*. 857. Pilos, capillos evellere, *calpudùn*. Depilis, capillos alicui defluere, *tùnincùn*, *clurcùn*. Capillos abscindere, amputare, *quechign*. Ad speciem comparatum, comptum, ornatum esse, *túyúmclen*. Vello, *nodún*. Vellico, carptim vellere, *rifcan*, *ronican*. Furfures capitis, *por lonco*. Lacryma, *cülle*. Lacrymas erumpere, oboriri, effluere, *cùllen*. Mucus, *merun*. Saliva, *cowùn*, *túfcùn*. Sputum, *ûlui*. Conglobatum sputum, *caûûl*. Spuo, expuo, excreo, salivam regerere, *túfcùn*. Nausea, nausea laborare, nauseo, *ucaipuen*. Vomo, evomo, *rapin*. Sudor, fudo, sudore madere, sudorem emittere, *arofcùn*. Sudorem elicere, *arofcûln*. Unguis.

guis, *huili*. Nigrum, *por huili*. Callum, *pitau*. Callum obduxisse, occalluisse, *pitau*. Redivia, *reduvia*, *tulcuû*. Vesica, *urina*, *mejere*, *urinam facere*, *reddere*, *mittere*, *fundere*, *reddere lotium*, *huilliûn*. 745. 456. Stercus, *fim*, *excrementum*, *me*. Alvum, *ventrem exonerare*, *men*, *mecan*. Vas immundum, *mecahue*. Ad requisita naturæ recedere, *ellihuen*. In loco publico alvum exonerare, *mequen*. Niti, *gechûn*. Pedit, *percûn*. Sordes cursim ejicere, *pibn*. Sordes pharmaco cathartico cursim ejicere, *pibl*, *pipmn*. Mucosus, *mucidum fieri*, *percantun*. Mucosus, *rubigine affici*, *ûretun*. Putrefieri, *vûnatun*. Ærugo, *rubigo*, *me panillhue*, *cumpanillhue*. Immunditia, *sordes*, *illuvies*, *por*. Spurcum, *sordidum*, *impurum esse*, *porn*. Maculare, *maculam contrahere*, *porm*, *porln*.

459. Quinque sensus Corporis.

Visus, *pen*, *pelon*, *utintun*. 439. 440. 441. 463. 465.

Auditus, *allcûn*. 439. 440. 441. 463. 465. 679. 650.

Olfactus, *numûn*. 442. 443.

Gustus, *cûmentun*, 405. 474. 477.

Tactus, *maldûn*, *maldutun*. 449. 452. 535. 607. 613. 624.

460. Exempla. *Tva llechi ilon ta in imo-
abum*, en carnem qua vesci debueramus.

Cùmei vachi ilon iloal mo v. iloгеam mo,
hæc caro bona est ad comedendum.

Cùmebui cancaiabuel mo v. cancalgeabum,
en versandas ad ignem infixas veru carnes.

Ilon gelu, qui carnes habet, qui carne
vescitur.

Ilogelu, qui est comestus.

*Iod cùmei ta ni ilomom ta ni challuamom
mo*, malui carnem quam pisces comedere.

Cofque iquellebin, ilon no, malo pane quam
carne vesci.

Hue gei vachi ilou, est caro recens.

Motigeprai vachi huentu, nimium crassus
& obesus est homo iste.

Tùyùn piuque, lætus, alacris, hilaris, fe-
stivus, jucundus.

Cura piuque, cor lapideum, homo du-
rus, immitis, immisericors.

Aldù vanei ni piuque, vir cordatus, pru-
dens, magni animi.

Tauge pin túyúlmallebi ta piuque, mune-
ra etiam Diis placent.

Ilopiuqueun, dolore, invidia consumi.

Tepelbin ta ni piuque, tepepiuquelbin, il-
lum exhilaravi, hilarem lætumque reddidi,
effeci.

Elcapiuquen, arcanum, secretum custo-
dire, servare, conservare.

Elupiuquen, arcanum ego continere non valeo, plenus sum rimarum, hac & istac perfluo, jam prurit animus, & gestit secretum foras mittere.

Ladcù piunquei, laiaimi ni pibium, animum mœrori dedit, ac ingenti tristitia affectus est, cum ex me audiret se moriturum.

Ladcùn aldù cutantucaquebi ta piunque, tristitia tristitiam afferunt.

Udalei ta ni piunque, in magnum luctum incidi, cor mihi dolore rumpitur.

Núftuletui ta ni piunque, gratias Deo quod ex tot tantisque tristitiæ fluctibus emerferim.

Cauchu mollbùn mai, sanguine perpluit.

Cad caichùn mollbùn mai, est nimius hic sanguinis fluxus, hoc profluvium.

Vai ta ni mollbùn, sanguis illi fervet, effervescebat.

Pecùyeni vachi domo, Lunæ effectus, vim, virtutemque experitur. 488. 491.

461. Dotes humani Corporis.

Vita, sanitas, incolumitas, valetudo, vivere, valere, *mogen, lihue*.

Convalesco, e morbo recreari, pristinas vires recuperare, item: revivisco, a mortuis surgere, resurgere, ad vitam redire, reverti, remigrare, *mogetun*. Alo, pascō, sustento, *mogeln*. Stipem ostiatim cogere, panem quæritare, *mogetuiaun*. Pinguesco,
pin-

pinguem esse, fieri, *motin*. Impinguare, saginare, *motiln*. Valetudo integra, optima, *cùmelen*. Tenuis, infirma valetudo, *vemlen*. Gravis valetudo, invaletudo, *hueralen*. Valetudo afflicta, perdita, *aldùn hueralen*, *ladùamn*. Robur, vires, *nehuen*. pulchritudo, muliebris venustas, viri dignitas, corporis præstans majestas, augustus habitus, *temo*, *temogen*. Oris species, habitus, nativa vultûs compositio, facies, *ad*, *age*. 676. Statura corporis procera, sublimis, *vùtan*. Justa, elegans & concinna, *munan*. Parva, *pichi*, *pchù*. 798. Procerior, sublimior, *devù*. Esse staturæ procerioris, *devùn*.

462. Vitia Corporis humani.

Tremori obnoxius, tremens, *tentepl*. Tremere, contremere, *tentepln*. Macer, gracilis, exilis, macie confectus, vix ossibus hærens, *togli*. Gibber, gibbus, gibberosus, gibbo deformis, *gtu*, *tompl*, *tùvl*, *tgbul*, *chubùg*. Papularum vestigiis deformis, *pilo age*. Cani, *tùren*, *tren*. Nævus, *cottu*. Qui naribus loquitur, *cnu*. Lippitudo, *quelle*, *quele*. Ruga, *plcha*, *gnof*. Rugosum esse, *gnofn*. Corrugari, in rugas contrahi, *plchan*, *plchalen*. Vari, subtilis tumor, *muyu*. Verruca, *peyùlln*, *pegellen*, *pilchi*. Nasus obtortus, tortuosus,

tompl yu. Carens dentibus, *huegor.* Dentibus carere; spoliatum esse, *huegorclen.* Sputum ore defluens, *úlui.* Sputa defluere, *ùluin, ùluitun* Scaurus, *uchùr namun.* Depressis pedibus aut instar anatis, *pala.* Scipione indigere, *retùgen.* Scipio, baculus, *retù.*

463. Vitia gravia.

Cæcus, *llumùd, pelonolu.* Luscus, cocles, *tauma, tircan.* Albugo oculi, *tirca.* Surdus, *pilu.* Mutus, *queto.* Mutum esse, *queton.* Calvus, *leva.* Claudus, altero vel utroque pede captus, *cûnto* Claudico, *cûnto gen.* Delumbatus, elumbis, delumbis, *glgi.* Gigas, *cayumtoi.* Nanus, *anapl.*

464. Alteri similem esse, aliquem vultu & incessu referre, **adyen.* Esse alium, *cagen.* Fingo, simulo, *vemcauquen.* Fingere se videre aut visum esse, *pevalun.* Monstrare vel sibi imaginari se a se ipso videri, *peuva-lun.* Somnum simulare, *umaucan.* Par-di mortem simulo, *cûmpemcaun, cumpemum.* Doctum, sapientem simulare, *quimcaun.* Surdum, cœcum simulare, audientem non audire, videntem non videre, *uduamcaun.* Non dignoscere, alium cum alio permutare, alterum ab altero non discernere, *amelu, cachentun.* Caligo, cæcutio, allucinor, *te-tin.* Mimic agere, gestus alicujus, vocem, mores

mores ridicule effingere, exprimere, referre, imitari, *cochûmtun*. Comparo, confero, compono, contendo, contentionem facere, *pouln*.

465. Exempla. *Chumgei chei ni* (*mi &c.*) *mogen* ? ut valet, sanusne est ?

Abi ta ni nehuen, venten pui ta nehuen: vei ni ventenhuen ta ni nehuen, virēs amissi, onus sustinere amplius non valeo, jam vires meæ sunt fractæ, exhaustæ, oneri deinceps non sum par.

Deui ta ni nehuengen, jam est v. sum rude donatus.

Inei pepilabui pepilvalnoal, ad impossibile nemo tenetur, quis potest contra torrentem.

Nehuegenolu mencutuabui, carens viribus, & onere careat oportet.

Nehuen mo cupalgen, vi coactus, invitatus huc perductus sum.

Muna huentu, homo parum utilis, exiguæ capacitatis.

Mleprachi che, nos numerus sumus, & fruges consumere nati.

Mlepraimi, tua opera non indigemus, supervacaneus es.

Yavu anca che, robore corporis & firmitate præstat, corporis viribus præcellit, prævalidus est.

Melige, conspiciillis utens.

Cùme adgei vachi huentu, lætissima hominis facies, pulchra, venusta.

Adi ni Chao, patri similis est, patrem vultu & incessu refert.

Ta mi conigemom cùtu, nieimi veichi cotu, hoc nævo in lucem editus es.

Vachi lihue mo opun gelai, in hac vita nihil est omnibus numeris absolutum, aut undequaque perfectum.

Chillcatun mo llumùdn, visum studiis amissi, oculorum lumine sum orbatus.

Mi gùmamom v. mi gùmauylum llumùdimi, quod modum lugendi flendique non faceres, visu privatus es.

Pelocauquebui llnmùdlu, vei ni duam llechi, se videre cæcus fingeat, & quod fingebat, vere cupiebat.

Cùpa piluan em ! allcùduamquelan em ! obsurdesco, aurium sensu deficior, auditus me deficit, deserit.

Cùmpemcauquer cùmpemnolu, simplex apparet, simplicitate caret.

Pilucauabuel mo allcùlabuimi, non audiebas, quod te surdum simulares, aures non præberes.

Ta ni allcùnnon mo rupalmali ta ni rulmen, est ob surditatem excusandus.

Lai ni cuù, manûs usum amissi.

Lai ni queuùn, perdidit loquelam.

Patiru cauge, imaginare te esse Religiosum.

Ca-

Calecaquei ta ni duam, prætextu unius facit aliud.

Quimlai pigeimi, eimi mai cagei ta mi duam, videris nescire cum optime scias.

Eimi ni retù em! tu mihi pro scipione es.

466 De Vestibus.

Vestis, *pepium*. Capitis tegmen, amiculum, *manahue*. Pileus, galerus, *chumpru*, *curtisía*, *loyo* Crista plumatilis, *perquin*, *caniu*. Res qualiscunque, qua caput involvunt, *tari lonco*. Vitta, *huincha*. Vestis stragula, pallium indicum in modum simplicis rectanguli seu stragulæ vel lodicis, in medio habens foramen ubi caput immittitur, ut deinde defluens omnia tegat & cooperiat. primæ notæ: *macùn*. illud conficere, *macùnn* Induere, *macùntun*. Magnificis operibus ac variis figuris pictum, *huirin macùn*. Cæruleum, *calvù macùn*. Tantum in oblongum in utroque latere pictum, *ulcu*. Ex meris plumis contextum, *colman*. Ex spisso ac subtilissimo filo contextum, figurisque ornatum, *Balandran*, *cúme macùn* Vestis stragula minoris notæ ex filo crassiore contexta, cæterum spissa nec absque figuris, *ecull*. Alia similis notæ, sed ejusdem unius coloris & sine figuris, *ponchu*, *poncho*. Vestis stragula crassa, vilisque, *rùto*, *huilpi*. Vestis Europæa, *Huipùtu*.

tu. Stragulum, *cúdu.* Ora, limbus, *comallhue, chunai.* Tæniola vel funiculus quo vestis terminatur, affirmaturque, *huachin.* Zona, cingulum, *tariknohue.* Femoralia, *charahuilla.*

467. Induere vestem, ad speciem se componere, ornare, prævenire, *pepilun.* Eleganti, eximia veste conspicuum esse, cultu corporis præstare, fulgere, prælucere, *tu-cutuun.* Cingulum vesti stragulæ superpositum, *llochof.* superimponere, *llochofn.* Vestem deponere, pallio se expedire, caligas, femoralia detrahere, enssem ex vagina educere, gladium stringere, *lluchud entun.* 470 Tego, operio, cooperio, *tacun.* Vestibus, stragula se operire, *taucun.* Quo se operiat, dare, *úmumun.* Involvo, implico, *impoln, chumpoln.* Nudo, denudo, veste aliquem exuere, spoliare, *mollknon, tampal-entun.* Vestem deponere, vestimenta abjicere, *tampalentuun.* Nudus, omni veste vacuus, *moll, tampal.* Nudum ambulare, *moll iaun.* Vestem esse laceram, obsoletam, *lligoin, hueran, huedan.* Pannis oblitum, centonibus male tectum, pannosum esse, *quebunn, pilquegen, titanclen.* Rumpo, scindo, discindo, *huircurn.* Vestibus dete- rendis ac discindendis natum esse, in vestium cultu negligens, *huillhuilln.* Diffutum esse, *naltuknopran.*

468. Exempla. *Cùme adi ta ni elun tva Huinca*, vestis huic Hispano apte convenit.

Cùme adi tvei llanca ta mi lonco mo, iste lapis pretiosus mirum quantum caput tuum exornet.

Adtulabin chumpiru, pileo non sum affuetus.

Conmlbiga ta ni chumpiru ta mi chao, apte mitte pileum in caput tui patris.

Entuge ta mi curtisia hueni, dugulelmu Patiru, juvenis aperi caput, dum Pater tibi loquitur, v. te alloquitur.

Cùme huelai ta ni chumpiru, meus pileus jam detritus, discissusque est.

Elugepraimi montira, non mereris pileum venatorium.

Epu adgei ta mi pepium, v. epui ta ni ad ta mi pepium, v. epu rume pepium geimi, duplicem vestem habes, uti e. g. planeta ex altera parte nigra, & violacea ex altera parte.

Mlvalaeimi quine macun, vestem tibi fieri curabo.

LLudgei vachi macun, hæc vestis est detrita.

Calli ni nuque ni deumalel vachi chnai, hanc oram, hunc limbum mater mea sola, nulloque adjuvante confecit, absolvit.

Elugen quine cùdu, stragulo donatus sum, stragulam dono accepi.

Pulai vachi charahuilla, hæc femoralia

me non capiunt, sunt nimis angusta.

Mollknobimi teye cunúval ta ni ecull mo, veimo tampalknogepe piaeimú ta Dios, quemadmodum tu illum pauperem sua veste spoliasti, ita permittet scelerum vindex Deus, ut tu quoque tuis vestibus priveris, spolieris.

Vachi macun mo aldùn tipantu taucuge em! utinam vesti superstes sis, & valeas.

469. Vestes Muliebres.

Toga, vestis, *chamal, chone*. Capitis ac superioris partis corporis involucrium, *iculla*. Zona, cingulum, *ncrúhue*. se cingere, præcingere, *núcrún*. Fascia, mamillare, *chum-pi*. Sandalium, solea, *quelle*. Fibula, *hui-tahue*. 749. Infibulo, fibulam injicere, *hui-tan*. Aciculis prehendere, figere, tenere, *chúln*. Res prehensa, *chùl*. Acus & similia, *chùlhue*. Peplum, vestis stragula, *macun, ecull, ulcu, rúto, huilpi, ponchu*. 466. Calantica, ricinium, *maucaltu, malcantu*. Capitium, *monotue*. Cidaris, *coillal*. Torques, *llancatu*. Inauris, *chapud*. Inaures majores argenteæ, *upl, uple*. Illarum ansa, *upl grú*. Monilia, *paicha*. Tæniola, fasciola serica, *huincha*. Lanea, *pollcu*. Laminæ rotundæ argenteæ una cum stylo ferreo, quo vestem ad pectus prehendant, *tupu*. Auro vel argento aliquid includere, *mù-dencùn*. Fucus, faciem fuco & pigmentis illinire, ad speciem se componere, ornare, come-

comere, *pepilun*. Pannus subditius, *punlal*. Vestem munire, *punlaln*. Panni, telæ segmentum, *llipi*. Reliquiæ, *pilquen*.

470. Aures excipiendis in auribus perforare, perfodere, *chillquen*. Caput obvolvere, *munun*. Laxo, relaxo, *chllbun*, *chilvun*. Solvo, dissolvo, astrigmentaolvere, *lluchuln*. Solutum esse, *lluchun*. Quo se tegat, operiat dare, *mnuln*. Cunæ, cûpûlhue. Ligo, illigo, obligo, religo, astringo, vincio, *tarin*, *chûcumn*. Pannum, linum tendere, extendere, *inûvn*. Pulverem excutere, *mûnchûn*. Orno, exorno, excolo, *mûmln*. Verto, inverto, *chiquenn*, *lpuln*. Suspendo, *piûtûln*. Pendeo, *piûtùn*. Plico, complico, *pataran*, *mûchamn*. Plica, ruga, sinus, *plcha*. Laxa nimis est sinuosaque vestis, rugosum esse, *pûlchan*, *plchalen*. Infantem involvere, reclinare, *chadimn*, *cûpûln*. Convolvo, involvo, involucrum conficere, *tûncon*, *chûncon*, *tumpoln*.

Involucrum, crumena, pera, saccus, vel aliquid in similem usum convolutum, alligatum, *tarintu* 831. *mnul* 432. Aliquid in sacco &c. portare, *mnun*, *mnuln*, *mnumn*.

471. *ûsemgeimi*, ipsa pulchritudine pulchrior es.

Aibin cupai, valde compta ac ornata venit.

Tepean pilai ladcûn piuque, non est conveniens luctibus ille color. *Re-*

Relechi ad caknotuvalai, naturam expellas furca tamen usque redibit.

Aldùn cullintun v. aldùn cullin uln quine llancatu mo, magno pretio torquem emi.

Chumtn raquigei vachi chapùd, quanti in aures has indicarunt.

Quine rume llanca uli, dedit unam tantum gemmarum lineam.

Quine pel, quantum ad monile v. murenam sufficit.

Petu pepiluquei, dum se comit, ornat, annus est.

Pataragelu, versutus, vafer, versipellis.

Huicùrknoel v. hueralknoel iod hueragei naltuknoprael, præstat aliquid quam nihil, inter duo mala minus est eligendum, 467. 432. 433.

472. Supellex muliebris.

Speculum, *peuqueum*. Pecten, *rumca*. Acus, *agucha*, *caputira*. Fusus, *pùvùll*, *coliu*. Verticillus, *chincùd*, *piroi*. Filum, stamen, *buù*. Filum simplex, *huinu*. Filum contortum, *tapm vuù*, *piulu*. Crassum, pingue, *mtavuù*. Fila decussato ligno convoluta, *huillhuan*, *ehuin*. Glomus, *tco*, *tùco*. Conglomerum, *tcon*, *tuconn*, *chûcon*. Sportula, fiscella, *llepu*. 520. Funis, funiculus, *tapal*. Ligare funiculis, *tapeln*. Textrina, *vutalhue*. Textrinam construere, *vutaln*. Jugum, *grehue*. Licium, *tononhue*. Trama, *tonon*. Ordire, *tononn*. 473.

473. Capillos solvere, turbare, incompta mulier, passis crinibus, soluta aut turbata coma, *quenparn*, *quenparclen*. Suo, confuo, *nûdûfn*, *nûdfcan*. Sarcio, refarcio, *lapatun*, *pecotun*, *ihualln*. Resuo, *dihuitun*. Assuo, *nûlcûtun*. Inverto, verto, *chequeln*. **Sut**ura, sarcimen, *lapatu*. Neo, pensa carpere, trahere quo filum deducas, *butûn*, *piuln*. Filum inferere, *huilpan*, *dichon*, Implico, irretio, *churnan*, *paichaln*, *paichaltun*. 796. Linteum, membranam convolvere, lintea volumina, *ullon*, *impoln*. In orbem complicare, sinuosus in orbem contractus, spiris complicatus, *iuln*. Pannum, linum filatim carpere, panni fila distrahere, *huinûlûn*. Nodus, nodum, nodosnectere, in nodo, in nodum ligare, nodis implicitus, *pron*. 813. Texo, contexo, *gren*, *gûren*. Impello, impulsus, impulsio, *raltuln*. Carmino, *ruren*. Villus, *ponpon*. Villosum esse, *ponponn*. Pannum defricare, ut villos excites atque erigas, *ponponln*, *ponponmn*. Res contenta, tensa, *puf*. Arcum contentum, tensum esse, *pûfn*, *pûfclen*.

Exempla. *Meli mallûen vuupe vachi cal*, quatuor mulieres ex hac lana filum deducant.

Quelû vuû lagmabin piquei, filum rubrum mortem denuntiat 363. 417. 419. 520. 522.

474. De re cibaria, *ial*, *iael*.

Panis, *cofque*. Libum, *tiel*. Ex maicio, *mlan*. Commeatus, annona, viaticum, *roquin*. Caro, *ilon*. Caro elixa, lixivia, *avun ilon*. Assa, tosta, assum, *cancan*, *recan*. Minutal, *rùpun ilon*. Caro assa aut cocta, quæ frigida comeditur, *virçù ilon*. Caro salita, condita sale, *charqui*. Carnis salitæ frusta, *huillhuill*. Jus, jusculum, *corù*. conficere, *corùn*, *corùtun*, *corùcan*. Condimentum, conditura, ciborum conditio, nunc ego ita convivis cœnam conditam dabo, ut quisque, dum gustabit, digitos prærodatur suos, *incan*. Caro juri incocta, *vaitucan*. Puls ex tritico, hordeo, &c. *tùcun coru* Puls ex phaseolis & maicio, *pidcu*. Farina, *rgo*. Molo, tero triticum, hordeum, &c. *rgon*, *rgoln*. Pollen, pollis, *achùl*. Furfur, siliquæ, *amchi*. Pulmentum, puls ex mera farina, *mda*. Farina ex tritico, hordeo, vel maicio tosto, *murque*. Farinam torrere, *murquen*. torreri curare, *murqueln* Farina tosta in aqua calida, *chedcan*. in aqua frigida, *ulpu*. Farina tosta mucida, *huechin murque*. Triticum coctum contusum, contritumve, *mùltun*, *mltun*. Tritici, maicii grana exclusa cocta, *motte*. Maicium coctum, *chuchoca*. Tostum, *cuten*, *cuchen*. Tostum at suis foliis inclusum, *coven*. sine foliis, *cotùn*. Succus aut jus ex corylis, *mlu*.
Jus

Jus herbarium, *mallo*. Illud conficere, *mallon*, *mallun*. Mala terrestria tosta, *cue*. Illas torrere, *cuen*. Ovum, *curam*. Ovum urinum, cynosurum, *schyltum*, incubatum nec exclusum, *ucam curam*. Ovi album, albumen, *liù curam*. Ovi luteum, ovi vitellus, *chod curam*. Ovum geminum, *epu quine curam*. Ovum decumanum, *devu, vuta x*. Recens, *hue x*. Molle, forbile, *allue*, *yavùnolu*. Durius, *yavúgelu*. Suæ testæ incoctum, *tahua meu*. Coctum, *avun*. Crudum, *carú*. Ex adipe ovum, *metaucan*. Herbæ marinæ, *luche*, *lluche*. Cochayuyum, *mùgu*. Tostum, *cutafn*, *cuchafn*. Cochayuyi radices, *lúgbú*. Aliæ radices comestibiles, *gadu*. Frustum carnis instar ligni carbonibus impositum, *tanacupuaun*. Cibi reliquiæ, *etchel*. Aliæ reliquiæ quæcunque, *opuntu*. Res rancida, annosa, vetus, corrupta, *uuntu*.

475. Fames, esurire, *gnn*, *gnún*, *gúgún*. Caritas, annonæ difficultas, gravis rerum omnium penuria, *villa*. Annonæ difficultate laborare, *villan villagen*. Esurire, sitire vehementer, *aron*. Esse jejunum, integram famem ad ovum afferre, *relihuen*. Jentare, jentaculum sumere, *númuln*. Coquo, cibum conficere, concoquere, *incan*. Rado, radula deterere, *ifcún*. Vello, pilos aut plumas evellere, glabro, deglabro, *rifn*,

rifn, laumn. Contero, contundo, commi-
 nuo, *mlan.* Panem in micas friare, digitis
 comminuere, item: farinario cribro succer-
 nere, farinam subcerniculis purgare, excu-
 tere, *núinúin.* Dispersa colligere, *nuimi-*
tun. Olera in ollam mittere, *carúman.*
 Torreo, *cotúrn, cotrn, cuchen.* Craticulæ
 aliquid imponere igne torrendum, *enadtu-*
cun. Sub cinere torrere, coquere, *cunafn.*
 Fame deficere, confici, perire, *entin.* Ine-
 dia cruciari, visum amittere, *tetin.* Stre-
 pitus tritici, maicii dum torretur, *teún.*
 Languescere, intepescere, frigescere, *tuún.*
 Rumpi, dirumpi, *tofn.* Liquefco, lique-
 fio, liquor, *lleun, lluin.* Liquefacio, liquo,
lleumn, lluimn. Ova batuere, res liquidas
 confundere, versare, *ruiln, duiln.* Olla
 nova uti prima vice, *domuln.* Ollam vapo-
 rare, *uruan.* Spumare, spumas agere, *tor-*
vann. Despumare, spumam detrahere, au-
 ferre, *núven, gven.* Ad ignem calefacere
 aquam, vinum, &c. *cuvumln.* Res ad ignem
 calefacta, *cúvun.* Coquo, *avuln.* Coctum
 esse, *avun.* Effervesco, *huadcún, yofyofn.*
 Ferveo, *vain.* Fervet olla spumans, *chu-*
lun. Recoctum esse, *vultun.* Eduliis con-
 cisilis refercire, replere, infarcire, *gion, gionn.*
 Mensam mappis sternere, ornare, instruere,
eln mesa. Mappas auferre, mensam tollere,
entun mesa. Suum cuique ferculum & da-
 pes

pes impertiri, *reyùn*. Cibus alicui præbere, *ileln*, *ilelcan*. In modum fili liquorem extendi, *huilquenn*. Ejusmodi fila liquida, *huilquen*. Edere, comedere, vesci, cibum capere, sumere, cibo corpus curare, *in*. Carnem comedere, *ilon*. Frugaliter vivere, tenui cibo uti, frugali cibo contentum esse, *muna in*. Se cibo ingurgitare, omnia absumere, *viltun*, *chauftun*. Vorare, devorare, helluor, deglutio, *lmn*, *ùllgm*, *urcùmn*, *lmùntun*, *rulmen*. Delibare, summis labris attingere, primoribus labiis gustare, degustare, *dicùmn*, *gnetun*. Sugo, *ùvirçùn*, *vochann*. Sorbeo, res liquidas delibare, *ofcùn*, *ovùlln*. Plenis buccis comedere, *ùltamcon*, *ùpagúpagn*, *ùpagupagknon*. Omnibus ac singulis ad comedendum dare, *tapùmn*. Cibo succurrere, subvenire, *cùimtun*. Singulis aliquid de aliqua re æqualiter detrahare, decerpere, *quemcùrn*. Participo, commune habere aliquid cum aliquo, partem rei capere, in sortem & partem admitti, *llauquetun*. Dicta pars, *llauquetu*. 767. Carnem bene coctam esse, *ollan*. Solo pane vesci, panem sine obsonio manducare, *panun*, *panunn*. Sejungere, seponere aliquid, *pùntún*. Stipem cogere, cibum, panem, panis frustra mendicare, *huifcùn*. Genio & naturæ indulgere, molliter pelliculam curare, *cùmelcaun*. Ede-

re ad satietatem, *huedan*. Se cibis ingurgitare, ventrem dapibus infarcire, replere, laburrare, *non*. Cibus palato hærere ex satietate aut præ dulcedine, *tufn*. Fastidire cibos, non facit hoc ad palatum meum, satietatem mihi affert, satietate me afficit, satietate teneor, non est hoc mei stomachi, fastidio mihi est, *pueln*. Nauseo, nauseam mihi movet, *ucaipuegen*. Putresco, *percan*, *vunan*. Exedi, confici, tabescere, contabescere, *pivunn*. Putris, exesus, *pivun*. Caries, mucor, muscus, rubigo, *percan*.

Mundo, purgo, detergo, verro, scopis pavementum purgare, *lepún*. Scopæ, *lepùhue*. Sordes, *lepuntu*. Suavis ad gustum, gustatu jucundus, gratissimi saporis cibus, lapidus, *ùlùmún*. Vas in quo cibi reliquias servant, conservant, reservant, *rebùn*.

476. Exempla. *Numúlelan*, sum jejunos. *Relihuegen*, jejunium naturale.

Cofquelen, cedo panem.

Villtubi quine cofque, panem integrum absumpsit.

Cofque iquellebin, *mlan no*, malo panem quam libum comedere.

Huema cofque iabun, *ilon no mai*, magis mihi placet panis, quam caro.

Chumcatùcofqueabun *genochi huinu?* quomodo scindam panem absque cultro?

Cofquevalbin ta ni rgo, mea farina curavi panem fieri.

Mur-

Murqueleen ta mi nuque, cura ut mater tua mihi farinam torreat.

Rgolvalbimi ta mi cachilla cam? an molendum dedisti tuum triticum?

Ellæ ellape v. ella avûpe veichi curam, fac sis, ut hæc ova nec nimis dura sint, nec nimis mollia.

Allue cancaen vachi curam, hæc ova velim suæ testæ incocta, at mollia.

Allue avûpei vachi incan, hic cibus est semicrudus, semicoctus.

Entutorbige veichi challa, spumam huic ollæ detrahe, aufer.

Deui ta in iabuel, jam hora, jam tempus est rei gerendæ, tempus nos ad prandium, cœnam, cœnulam, jentaculum, merendam vocat, jam est tempus capiendi cibum, curandi corpora, cibo curandi corpus.

Elge mesa, mensam instrue, mappis sterne, exstrue conquistissimis cibis.

Imean, me ad prandium confero.

Reian piquei v. piquei ta ni duam, nihil aliud quam cibum, potum cogitat.

Chem ilaimi rume, nimium cibo abstinens, nihil comedisti omnino.

Ihueduamquelan, non amplius esurio, non libet amplius.

Opûpui ni pûta, jam satis superque comedi, satis, abunde est.

Mnatubige veichi ralli, agedum, absolve ferculum tuum.

Calli lachi, *huedachi*, ventrem nunc non mortem curo, moriar at moriar satur.

Deuma ta ni imom, v. *deuma ta ni iuyen* v. *iuyeum*, *rapitui*, post sumptam mensam, cœnam, prandium vomuit.

Epu duam uûau tutelvalai, nemo eadem diligentia & sorbet & inflat, nemo eodem actu & instante sorbet inflatque, nec sorbens inflat, nec inflans sorbet.

477. Potio, in, *pûtun*.

Epulum, convivium, *cahuin*. 692. Parentales epulæ, *cûru cahuin*. Epulum una cum saltationibus, cantu, musica, *nuin*, *cunquin*, *calcutun* x. Potus, potio, *pûlcu*. Vinum, *vinu*, *curû pûlcu*. Potio ex contritis, contusis malis, *chicha*. Potio ex hordeo, *mudai*. Ex maicio, *hueicon*. Farina ex grano tosto cum aqua calida, *chedcan*. cum frigida, *ûlpu*, *ûllpud*. Illam bibere, *ûllpudn*. Potio ex maicio melioris notæ, *musca*. NB. conficitur ex maicio a mulieribus præmanfo, & in praxi succedit, ut eadem opera pediculos, uti solent, dentibus conterant & maicium, unâque in vas paratum expuant. Hæc confectio vocatur *ûlan*: ita præmandere, *ûlaln*, *ûlantun*. Tomentum, fœces, *llid*, *perper*. Dari, *llidn*, *perpern*. Sitis, *hui-uûn*.

uùn. Hauſtus, *ovùln.* Bene potum eſſe, *ingen.* Vino madidus, vino madere, vacillare, *cagenman* Ebrietas, ebrium, vino obrutum eſſe, *gollin.* Cantharus, amphora, urna vini, *can curù pulcu v. cùru pulcu.* Aquæ, *can co.* Parum vini, *pichin vinu.* Bibitor, bibax vini, *pùtuvinuquelu, pùtuvinu-voe, pùtuvinuchi, pùtuvinuquechi, pùtuvinugechi che.* Abſtemius, *quimvinunolu, aivvinunolu.*

478. Invito, aliquem ad convivium vocare, *mageln.* Vocator, invitans, *magelquelu.* Conviva, convio intereſſe, *magen, magetun.* Convivium inſtituere ad occidendum aliquem, *magenn.* Bibendi tempus obſervare, occaſionem captare, *colletun.* Ad convivia circumcuſſare, *cahuin cahuin iaun.* Quærere, inveſtigare quod vel ubi bibat, *gdotun.* Opportune, tempeſtive venire, *tenn.* Dare, ut liberali hauſtu parem benevolentiam præſtet, *munun, munucan.* Carnem ad convivium conferre, contribuere, *mavun.* Potum, *mencun, mencutun* Siti-
re, *uncon, huiiùnn.* Bibo, poto, *pùtun, in.* Hauſtum ſumo, *quimentun, quimentcun.* Compoto, *llaûn, llaûpan* Alicui propinare propinando præſenti, *raginn, ſaginn, llaûpan, cachùn.* 766. Abſenti cuiſpiam bene precari, *mari mari.* Accipio, *tavn.* Ire ad

rem alibi deponendam, *elpun*. Intro portare, *tuculn*. Acidum, acerbum, amarum esse, *mùtun*. Experiri, delibare, gustare cibum vel potum novum, inexpertum, *mu-ien*. Vomo, evomo, *rapin*. Locum procurare, discedite, decedite, abscedite a via, expedite viam, detur locus, *huellintcun*. Manticæ ad portandum in equo oenophora, *chincull*. Fluo, commoveor, confundor, *clcofcùn*. Torrentis instar fluere, *hu-ichùlln*. Stillo, *huidn*, *huidhuidn*. Ex plenitudine rumpi, dirumpi, *huitern*. Effluo, effundi, *hueiun*, *uyùn*, *lludtipan*, *lludchutipan*. Diffluo, perfluo, guttatim liquorem exprimi, *cludun*. Vas grande, in quo potum servant, conservant, *mencuhue*. Aliud vas majus, majoris capacitatis, *carca*. Operculum, obturamentum, *gdihue*. Occludo, obturo, *gdin*. Lutamentum, lutosa fimbria, *pllcon*. Evacuo, depleo, exhaurio, vacuum facere, *huelliln*, *huellitun*. Impleo, expleo, repleo, *opuln*. Plenum esse, *opun*. Capió, *munan*. Superfluó, redundo, *chulun*, *chifn*. Consumi, evaporare, *uyun*, *ulùn*. Detineri, *ùcun*. In utres aut vasa oris angusti liquorem infundere, vel in aliud vas invertere, *rbuntun*. Supero, superesse, *puchun*. Redundantia, affluentia, *puchu*, *opuntu*. Cibi reliquias legere, colligere, *chigen*. Misceo, admisceo, permisceo, *reipuln*

puln. Mixtum, permixtum, promiscuum esse, *reipun.* Invitare ad saltandum, *mtmun.* Ad finem vas pervenire, finire, *llidn*, *lludchun.* Cochleare ingens ligneum, ad cujus extremitatem angustiore os applicant, ut potum qui alteri extremitati veluti vasi infunditur, alacres hilaresque quam copiosissimum excipiant, *pacacha.* 795. Cranium hostis ab ipsis occisi, quo veluti vase sibi invicem propinant, *ralli lonco.* Vino, potu vacillare, titubare, *tantann.* Semiebrium esse, *cagenman.*

479. Exempla. *Tipale cahuin*, *cachùn gehuelai*, donec eris felix, multos numerabis amicos, tempora si fuerint nubila, solus eris.

Mi uabuel Iglesia mo, *amoimi cahuin mo*, quando erat adeundum templum, caupōnam adiisti.

Mi pútun mo allcù *Missamelaimi*, ut biberes, non interfuisti Sacro.

Huelli pùlcu v. pùlcu mo, cantharus est exhaustus, vacuus.

gelai vinu vachi vùl mo, in hoc vase nihil vini superest.

Pulcu entulbige, da illi bibere.

LLatùpacimi, *cachùeimi*, tibi propino, præbibo, tuæ libo sanitati.

Epu antu v antù mo pùtuprai, biduum dedit exhauriendis calicibus.

Amomariabuimi v. mi amomariabuel v. deui ta mi amomarimeabuel, pùtumeimi, maluisti interesse computationi, quam orationi.

Mi nùbium v. mi nùn mo v. mi nùbiel charu ta mi putuam, mnatuqueimi, toties quoties cantharum ad bibendum arripis, tibi e manibus excidit, elabitur.

Incupai, venit vino madidus.

Tva mi pichi ovùllge, accipe tibi hunc haustulum, hoc vasculum.

Tva ta mi pegelbin, hoc tibi ita adbibendum, ut nec gutta superet.

Ancui ta ni pel, pumex non æque est aridus, atque ego v. hic est homo.

Reputuquei, bibere est suum unum necessarium, suum unicum negotium.

Vei no! absit, ne Deus siverit, Deus Superique prohibeant.

Ta mi mapuchegen mo gollinqueimi, quatenus Indus es ebriosus vinosisque annumerandus.

gollinche gei piam, dicunt illum ebriosum esse; ebrietati, vinolentiæ, temulentiae, crapulæ deditus habetur, audit.

Tva mencuhue pùlcu ni acùmom, his in vasis apportatum fuit vinum.

Nillavalge quine can pùlcu, mitte petitum cantharum vini.

Ilan pùlcu, non bibo vinum, sum abstemius.

Tva

Tva ta mi pùlcual, en unde potum conficias, ecce materia potùs conficiendi.

Rehueicon illebin, non bibi nisi potum ex maicio, illumque inferioris notæ.

Huellin gelai? an datur locus?

Ancaple lei, sumus in medio vasis.

Iod ancaple coni, plus quam dimidium est absumptum.

Cùme anùlelu tananaùpralai, bene positum, locatum, collocatum, cadendi periculum non incurrit: abest a delicto, qui sibi cavet, aut delinquendi periculo non se exponit.

Veipe, ventenpe, sufficit, satis, satis est.

Inche iaulbin, ego illud attuli, adduxi, Item, portavi, avexi, abstuli.

Inche tavlan, ego nihil accepi, sum expers.

gelai ta mi elugeam v. elugeal, tutelpalaimi, tenpalaimi, fero venisti, fero venientibus ossa.

Abi, gelai, gehuelai, actum, peractum, venit finis, nil amplius superest, valete.

Iegepai v iepagei, Dominus, possessor repetiit, tulit secum.

Tutele dgu peumauain, dimisso hospite, non abibis impunis.

Ui v. uyùì ta ni lonco v. ta ni duam, perdididi v. perdidit iudicium.

Inau inau pùtubin, pitissavi.

Moll quine cùyen mo apùmquei quine men-

cue pùlcu singulis mensibus absumit urnam vini.

Nahuelgrù cùla venten iod pùtuquei Pichihuala mo, v. Nahuelgrù ni pùtun cùla venten iodi Pichihuala ni putun mo, Nahuelgrù ter tantum plus bibit, quam Pichihuala.

480. De Anima.

Facultates illius Virtutesque.

Mens, memoria, ingenium, voluntas, judicium, decretum, propositum, *duam*. Meminisse, memoria vigere, reminiscor, recordor, memoria teneo, *duamtun*. Intellectus, intelligo, capio, percipio, non me fugit, *quimn*. Voluntas, bene v. male in aliquem animatum esse, *duam, piuque*. 460. 199. Scientia, prudentia, prudens conjectura, recte conjicere, rem attingere, rem acu tetigisse, *tuten*. Judicium, rem recte aestimare, expendere, rectum judicium facere, *cùme toquin*. Fides, vera Religio, credo, pro certo habeo, fidem alicui habere, *mupiltun*. Spes, spem concipere, in magnam spem venire, in spem non dubiam adduci, calet animus spe, in spe sum, *ùgelgen, yavùlun*. Charitas, pietas, *aiùn, que-llun*. Justitia, æquitas, jus, facere quod jus, quod æquitas postulat, *mupin toquin*. Mansuetudo, lenitas, mitem, mansuetum, miti lenique natura, tractabilem, placidum esse, *man-*

mancha duam. Misericordia, miseratio, commiseratione tangi, *Bùrenien.* Obedientia, obedio, pareo, obtempero, obsecundo, obsequor, morigeror, morem alicui gerere, alicui v. ejus dicto audientem esse, *inautun, inaitun.* Fiducia, fidentia, alicujus fidei credere, aliquid committere, *elduam.* Liberalitas, largitas, benignitas, munificentia, fuit erga me beneficentissimus, munificum se in primis & liberalem in me ornando & augendo se præbuit, exhibuit, *cùmelcan.* Moderatio cupiditatum, cura & studium corporis & animi continendi, domandi, *nieun.* Patientia, tolerantia, labores pacate & moderate ferre, *yavùduam.* Gratia, gratus animus, memoria beneficii, gratificor, habeo gratiam, *manum.* Remuneratio, præmium, merces, remuneror, gratiam rependere, referre, *tafmanum.* Fortitudo, robur animi, *nehuen.* Virtus, præsentia animi, vir maximi animi, magnanimus, *lihue.* Dignitatis cura, *pramun.* Veritas, verum, mentiri non est meum, *mupin, leù dgu.* Amicitia, animorum summa conjunctio, *huenuiun, huenuihuen.* Correctio fraterna, *glam.* Cautio, documentum ex proprio vel alieno malo, experientia, *pelelduam.* Abstinencia, frugalitas, *ùllhuem-tun.* Sagacitas, versutia, stratagema, Argum ipsum aut Ulysses fallere possit, *gnen.*

731. *cùme gnen.* Bonitas, probitas, *cùme-gen.* Bonum, *cùme*; esse, *cùmen.* Velox, pernix, celer, agilis, citus, *tùf.* Sic esse, *tùfn.* Cito, citissime, *tùftu.* Cicur, domesticum animal, cœlo ne fide sereno, cave tibi a vultu blando, fluctus mutus, *huim.* Stabilis, diuturnus, *yavú.* Certum, *leú dgu.* Profecto, *leú, mugel.* Mundus, purus, lautus, purgatus, *lif*; mundum esse, *lifn.* Mundo, eluo, purgo, expurgo, detergo, abstergo, Pœnitentiæ Sacramento aliquem expiare, a peccatis absolvere, *lifn, lifeln, lifelcan.* Animosus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus, *huentu, huenchu.* 741. Pacificus, *napen.* Pacificum esse, *napenn.* Sensim, placide, moderate, paulatim procedens, *allue che.* Taciturnus, honestus, pacificus, *nom, yom.* sic esse, *nomclen.* Afabilis, humanus, comis, *cùme duam, cùme piugue gelu.* Doctus, eruditus, litteris perpolitus, doctrina excultus liberali & exquisita, *quimlu.* Validus, fortis, viribus & animo præstans, *yavu, cona, huentu.* Virgo, *pehuentunolu.* Dubito, ambigo, hærerere in aliqua re, hæsitare, *duamclen.* Dicere quod ad rem pertinet, cum re, de qua agitur, omnino cohæret, scite & in loco dictum, *huifdugun.* Plane, aperte, emendate loqui, *ritodugun.* Tranquillum, quietum, pacuum esse, *paillalen.*

481. Meminisse, *duamtun*. Comprehendo, cogitatione aut mente complecti, *pou-duamn*. Pendeo animo, sustinui me ab omni assensu, *epuduamn*. Captum meum non superat, hoc mente & ingenio facile assequor, *puaduamn*. Credere, obedire, se subicere, summittere, *mùgeltun*, *mupiltun*. Observo, colo, vereor, revereor, *raquin*. Subvenio, succurro, subsidio aut auxilio esse, auxilium, opem ferre, *quellun*. Laudo, collaudo, laudibus ornare, efferre, extollere, in cœlum ferre, *ulmeyer*. Submisse se gerere, de se humiliter sentire, *pichil-caun*. Admiror, miror, demiror, in admirationem rapi, admiratione affici, teneri, *cachentun*. Obedio, *tancùn*. Verecundor, erubesco, pudet, pudore teneri, *yehuen* 753. Scio, cognosco, sentio, *quimn*. Doceo, edoceo, erudio, instruo, instituo, documenta tradere, fidei mysteria rudibus exponere, pro eorum captu explicare, *quimln*. Suspicio, suspicionem ex aliqua re ducere, suspicione percelli, hac suspicione percussus sum, *peknoun*. Cogito, mente, animo aliquid agitare, meditor, aliquid intento animo intueri, perpendere, in alicujus rei cogitatione versari, *duamtun*. Facio, efficio, formo, committo, præsto, ego id præstabo, *vem*, *mln*, *mùln*. Eleemosynam largiri, erogare, *DIOS ni vla elun*. Alicui suadere, con-

consilium dare, præbere, moneo, admoneo, commoneo, commonefacio, hortor, *glamn*. Dissidentium animos placare, ad concordiam inducere, revocare, *gbn*, *gùvn*. Gubernare, doceo, instruo, omni cura incumbere, *gnen*, *gnecan*. Animadverto, noto, observo, *spin*, *inaduamn*. Bene, probe, recte facere, *huifn*. Optatis fortunam respondere, rem ex animi sententia succedere, *mann*. Spem suam in aliquo ponere, reponere, figere, collocare, repositam, collocatam habere, *yavúln*. 752. *greucun*. 733. Audeo, projectæ audaciæ homo, *yovùn*. Assuesco, consuesco, insuesco, dare se in consuetudinem, callum obducere, *huimn*. Mansuesfacio, feras cicurare, mansuetas reddere, manui assuefacere, *huimtun*. Exploro, observo, *inagnen*. Permitto, patior, concedo, quibusdam in rebus connivere oportet, ne omnia contendamus, *rupaln*. Callide aliquid petere, elicere, exprimere, extorquere, callida petendi ratio, *pilelentun*. Difficilis, ardua res, *kdau mlei*, *cuniun gei*.

482. Exempla. *Cùme mogeum v. cùme mogen mo*, *llucan gelai*, recte faciendo neminem timeas.

Mi mupium v. mi mupin mo v. mi mupiel mo aiecauge, ama, cole veritatem, & in sinu gaude, ride.

Pelelduamgelu, *gechi vemhuei*, Piscator ictus sapit, & stultus malo accepto, quæ nocent docent, asinus ad lapidem non bis offendit eundem.

Deutumnn, *pelolemn*, *aldù digelelai ta mn laial*, fac ea, quæ moriens facta fuisse volēs.

Penobilmi ùla ta DIOS piaulgeaimi, ardua ad cœlum via.

Ta ni cùmegen mo aiùvali ta DIOS, propter suam bonitatem Deus est mirifice amandus, unice colendus, effusissime diligendus.

Aldù vanei ni nemel, est in illo autoritatis plurimum, vir autoritate præditus, gravis, gravissimus.

Aldù vanei ni piuque, forti animo & excellenti præditus, magnanimus.

Liflgetui mi pllù, jam a peccato absolutus, crimine liberatus es.

Lihue gei, est acer, vegetus, acri & vivido ingenio.

Quintupllùn pu Patiru ta ni duam lle, Religiosorum munus, officium, partes sunt zelus animarum.

Pepilknobige ta mi pllu cùme vemn mo, animam tuam virtutibus exorna.

Allue yavùgechi piuque nehuen duguquelai, Cor tepidum non profert verba calida, nemo dat, quod non habet.

Pu Mallûen nobi ta ni puhuentu kdau mo, Indæ Indos labore v. diligentia antecellunt.

novali kdau, datubilmi, labor & constantia omnia vincit.

Gnetumellebige, mupiltunolmi, si non credis, experire.

Quimllebichi, experiar.

Yavuluge peni! cape animum frater, animum erige, te ipsum excita.

Yavulumn pu peni ema, state animis, adeste animis fratres! ne cadatis animo, ne abjiciatis animum, viros vos fortes & constantes præstare.

Cùtancaun mo yavuduamgen, in re mala animo si bono utare, adjuvat; si te premit adversitas, ne desit æquanimitas, solare te & dic, non erit semper sic.

LLitulquechi duam tva, hæc est causa cur inceperim.

Cùmei cùmelcaun, laudanda est Hospitalitas, erga hospites, proximum benignitas, humanitas.

Aldù cùmelcai tva v. aldù cùmelcan gei, maxime prodest, conducit, adjuvat.

Cùmelcaimi, bene fecisti

Quimn aiùquebimi ta DIOS, scio te Deum amare, colere, diligere.

Cùmeabui DIOS ta ni aiùgeabum, utinam omnes Deum O. M. diligerent!

Cùmei ta mi gùmabiel ta mi huerilcan, bene facis dolendo de peccatis tuis, deflendo peccata a te commissa.

Ma-

Marichi aiulan ta mi búrenieabin, propono quod nunquam tui sim miserturus.

Peyepeyequebin ta ni huerilcan, semper mihi versantur ob oculos peccata mea, peccatum meum contra me est semper.

Quinelelai puduam egn, v. *quinelelai ni piel egn*, alia aliis mens est, inter se vehementer dissentiunt, non est eadem omnium sententia, quot capita, tot sententiæ.

Chanalknobi ta ni piuque, dedi ipsi rationem meæ conscientiæ, omnia interiora mea ipsi manifestavi.

Inche iom tutelbin vachi dzu pillei ta puhuentu, suum cuique pulchrum, quilibet sibi placet.

Quinechi tutei, marichi tutelai, si semel sapit, centies desipit, invenit interdum cæca columba pisum.

Mancha huentu, Fabius cunctando restituit rem.

Manchan, manchacan, festino lente.

Duamtumn ta mn Christianogen v. Christianogeel, reminiscimini vos Christianos esse.

Huema toquibilu ta ni duam, huelelai, malis imminentibus occurrendum, ne erres, præcavendum.

Iod quimchi che huelelquei, quandoque bonus dormitat Homerus.

Iod quimlu cupape, doctior accedat.

Marichi iod quimchi che mo, eimi iod quimimi, ipsa sapientia, sapientior es.

Vill quimi ta DIOS ta in piuque ple, nihil est ta abditum & occultum, quod DEUS non videat, ipsos animi sensus exploratos habet, omnes animi latebras penetrat, intimosque recessus callet, cognoscit ac penitus introspicit.

Cume che getui, ad frugem bonam se recepit, & a vitæ turpitudine recedens honestam vivendi rationem iniit, suscepit.

Tutelclechi glam pelelduami pu nua, monitum suo tempore & loco datum infideles ad fidem, malos a vita flagitiosa & impura ad honestatem reducit, traducit.

Tute acuimi, tutelpaimi, in tempore venisti, opportune, tempestive, opportuno tempore.

Hueringelu yehuepe, hæc non ad me, sibi male conscius erubescat.

Marichi vei pieli, mupiltuhuelaiiaieimi, nec jurato tibi crediturus sum, etiamsi Divos omnes contesteris,

Inaitugeai DIOS ni piel, mugeltugeai ta DIOS, serviendum est Deo.

Allcullen ta mi aiubiel ta mi Christianageal, audiui te velle sacro fonte lustrari, baptismate initiari, Christicolis, Christianæ & orthodoxæ Religionis cultoribus annumerari.

Eimi

Eimi mo yavùluquen, in te confido.

Inche ni piel clei tva, meam tibi oppignero fidem, obligo, obstringo, interpono, tibi hoc polliceor, in meque recipio.

Aldùn manumbin ta DIOS ta ni cùmelcaeteu mo, DEO O. M. gratias pro præstis mihi beneficiis ago, habeo.

Inaitubige ta mi toquiel, morem gere, dicto audiens esto.

Quinei ni pichi duam, paucis te volo, habeo negotiolum.

Ea pienu, respondit mihi: etiam, ita.

Cùmelcage ta mi aiùpranoam, ut dent da, ut faciant fac, ut ameris ama.

DIOS ni piel ta in aiùun, hoc est præceptum meum, ait Dominus, ut diligatis invicem.

Inche ta ni vamgelu Missapiquen, eimn allcùtuleaimn, Sacris operanti vos attenti cooperamini.

Inche cùme chelan cam ve? an me esse malæ fidei arbitramini?

Cùmelcaun gei vachi mapu mo, floret hic loci officiosa in hospites humanitas.

Pramun gelai vachi huentu, dignitatis suæ curam non habet homo iste.

Cùmelcai ni pigen, officiosus, hospitalis habetur, audit in hospites comis, perhumanus.

Yavuduamlu nopinvalai, audentes fortuna

na juvat, timidosque repellit.

Inche yavùgen v. yavùgen inche, piquei ta mapu che, Ego, inquiunt Indi, sum validus, fortis, viribus & animo præstans, alter Hercules.

Huesa que huentu neyumel nacmpraquei, nemo tam malus, ut semper & in omnibus malus sit.

Tenpalaimi ta mi gnencaiabubiel, multis tibi opus erit, ut illum fallas, decipias.

Cuniun gei ella que dgu,inei yovùabui, non est cujuscunque ardua & adversa superare.

Aldù yehuevali arelen pin, magnum pudorem infundit, mutuum aut commodatum petere.

Yehuelcabin, affeci eum pudore.

Tepenclai, est hilaris, jucundus.

Rito peuman, fortuna secunda uti, omnia peropportune cadere, ex sententia cedere.

Arol pegeabui ta peuma, non tibi perventos assa columba venit.

Huele peuma, fortuna adversa.

ùto peumagen em! nihil stabile sum expertus, inconstante semper fortuna usus.

DIOS ni piel raquilabimi, veimo alhue ni ruca mo upe pigeaimi, Dei mandata non observas, ergo condemnaberis.

Raquilabimi ta mi Toquieteu, veimotùpùgeaimi, Superioribus debitum honorem, obe-

obedientiam ac observantiam non præstas, igitur vapulabis.

Cûmei mi raquibiel ta mi chao, ta mi nuque cai: vei ni raquibiel cai, parentes sunt honorandi, quapropter ego quoque illos revereor & honoro.

Quidu tpubi ta ni peni raquinohilu ta ni chao, contra reverentiam parenti debitam ipse suis manibus fratrem suum verberibus patre inconsulto multavit.

Hueracagei raquigenolu, procaciter cum ipso actum est, petulanter illum despexerunt, os importunissimum ipsi ostenderunt.

Pichilcaumege vochûm ta mi papai mo, agedum fili, supplex ad matrem accede, ad ejus te pedes abjice, eique te submitte, ut tibi tui delicti gratiam faciat, veniam ac impunitatem concedat, impunemque te dimittens in pristinam gratiam amoremque pristinum te recipiat.

gepai mapu mo ta ni raquigeam pu ulmen mo, ingressus est Provinciam, ut a Caci-quiis munera ac honores reciperet.

nellipuwen ta ni amomarial v. amomarian piquen, cupio, desidero, volo orare, recitare preces.

ni votm duami v. duamtuquei, de filio suo cogitat, meditatur.

Duamtuquei ta ni wûtaial, iter meditatur, cogitat de itinere faciendo.

Peknobige ta mi laial, memento mori, fac te nunc moriturum.

Peknobimn ta mn apogeal, imaginamini, animo aut mente fingite, concipite vos futuros esse Superiores, Duces, Reges.

Chao vemgelu toquien, Supponite me patrem esse v. habete me loco patris.

Peni vemgelu toquieimi, fratris apud me locum obtines.

Glam gei v. cùme glam gei vachi Huinca, optima monita, documenta, consilia dat, præbet Hispanus iste.

Glam gehuelai mapu mo, caret nunc Provincia viris doctissimis & timentibus Deum, quos in consilium adhibeas, quibuscum consilium ineas, qui populo dent salutis monita, & a scelere ad frugem bonam revo-cent.

Glamuge, ipsemet te admoneas, nec opus sit, ut alius monitoris apud te fungatur officio.

Inche ni aiüel ta DIOS, DEUS meus & omnia.

no duguimi, concinna fuit & elegans tua oratio, festiva, compta, & tempestivis jocis aspersa, peracutisque sententiis condita.

Chaftumabige ta mi pu caine, JESU Christo ni piel mai, inimicum tuum vel cum propriæ vitæ periculo defende, nam ita JESUS CHRISTUS DEUS & MAGISTER noster docet, præcipit, jubet.

Chen

Cheu pegei veichi dgu? unde hoc scitur, constat, habetur,

Peknouquebin ta ni laial, mihi in mentem venit, quod brevi spiritum Deo sim redditurus, horam mortis meae instare mihi omnino persuadeo, imaginor.

Vamaimi, ita facies.

Vamgen, ita sum comparatus, hoc mihi a natura inditum, tributum, ingenitum est, istud mihi natura ingeneravit, hujus sum indolis.

483. Vitia.

Astutia, calliditas, callidus, vafer, versutus, fraudulentus, fallax, *gnen*. Peccatum, delictum, noxa, crimen, erratum, culpa, scelus, flagitium, maleficio, *huerin*, *huerilcan*, *huerintu*. 225. Malum, *huera*, *hueda*.

4. Damnum, jactura, detrimentum, *ùllúa*. Negligentia, incuria, *uduum*. Defectus, erratum, inurbanitas, rusticitas, *rulmen*.

Dementia, error, infania, *genoduam*. Impudentia, petulantia, procacitas, *genoyehue*. Intemperantia, immoderatio, *ùgentu*. Intemperantius, immoderatus, nimis, nimium, supra modum, immodice, extra modum, plus æquo, plus satis, *ùgechi*.

Immodicus tui aestimator es, modum in eo non servasti, nimium te suspicis, tibi arrogas, urbanitatis & pudoris fines transilisti,

immoderatus egisti, superbius te gessisti, nimius & intemperans in eo visus es, *úgen, úgentun*. Amens, demens, stultus, *hued-hued, cùmpem, renmalu*. Mendaciorum architectus, fraudulentus, Sycophanta, totus ex fraude & mendacio compositus, *co-illa, gnencavoe, coilla caman*. Malus, *huera duam v. piuque nielu*. Trux, crudelis, *huera huentu*. Segnis, negligens, socors, languidus, remissus, piger, desidiosus, iners, *chovú*. Nequam, furcifer, veterator, versipellis, sceleratus, *nua*. Rebellis, perduellis, *auca*. Audax, projectæ audaciæ homo, *nedquen*. Arrogans, insolens, elatus, qui nimium sibi sumit, arrogat, *huichatuvoe, devùpraulu*. Sufurro, *dalluvoe*. Superbus, tumidus, inflatus, superbia tumens, qui se gloriose suspicit, alios fastidit ac despicit, *raquiun, raquiupran*. Affectare gravitatem, severitatem, auctoritatem, *tùquercùn*. Simulator, simulandi arte eruditus, vitia infucare, probitatis specie occultare studens, sciens, *epu piuque, epu duamgelu, pataragelu, vurintuche*. 225. Perjurus, perjuriosus, perjuro, pejero, *juraþran*. Fur, *huenevoe, huenen caman*. Abigeus, abactor, *huinca*. Latro, homicida, *lagmche*. Prædo, grassator, *muntuvoe*. Adulter, mæchus, *damentuvoe*. 489. Loquax, dicax, *papaf, huillmen*. Avarus, miser, sordidus, tenax, *rcù, rùcu*.

Sto-

Stolidus, stupidus, vecors, attonitæ mentis homo, *cûmpem*. Perversus, pravus, distortus, qui exspectationi, quæ de ipso adolescente habebatur, non respondit, sed pravis & corruptis moribus evasit, *cûni*. Magus, strix, lamia, *calcu, machi, anchù mallûen*. 681. Incapax consilii, *glamvalnolu*.

484. Decipio, fallo, deludo, imponere alicui, verba dare, fraudem, fucum facere, *gnencan*. In errorem aut fraudem hominem illicere, deducere, inducere, impellere, circumvenire aliquem, astu capere, *gne-knon*. Incautum excipere, imparatum occupare, opprimere, *gnentun, uduamtun*. Oblivisci, parum de re cogitare, laborare, rem parum curare, excidit mihi nomen, *uduamn*. 844. Memoriam deficere, vacillare, labare, intercidere, jam me fallit memoria, memoriam amisi, perdidi, *rume duamn, uyen, upan, goiûn*. Glorior, *raquiun*. Se de viribus & animi præstantia jactare, *huentuun*. Efferri, erigi, attolli, superbire, inolescere, intumescere, *raquiupran*. De potestate mentis abire, furore corripì, *goiûrumen*. Per inconsiderantiam res vel verba commutare, abusus verbi multa significantis, lapsus linguæ aliud pro alio enunciantis, *quenan*. Titubo, hæsito: nec vox illi, nec lingua constitit, vox illum & oratio defecit, *cu-*

vùlluùnn. Carminibus aut cantionibus, ut quis obmutescat, efficere, *gpemn.* Loquelam deficere vel ex nimio somno aut ex immoderato affectu, *gcúmn.* Aliquem injuriose & indigne tractare, vexare, exagitare, *hueraln, hueracan.* Damnum inferre, *ùllúan, ùlluatun.* Senectutis vitio desipere, delirare, *umenn.* Fastidire aliquem, aspernari, despicere, contemnere, maritum illum dedignatur, *huerinpen.* Pecco, delinquo, culpam suscipere, facinus, malificium committere, aliquid in se admittere, scelus perpetrare, concipere, scelere se astringere, obstringere, culpam contrahere, *huerilcan.* Erro, in errorem labi, delabi incidere, errore capi, *crin* Sui nimium tenax, avarus, *rcù.* Avarum esse, *rcún.* Alieni cupidus, *culmen, cumiln.* Obtrectator, maledicus, detrahare absentibus, alicui vel de ejus fama detrahare, *domdomn.* Cum aliquo de re aliqua rixari, inter se jurgare, digladiari, jurgio contendere, *quehuan, quehuatun.* Vociferor, clamores edere, *quehuenun.* Litigo, contendere cum aliquo, *tein, lucan, lucatun.* Inurbanum, rusticum, superbum esse, *conaln.* Pudore suffundere, afficere, *yehuelcan.* Falsum alicui affingere, falso illum criminari, calumnior, *vutalcoilladugun, pilelpran, punchuln.* De aliis hic illic male loqui, *pipiyen.* Se ultro alienis rebus ingerere,

rere, in alienam messem falcem mittere, si-
ne suffragio cenfuram gerere, *inchelcaun*.
Pertinax, contumax, altercor, tricolor, con-
tra tendere & non pertendere, si durio-
rem te præbes, non contendam amplius, *nage-
gen*, *notucan*. Certatim, *notu*. Adulor,
blandior, assentor, verborum lenociniis aut
blanditiis aliquem petere, captare, tenere,
huaichifdugun. Mentior, mendacium con-
texere, conflare, architectari, *coillan*, *co-
illatun*, *coilladugun*. Mendacium alicui ob-
jicere, exprobare, in aliquem retorquere,
coillatuln. Falso aliquem criminari, calum-
niatus est me fugam meditari, *úpúmn, ùpmn*.
Incusatio poscentis aliquem ad pugnam ap-
pellare aliquem de prodicione, &c. & pro-
vocare, minas jactare, *gchan*, *gchatun*,
nchan, *nchaln*. Neco, occido, obtrunco,
perimo, interimo, interficio, vitam adime-
re, necem afferre, de medio tollere, *lagmn*.
Per insidias aliquem interficere, *mteun*, *mt-
eulagmn*. Carminibus aut cantionibus ali-
quem ligare, in aliam formam mutare, in-
canto, excanto, *nùrin*. Machiorum in mo-
dum mente destitui, furere, insanire, *yaiùn*.
Veneficos, sagas arcum adducere, intende-
re, *cùllin*. Veneficiis occidere, *úvùnn*.
Furor, furripio, furtim avertor, aufero,
huenen, *chuquin*. Pecora, equos, &c. fur-
to auferre, avertere, *huincún*. Rapio, ab-
ripio,

ripio, rapinam, exercere, *muntun*, notu *muntuun*. Veneficiis explorare; furem indagare, in auctorem inquirere, *munun*, *munuln*. Pravum ingenium, perversa indoles, *huelu duamn*. Contra atque aliquis opinatur, accidere, *huele duamn*. Aliquid malitiose, fecte, simulate, non ex animo, in speciem factum, *huenta duam*.

485. Exempla. *Ta mi quinechi huerilcamom leú llùcaqueimi*, si vel semel peccaveris, est cur merito timeas, justamque habes pertimescendi causam.

Tutelaimi ta mi piel meu, extra chorum saltas, extra orbitam & metam excurris, tua oratio cum re de qua agitur, non cohæret, nihil dicis quod ad rem pertineat, scitus quidem jocus, sed parum in loco dictus.

Huedhued getui, huedhuedi, huedhuedtui, de potestate mentis abiit, desipit, insanit, debacchatur, cerebrum illi non est, elleboro indiget.

Catùduamlei, cageduami, hoc illi mentem exturbavit, suscitavit furorem, ad insaniam adëgit.

genoduamquilmi, non sis imprudens, sanusne es, qui hæc dicis?

Vill genoduamchi che niei ta ni gamnomequeum, quisque suos patimur manes, sua cuique infania est, neque omnibus eadem, suum cuique studium maxime probatur.

. *útùbi ta ni yehue*, depuduit, pudorem abjecit, perfricuit frontem, dedidicit pudorem, ultro despondit, deposuit.

Calecaquei ta ni duam, per fictas & inanes causas obsequium exuit, imperium detrectat, obedientiæ vim eludit, causatus alii fœtorem superbe hominem repulit.

Chuchi nuque mo geuyei tva venten huera-gelu, quæ terra talem protulit, ut illum Dii perdant.

. *ùdebi ta ni glamgeal*, bona monita averfatur.

Veula duamtuquebi ta ni pepiltuabiel deu-chi dgu mo, post bellum auxilium, sero sapiunt Phryges.

Huera huenevœ tipatui vachi cara mo, insignis fur hac urbe exivit.

Mtorcùn gei mlechi cura mo, occasio facit furem, non facile esuriens posita retinere mensa, & multam saliens incitat unda sitim.

gamnopraquen aculi ta lan, parva sæpe scintilla magnum excitavit incendium, parvum erratum sæpe morte plectitur, mulatur.

Muchai pr conì huera que ad, talis fere quisque est vel fit, quales ejus amici.

Inche ta ni vùchagen illabueneu, canos meos, meam canitiem conviciis proscindat, contumeliis afficiat, vellicet.

Rul-

Rulmebin, inurbanitatem in ipsum admitti, procaciter cum ipso egi.

Rulmen eimi mo, debitam reverentiam me tibi non præstitisse fateor, doleo.

Dugulai veichi huentu, infociabilis, asper, inhumanus, difficilis, morosus est homo iste.

glamvalai vachi che opulelu gnen mo, frustra illum mones, nam audiens non audit.

Ta ni cùmechecaun mo tapmknobi ta ni gnen, probitatis specie sua vitia fraudesque occultat, infucat.

Cùpa gamno pibun, parum aberat, quin dicerem v. dixissem non dicenda.

Duguntengei, nimium loquitur, effutit, temere verba fundit.

Quimlai rume, est prorsus ignarus.

Pepildugupraquei, verborum concinnitatem & ornatum exquirat, cultum in verbis affectat, confectatur: exquisito orationis cultu eloquentiæ famam aucupatur.

Inaduanmoquechi v. inaduanmochi notucaqueimi, inexplorato omnia proteris, pefundas, conculcas.

gen huerin, auctor delicti una cum reliquis e. g. consanguineis, amicis, &c. nam omnes habentur complices.

Pehuelaiabun vachi huentu, absit, nec DEUS liverit, ut istum hominem videam deinceps.

Adtubi ta ni coillatual, est mendax, mendaciorum architectus.

Ad-

Adtubi ta ni cufnoal, nec suo nec alieno periculo sapit, discit, cautus est.

Hueragei lagmun, se ipsum occidere non licet.

Lagmbimi quine huentu iod cùmelu v. cùmegelu eimi mo, hominem interemisti meliorem te.

Veituche ta mu cùmelu huedai, ejus generis vel optimus longe sit a me.

Ui ta ni cuù, non feci de industria, studio, consulto, data v. dedita opera, sciens, volens, prudens.

Bùrenien mai, chumabun em! alhue ta ni gnencæteu, parce quæso, ignosce, quid agerem, Diabolus me decepit.

Leù quimlau ta ni huerilcan, alhue ta ni toquiel, nescio qua ratione acciderit, generis humani hostis tentatio fuit.

Rulmen em! chumgeabui, culpam meam confiteor, quid agas?

ni huerilcanon cam chi, quid enim? an dicam me non peccasse, atqui a me erratum esse, minime nego, nec dubito, satis scio me deliquisse.

nuamiauquei, pergræcatur, scortatur, in luxu ac libidine ætatem agit.

Pramuiaquilmi ta mi huerilcan mo, uduamgechi peaimi ta mi lludnoam, noli de peccatis tuis gloriari, nam quando minus cogitas, ex improvise pœnas improbitatis tuæ dabis,

dabis, feres, solves, suscipies, Deus poenas jure debitas a te repetet.

Eimi mi coillatulbiel pu che, ab omnibus mendax, & ex fraude mendaciisque compositus habetis.

Eimi mi matulcabieli mo, allvulbimi em! quia nimium properasti, offendisti, festina lente.

Huenevoe elcullinvalimi em! ovem lupo commendasti.

Chao ni lamom v. ni lauyeum, votm nua-tui, patre mortuo filius pergræcatur.

Rcugetimi piai, piam, pigeai, avarus habebetis, diceris.

gollinche gei pien, mihi dixisti me esse vinosum, ebriosum.

Chovùqueimi ta mi cùtanduamn ta mi hue-rilcan mo, pigritia tua fit, quod non elicias dolorem de peccatis tuis.

Chovùqueimi ta mi cùmegeu v. ta mi cù-megeal, piget te esse bonum.

Aldù chovùgei, pigritia languet, torpet.

Unamtuiarauquei, est concubinaris, concubinato infamis.

Coillaiarauquei, non illum pudet imposturæ nomine male audire.

Hueneiarauquei ta mi duam, furtum mente versas, cogitatione volvis, machinatis.

Cùme dgu no machitun, machitugen, Veneficiis curare vel curari est illicitum.

Inei

Inei cam aucalmaputuuyei, quis fuit Auctor, causa, ut Provincia res novas moliretur.

Inche ni lagmabiel Pedro, Petrus est, quem de medio tollam, cujus sanguinem & vitam peto, cui hujus usuram lucis eripiam.

Ovifa caman huenevoellechi, Opilio sæpenumero non ovium pastor, sed lupo est.

Huera huenevoe geaimi, quid de te fiet, quæris? insignis fur.

Calcu em eimi, maleficis artibus afficiebas aliquando.

Cúme machi melipillan, Melipi medicinam facere, morbos pellere, ægrum sanare satis intelligit.

Calli ni duam huerilcalu nehue glamtuvali, qui sciens prudens peccat, næ iste medius fidius reprehensione dignus est

Leli huenentubi, in oculis illud furatus est.

Huenenmabimi ta ni cullin, ina lagmbimi, una cum reliquis ipsam adeo vitam illi abstulisti, primum bonis deinde etiam vitam illum exuisti.

Adgechi rume huenequei cullin hueraque nua, in omnium oculis, inspectantibus omnibus, coram, in conspectu, præsentibus & spectantibus omnibus furantur facinorosi homines.

Huenevoe gei v. hueneiaunquei ni pigen, furti nomine male audit, audit fur.

Mi chao ta mi chao gebum v. ta mi chao gebun mo, huenelmqueabuimi cam chi, non te pudet tali patre natum latrociniis infamem, famosum esse?

Ape acui, vill tepelcaquebi ta ruca, vix reddit domum, quando turbas ciet, movet, ferit, excitat.

Ape tuui v. tuulu, lagmmebi quine cunival, vix egressus pauperem quendam ad necem quæsit.

Allcùn ta mi lagmuyen v. ta mi lagmmom, audiui occisum esse a te aliquem.

Eimi lagmchequeimi v. lagmchelu eimi v. lagmlmchequeimi v. lagmchevoe eimi v. lagmqueimi ta che v. lagmbilu che eimi v. lagmlmqueimi ta che, es grassator, insidiator, itinera infestas, vias obsides, viatoribus insidiaris, ex insidiis eos occupas, excipis, intercipis, spolias, expilas, occidis.

Ulmen inche quine ovifa rume muntunmaabuen, mihi Caciquio tu ovem abripere ausis.

Afentubi ta DIOS, Deum O. M. abjecit.

Pramungei vachi huentu, est elati animi v. dignitatis suæ curam habet homo iste.

Pdamuniebi ta ni che, educat suos elatos, tumidos, insolentes, inflatos.

Ea pilanu, nullum apud illum obtineo locum, nullo loco apud illum sum.

Epui ta ni piuque, homo ambiguus, dubiæ

biæ fidei, duplex animo, qui aliud coram, aliud adversus loquitur, facit.

Ta ni lagmmaetew ta ni chao, qui occidit meum patrem.

Calcu lagmlmquer, Venefici solent homines vita privare, exuere, morte afficere.

Vei vemquilm pieimi! omitte ista, non facias inquam!

Ta ni huerilcauyeum cùtu, v. ta ni huerilcamobium cùtu ta DIOS, cùme huetular ta ni duam, ex quo tempore DEUM O.M. offendi, nulla est animo meo pax, quies, tranquillitas.

Ta mi chgarcumobium cutu, tanalehuecai, ex quo illum vulnerasti, multa illi vulnera, multas plagas inflixisti, e lecto non surrexit, adhuc graviter decumbit.

Vemabun cam chi, cùmpem gei ni piabueum chei, cur facerem? forte ut diceres me esse stolidum, stupidum, vecordem, attonitæ mentis hominem.

ni confessaum v. ni confessan mo v. ni confessael mo, goimaquen, quoties commissa per confessionem expio, perturbor, hæsito, nec vox mihi, nec lingua constat.

486. 487. 488. 489. 490. 491.

486. Animi motus.

Amor, benevolentia, charitas, pietas,
aiùn. Amor proprius, *aiùun.* Libido,

amor lascivus, fœdus, turpis, insanus, *aiù-
pran*. Bene erga aliquem affectum esse,
cùpa puen, raquiduamn. Cum aliquo con-
venire, animo conjungi, *adelun*. Cupio,
appeto, aveo, concupisco, *culmeien*. Desi-
derium videndi rem amatam, illo teneri,
studio ejus videndi efferri, *cùellun, huenam-
cùn*. Sum proclivis, propensus, pronus,
inclinatus, *vùlknon*. Zelotypia mariti,
rumpelen, Uxoris, *mùrin, mùritun*. So-
cietatem cum aliquo instituere, conflare,
inire, contrahere, *llidyen*. Odium, odio
habere, prosequi, cane pejus & angue odif-
se, *ùden*. Male erga aliquem affici, esse a-
versum, non perinde affectum esse, segnius
diligere, *vùrepuen, vùrepuetun, vùrepue*.
Nauseo, fastidio, aspernor, nauseam mihi mo-
vet ejus aspectus, abhorret animus & oculi ab
ejus aspectu, *illgn, illgùn, ucaipuen*. Vapi-
de se habere, impatientem, morosum, fa-
stidiosum esse, *uneun*. obtundere, molestum
esse, fessus sum, noli me hac de re amplius
obtundere; premit, occidit, in quem inci-
dit, *ùlenn, quecun*. 818. Offensionem præ
se ferre, os ab aliquo avertere, exacerbari,
subirasce, *hueritun*. Vitam sibi acerbam du-
cere, putare, tædio vitæ laborare, affici,
choniun. Invidia, inveterata invidia, livor,
ùnapiuquen, ùnapuen, ùtir. Laudi alicujus
invidere, divitias, honorem alicui invidere,
æmu-

æmulatione accensum laudes ejus deterere, commodis obrectare, invidiæ stimulis agitur, potentes & dignitate conspicuos æquis oculis videre non potest, *ùtirn*. Timor, metus, formido, pavor, timeo, metuo, *llcan*, *llùcan*. Timorem incutere, in metum adducere, metu afficere, perturbare, *llùcantun*, *llcantuln*. Terrore concuti, percelli, commoveri, expavescere, metu perturbari, *cùgenn*, *yamn*. Terrorem alicui afferre, injicere, hominem terrere, *yamln*. Consternari, exterreri, exhorrescere, *tepefcùn*. Concuti, contremere, tonitru concussa domus, timore perterritus contremuit, *taniscùn*. Torvis & obliquis oculis aliquem intueri, *uùmalcùn*. Dicturum pro concione subitus horror occupat, genua mihi labant, mens vacillat, totusque torpidus ac pene elinguis efficior, *tùnamun*. Tremo; metu, frigore horrere, contremiscere, *tùn-tùnùn*. Casu aliquo hominem stupefacere, consternare, *uyùln*. Sum metu perterritus, terrore concussus, debilitatus metu, *pell-pelln*. Suspicio, hac suspicione sum perculsus, taciturnitas tua mihi suspicionem affert, suspecta mihi est, *peun*, *peutun*. Attonitus, stupefactus, obstupui, steteruntque comæ, vox faucibus hæsit, *tepeucun*, *tepefcùn*. 841. Metu obturbari, hærere, *collvùdun*. Ira, stomachus, iracundia, succensere, irasci alicui,

cui, cum aliquo stomachari, *úllcun*. Stomachum alicui facere, movere, exacerbare aliquem, bilem illi movere, commovere, hominem ad iracundiam provocare, concitare, ejus iracundiam excitare, *úllculn*. Ingenio pravus, indole feroci & contumaci, nimium vehemens es, feroxque natura, *únbi*. Sic esse, *únbin*, *únon*. Tetricum, tristem esse, mœrore, tristitia affici, *tepean pilan*. Aliquem objurgare, increpare, cum illo de re aliqua vehementer agere, *úllcunpen*. Contentiosus, pugnax, contentionis cupidus, offensionum causas arcessere, *quintudgun*. Facile irasci, succensere, proclivis ad iram, *nayùn*. Fastidium, satietas, tædium, *nigai*, *ùnapue*. Satietatem, fastidium afferre, ingratum, putidum esse, *nigaiþuetun*, *ùnapuegen*. Ira, furor, indignatio, *pinmaln*, *pinacmn*. Fremo, ardere dolore, *mùruln*. Furere, debacchari, vehementer irasci, exandescere, furore corripì, agitari, incitari, inflammari, *yayun*. Clamo, vociferor, clamo; inconditas voces edere, *nùtaun*. Strideo, stridor, *quiquircùn*. Cum aliquo stomachari, *lucatur*. Defervuit ira ejus, detumuit, *tùun*. Tristitia, mœror, mœstitia, *lladcùn*, *ladcùn*, *raquiduam*. In mœrore jacere, tristitia affici, *raquiduamn*. Ex boni absentia in magnum luctum incidere, magnum dolorem haurire, *eucalìhuen*. Ejusmodi

modi tristitia; nescio quid tristis est, non temere est, *eucalihue*. Gemo, ingemo, ingemisco, gemitum edere, gemitus ingeminare, *eiùn*, *eyútun*. Suspiro, suspirium emitte, edere, ab imo trahere, suspiria ab imo pectore ducere, solvere, laxare, in aliquem suspirare, *pratulihuen*. Queror, conqueror, lamentor, questus edere, ciere, querelas jacere, effundere, quærimonias jactare, *vurentun*. Detrahere de absentibus, alicui v. de ejus fama detrahere, *úlmeùen*, *huera úlmeyen*. Doleo, pœnitet, piget me, *afcùduamn*. Misereor, me miseret, miseratio me tenet, misericordia moveor, *cutannien*, *búrenien*. Affligi, angi, in luctu esse, infortunio affligari, *afcùduamn*, *cutanduamn*, *lladcùn*. Contemno, sperno, despicio, despiciatui habere, ducere, *illamn*. Imminuo, diminuo, vitupero, vitio aliquid vertere, criminis loco objicere, in vituperationem adduco, *ùchan*. Patior, fero, suffero, perfero, tolero, subeo, sustineo labores, cruciatus, æumnas, tormenta, dolores, *piaun*. Alium multis miseriis & æumnis premere, opprimere, malis & calamitatibus obruere, vel sua culpa jactari malorum fluctibus, versari in magnis miseriis, gravissimam malorum tempestatem sustinere, fortuna uti infensa & iniquissima, *piauln*. Lætitia, hilaritas, jucunditas, alacritas, festivitas, lætor,

gaudeo, exhilaror, exulto, præ gaudio gestire, tripudiare, lætitiæ voluptate perfundi, maximam capere lætitiā, *tùûûn*, *tùyun*. Aliquem exhilarare, hilarem lætumque reddere, efficere, risum alicui movere, lætitiā excitare, *tùyûln*. Lætitiā gestire, exultare gaudio, tripudiare, *tepen*, *tepenclen*. Alium alacrem, hilarem, jucundum, festivum efficere, *tepeln*, *tepentun*. Miseret, *cùtannien*, *bùrenien*. Piget, *chovûn*. Tædet, *afentun*. Delectat, *tepelcai*. Juvat, prodest, *cùmelcai*. Decet, *adi*.

487. Putidum, importunum, molestum, *puel*. Fastidio esse, fastidium afferre, offendere alicujus animum, *pueln*. Egeo, indigeo, opus est mihi, *llidmeyer mon*. Male Verbis exceptum dimittere, *ùtùfentun*. Calumnior, falsum alicui affingere, falso illum criminari, *ùnbiln*, *unviln*. Alapas, colaphos alicui impingere, infringere, infligere, quot misero colaphos inflixit, ut palmis faciem ejus percussit, genas verberavit, *huetafcùn*, *tagontcun*, *tavontcun*. Sanna, derisus, vultu, voce, corpore aliquem deridere, ejus mores, gestus ridicule imitari, effingere, exprimere, *rincùn*. Averſa manu colaphum impingere, transverso ictu cædere, ferire, *rulitcun*. Manu, gestu, baculo minari, minitari, minaciter terrere, pericu-

riculum ostentare, *aneln*. Jacio, projicio, in terram, pavementum conjicio, contorqueo, *chanan*, *huiladcùn*. Strideo, stridor, *huirarcùn*, *gcurún*, *gtunn*. Ad parietem v. parieti aliquid allidere, illidere, *huiladcùn*, *chanan*. Infortunium, infelicitas, infelix casus, fatale malum, *ella*, *ela*. Si quid ejusmodi accidat, contingat, in me impetum fortuna convertit, *ellan*. Adversa, adversitas, *ella que dgu*. Importune aliquem urgere, importunis precibus obtundere, premere, vexare, oppugnare, occidere, *gdaln*.

488. Exempla. *Raquiduamelcaiaimi*, cogor tibi esse molestus, quod absque molestia tua fiat, si non gravaris, nisi molestum tibi est.

Tepelaimi v. tùyùlaimi ta mi chao ta mi glameteu, non te delectat a tuis parentibus reprehendi.

Cutanduamaimi ta mi huerilcamobium mo ta DIOS, te pœniteat DEUM O. M. offendisse.

Inche ni aiùvoegeum eimn ùdequeimn, amore ego vos, vos me odio prosequimini.

ni aiùel inche DIOS llechi, DEUS meus & omnia.

Aiùel ema! Dilecte mi.

Iod aiùquebin ta DIOS, quine rupaluchi tùyùn mo, Deum momentaneæ voluptati

uti par est, præfero.

Chem rume dgu aiùquebi ta che , lan no v. lan mtn aiùlabi, omnia amant homines præter mortem.

Vill afrupaquei maputu dgu , DIOS ni aiùgen no , v. DIOS ni aiùgen mtn afrupalai, omnia prætereunt præter amare Deum.

Aiùpraquei re uùn ulquelu, operibus non verbis amor probatur, multi fumos vendunt, suos splendidis promissis alunt, at non oportet verborum ineptiis virum commoveri.

Aiùbin ta DIOS v. aiùDiosquen, hæret mihi in medullis DEUS, ejus amore flagro, ille mihi ante oculos dies noctesque versatur.

Aiùeimi v. inche ni aiùbiel eimi, te diligo, tuî amore teneor, singulari te benevolentia complector.

Cùmei ta mi aiùuyen, bene fecisti amando, licite amasti, amorem tuum probo, non improbo.

Patiru ema , pu peni ema ! O Pater Reverende, o Fratres carissimi.

Cùlmeien ta mi huincaiebin, tuus famulus, servus esse cupio, desidero, famulum me tibi præbebo perlubenter, non invitus.

Cùlmeielabin ta ni peabiel ta ni cunùvalgeal, nollem me videre pauperem, absit a me sæva necessitas & tristis egestas.

ùdebi ta ni glamgeal, consilia spernit,
monita

monita contemnit, documenta ridet.

Antitipage, vamtipage, ne mihi lucem adimas, item, abi, abscede, recede, aufer te hinc, apage sis.

úgechi údengeimi nai, amice nimis importunus es, næ tu valde es molestus, premis, occidis, in quem incidis.

Calli piaupe! abeat in malam crucem, malumque cruciatum.

Quine vla amotuge, vade actutum, illico, confestim, statim, e vestigio.

Quine cùgen huentu quehuatuabueiu quine Huinca, ergo Indus Hispanum altercationibus vexet, contentionibus impetat, invadat, adoriatur.

Eimi pieimi, tibi non alteri dico.

úllculen eimi mo, habeo contra te non pauca, tibi iratus sum.

Penchuknouquieli, abi e conspectu meo, discede a me.

Aldùn alùlù ta mi pigen, acriter tibi dolet, quod tibi dictum est, oratio illius te alte pupugit, nec leviter perstrinxit.

Venten dgu dugupraquebi, lagmpubi, adeo eum verborum suorum aculeis stimulavit, fovit, concitavit, ut animam ipsi vitamque expulerit.

Taftueneu em! coram mihi exprobare ausus est.

Rupai v. naûi ni úllcun, naûpapetui ni
duam

duam v. ta ni piuque, defervuit mea v. illius ira, resedit iræ impetus, remisit, quievit.

Vemeneu, intulit mihi injuriam, me læsit, injuria affecit.

ni vemaeteu huerinielaiaeneu chei ? nemo me impune lædet.

Eimi mo mlei ta ni ûnapiuque, contra te mea est indignatio, tecum mihi res est.

Eimi vûrepuenielmqueen, v. ta ni vûrepuenielmqueeteu eimi llechi, tu me constanti odio averſaris, a meo congressu & consuetudine abhorres, me oculis fugis, auribus respuis, animo aspernaris.

Quimbin ta ni duguiegen v ta ni duguyegeuyen, v. ta ni duguiegemom, scio de me rumores vagari, pronis auribus obtrectiones contra me excipi, in invidiam vocari, in multorum sermonem, vituperationemque venisse, incidisse.

Ladcûluqueimi ta mi raquigenon mo, dolore afficeris, quod tibi honorem non habeant, reverentiam non præstent, exhibeant.

Raquilabimi ta mi nuagen v. ta mi nuageal v. ta mi nuageimi, non te pudet scelerum, virtus, honestas, fama bona, bonum nomen jam vilia tibi sunt.

Ta ni nuagen mo ûdegequei, ob morum perversitatem omnes illum oderunt, odio habent.

Peaimi rume, veniet veniet illud tempus,
quo

quo poenas dabis, non abibis impunis, non tibi sic abibit, referes gratiam qua dignus es. v. contra: veniet illius laudi suum tempus: ad posteros enim virtus durabit, non perveniet invidia.

Eimi llùcantulquebimi reChe, tu es qui Indis terrorem affert, timorem incutit, eosque in metum adducit, terret, perturbat.

Eluquibilmi ta ni duguyequum, non des illi causam, materiam murmurandi.

nùtamcagen ta mi ladcùn v. ladcùel quine nemel mo ta mi pibin, mihi fuit narratum, relatum, nunciatum, te ægre molesteque tulisse verbum, quod tibi fuit a me dictum, quod illo verbo graviter fueris offensus, commotus, percussus, nec te injuriam dissimulare, aut dolorem premere potuisse.

Ladcùnman ta ni piuque, in magnum luctum incidi, mœrore ac tristitia afficior.

Tùyùbin, perhumaniter, porrecta fronte, hilari vultu, comiter illum excepi, lætitia affeci, obviis ulnis accepi, complexus sum.

gùmancupan, flens adsum, vicem meam lugens, casum deplorans.

Huiflu ta ni duam tuyùtipai, huifnolu ladcùquei, prout ipse acceptus est, ita hospitium laudat aut damnat unusquisque.

Tepean pilai ladcùn piuque, non est conveniens luctibus ille color, oderunt hilares tristem, tristesque jucundum.

Quintu

Qúintuiauquebuimi ta mi tàyùahun v. ta mi tàyùabuel ta mi chao ta ni acutun mo, velles celebrare adventum tui patris.

LLadcùpraquilmi, modum lugendi fac, parce lacrymis nihil profuturis, noli sine causa lacrymis assiduis confici, contabescere.

Ladcùpan, ad lugendum, ad luctum venio, ad domum luctus.

Ladcùn uùtaian, iter faciam tristis.

Ladcùquen ta ni chao ni lan mo, ex parentis morte in luctum incidi.

Ladcùquen ta ni piunque mo v. ladcùpiuquen v. ladcùquei ni piunque inche, doleo ex corde, ex animo, ex intimis præcordiis pœnitet.

Huerager ta mi ladcùn, ta mi ladcùal, male facis lugendo, ne animum des mœrori, animum a luctu recipe, abstine, revoca, gúma utun, redeo, revertor plorans.

ùllcu conpai, intravit iratus, ira commotus, incitatus, percitus, incensus, inflammatus.

Duguquei ni ladcùn, has voces dolor mihi exprimit, præ tristitia ac mœrore in hæc verba erumpo.

Ladcùn, ladcùnquechi, ladcùgechi tipai, est egressus mœrore affectus & tristitia.

Pratulihuen gepai v. pratulihuenquechi v. pratulihuequechi, venit suspirans, suspirium ab imo trahens.

Ladcùn

Ladcùn ella que dgu mo, adverſa mihi dolorem, luctumque extorquent.

Aldùcutancayecupan, multa mihi in via fuerunt toleranda, magnos ſuſtinui labores.

Aldùladcùnyecupan, feci iter triſtis, mœſtus, tetricus, melancholicus.

Bùrenien mai, daquieli chai, chachai, miſereat te mei, meam vicem dole, mei miſericordia tangere, nec me oppugnes, vexes, exagites velim, rogo, obſecro.

Marichi bùrenielaiaeimi, nunquam tui miſerebor, te miſerum, aut vitam tuam acerbam putabo.

Duam gen, quinei ta ni duam, habeo quod dicam, petam, negotium quod traſſem, opus eſt mihi te convento.

Caletui ta ni piuque, ni duam, unoduamn, a ſententia mea diſcedo, ſententiam muto, revoco, conſilium abjicio, incepto deſiſto, calculum reduco.

Unoduamn, cutanduamn ta ni huerilcan ni vla, doleo de peccatis meis, pœnitet me meorum delictorum.

Eluquebige v eluquellebige ta ni cutanduamqueum v. ta ni cutanduamam huerilcan mo, propone, explica illi motiva doloris vel eliciendi actus contritionis de peccatis.

Adi eimi mo ta mi huerilcan genon, decet te vitæ puritas.

Yehueeimi, pudet me tui.

Cho-

Chovùquelain ta in raquiabiel ta in putem,
non nos piget majores nostros venerari.

489. Flagitia, quæ vitiorum, cupiditatumque effrenatarum effectus sunt.

Nimio studio in aliquem inclinare, nimis studiose alicui favere, plus justo illi tribuere, plus quam par est illi deferre, præter modum alicui studere, omnia illius causa velle, *nielduamn, aivpran, ampelpran*. Blanditiis, pulchritudine aliquem ad sui amorem allicere, pellicere, trahere, excitare, lenociniis sibi amorem alicujus conciliare, capi alicujus amore, allici, incendi, flagrare, *nu-alcan, mallûen pin*. Rem turpem, inhonestam, obscœnam, flagitiosam committere, *nuanpen*. Mulieris pudicitiam tentare, sollicitare, fœminam ad concubitum aut inaccessam venerem allicere, de stupro appellare, *mallûen pin*. Libido, effrenata cupiditas, aliquid vehementius appetere, concupiscere, *apin, apill, apilln, huitorcùn*. Lustror, scortor, lubricam & præcipitem vitiorum viam persequi, *nuamiaun*. Corporis quæstum facere, *huedquintun, huedem-tun*. Virginem violare, vitiare, corrumpere, pudicitiam illi eripere, vim & stuprum inferre, *mallûentun, huemallûentun, hue mallûen entun*. Vim fœminæ afferre, inferre, virginem per vim comprimere, vitiare, *nùntun*.

nùntun. Fornicari, *mùn, peancan.* Amicus ab honesto deflectens, item, amica, amasia, *unam.* Uterque, *unamhuen.* Concubinæ aut pellicis amore captus, concubinato infamis, concubinarium esse, *unamtun.* Esse fornicarium, fornicariam, *unamtui aun, mùvœ.* Ad turpitudinem commota, concitata, *nancan.* Pellex, concubina, *gapi.* Publica meretrix, prostituta, vulgare scortum, *nua, mugevœ, cridomoche, nùllvœ domo.* Adulter, mœchus, subseffor alieni matrimonii, *damen, damentun.* Saltum, sylvam, nemora, latebras quærere, *dùni.* Noctu ad turpia domo exiens, *umanchun.* Sodomia, præpostera libido, *hueiù, hueye.* illam committere, *hueyetun.* Cum puella rem habere, *ùllchatun.*

490. Ludo, colludo, inquietare, turbas dare, *aucan.* Jocor, nugari, nugas agere, joco aliquid dicere, jocis in alios ludere, cavillari cum aliquo, *vucheun, vucheucan.* Dare philtum, poculum amatorium, *maichùn, maichùtun.* Clanculum jungere, convocare, *tapmn.* Dare mandata alicui ad aliquem, *eludugun.* Mandata ferre, perferre, *yedugun.* Referre, exponere, *entudugun.* Nutibus amorem mutuum declarare, desiderii aut voluntatis suæ signum dare, ostendere, *gdiscùn.* Dare in malum finem, timeo Da-

naos vel dona ferentes, *huefcùmtun*, *medan*. Cognoscere carnaliter mulierem, exercere copulam actu, *chiquin*. 701. Modestius, *vúln*, *vln*, *vúltun* 688. Resisto, obfisto, repugno, conatibus alicujus occurrere, se opponere, impetum ejus reprimere, audaciam frangere, contradicere, *cochimn*. Fugio, fugam arripere, capessere, se in fugam conjicere, fugæ se mandare, commendare, se fugæ v. in fugam dare, fuga sibi consilere, aufugere, *nulln*. Lascivio, attrectare aliquem, se invicem attrectare, petulanter colludere, *mtatun*. Factis turpibus gloriari, se de voluptatibus jactare, gloriose sibi de flagitiis blandiri, *dallian*. Errare, peccare, *rulmen*, *crin*. Ita in angustiis hærere, ut nec progredi nec regredi possis, item, ita defatigari, ut vocem, loquelam amittas, *mrin*.

491. Exempla. *Vai ni mollvùn*, calet, fervet ipsi sanguis.

Aiùpran mo entumallebi ta ni ge quidu ta ni votm, summo amore damnum illi maximum intulit.

Peumabin, vidi illum per quietem, per quietem mihi visus est, dormienti objecta mihi est ipse imago.

no aiùvali ta DIOS, DEUS O. M. supra modum est amabilis, supra omnia diligendus.

Ma-

Marichi aiùlan, nolo, nullo modo, nequaquam, minime, nullatenus.

Marichi lali rume, *Patiru getulaian*, citius me vita exuent, quam religiosa veste induar.

Ta mn prquechi aiùbiel Tue tu dgu! O cœcas hominum mentes & cœlestium inanes, non sordet terra, dum cœlum aspici-tis?

Rupal dgu gechi aiùquebin, non est mortale quod opto.

Huifi ta ni duam, jam voti compos sum, quod quærebam inveni.

Deuma ta mi pemom v. mi pemobium v. mi pebin v. mi pebiel, tepen amotun, postquam te vidi, libens abeo.

Unamtuiaiquei, est concubinarius, fornicator, turpibus assuetus.

Llumquechi v. elcagechi nuaiaiquei, clam, clanculum se sceleribus astringit, polluit, caute quidem, sed non caste.

Elcagechi ta ni chao mo, v. quimnolu ni chao, v. ni quimnoel ta ni chao, tipatui v. tipapatui, exiit patre incio.

Deuma ta ni nuapemom, ina tpugequei, amor in odium conversus, post cornua verbera.

Glamun ni huerilcan mo, me facti pœnitet, egomet me de meo scelere reprehendo.

Udalei ta ni piugue, doleo ex toto corde.

guman gei vachi dgu, dolendum, prô dolor, res sanguineis lacrymis jure merito deploranda.

Regûmatuqueimi, lacrymis assiduis conficeris, contabescis.

Nochicage, manum cohibe, animo impetra, furorem, iram, &c. sustine.

naûpape ta mi piûque, quiesce, conquiesce, ad tranquillitatem animi redi.

nopinûvalai, vitiosam suam naturam domare, castigare, comprimere, pravum ingenium suum corrigere nescit, non didicit.

432. PARS TERTIA.

DE

CIVITATE EJUSQUE PARTIBUS.

Terra, tellus, humus, *mapu*. Cælum, coelum, coeli, *Huenu mapu*. Terra, orbis terrarum, *Tue mapu*, *vachi mapu*. Mundus, mundi universitas, universa rerum natura, cælum & quidquid cæli ambitu continetur, *vill mapu*. Hispania, *Huinca mapu*. Mauritania, Anglia, Gallia, Germania & reliqua Regna omnia & singula, *Muru-Huinca mapu*. Provincia, Regio, *udan v. vutan mapu*. Civitas, oppidum, castellum, pagus, arx, *cara*, *vûta cara*, *pichi cara*. Urbem condere, *caran*. Destruere, exscindere, evertere, vastare, delere, diruere, excidere,

dere, *entucaran*. Locus ubi Troja, urbs, &c. fuit, *càrahue*. Vicus, pagus, *pìchicara*. Missio sanctæ Fidei, *santa Feè mapu*. Reductio, Conversio Tucapelina, Araucana, *Tucapel mapu*, *Arauco mapu*. Littus, ora maritima, *lafquen mapu*. Sinus, fundula, *tùhuer*, *gion mapu*. Usus, consuetudo, mos loci, *ad mapu*. Dominus, possessor terræ, *gen mapu*. Se loci moribus accommodare, *mapun*. Solum vertere, alio migrare, commigrare, sedem, domicilium mutare, *maputun*. Domus, domicilium, ædes, *ruca*. Via, trames, platea, callis, *rpuù*, *rùpu*. Viam capere, captare, *rputun*. Viam ire, *rùpun*, *rpu*. Via arenaria, *cuyùm rpu*. Via recta, *huif rpu*. Bivium, *epu rpu*. Trivium, *caql rpu*, Via arcta, angusta, *ùped rpu*. Limes, confinium, *qcham*, v. *asmen mapu*. Desertum, solitudo, *uhue*. Locus ab arbitris liber, remotus ab omni turba, *mleñohue*. Regio meridiem versus, *Hillù*, *huilù mapu*. 746. Incolæ, *Huillùche*. Versus Septentrionem, *Picu mapu*. 746. Montes Andes, *Pire mapu*, *pire mahuida*. Horum montium incolæ, *PehuenChe*. Indus transmontanus, *Puelche*. Cis montanus, *Lelvun mapu che*. Mons, *mahuida*. Collis, *pichi mahuida*. Collis perpetuus, *huivolen*. Montes in quibus Majores suos, aiunt, diluvium evasisse, *tegteg*. Terra peregrinorum, via-

torum, *uùtan mapu* Alia, diversa terra, *udan v. uùdan mapu*. Finis, extremitas, ultimum, extremum, culmen, vertex, cacumen, supercilium, calx, *huechun*. Apricus locus, *nùcùmgelu*. Specus, spelunca, antrum, spelæum, *renù*. Regio in novem Regiones subdivisa, *ailla Rehue*. unde *meli-Rehue, Quechurehue*. Conciliabulum v. convocatio Machiorum, Machios advocare, convocare, *Rehuetun, geicurehue*. Conditores, Fundatores, Expugnatores, qui primi urbes condiderunt, gentes debellarunt, armis subegerunt, in ditionem ac potestatem suam redegerunt, *llin mapu*.

493. Patria, natale solum, *maputu, huim*. Patriota, quibus est communis Patria, *maputu Che*. Recta tendere, recta ad forum, templum, curiam, &c. tendit, *huifiaun, huifcontun, rito, ritolen, ritoclen*. Aberrare a via, *crù iaun, hueluln, nuin, gun*. Deflecto, hic de via deflectere debemus, *chican*. Circumeo, per circuitum iter facere, præstat per dispendium ire, quam compendio perire, *ollon, huaichifn*. Ambio, circumdo, cingo, *ollon*. Ambitus, circuitus, anfractus, obsidio, *ollol, huaichif, huaidùf*. Erro, in errorem labi, delabi, incidere, deferri, errore capi, duci, a recto tramite deflectere, declinare, *crin, crùn*. Viam docere,

re, indicare, ostendere, *dallquin*. Viam monstrare, ducem se præbere, *giuln*. Ad latus transire, *quineple rupan*. Venio, pervenio, devenio, *acun*. Diverfor, diverto, hospitium, diverforium, *elun* orbis, circulus, *tùhuer* Circulum describere, in orbem stare, *tùhuern*, *tùhuerclen*. Ora, margo, limbus, *ùpl*. Discedere, egredi, se subducere, *tuun*. Casu occurrere alicui, aliquem offendere, in illum incidere, *tafentun*. Alio migrare, *ca maputun*. In aliam domum immigrare, *ca rucaturun*. Iter facere, tendere, pergere contendere aliquo, *uùtan*, *utan*. Viator, hospes, peregrinus, *uùtanche*. 849. Divido, dividi, distinguere, distingui, separare, separari, *uùdan*. Ambulo, gradior, ingredior, gradum facere, *amon*. Redeo, revento, revertor, remigro, remeo, repeto, restituo, *umon*, *uotun*. Ut redeat, restituat efficere, *uoln*. Restitutio, restituo, *uoltun* 847. Circumeo, vagor, vagum errare, *hualln*, *hualliaun*. In circuitu, *huall*. Sepio, vallo, circumdo, urbem obsidere, obsessam tenere, obsidione cingere, premere, corona urbem claudere, sepire militum copiis, *huallman*. Assuesco, consuesco, insuesco, dare se in consuetudinem, *huimn*. Finire, finis, terminus, extremum, hic finem facit, *huechuntun*.

494. Exempla. *Chili, Chilli, Chile* Regnum Chilenſe in America meridionali, quod incipit in *Copiapó* ſub gradu 28 latitudinis meridionalis, ubi dividitur a Regno Peruviano, & protenditur Baldiviam ſub gradu 40 ejusdem latitudinis, & ultra. Huc pertinet *Chiloe* Infula, & plures aliæ ſub gradu 44 & ultra. Item Provincia Cuyana ubi Mendoza ſub gradu 32. v. 850.

Vill mapu ni cùllin ni vla no, DIOS ni vla mtn, *Chili mapu mo unomean*, pro toto mundo in Chilim non ibo ſecundo: Proque Deo ſolo ſemper adire volo. 1775. anno meæ ætatis 62. Coloniæ Agrippinæ.

Indi Chilenſes vocantur *Reche*, *Chili v. ChilliChe*. 698.

Notandum diſcrimen inter Indos & Indianos, nam hi ſunt quidem nati in India, ſed a parentibus Europæis, vel ſaltem ab illis oriundi, & plerique ab Hiſpanis: Indi autem ſunt prognati & oriundi a meris Americanis.

Meli vùtan v. uùdan mapu gei, Terræ Indorum dividuntur in quatuor diverſas grandes Regiones v. Provincias:

Lafquen vùtan mapu, Terræ mari adjacentes.

Ragitun vùtan mapu, dimidia pars terræ planæ, ſita inter terras mari adjacentes, & alteram dimidiam partem, quæ vocatur

Ina

Ina pire vùtan mapu, Terra plana vicina montibus perpetua nive coopertis, denique quarta Provincia est

Pire vùtan mapu, montes Andes semper operti nive. 850

Cacùl vùtan mapu, commercium, consuetudo, familiaritas, communicatio, amicitia, &c. quibus utuntur invicem Indi harum quatuor Provinciarum.

Unomen mapu mo, redeo, sum redux e terris Indorum.

gemen cara mo, eo v. ivi ad civitatem.

Mlequen ruca mo, sum domi, domi me contineo, intra domesticos parietes.

Rupaian leuvu mo, transibo, trajiciam fluvium.

Uan Arauco mo, eo v. ibo Araucum.

Miaullen Huaiquilafquen, tuutun millavùdù mo, ivi ad Huaiquilaf, unde redux salvavi Millavúdum.

Utuan pu ruca, eo, ibo, redibo, revertar domum.

Aldúnman v. aldunmamen Penco v. Penco mo, cunctantius egi, diutius moratus sum, moram feci in urbe Conceptionis.

Pichinmapan, venio moraturus paulisper, non traham, non nectam moras, post bidduum, triduum, quatridduum iterum me viæ, itineri committam.

Huinamtuquen ca mapu v. ca rucatuu,

alio migro, sedem, domicilium muto.

Vill che ta ni mlen mo, gellei cutancaquechi mogen, quo quo te vertas, omnia plena malis.

Cùmelechi che ta ni mapu mo, ca mapu em! pilai, aliena non desiderat, forte sua contentus, cui domi suæ bene est, domi suæ se continet.

Mapu em! o natale solum! sed quis me transferet illuc?

Lafquen puhuentu inche, mea Patria oræ maritimæ adjacet.

Cupachi Che Porem meu, quidam Pore-mâ adest.

Inche cautùn che vemabun? ego Imperialis hoc facerem?

Cuivi pu cara mo Villarica cara marichi iod cùme comùtun gebui, ex priscis civitatibus erat oculis gratissima urbis divitis seu Villaricæ amœnitas, sita erat ad prospectum pulcherrimum, eo situ gaudebat, eo loco constructa erat, ut undique aut nemoris prospectu, aut hortis amœnissimis & grata agrorum varietate delectaret.

Teye huentu rupai, inche llechi, ego sum, qui hac transit.

Chumgei ta mi miaun, quid tu hic, quid agis, quid hic circumspicis.

Chuchi v.inei cam ualu, iturus quis? ubi est?

Chuchi

Chuchi rpu, ubi est via, quo ducit? qua itur? an est lata, angusta, trita, æquabilis, num anfractus, salebræ, suntne viæ flexus ad dextram, ad sinistram, lævam: estne recta, publica, prætoria, militaris, danturne semitæ & diverticula?

Rito ucai vachi rpu, recta ducit hæc via.

Hueragei veichi rpu em! viam suscepisti satis incomodam, in viam satis difficilem te dedisti, laboriosam viam ingressus, aggressus es, plenam difficultatibus viam inivisti, inisti.

gbi rpu, via evanuit, e conspectu se propripuit, ex oculis evolavit, aditum non video, nec invenio exitum.

Teye rpu ta in cupamoabum, En viam, quam captare, qua ingredi, proficisci debuissemus.

RamtuChelu ta ni utangen mo, nuilai, iter ut teneas, linguam habes.

Aldùn amoimi munan antú mo, longissimam brevi tempore viam confecisti, percurristi.

ni amoum v. amolu inche, dum v. interea temporis quo iter facio.

Va mo ula udapabin, hic, in hoc loco sumus digressi, disjuncti, separati, hoc ipso in loco discessimus, ab eo sum divulsus, moleste tuli a complexu ejus distrahi.

Taftulabin, non incidi in illum, illum non reperi, offendi.

Hue-

Huelulbin, non vidi illum, uterque aliam ingressus est viam.

Vaple miauqueam, huc, horsum veniunt.

Pirpuabin, dicam obiter, in via, in itinere narrabo.

Irpuaïn, comedemus in itinere, v. ibimus, transibimus ad prandium, cœnam, &c. v. faciemus iter & eadem opera comedemus.

Yerpuaeneu, in via, itinere discedet, & ad me equo, curru, rheda avehendum, asportandum veniet.

Dugulrputuabimi, redux illi obiter loqueris, v. in via, in itinere eum obiter invises.

Quinenple co rupage, deflechte non nihil ab aqua.

Chumtn pu mlei Mapuchu ? quantum distat, quam longe v. procul abest urbs Jacobopolis Regni Chilenſis Metropolis ad fluvium *Mapuchu* sita.

Pichi pu mlei Pire Mahuida, montes Andes non longo hinc intervallo distant.

Quintuquen ta ni eluam v. elual, hospitium, diverſorium quæro.

Elun eluain, diverſabimur ubi facultas dabitur.

Yebige mencun ta ni elupuam mo, fer, perfer, porta, vehe, advehe ſarcinas, impedimenta ad hospitium, ad diverſorium.

Miauchelai va meu, deſertum hoc & ſolitudo eſt.

Cheu

Cheu uùnmaimi, ubi noctem transegisti, duxisti, traduxisti.

Che miauquei, sentio homines, homines percipio.

Amoain v. amoan pign, dixerunt se venturos.

Pepi ulaian piai, dicet se venire non posse.

Veula amocaquen v. ni amocaquen, prima vice iter facio, suscipio, itineri, viæ me committo.

Iod cùmeabui ta ni utuabuel, ta ni mlecatuabuel mo, præstat me ire, quam manere hic.

Adochi, expecta paulisper, parumper, aliquantulum.

Quine naû gei v. naûal v. naûel, en descensum, descendendum est.

Tva ta ni epu naû, jam bis descendi.

Tva ta ni quine naûn, hæ sunt primæ vires, quod descendam.

Nacmn, demitto, alium demittere.

gepai mapu mo ta ni raquigeam pu ulmen mo, ingressus est Provinciam, ut a Caci-quis dona honoresque referret.

Lapai Chili mapu mo, in Chilim moriturus advenit.

Inche ni tuumom v. tuuuyen mo; v. tuuuy-eum v. inche ni tuuuyeel mo v. inche tuuuyen, eimi mlecatuimi, cum ego abirem, v. me abeunte, tu mansisti.

Anù

Anù Patirupai, Patres veniunt hic habituri domicilium, sedem hic constituunt, collocant, figunt.

Vill vemgei, vill vemgeign, vill vemgein: quine trn inchin, si quis Parisios indoctum mittit asellum, qui fuit hic asinus, non ibi fiet equus.

Vill mapu gequei ta ni ad, si fueris Romæ Romano vivito more; si fueris alibi, vivito sicut ibi: non erit illusus faciens sicut obtinet usus.

Cùme miaun, habui (Laus Deo) iter faustum & felix.

Ipan, v iputun ta ni ruca mo, veni, perveni, adveni domum hora prandii.

Uali Chillan, yumvel ipuan, profecturus Chillanum yumbeli prandebo.

Mapu mapu iaun, ex alia in aliam Regionem migrare, proficisci, vagari

Mivú antù mo uùtaiaimi, intrat quot tempus, dies iter institues.

Anùpai vachi mapu mo, venit sedem hic fixurus.

Ahue cupatuabui? tam cito rediret?

Aretuyecupan cahuellu, sum advectus equis meritoriis

Aldùcutancaiecupan, iter habui incommodum & laboriosum.

Anca unomei, regressus est dimidio itinere jam confecto.

495. CAPUT I.
DE INCOLIS CIVITATIS.
ÆTATIS DIFFERENTIA.

Infans, recens natus, *llud pnen, hue pnen*.
Pupus, infans, pusio, parvulus, *pichi pnen*.
Puer, *pnen*. 811. *huilten*. Juvenis, *hueni*.
Adolescens, *hue che, huentu, cona*. Vir perfectæ, corroboratæ, confirmatæ ætatis, *ragin huentu*. Vir major natu; ætate provectus, *teu, v. teu huentu*. Vir grandior, ætate ingruvescente, *tem*. Senior, affecta ætate, in senium vergens, *allue tem, allue vùcha*. Senex, *vùcha* 689. Senex ætate confectus, *úmein*. Senex ætatis extremæ, decrepitæ, *úchùfpun*. Pupa, infantula, *pnen*. Puella, virguncula, *ùllcha* 853. Adolescuntula, *ùllcha, hue mallûen*. Puella adolescentula, *mallûen*. 772. Virgo nubilis, viripotens, matura viro, & nuptiis tempestiva, *hue domoche*. Fœmina, mulier, *domo*. Vetula, *tem, tehu v. teu domo*. Anus, *cuse, cuye, cude*. 710. Decrepita, *pl pl, templcahue*. 837. Majores, *cuiivi che, unen me, putem*. Posteritas, stirps, genus, *elpa*. Conditores, fundatores, truncus, *lin, llin mapu*.

496. Esse, existere, nascor, edor in lucem. *gen*. Dare existentiam, *geln*. Dare esse humanum, facere hominem, *chen cheln* 203. Resurgere, ad id, quod erat, redire, *getun*.
Nasci

Nasce, vitam ingredi, spiritum de cælo haurire, vitæ limen attingere, item: herbas erumpere, *lleún, lleún*. Vivo, vitam agere, degere, spiritum ducere, *mogen, lihuen*. Genero, gigno, *yalln, votmn*. A patre genitus, *yall*. Pario, enitor, foetum in lucem edere, gignere, procreare, liberos suscipere, *conin*. Virum consummare actum venereum, *elmen*. Mulierem, *elgen*. 490. Prægnantem, gravidam, foetam esse, parturire, *vuquigen*. Facere abortum, foetum immaturum edere, *lludcún*. Abortivus, immature editus, *llud*. Partum medicamentis abigere, abjicere, accelerare, *lludcúmn*. Secundæ, secundinæ, *cùclin, cdin*. Sugo, lac ex mammis ore elicere, haurire, *moyun*. Lactens, *moyulu*. Infantem lactare, uberibus admove, *moyuln*. Lactans, *moyulquelu*. Pascere, alere, educare, *temmùnn*. Nomen, *uúi, uúi*. Nomino, suo nomine aliquem appellare, vocare, nomen ejus enunciare, *uùin*. Nomen habere, ede tuum nomen, qui vocaris? *uùigen, uùitun*. Indere, facere alicui nomen, *uùiln*. Cresco, adulesco, *temn*. Malum serpit, gliscit, augefcit, *ivùn*. Ætas perfecta, *teun*. Senescere, consenescere virum, *vùcha yecuùmen, vùchan*. Mulierem, *cuden, cuyeyecuumen*. Alo, pascio, sustineo, sustento, *mogeln*. Blandissime aliquem tractare, demulcere, suavissime

sime appellare, benignissime habere, blandiri alicui, blanditias alicui adhibere, festivum & blandum se illi præbere, exhibere, *manpuùn*. Vagitus sive fletus infantis demulcere, motu, cantu sopire, lenire, *negùmn*. Uncinulis vestem astringere, infibulare, *núcurn*. Nudare, aperire pectus uncinis aut globulis solutis, diloricare vestem, *entumoyun*, *entunùcurn*. Effici sicut parvulus, se submittere, despiciatui se habere, *pnencaun*, *pichilcaun*. Nutrix, *moyulvoe*. Altrix, *ilelve*. Doctrix, *quimelvoe*. Genus, progenies, familia, gens, stirps, claris ortus parentibus, avis, majoribus, nobili genere, ex illustri familia, clara stirpe, Regia progenie, clarus majorum imaginibus, *cùga*. 715. In meis insigniis perdicem præfero, *vùdù pu huentu inchin v. inche*. Meum stemma, meum nobilitatis monumentum est a lapide, *inche cura pu huentu, cura inche ni cùga gei*.

497. Exempla. *mivù tipantu geimi, chumteni ta mi tipantu, chumtn tipantu geimi, nìcimi?* quem annum agis? quot annorum es? sum sexagenarius, sexagenario major est, annos natus magis sexaginta, vigesimum annum ingreditur, attingit, init, vigesimum annum ago, nondum explevi.

Deuma uùì elgei, jam inditum est ipsi

nomen, jam est baptisinate initiatus, lustrali aqua ablutus, sacro fonte lustratus.

Uûilen ta ni votm, filium meum baptisinate expies velim.

Inei pigeimi? quod est tibi nomen, qui vocaris?

Pedro pigen, *Pedro ta ni uûi*, Petrus appellor, Petrus v. Petro mihi nomen est.

gelai Christiano, *Christiano gelan*, non sum Christianus, Christicola.

Inei Pedro ni pigen? *cupaiai piam v. pigei*: *gelai piam*, quis vocatur Petrus? illum arcessitum volunt, dicunt abesse.

Mtmlelen Liencura ta ni votm Huenumilla pigelu, arcesse, adduc, voca filium Lien-curæ, qui Huenumilla appellatur.

Uûintugelai rume, *pegelupatui*, lupus in fabula, vix nominatus quando præsens.

Vill dgu gelbi ta DIOS, res universas Deus fecit, effecit, creavit, rerum omnium auctor & effector Deus est, a Deo cuncta profecta sunt, ab uno Deo principium habent, originem trahunt.

ni cheel tva, hunc ego bonis moribus instruxi, liberalibus disciplinis erudivi, honestis ac piis documentis formavi, imbui, informavi.

Chuchi nuque mo geuyei tva venten huera-gelu unde hic abortus, hoc hominis monstrum, hoc scelus?

Huente

Huente glam temlaimi, ne vestigium quidem honestæ educationis in te apparet, omnis humanitatis & urbanitatis expers es.

Huente glam temmquebi ta ni puyall, liberos suos honeste educat, liberaliter instituit, bonis moribus informat.

Yetupalu ta ni huera ad, cùme che gepalai rume, non procul a proprio stipite poma cadunt, qualis pater, talis filius, non abhorret a moribus matris filia.

Pnencaunolmn, poulaiaimn huenu mapu mo, nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.

Aldù gùmavoe gei pichique pnen, parvuli sunt plorabundi, in fletu nimii

Tva ta ni pnencaun, hæc sunt mea puerilia oblectamenta, pueriles nugæ.

Tpugehuequile veichi pnen, satis superque sævitum est, non vapulet amplius iste parvulus.

Ahue tipanmalai ta ni voro pu pnen, pueris non statim dentes erumpunt.

Ta mi conigemom cùtu nielleimi veichi cottu, a die natali, ab ipso vitæ limine, ex quo vitam ingressus es, in lucem susceptus, editus, ex quo lucis usura frui cœpisti, illo nævo tinctus es.

Quine huaranca, relûe pataca, relûe mari, epu tipantu JESU Christo ta ni lleûmom, salutis nostræ anno, a Christi ortu, a partu

Virginis, a Christo nato, ab orbe redempto 1772.

Vemgebui veichi dgu, inche huinoltubun, id temporis, in illo tempore quadrupedis in modum ambulabam, nondum mihi puero rationis lumen affulserat.

Amoge huera hueni, uia ula conigeimi quimlcamoabuin, apage, apage te, apage sis ridicule! vix heri natus, nunc nos doceas.

Ta ni hueni tva, hic est mihi cordi, familiaritate amicitiaque conjunctus, ex meis intimis est.

Titi cani huilteu! en nequitiam illius parvuli.

Ella que pu hueni adtubign ta ni cùlpai-tuual, pueri solent supplantare se invicem, & pede supposito ad terram impellere, de-
jicere.

Vachi pitu pitui chei ta ni vùchagen, in una ergo sede morantur senectus & papulæ? a vitiis virtus, non grandior eximit ætas.

Vùchageprai, est senex capularis, decrepitus, senio & ætate confectus.

Pepalabin v. quimpalabin ta ni chao, eram infans, pusio, quando patrem amisi.

DIOS ta ni mogen llechi, Deus est vita mea, quantum vitæ mihi Deus indulserit, in ejus obsequium exigam, libenter pro Deo, eodem Deo juvante, mortem perferam, subibo, oppetam, obibo.

Ula

Ula geachi mogen quintuqueimi, veimo raquilabimi veula gechi mogen, præsentem vitam contemnis, quia inquiris futuram, moreris morte prima, ne moriaris morte secunda, terram despicias, quia cælum respicias.

Ayarn v. ayargen, ne unus quidem est in meo capite pilus, qui non albicet.

Eimi mogelen v inche ni mogeleteuchi che eimi llechi, v. eimi ta mi mogelalinche, meus altor tu es, ego alumnus tuus.

ni chao ni mogebum, patre meo nondum vita functo.

Mogeum peuqueam, occurrunt homines, nequeunt occurrere montes.

gelai ta ni mogeam, mihi defunt, quibus sustententer, victitem, alimenta.

Huera mogen, hueraquechi mogen, tenui victu, tristi mendicitate vitam exigo, traho, produco, tolero.

Inchin lasquen cùgagèin, ego ex illorum sum familia, qui lasquen appellitantur.

ùnmi ta ni cùga, ùnm pu huentu inche, nostra stirps ab avibus nomen desumit, mutatur.

498. Diversitas conditionum.

DEUS, DIOS. 720. *Re Apo.* 584. 585.

Papa, summus Pontifex, Pontifex maximus, Ecclesiæ Catholicæ Hierarcha, *mu vùta Apo Patiru.* 584. Archi Episcopus, Hierarcha,

Vuta Patiru ni Apo. Episcopus, Pontifex, Antistes, *Vuta Patiru.* Generalis, totius Ordinis, Societatis, Congregationis Præpositus, *pu Patiru ni Apo iod vuta Apo.* Provincialis, Provinciæ Præpositus, Præfectus, Moderator, *pu Patiru ni Apo.* Præsul, superior dignitate, qui subditos habet, *Apo Patiru.* Subditus, subjectus alicui, *pichi Patiru.* Sacerdos, Presbyter, *Missan Patiru.* Religiosus, religiosæ vitæ cultor, *Patiru, Pachiro, Pachiso, Padre, Paye.* Imperator, Cæsar, Rex, *mu Vuta Apo.* Augusta, Imperatrix, Regina, *mu vuta Apo ni Pinom.* Pro-Rex, Præses, *Vuta Apo ni Apo.* Dux, Princeps, &c. *Vuta Apo.* Duces, Præfecti, Tribuni, Centuriones, &c. *Apo. 682.* Cui exigua potestas, jurisdictio, &c. *pichi Apo.* Cui minor, *iod pichi Apo.* Cui major, *iom Apo, iom vuta Apo.* Caciquius armorum pro tempore Præfectus Generalis, *Toqui.* Caciquius, Toparcha apud Indos, *Cacique.* Baculum portans, *mamll nielu.* Imperatoria rudis, *Toqui.* Caciquius, vir nobilis, dives, locuples, *ulmen. 853. 845.* Miles, *cona, huentu.* Pedes, *epu namun.* Eques, *cahuelluluchi cona.* Servus, famulus, juvenis, *hueni, quintudgu.* Indus, *ReChe. 698.* Crucis insigne v. cruce insignis, cum divite censu habens Indos commendatos, *gen che, elval che.* Factionis

ctionis princeps, dux, caput, *nudol.* esse, *nudoln.* Hispanus, *Huinca.* Alterius nationis cujuscunque, *MuruHuinca.* Dominus, *chinur.* Domina, *chinura.* Herus, *huinca,* Famulus, servus, mediastinus, agaso, mulio, &c. *yana, yanacona.* Famula, ancilla, pedisequa, *China.* Advena, externus, peregrinus, *ca Che.* Peregrinus, viator, *uùtanChe.* Cliens fiduciarius, tributarius, *hue che.* Plebejus, *cùgen.* 715. Liber, *llùdche.* 770. Captivus, mancipium, *reuche, tavaicoche.* Niger, *curùche.* Pauper, *cunùval.* Vagus, qui vagam vitam sequitur, nec certum habet domicilium, *hualiqui.* Mendicus, *huenanma.* Artifex, opifex, *caman.* Magnarius negotiator, qui in negotiis agendis alicui respondet, *con.* 708. Nuncius, tabellarius, *huerquen.* Cursor, tabellarius, *acutuchillcavoe.* Barbarus, *iloche.* Magnates, *pu Ulmen.* Magistratus, *Toquin, pu toqui-quelu.*

499. DEI locum obtinere, in Dei locum suffectum, substitutum esse, *DIOS ni vlamlen.* Administro, governo, regno, *toquin.* Herum habere, *huincayen.* Gaudere alicujus patrocínio, *ùncoyen* Refugium, per-fugium, *ùnco.* 855. Magnifico, familiam suam divitiis & honore auxit, illustravit, clarissimam & amplissimam fecit, ad summum

dignitatis fastigium extulit, ad magnam potentiam evexit, *ulmenelen*. Concedere postulationi alicujus, postulatis annuere, precibus cedere, *capin*. Despicere, contemnere, negligere, *capilan*. Repulsam ferre, accipere, *mton*. Dare repulsam, *mtoln*. Aliquem Regi v. ad Regem legare, legatum mittere, *huercùn*, *huercùln*. Legationem agere, gerere, obire, legationis munus exequi, legati munus obire, *huercùgen*. Donum, munus reverentiæ & honoris causa oblatum, *camaricu* 693. Donum gratuitum, mere gratuitum, *mari mari*, *re mari mari*. Eleemosynam petere, rogare, corrogare, stipem ostiatim cogere, panem quaeritare, *lihuettun*, *mogetuiatun*. Tua Paternitas, *ta mi Patirugen*. Vestræ Paternitates, *ta mn Patirugen*. Vos Hispani, *ta mn Huincagen*. Nos Indi, *ta in Chegen*.

500. DIOS *Re Apo mtn*, Unus Trinusque DEUS qui regnat in orbe, qui solus Dominus, solus Sanctus, solus Altissimus, Ens unum necessarium.

gei Dios, *gei Toquin*, Est Deus in cælis, res cunctas ipse gubernat.

Quidu moulu ta Dios, Deus nulli est obnoxius, nulli devinctus, nemine indiget, in se, ex se ipso & per se ipsum subsistens.

Quidugen, *ta ni quidugen mo*, *cùmei ta Dios*, Deus in se, per se, & ex se Optimus, Maximus.

Hue-

Huenu mapu, Tue mapu, vill ca que dgu vemvoe, eltuquelu, Toquiquelu cai, DIOS pigei, Ille O. M. Naturæ Parens, rerum Conditor & Creator, mundi Opifex, Artifex, Parens & Auctor, qui cuncta ex nihilo creavit, condidit, finxit, formavit; qui rebus omnibus præest, imperat, dominatur, sub cujus potestate & arbitrio sunt omnia, a cujus voluntate, nutu & imperio pendent universa, qui omnia regit omnipotens, temperat, moderatur, administrat, cujus Divino consilio ac providentia omnia geruntur; ille vocatur Deus, Deus Optimus Maximus, humanarum Divinarumque rerum Moderator & Rector, qui sine labore ullo cuncta regit, & gubernat Providentiæ suæ clavo.

Mu raquivalgei ni piel ta DIOS, in primis Deum O. M. sancte, religiose, caste & pie venerari & colere debemus, summa pietate, cultu & veneratione Divinum Numen prosequi, adorare, revereri & observare par est.

Apo miauquei v. Apo vemgelu miauquei, Regem credas, ita incedit.

Vuta apo gevalimi, Imperio dignus es, mereris Rex esse.

Apobi, illum fecit Superiorem, Præto-rem designavit, renunciavit, aliis præfecit.

Apoeneu, apoleneu, apoeleneu, aponmaeneu, elueneu ta ni Apogeam, elueneu ta ni apogeal, Superioris dignitate me ornavit.

Lonco gei, habet subditos.

Vuta Lonco gei, insigni Præfectura ornatus, multos subditos numerat.

Quidu Toquiunquei tva, suo vivit arbitrio, *gelai quidu toquiun*, non est sui juris.

Cagecagei chegen, magnum est inter homines discrimen, homo ab homine differt, multis idem nomen sed non omen.

Inche ta ni inche geum v. ta ni inche gen mo, *vemabuimi cam*, cum sim qui sum, id faceres.

Ulmen inche quine ovifa muntunmaiabuen, tu mihi Caciquio ovem abripias.

Mapu che toquiain Apo cam, Indus Præfidi mandet, imperet.

Apo ni age mo, coram Præside, in conspectu Prætoris.

Vill ni age mo, in omnium ore atque oculis.

Ragin pu ulmen, coram omnibus Caciquiis.

Mu Che, Homo nobilis, illustri genere, honesto loco natus, clarus natalibus, honestus, generosus.

Ulmen toquibi, laute, splendide, magnifice illum habuit, tractavit, accepit.

Quidu duamn, esse sui juris.

Inche iod eimi v. noeimi, te præcedo, non es mihi comparandus.

noulaign, uyauign pu Patiru, Patres Missionarii sunt honore ac dignitate pares.

Aldù

Aldù huei ta ni uûautuaeiũ eimi, ingens est inter utrumque discrimen.

Uûaugenochi che huimuquelai, non in una sede morantur Majestas & amor.

Patiru getui, religiosæ militiæ nomen dedit, est in Religionem ingressus, religiosam vitam iniit, est amplexus, suscepit, ad Religionis portum confugit, se recepit.

Ta mn Patirugen anùmmapuqueimn, vestræ Paternitates pacem inter dissidentes constituunt, discordias sedant, seditionem comprimunt, dissidentium animos placant, ad concordiam adducunt, inducunt, revocant, discordiarum incendia extinguunt, restinguunt.

Eimn chaoyemoli, inche cai votm yeuain, si ego apud vos patris locum obtineo, vos mihi filiorum loco eritis.

Inei ta mi Huinca? quis est tuus Herus.

Yanaieeneu vachi Huinca, huic Hispano servio, inservio, in servitio famulatu hujus Hispani sum.

Cùlmeien ta mi huincaiebin, desidero, cupio, opto esse tuus famulus, minister, servus.

Ca chelan inche, non sum advena, externus, peregrinus.

Cunival inchin, cunùvalgein inchin, tenuissimi & egentissimi sumus, extrema laboramus inopia, pedem ubi ponamus in nostro, non habemus, Codro & Iro pauperiores sumus.

Ovicha caman tva , v. tva ovifa caman gei,
hic est Opilio , Upilio , pastor ovium.

Huerquen , huerquen nami , mitto nuncium
alium post alium , nec ullus apparet.

Mlge pigelu mlvalen piquei , quod ego huic,
hic alteri faciendum imperat.

Inche vemge pibin , ego facere illum jussi ,
jussi ut faceret.

Mi vemn vemaimi , fac quod in te est.

Pdamuniebi ta ni che , sui nimium sibi su-
munt , tribuunt , confidunt , arrogant.

Apo eign malopaqueign , Rex cum suis
bellum contra nos adornat , conflat , apparat.

Amat ni Apogen mo defugei Betancur ,
D. Emmanuele Amato Præsides captus est
Betancurus.

Dugucloaiu Apo , una loquemur Prætori.

*Taftudugubigu v quinevla v. ina dugubi-
gu Apo LLancarelmu Nahuelgru cai* , uter-
que LLancarelmus & Nahuelgrus una Præ-
sidem allocutus est.

Ibùm che. 753.

Vill Toquin afyecuumei em ! Regnabo , re-
gno , regnavi , sum sine regno.

501. Cognationum varii gradus.

Cognatio , affinitas , *gillan. 730. wútamon*.
Proavus , abavus ex Patre , *iom Lacu*. Pro-
avia , abavia , *iom Chuchu*. Proavus , abavus
ex Matre , *iom Cheche*. Proavia , abavia ,
iom

iom Cucu. Avus ex Patre, *Lacu.* Avia ex Patre, *tutu, Chuchu.* Avus ex Matre, *Cheche,* Avia ex Matre, *Cucu.* Pater, *Chao.* Mater, *Nuque.* Patruus, *Malle.* Amita, *Pallu, palu.* 797. Avunculus, *Huecu, llopu.* 769. Matertera, *nuno.* Filius Patris, *votm, mu votm.* Matris, *coni huentu.* 708. Filia Patris, *Nahue, nahue, nau.* Matris, *coni domo.* Frater, *peni.* 801. Soror, *lamûen, llamyen.* Gemellus, geminus, *cûne.* Ejusdem Patris, *penihuen.* Ejusdem Matris, *uteri, quine pue, quine pûta* Nepos patris, *Lacu.* Matris, *chedcui.* Abnepos, pronepos patris, *iom Lacu.* Matris, *iom chedcui.* Eodem patre, *quine Chao.* eadem Matre, *uterini, quine pue.* Patruelis, filius fratris, *peni votm.* Sobrinus, filius sororis, *lamûen coni huentu, chocum* Amitinus, *nene, uûdan peni.* Consobrinus, *llopu.* 769. Nepotis patris, *llalla.* Matris, *llalla.* Abneptis, proneptis, *iom llalla* Patruelis, *peni nahue.* Sobrina, *lamûen coni domo.* Amitina, *uûdan lamûen, nene.* Consobrina, *llopu, mùri.* 785. Propinus, affinis, *chale.* Sorores, *llame.* 765. Fratres, *peniun.* Pater & filius, *votmhuen.* 204. Mater & filia, *conihuen.* 204. Omnes alicujus familiæ, generis, stirpis, Nationis, *Cheun.*

502. Est mihi cum illo jus cognationis,
cogna-

cognitione mihi conjunctus est, communione sanguinis devincti sumus, ejusdem gentis & familiæ sumus, *monmahuen*. 782. Patris loco habere, *Chaoien*. 500. Amicitiam cum aliquo conjungere, contrahere, inire, instituere, in alicujus amicitiam incidere, recipi, *peniun*. A principio, ab origine, linea recta, *müllin*.

503. Exempla. *Chem yebimi vachi huentu?* *gen conigen mo*, quæ tibi cum isto consanguinitas, communio sanguinis? sum ejus Mater.

Mi chem tva? cache, estne tibi propinquus? minime.

Chem ad gei vachi huentu mo? v. chem ad yebimi vachi huentu? quæ tibi cum isto est cognatio

Eimn ta in monmahue lle ve, est inter nos jus cognitionis.

Iom monmahue gen eimi meu, ego sum cognitione propinquior, quam tu.

Ta ni pnen iebin, materno illum amore prosequor, instar filii eum diligo.

Ta mi mollvùn cam? an tuus est consanguineus?

Inche votm ielabin ni chao yenoeteu, non agnosco filium, qui me Patrem non veretur.

Inche chao vemabueimi cam chi? id tibi facerem Pater?

Mi-

Mivúgei ta mi votm? (si patrem) *mivùgei ta mi coni?* (si matrem interrogas) quot filios habes?

ni mtn votm v. coni, hunc solum.

Inei ni votm eimi? *Catúcura*, v. *Catucúra* *ni votm*, cujus es filius? *Catúcuræ*.

Conmpamelan pu Huinca mo, mihi cum Hispanis nec feritur, nec metitur.

Cupamelan pu Huinca mo, nullus mihi Hispanus communione sanguinis devinctus est.

Cheche chedcui egu lagmbigu, avus una cum nepote occisus est.

Pedro eign vutalcoilladgulprabign, Petrus cum suis hoc criminati sunt.

Ta in peniun, ta mn monmaheun; ta ni malleun, peniun egn cai, nos fratres, vos consanguinei, Patruī, Avunculi, fratresque.

Ta in quine cheun deumallein ruca, nos ejusdem familiæ, domum, ædes extruximus, absolvimus, ultimamque ei manum quasi fastigium coronidemque imposuimus.

gen huerin, Auctor delicti & tota ejus cognatio

gen ladcùn, gen gùman, offensus & omnes sui propinqui.

504. Affinitatum varietas.

Maritus, conjux, *pinom, mupin pinom*. 807
Uxor, conjux, nupta, *mupin pinom*. Nupta more patriæ, præcipua, *cure*. 713, *unen domo*.

mo. 846. Reliquæ, *gapi*, *inan domo*. 755. Socer, *queupu*. Socrus, *nanug*. Gener, *llaqui*. Nurus, *púinmo*. Socer futurus, *enum ruca*. Levir, sororius, uxoris frater, *quempu*, *villca*. Glos, fratris uxor, *cùrun*. 717. Vitricus, *pelcu chao*. Noverca, *nuquentu*. Privignus, *pelcu votm*, *conintu*. Mei mariti, aut uxoris meæ filia, *pelcu nahue*. Sobrinæ maritus, *challe*. Patrinus, *metan*. 778. Ejusdem nominis, *lacu* 758. Uterque conjux, maritus & uxor, *pinom huen*. Confoceri, *nono*. Fratris uxores, *mchu*. Frater Sponsæ v. illius quam petit uxorem, *hueso*. E sacro fonte susceptus, *huichan pnen*. 496. 497. Joannes, *Cuan*. 497. Iosephus, *Cosè*, *Coséf*. JEsus, *Kefus*.

Zelotypia mulieris, *murin*, *muritun*. 785. Uxorem a marito torqueri, affligi, &c. *gillùtun*. Parvulos a Patrinis e sacro fonte suscipi, *huichan*, *huichatun*. Consanguineis uxoris solvere vestes, pannum, &c. *quegun*. 713. Carnem, oves, vaccas, &c. *mavùn*, *mavùtun*. 713. 776. 486.

505. Exempla. *Eputu pinomi tva*, bis uxorem duxit, bis nupta, matrimonio conjuncta est.

Epugentu, secundus: *cùlagentu*, *meligentu*, &c tertius, quartus &c. 546. 550. His numeralibus utuntur loquendo de suis filiis
vel

vel uxoribus. E. g. secundo, tertio, quarto, &c. genitus. secunda, tertia, quarta ex uxoribus.

ni domo tua, hæc est uxor mea.

Quimbin ta mi pinomtubiel quine mapu domo che, scio te duxisse Indam uxorem.

LLadcùtunmaquieli ni pinom, non me perturbes affligendo meam uxorem.

Mivù ktal geimi, quot uxores habes.
355. 712.

Mapuche yehuelai quempuaeimi piun, v. *quempuaeimi piun mo yehuequelai*, Indi non erubescunt dicere ad invicem te volo Levirum meum.

Quine gei ta ni nahue, marii ta ni quempu, unus trochus, turbo, lufores plurimi.

Lacutun, tantuln, 835.

506. Modi ac formulæ salutandi, bene precandi, valedicendi.

Salve, salvus sis, salvete pariter omnes, salve plurimum amicorum optime, gratulor tibi adventum tuum, optato advenis, servet te Deus, sit faustum & felix, opto tibi felicem diem, faustam noctem, precor tibi diem prosperum, det tibi Deus placidam quietem, vale, vale in reditum, in proximum congressum, in crastinum, in hoc bidduum, &c. vale, *mari mari*.

Et tu, salvus sis tu quoque, & tu tantundem
B b dem

dem salve, habeo gratiam, tantundem & tibi precor, & tu vale, valebis tu quoque, & tu fac valeas, precor tibi vicissim omnia prospera, *mari mari*.

Exempla. *Mari mari vochum, mari mari chocum*, est modus & formula salutandi minores & inferiores.

Mari mari chao, sic minores salutant majores.

Mari mari peni v. joci causa *mari mari quempu*, ad æquales.

Mari mari puhuen v. *pu huentu*, ad plures.

Mari mari pu mallûen, viri ad mulieres. vel:

Mari mari Chacha, quod est signum benevolentiae. Item:

Mari mari nahue, nuque, *papai*, prout fuerint minoris vel majoris ætatis.

Pai, papai, appellantur Matres a filiis, & iisdem vocabulis delectantur vetulæ.

Mari mari lam v. *llam*; *Chao* v. *Sao*, mulieres viris.

Mari mari pu mallûen, pu pnen, mulieres invicem.

Mari mari Antûmilla, Huaiquilafquen, maripillan, v. *Antûmil, Huaiquilaf, maripil*.⁴

Mari mari naique, nai, ad quemcunque, & est signum benevolentiae.

Mari mari Hueni. 742.

Mari mari cachù, an notos.

Mari

Mari mari Patiru, Parde, Padrè, Paye, Pachiru, Pachiso, Religiosis.

Mari mari Huinca, Hispano.

Mari mari Chinura, Hispanæ.

Inei? inche. Eimi em? inche em. Vau mo mleimi? vau mo mlen. vau mo mauqueimi? vau mo miauquen. cùmelequeimi? cùmelequen, eimi cai cùmelequeimi? cùmelen cai, duamvel? mai. entuze ta mi duam. gelai cutan? gelai. Huaiquilafquen mogei? mogei. cùmelequei cai; cùmelequei cai. venteni: deuma veii ta ni amual, peuquelleiu v. peuquellein Quis? quo properas, quo te confers? confero me domum; eo in templum auditurus Sacrum, ibo hinc in forum empturus chartam, qui v. ut vales? quomodo tecum agitur? DEI gratia bene valeo, mediocriter, & tu quânam valetudine es? non optima sane, parum ex sententia. Doleo vicem tuam, bono sis animo oportet: multum juvat animus in re mala bonus.

Dum quis ingreditur domum aliquam post *mari mari* solent dicere ad unum, *ni quintupamom tva?* ad plures, *ta iu v. in quintupamom tva*, æquivalet, unde hoc mihi ut venias v. veniatis ad me

Ultima valedictio: *peuquelleiu, peuquellein, v. venteni, deuma veii ta ni amual: aldù ti-pantù mogeaimi, cùme rupaiaimi, vale.*

507. Per alium salutandi.

Mari mari pilelan v. pilelaen v. piaimi ta mi chao, &c. v.

Aldù mari maribichi: v. ta ni mari mari eluabimi. v.

Aldù mari marilen v aldù mari marilelaen v. aldù mari mari pieimu piabimi. v.

Mari mari bùrenien. v.

Vei pilelen ta mi chao, æquivalet: Patri tuo ex me salutem dicito, nuntiabis matri tuæ a me salutem, fratres tuos a me plurimum salvere jube. Saluta parentes tuos meo nomine, amicos omnes meis verbis salutabis, salutabis omnes, qui de me percunctabuntur.

Vei mai, vei llechi, vei ta &c. curabo, curabitur, fiet: libens faciam.

508. Petendi, colloquendi, &c.

Mari mari bùrenien, fac mihi hanc gratiam.

Vei pilelen ta ni peni, rogo, quæso dicas meo fratri.

Dugulelen Apo, dic obsecro meis verbis Superiori.

Vei piaimi, lladcún, aldún tuyun, dic me dolere, gaudere vehementer, summopere.

Aldù mari maribichi pii v. pieimu ta ni chao, Pater meus te salutat.

Mari mari, habeo gratiam.

Tayel-

Tayeltuen, en tibi quod mihi commodasti, commodatum reddo, restituo.

Ventenpe, *venteni*, *ventencai vachi dgu*, de his satis, sufficit.

Aldùn túyùn ta mi pebin mo v. ta mi pemom mo, gaudeo quod te viderim.

Eiu pehuain em! non nisi post longum temporis intervallum nos videbimus iterum; at ironice, proprie: mox rediero, vale, sed ut brevi redeas. 288 : 6.

Aldù tipantú mogeaimi, cùme rupaimi, fervet te Deus.

Quine vla amoin, vanten, vanten, eamus obsecro, satis satis est.

Amuge DIOS egu, bonus Angelus te comitetur.

Alios terminos urbanitatis, quod sciam, nesciunt: imo ex his paucis multos didicerunt ab Hispanis: omnibus & singulis dicunt tu; nec aliter loquuntur Superiori, quam alteri cuicunque: nullum inter ipsos discrimen, nulla ferme differentia, neque observantiæ causa aperiunt caput, v. similia nisi forte ut imitentur Hispanos, v. moniti aut instructi.

509 *Minæ*, Comminatio, minitatio.

Cupachi, mox adero.

Utuaeimi rume, tuo malo te invisam.

Muchai peaimi v. penmauaimi, mox videbis, experieris.

Muchai nacmaeimi, mox senties.

Peaimi rume, tu mihi dabis pœnas, non abibis impunis, non tibi sic abibit, tarditas supplicii gravitate compensabitur.

510. Juramenta.

Inei sm? per quem juras?

DIOS sm, per Deum v. Deum juro, Deum testor.

Inche sm! ne sim salvus, si aliter dico ac sentio, ita me Deus amet.

Chao sm! per vitam patris.

Pai sm! papai sm! nuque sm! per matrem, per Equestris Ordinis nomen, &c. Et hic est modus jurandi conceptis verbis: Opere jurant, ut videre est verbo *mancùu uln v. man-culn. 774.*

511. Execrationes, Imprecationes.

Tanarumeaimi, larumege! Dii te perdant.

Calli piaupe, eat in malam crucem.

Calli lachi, utinam morerer.

Alhue yeemu, Diabolus te auferat. Irati alios vocant 1) *Alhue*, Diabolus. 2. *Tehua*, canis. 3. & censetur pessimum, *Calcu*, Veneficus. adhibent etiam *llavacha*, insectum; *nucu*, bubo, &c.

512. Excusationes.

Ui ta ni cùù, uln ta ni cùù, ita excusant quodcunque damnum manu illatum.

513. Nomina Cognomina.

Cognomen familiæ, generis, stirpis, stemmatis peti solet a sole, avibus, quadrupedibus, sylvis, montibus, metallis, lapidibus, &c. Nomina autem propria Personarum formantur addendo cognomini Nomen specificum ita ut detur genus & differentia. E. g. *Antùmillà*, *antùlican*, *Huenuantù*, *Huaiquilafquen*, *Huaiquimilla*, *Huaiquipagi*, *Huaiquigrù*, *Quintulemu*, *Curùlemu*, *liùlemu*, &c. Ejusmodi nomen imponunt in suis comitiis, vel in aliis coetibus duntaxat illis Personis, quos benevolentiae & honoris causa suæ Nationi inferunt, præcipue Patribus Missionariis, Illmo Episcopo, excellmo Præsidi. Et mihi quidem impositum fuit nomen *Huaiquilafquen*: *Huaiqui*, lancea, quod sim procerioris staturæ; *lafquen*, mare, quod sim Europæus & respectu ipforum ultramarinus.

Reliqua legantur sub sequentibus vocibus & numeris.

Pom. 811. *plqui.* 809. *gen huenu.* 809. *gillatucan.* 730. *Chalin.* 696. *con.* 708. *cure.* 713. *cùga.* 715. *dgu dgu milla.* 719. *lacu.* 758. *palin.* 797. *pinom* 807. *pron* 812. *raquin.* 823. *Toqui* 832. *taf* 834. *unen domo.* 846. *ùì.* 854. *ullhuemtun.* 854.

514. Mutuæ rationis diversitas inter homines.

Signum generis masculini; sexus masculinus, *huentu*, *alca*. 12. Sexus foemininus, foemina, *domo*. Vir, mas, *huentu*. Mulier, foemina, *domo*, *domo Che*, *Mallûen*. Primogenitus, natu major, *unen votm*. 846. Natu minor, natu minimus, *inan*. 755. Nothus, adulterinus, spurius, *tapmtu*. Supposititius, *huelu elknoel*. Uxor præcipua, *unen domo*. cæteræ, *inan*. Gemellus, geminus, *epuntu*. Orphanus, orbus, orbatus parentibus, *cunûval*, *cunival*. Projectitius, expositus infans, *vuquipra*. Adulta ætate, ætate adultus, provectus, provecta ætate, *temlu*. Filia nubilis, viripotens, jam matura viro, & nuptiis tempestitiva, quam quis habet sub sua potestate, *dea*. Virgo, puella, virguncula, *ullcha*, *ulcha*, *hue mallûen*. 772. Cælebs, innupta, soluta, *llud*. 770. Uxoratus, conjux, nupta, uxor, *pinomgelu*. Prægnans, gravida, foeta, *vuquin*. Puerpera, enixa, *conilu*. Vir impotens, *huichob*. Mulier, *mlo domo*. Hermaphroditus, *atai*, *nata*. Viduus, *lantu*. Vidua, *lanpe*. Eunuchus, *entucudan*. Exoleta virgo, superadulta, ætate provecta, *cudepra*. Anus, *cuse pllu*. Homo bonus, integer, probus si quisquam alius, *nomche*. Mulier honesta, bonæ famæ, *nom domo*. Vafer, veteratus, callidus, subdolanus, versipellis, scelestus, *nua*. Parasitus, scurra, *ayecahue*, *tafma*,

tafma, chafma. Parum utilis, *muna huentu.*
 Ineptus, inutilis, *pepilnochi rume.* Famulus,
 qui parum est usui, *alta hueni, ella hueni.*
 Servus, cujus opera in multis commoda & opportuna est,
 in multis usui, multas utilitates affert: frequenter ejus opera utor
 & industria, *cùme huentu.* Timidus, inhabilis,
 ineptus, *cùgen.* Sic esse, *cùgenn 715.* Amicus,
 familiaris, necessarius, *hueni, cachù.* Sodalis,
 contubernalis, *cùlla.* Amici intimi, qui semper videntur simul,
mùrhuen. Res, negotium, novitas, *dgu.* Res dubia,
 ambigua, *duamclengechi dgu.* Res nova, inaudita,
 admiranda, ostentum, portentum, monstrum,
 prodigium, *perimon, perimontu, perimol.*
 Hæc videri, apparere, *perimoln, perimontun.*
 Res ridicula, festivitas, facetiæ, lepor, urbanitas,
 suavitas, *bureau, bucheu.* Res ingrata, inamœna,
 injucunda, displicens, *cùilu.* Res fœda, turpis,
 deformis, tetra, mala, *alta.* Adagium, paroemia,
 proverbium, dictum, sententia, *dugu.* Felicitas,
 fortuna prospera, secunda, *peuma.* Qualis,
inei, chem, chuchi, chumgelu. 267. Talis,
vei, veichi, vemgelu.

515. Esse acerbum, durum, austerum, immite,
ritan. Asprum, scabrum, *cugon.* Crudum,
 durum, *tencùl, tenql. 840.* Blandum,
 molle, *nùvan, yavúnolu.* Lene, sua-

ve, *panuigen*. Bellum, pulchrum, elegans, *aibinn*. Lubricum, *meyudgen*. Leve, levigatum, *lludgen* 770. Clarum, patens, evidens, apertum, *chagalen*. Certum, compertum, minime dubium, *leù*. Cavum, inane, vacuum, *huellin*. Durum, permanens, *iavu*. Conjunctum, adjunctum, affixum, inhærens, *vl*, *vùl*. 688. Depressum, simum, *chapùd*. Planum, æquum, *illaf*. Æquale, planum, ad perpendiculum, *charù*. Concavum, cavum instar tegulæ, *Chollos*. 702. Instar pyramidis, *pidcun*. Præceptum, devium, *lar*. Immundum, sordidum, spurcum, foedatum, inquinatum, *cupùd*, *por*. Robustum, *allca*. 12. Bonum, *cùme*, *domo*. 516. Malum, *huera*, *huentu*. 516.

516. Exempla. *Chemchi dgu gei*, quid agitur? quid novi? quid novi accidit.

Cupalbiga veichi chem, affer illud, nescio quomodo dicam, appellem, vocem.

gelai ca dgu, mi pùteleal mo chei, mi tù-yùleal mo chei afnochi tipantu mo, non datur medium: aut in inferno æternum ardendum, aut gaudendum æternum in cælo.

Chupiauquei Curùlemu, qui rumor increbrescit, quæ fama vagatur de Curùlemu.

gùman gei vachi dgu, dolendum profecto.

Aiengei vachi dgu, risum movet ista res.

Piam dgu, piam, piam, totum hoc leve est

est & nugatorium, falsa hæc sunt & inania, meri rumusculi, mera fabula.

Ladcún ella que dgu mo, tot adversa mihi tristitiam pariunt, mœrore me afficiunt, lacrymas mihi exprimunt.

Muchai vemgei ta ni unon ella que dgu, fortuna nihil est inconstantius, quod cuiquam potuit accidere, cuivis potest.

Inaleuign ella que dgu, felicem hoc malo me, nisi alia succedant, abyssus abyssum invocat.

Venten dgu gelai, nugæ, mira de lente.

Coilla dgu no, quidu ni peelchi dgu, a veritate non abhorrere illa, testes mihi sunt oculi, meis oculis egomet vidi.

Leû quimn, certe v. certo scio, comper-tum mihi est, compertum habeo exploratumque.

Ca dgu tva, hoc est aliud, longe aliter, longe, multo secus.

Allcûpamelan veichi dgu, nunc primum hæc accipio, nunc primum ad aures meas hæc fama pervenit, novum hoc mihi est & inauditum.

Pivallai tva, non est mentione dignum.

Yemein ca dgu, pergamus ad alia.

Afpe vachi dgu, huenu prape, pu pùlli conai v. conpe, hanc rem silentio tegamus, obliteremus, omittamus, oblivione deleamus.

Piquei ta dugu, est in proverbio, dicit paroemia.

Pe-

Pelabin vamgechi huentu, talem hominem non vidi.

Mù huentu, Magnanimus, magni æstimatur, magno in pretio habetur.

Mu Che, Nobilis, illustri genere, natalibus clarus.

Epui ta ni ad, utraque manu agilis.

Requine duamgechi che, homo uni rei intentus, pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Aldù vanei ni nemel, est in illo Auctoritatis plurimum, magnam habet auctoritatem, valet auctoritate: vir gravissimus.

Aldù vanei ni piuque, magnanimus, animi excelsi.

Adcageprai ta che, alii sementem faciunt, alii metunt.

gamno huentu, homo nullius momenti, pretii, utilitatis.

Mleprachi che, nos numerus sumus, & fruges consumere nati.

Inche cam aiecahuegen v. inche aiecahuegen cam chi, an ego parasitus aut scurra, ut tibi risum moveam, excitem.

Cachùgebin, est meus amicus, familiaris eo utor familiariter.

Huema conilu, Primipara.

gamno cullin, res exigui valoris, pretii, parvi facienda.

Ta ni gamno, ta ni pichi que gamno, meæ reculæ, mea curta supellex.

Domo anil, glastum bonum.

Huentu anil, glastum malum.

Domo cal, lana bona.

Huentu cal, lana mala.

Domo coyam, robur alba, quæ bene & facile ardet.

Huentu coyam, robur rubra, quæ fere in fumum abit. ita præter communem aliarum Nationum opinionem fœmina veluti magis perfecta, aut minus imperfecta, antonomastice vocatur *domo* bonum: mas autem *huentu*, malum. *Alca pirina*, frenum diuturnum.

Allca espuela, calcaria permanentia.

Yavú cura v, cusa, lapis durus, tempori ac conatui resistens.

Inei em? quis est?

Unen, primus.

Unege, præcede.

Unelei, stat primo loco.

Unelepai, prior venit.

Eimi inageimi, tu sequeris.

Epugentu, primus a primo.

Cùlagentu, primus a secundo.

517. CAPUT II.

DE DOMO EJUSQUE PARTIBUS.

Domus, ædes, domicilium, *ruca*. Familia, gens, genus, *rucatu Che*. Casa, domuncula, ædicula, *tavú*, *mlehue*. Domum ædifico, construo, exstruo, fabrico, fabricor,

cor, erigo, condo, *rucatur*. Casa ex ramis ad tempus confecta, *púto, cúni*. Umbraculum ex frondibus constructum, *llauvùtu*. Umbraculum quærere, eo se recipere, *llauvùtun*. Septum arundineum intra domum in loco privato & separato ad quædam conservanda vel abscondenda fabricatum, *huilli*. Cubiculum, conclave interius, secretius, *catúntcu*. Ligna domus inter se commissa, rudis domus tignis & trabibus informata, rudis coagmentatio domus, *cùpl. 717*. Columna, fulcrum, *ùnco, 855*. Columnam erigere, collocare, *úncoln, úncomn*. Lignum in duo brachia se superius extendens, dividens, *chaûin*. Paries, *pirca, tirca*. Paries terreus, solidus, *tnùn*. Illum terram contundendo conficere, *tnúnn*. Luto aliquid linire, contegere, delutare aliquid, *huilan, huilpadn*. Fulcio, sustentaculum, fulturam addere, *dechun*. Tabula, asser, *cafмамll*. Later crudus, laterculus ad solem exsiccatus, sed non coctus aut igne tostus, *tica*. Tectum, *tacun ruca*. Pertica, rami sicci, *huimll*. Illos colligere, iisdem aliquid adimplere, parietem ex illis conficere postea luto contegendum, *huimlln, huimlltun*. Fundamentum, firmamentum, basis, *anùl*. Tegula, *chollosf. 702*. Tegularum figulus, *chollosfoe*. Calcaria fornax, *chollosfmihue*. Tegulas conficere, *chollosfn*.
Do-

Domum tegulis operire, munire, *tacun ruca chollof mo.* Palearum ad tegendam domum manipulus, *concan.* Hos manipulos conficere, *cútùn, cùchùn.* Suo ordine collocare, ligare, *mcúfn.* Suggrunda æ, suggrundia orum, *cuicui pagi, padal.* Conficere, *padaln, padaltun.* Pars domûs superior, laquear, lacunar, tabulatum, *pdll.* Fenestra, *alelhue.* Fenestella, *chocov, chocof.* Transenna, clathri, clathra ferrea, fenestræ, *caqlcaql.* Rima, rimula, *tou.* Ostium, janua, porta, fores, *ullûin, ullgin.* Lectus arundineus, sponda, *cahuitu.* Cella vinaria, *vinu ruca.* Angulus, *upl.* Domus pars posterior, *chocof, nudo ruca.* Ædium frons, facies, *ad ruca.* Solum, area, pavementum, *puùlli. 816.* Area, impluvium, *lepùn.* Area, ubi frumentum teritur, *lila.* Cors, cohors, stabulum, ovile, *malal.* Turris, *vuta, devu ruca.* Palatium, *aldùn, ulmen, Apo ruca.*

518. Ire de domo in domum, *ruca ruca miaun.* Accedo, devenio, pervenio, advenio, *acun.* Esse, adesse, *mten.* Ingredior, introeo, intro, *conn.* Immitto, intromitto, *tcun.* Obisto, obsto, officio, impedio, *catùn.* Insperatus, inexpectatus venio, ex insperato, præter opinionem adsum, *ùfcùn-mapan.* Accipio, *taun.* Excipio, recipio, *lloun.*

lloun. Officia in hospitem conferre, illum honorifice excipere, liberaliter habere, tractare, omnibus officiis prosequi, affectari, *dapin.* Sedeo, *anùn.* Pono, sedere facio, *anùmn.* Viso, inviso, visito, saluto, *cù-chaltun.* Sede surgere, sedem relinquere, a sede recedere; si qua sede sedes, sique est tibi commoda sedes, illa sede sede, nec ab illa sede recede, *anùtipan.* Cum bona aliqujus gratia abire, discedere, valedicere alicui, *chalin, chalitun.* Egredi, excedere, exire, *utun, tipan.* 839. Redire, *inautun.* Extrahere, *huitantcun.* 743. Stillicidia habere, stillas per tectum in domum ferri, *oùn, huaùn.* Tego, operio, occludo, obturo, *tognmn.* Tectum, opertum, &c. esse, *togn.* Destruì, dirui, everti, deleri, *lofn, llofn.* Ruò, corruo, concido, *tein, larn.* Hisco, dehisco, rimas agere, *toùn, tiùn, telolùn.* Hio, rimis, fissuris scatere, *toùmn, tiùln, tiùmn.* Rima, fissio, *toù.* Hospes, *pellùm.* Hospitio aliquem accipere, suscipere, suis tectis, domo, ædibus excipere, item, diversari, divertere apud aliquem, *pellumn, pel-lumtun.* 800. Pulso, januam, fores pulsare, pultare, *toncùn.* Aperio, recludo, patefacio, refero, item: patere, aperiri, *nùlan.* Patere, apertum esse, alteri aperire, *nlaln.* Claudio, *racùmn.* Januam impetu claudere, *nehuen racùmn.* Claudio, includo, concludo, nú-

nùrúftun. Clausum esse, *nírúfn.* Fores repagulis claudere, firmare, vecte munire, *dechun.* Repagulum, vectis, *racm, racm-voe.* Paterfamilias, dominus domûs, *dencho, gen ruca.* Intus, intro se adduxit, conjecit, *minu, puminu.* Intus esse, *minun, minulen.* Intromitto, *minutun.* Extra, foris, foras, *huecun.* Vix ingressus egreditur, vix egressus regreditur, *tipatipan, conconn.* Verrere, *ipùn, lepùn.* 761. Sordes, purgamenta, *lepùntu, ipùntu.* Scopæ, *ipùhue, lepùhue.* Forica, latrina, *mecahue.*

519. Exempla. *Inei ni ruca tva?* cujus est hæc domus.

gen ruca gen, sum Paterfamilias, domûs possessor, dominus.

Eimi Calvùqueupu mi ruca tva, ad te o Calvunqueupu, hæc domus pertinet, tua est hæc domus.

Yebige tva gen macùn ta ni ruca mo, hanc vestem stragulam porta ad ædes, domum sui domini.

Ape acui, vill teplcaquebi ta ruca, vix domum redux perturbat omnia.

Quine tipantu v. tipantu mo mlelaimi ta mi ruca mo, anno integro absens domo tua fuisti.

Inche ni tuumom v. ni tuuuyeum v. ni tuuuyen mo v. inche ni tuuuyeel mo, v. inche ni

tuuuyelmo, v. *inche tuuuyen*, *cimi mlecatur-mi*, me abeunte tu mansisti.

gelai ta mi chao? *gelai*, adestne Pater tuus? non.

Contuvali Patiru? Patetne accessus ad Patrem? NB. Non pulsatis foribus apud Indos nemo irrumpit nec ingreditur, etiam si fores sint apertæ, sed accepta prius venia & a Domino salutatus & invitatus.

Conpakuelaian rume ta mi ruca mo pieimi, juro, promitto tibi me nunquam deinceps in domus tuæ limine positurum pedem.

Pegelhuerumequilmi vau meu, noli redire huc iterum, aditu deinceps prohiberis.

Chumal lagmche cupalqueimi, quare adducis huc homines nequam, latrones.

Anùmrucaun, sibi domum ædificare.

Rumenclei ta ni ruca, ædes meæ stillicidiis patent, scatent.

Pichinma mo mlen, parum disto, absum haud procul.

Reli ta ni ruca, e regione, ex adverso mea domus sita est.

Ta in peniun deumallein ruca, nos fratres soli & simul domum exstruximus, absolvimus, perfecimus.

Ca rucatur, alio migrare, in aliam domum immigrare, sedem, domicilium mutare.

Mlequen ruca mo, sum domi, domi me contineo, intra domesticos parietes.

Utuan pu ruca, redibo domum.

Pu mlei, minulei, minu mlei, est intus.

Cupamelai va meu, non solet huc venire.

Chem quintupaqueimi, quid est quod huc te attulit, quæ te huc adduxit causa? quid tu huc.

Mûtu cara mo, in medio civitatis.

Mûtu mamll mo, supra mensam.

Ta ni umautuqueum mo, in dormitorio meo.

Chillcatuqueum mo, in museo.

Iqueum, triclinium.

Kdaucaqueum, laboratorium.

Incahue, coquina.

Tipatipatuquilmî v. conconquilmî, quiesce, mane in eodem loco, noli vix ingressus exire, aut egressus redire.

Pepi amoam, licet abire.

Pepi cupalaiam, non possunt venire.

Rupaduamlam, nolunt transire.

Ullcûconpai, intravit iratus.

Pinolu tuutui, tacitus exivit.

gûma utun, flens redeo.

Aldûlleî ta ni cafal, habet multas arbores unde tabulas, asseres scindat, findat, secet.

Tva ticaiabuel llechi, hinc, ex hac materia fient laterculi.

Requintuulpapeimi: re mi quintuulpabin, ad salutandum duntaxat huc veni, & ut tu meos, ego consoler labores tuos.

Pepapranu, perperam, frustra ad me videndum venit.

Quintuquen ta ni eluam, hospitium, diverforium quæro.

Acule, *nietuaimi*, *lloubige*, si venerit, admitte, recipe illum.

Pellùmtugechi pin, Hospitium ut mihi apud te sit, si tibi molestum non est, rogo.

Huellin gelai? munan gei ta ni munam? *munan gei*, an datur pro me locus? datur.

Núlabin ullûin, januam ipsi aperui.

Anûmbin, obtuli sedem.

Dugubin, ipsi sum locutus.

Cùme dgu pîbin, comiter illum appellavi.

Tûyûbin, ipsius gratia ludicrum egi.

Peupabin, ipsum invisi, visitavi.

520 Domûs Supellex.

Lectus, lectulus, stratum, *gùtantu*. Ster-
nere lectum, *gtantun*. quod fit colligendo
gramen vel herbas, quibus dormiens incum-
bat. *gtan*, gramen. Fulcrum lecti, *cahuitu*.
Cunæ, cunabula, incunabula, *dcha*, *cûplhue*.
717. Storea, teges, tegeticula, *dami*, *llami*,
llapin. Pavimentum storeis tegere, sterne-
re, *damin*. Pellis, corium, quod sit pro
lectulo, *huaquin*, *nonque*. Cervical, *metl*,
metllhue 778. Pulvinar, *nonque*. Teg-
men, tegumentum, integumentum, operi-
mentum, *tacun*. Pecten, *rumca*. Scopæ,
sco-

scopula setacea, *lepùhue*, *ipùhue*. Rigo, irrigo, *queipllcon*. 518. Cantharus, amphora, urna, *can*, *metahue*. Cantharus niger, *purunco*. Vas ligneum ad bibendum, *malhue*. Luteum vas, *rau charu*, *pele charu*. Vitrum, *lilco* Olla, *challa*, *llupùg*, *dgoll*. Olla, in qua potus coquitur, *cùlilhue*, *clilue*. Olla, in qua servatur, *huicun* Olla in summitate fracta, cæterum non inutilis, *huilpegelu challa* Dolium, hydria, cadus, *carca*, *meseg*, *mencuhue*. Vas in qua servantur esculenta, *rebùn* Lans, catinus, paropsis, catillus, catillum, orbis, discus, patina, *lican*, *pichi*, *iod pichi*, *vùta*, *iom vùta lican*. Discus luteus, *lican* Discus ligneus, *ralli*, *tonco*. Discus luteus major, *lupe*. Pollubrum, malluvium, *leupe*, *naucuhue*. Cantharus pictus, elegans, *huirin*, *huifin can*. Cochlear, cochleare, *huitù*, *huiti*. Cochleare majus, tudicula, *vùta huiti*. Culter, cultellus, *huinu*. Salinum, salillum, *chadihue*. Calathus, quasillus rebus solidis metiendis, & liquidis purgandis, secernendisque destinatum, *chaihue*. 554. Colo, per qualum aut cilicium liquorem purgare, item. eliquo, liquorem ex uno vase guttatim in alterum effluere, *chaitun*, *chaihuetun*. Farinatio cribro succernere, farinam subcerniculis purgare, excutere, *chunidn*. Incerniculum, subcerniculum, pollinarium, cribrum

setaceum, *chunidhue*. Mantica, hippopetra, bulga, faccus, *hualca*, *llaban*, *tarintcu*. Marsupium, crumena, *yapau*. Gladium, cultrum acuere, aciem ad cotem ducere, *idan*, *llimentun*. Cos, *ida*, *llimen*, *llimencura* 768. Molæ lapis inferior, *cudi*. Superior, *numcudi*. Scopæ ad volvendum, revolvendum, aliquid in orbem versandum, *rugi*.

521. Esse necessarium, necesse, *pitun*. Egeo, *duamn*. Jaceo, hic jacet Regum maximus, hic situs est, sub hoc lapide ejus ossa teguntur, quiescunt, *mlen*, *cudulen*. E lecto surgere, *vutan*. Cubo, recubo, recumbo, *cudun*. 711. Concubo, *cudumn*, *cuduln*. Obliquo corpore recumbere, *tierclen*. Strideo, *cùquirn*. Scindo, seco, cædo, abscindo, refeco, amputo, *catùn*. Aciem gladii, cultri, aut vasis labrum curtatum, diminutum esse, *huilefcun*. Gladium, cultrum acuere, *yúgmñ*. Mola, lapide molere, *glircùn*. Veho, porto, adveho, aveho, fero, *ien*, *yen*. 753. Evacuo, depleo, exhaurio, vacuum facere, *huelliln*. Demitto, *naùùmñ*, *nacmñ*. Mitto, *yevaln*. Missito: crebro mittere, *yevalmñ*, *yevalquen*.

522. Exempla. *Ta ni gamno*, *ta ni pichi que gamno*, res mea familiaris, mea curta supellex.

Inei

Inei ni molleel vachi cullin, quis his rebus, mercibus indiget, cui his opus est.

Inche ni monoal mai, ego illis non indigeo. 92. 93.

Mnatubige veichi lican, agedum, quid moraris, absume ferculum tuum.

Ralli deumaimi cascaman genolu, fecisti, perfecisti discum ligneum, quamvis non sis faber lignarius.

Chum cofque catuabun v chum catucosqueabun genochi huinu v. genochi huinu mo, qua ratione scindam panem absque v. carens cultro,

nillavalge quine can pulcu, mitte petatum amphoram vini, cerevisiæ

Tva mencuhue pulcú ni acumom, in hoc vase allatum fuit vinum.

Yecupamn, venite acceptum, accepturi.

Mlei rau ta ni mldgollam, dgoll ta ni mlam v. mlabium, habeo cretam, unde ollas conficiam.

Cullintuabige Huenumilla quine chaihue murque, Huenumillæ modium farinæ tostæ solve. 472. 473 437. 438. 439. 452. 554.

523. CAPUT III.

DE TEMPO ET REBUS SACRIS.

Colo, veneror, vereor, revereor: Reverentiam alicui præstare, exhibere, honorem habere, *ufchin*. 844 Precor, preces fundere

dere, recitare, *amomarin*. 680. Sacrum, res divina, *Missæ Sacrificium*, Liturgia, *Missa*. Rem sacram, divinam facere, *Missam* celebrare, *Sacris* operari, cælestem immolare Hostiam, *Sacrificium* facere, peragere, *Missapin*, *Missan*. Sacrum solemne, *vûta Missa*. *Missæ* Sacrificio ministrare, *Sacris* inservire, cooperari, *Missapiclon*. Audire Sacrum, Sacro interesse, *allcû Missan*. Aliquem de peccatis audire, confessionem ejus excipere, *allcûn Confession*, *allcû Confessalun*. Infantem lustrali aqua tingere, immergere, abluere, conspergere, perfundere, sacro fonte lustrare, baptismate initiare, expiare, *bautizan*. Sacra synaxis, sacrosancta Communio, *Comunion*. Cælesti pane se reficere, Eucharistiam accipere, sacram synaxin suscipere, recipere, *tavn ta santa communion*. Sacrosanctam Eucharistiam alicui porrigere, ministrare, dare, *elun Comunion*. Transmutare, transubstantiare, in rem aliam convertere, *dullan*. 642. Me do alteri ut ab ipso comedar, *eluutun ta ni iael v ial v. ilelcaun*. Sacrum initiale primum, *hue Patiru ni quine Missa v. unen Missa*. Piaculare sacrum, *curú Missa*. NeoMystes, *hue Missan Patiru*. Altare, *Missapihue*, *Missaqueum*. Liber Missalis, *Missan chillca*. Peccatum, *huerilcan*. 742. 743.

524. Exempla. *afentubi ta DIOS*, Deum
O.

O. M. abjecit: confregisti jugum meum, dixisti non serviam.

Pepi amomarilaiimi v. rupallaimi quine amomariqueum, non poteris persolvere, recitare unum Rosarium.

Quinechi allcû Missapalaiabuimi rume, fieri possit, ut ne una saltem vice Missæ Sacrificio assistas?

Tenpan Missa mo, opportuno tempore ad Sacrum audiendum accessi.

Coni Missa, Missa cœpta, incepta est, Sacerdos Sacrum inchoavit, aggressus est.

Tipai Missa, Missa est, est finita, Sacerdos Sacrum jam absolvit.

Missa Patiru santo nemel mo dullabi ta cof-que JESU Christo ni mupin anca meu, Sacerdos verbis Consecrationis panem in verum JESU Christi Corpus transubstantiat.

glamun ta ni huerilcan mo, Tædet me, vehementerque pœnitet peccati mei.

Huema laiabun pin v calli lachi pin, huerilcalan v. huerilcahuelaian mai, malo mori quam peccare.

Reliqua ad hoc Argumentum pertinentia V. in Parte tertia a No. 575. usque ad 676.

525. CAPUT IV.

DE FORENSI CURIA.

Prætor, urbis Præfectus, *Toquicarague-
lu, Toquicaravoe, Toquicarachi, Toquicara-*

Cc 5

quechi,

quechi, *Toquicaragechi che*. Judex, *Apo*, *toquiquelu*. Justitia, æquitas, *mupin toquin*. Tribunal, *Toquin*. Altum tribunal, *vùta toquin*. altius, *iod vùta*. supremum, *mu vùta*. Territorium, jurisdictionis tractus, *Toquitu mapu*. Lis, causa, controversia, *duam*, *dgu*. Consilium, monitum, reprehensio, *glam*. Res occulta, secreta, abscondita, *llum*. Inquisitio, disquisitio, *inarumen*. Rogatio, interrogatio, percunctatio de re nova, *ramtudgu*. Delictum, *huerin*, *huerilcan*. Debitum; *culliael uhuem*. Damnum emergens, *cutancaun* 714. Mos, consuetudo, usus, *ad*. Mos Regionis, Provinciæ, Regni, *ad mapu*. Lex, mandatum, præceptum, jurisdictio. Item: mandare, præcipere, *toquin*, *toquiln*. Pœna Talionis, Cascus Cascam ducit, dignum patella operculum, *taflonco*, *chaflonco*. Recta sententia, judicium æquum, *mupin toquin*.

526 Culpam, crimen in aliquem conferre, derivare, conjicere; transcribere; noxam alicui adscribere, attribuire, *adelcan*. Os obvertere, e regione, ex adverso consistere, *adman*. Accuso: agere, facere reum; crimen alicui objicere, deferre nomen alicujus, in jus, in judicium aliquem vocare, *tcun*, *túcun*, *nùmun*, *dallumtun*. Celo, occulto, tego, clam aliquid habere, *tacun*.

Ex-

Exploro, comperio, deprehendo, *inadgun*, *dqmn*. De aliqua re edoceri, notitiam habere, aliquid ad aures pervenisse, delatum, perlatum, allatum esse, *hueun*. Aliquid esse manifestum, clarum, perspicuum, apertum, minime obscurum, *pinalen*. Manifesto, palam, aperte, *pina*. Voco, arcesso, accio, *mtmn*. Quæro, interrogo, exigere rationem de aliqua re, *ramtun*. Respondeo, responsum dare, præbere, *tafdugun*. Dico, aio, loquor, *pin*. Affirmo, assero, assevero, asseveranter affirmo, *maipin*. Insufurrare alicui: in aurem aliquid alicui dicere, *cafculun*. Nego, abnego, denego, inficior, inficias eo, *huabùln*, *mayen*. Testis, testem esse, *vutalen*. Commentitio crimine aliquem petere, scelus in aliquem invidiose comparare, conferre; calumniis me opprimere conantur, *vutalcoilladgun*. Refero, narro, recenseo, *nùtamn*. Historia, narratio, apologus, fabula, *nùtam*. Merum commentum, fabella, *epeun*. Fabellis delectari, fabularum auditione duci, capi, *epeuduamn*. Interpretor, expono, explano, explico, *entudugun*. Interpello, *ecun*, *eculn*. Obturbari, hærere, *ecun*. Insto, urgeo, persequor, argumentis veritatem elicere, rationum pondere exprimere, *dan*. Resisto, obisto, repugno, se opponere, *chaùtun*. Denuntio, *tculn*. Alicujus res gestas vituperare

perare, reprehendere, fugillare, pro super-
vacuis elevare, vitio aliquid vertere, crimi-
nis loco objicere, *ùchan*. Impedire, pro-
hibere controversias, contentiones, discor-
dias, *catùdgun*. Fide, patrocínio, præsi-
dio alicujus uti, *poulun*. In aliena se infer-
re, intrudere; non vocatus ades; & sine
suffragio censuram geris, *conumtun*. Ne-
gotium urgere, excitare, suscitare, alere,
fovere, *inagion*. Protego, defendo, tueor,
auctoritatis suæ clypeo tegere, munire,
chaùtunman, *piauln*. Pro aliquo dicere,
causam alicujus agere, partes alicujus susci-
pere, *dugunman*. Deprecari, intercedere
pro alio, *ufchindugunman*. Negotium di-
rigere, componere, *ritomn*. Adipiscor,
nanciscor, consequor, obtineo, impetro,
conata perficere; voti compotem fieri, rem
ad exitum perducere, *huifn*. Vincere in
contentione, compotem voti fieri; evadere
invitis, reluctantibus, gementibus inimicis,
mann. Vix non obtinere, *ampeln*. Non
perficere, non obtinere, malum exitum for-
tiri, *huelen*, *huera tipan*. peritiam in agen-
do habere, consequi, *adln*. Invenio, re-
perio, deprehendo, *penmaln*. Convinco,
coarguo, *nopin*. Mando, jubeo, volo, im-
pero, *pin*. Prohibeo, veto, *catùtun*, *catù-
man*. Deponere argentum, vestem, &c.
apud aliquem, *rann*, *ranknon*. Aliquid ali-
cui

cui injungere, mandare, commendare, committere; curam illi delegare, demandare, *eln, elvaln. 723.* De pretio cum aliquo pacisci, convenire, *daqueln.* Mitto, lego, *huercún.* Opus, necesse, necessarium esse, *pitun, pnegén.* Facio, efficio, fingo, effingo, formo, *múln, vemn.* Factito; crebró, sæpe facere, *vemtun.* Utique, ibo utique, non committam ut absim, *mutu, mu-llin.* Desino, cesso, desisto, omitto, supersedeo, *ucaln.* Recupero, exigo, repeto, *dupén, unopitun.* Reddo, restituo, *unotun.* Solvo: Creditoribus satisfacere, æs alienum solvere, ære se alieno levare, liberare, versuram facere, *cúllinn.* Trado: traditio, *uln, elun.* Accepto, consentio, *eia pin, mai pin.* Finem facere, sortiri: acceptilatio, apocha, *mùlpùntun.* Vincere, causam obtinere, pro me judicatum est, superior a judicio discessi. Item: subjicio, subdo, subigo; in suam ditionem aut potestatem redigere, *gancon, gancoln.*

527. Exempla. *Pichi, vuta, iom pichi, iom vuta, mu vuta Apo,* Judex ordinarius, delegatus, subdelegatus superior, inferior, parvæ, magnæ, minoris, majoris, supremæ jurisdictionis.

Toquivalnolu, incompetens, incapax Domini, Jurisdictionis.

Eimi

Eimi mi toquiabubiel gebulu ta mapu, ventenlaiabui huenevove, si tu Rempublicam gereres, administrares, clavum Reip. teneres, moderareris; non profecto esset tanta furum, latronumque multitudo.

Toquivalaimi, iudignus es, qui aliis præsis, præficiaris, justitiam administres

Mapu dgu ta ni pepilmageal pu Huinca ta ni duam llechi, officium Hispanorum est res Indorum recte & bene constituere.

Inche toquiabin vachi dgu, hanc rem in me recipio, mea fide suscipio, ego periculum præstabo, si res perierit.

Inche daquelgen, hæc res meæ curæ & diligentiae commissa est.

Cûme que Apo uûau toquibign ta ni pu Che, Rectus Judex omnibus & singulis æquus est, expendit cujusque merita, personam non curat, non hominis specie aut benevolentia sed æquitate & virtute ducitur, dignitati ac meritis cujusque favet, non personæ.

Inche getui vachi dgu, hæc res ad me devoluta est, hoc negotium, hæc causa.

Eimi daqueleimi vachi dgu, hujus rei curam tibi delego, demando, committo.

Inche ni toquin v. toquibin tva, hoc ad meum tribunal pertinet.

Eimi mi duam tva, eimi elvalgeimi, da quelgeimi, tibi hoc onus injunctum est, hæc per-

persona imposita tibi est, has partes susce-
pisti, subivisti tu.

Inche gen te v gen cullin gen, hoc ad me
attinet, pertinet, spectat.

Inche veimo conumtuquelan, vei peabi ta
Apo, noli me in hanc turbam vocare, ne
me in tricas istas conjicias, ego in illa non
me induco, infero, hæc ad superiorem
spectant.

Pehuelaiabun v. pehuelaiaiabun vachi hu-
entu, ugechi renmabi ta ni duam, utinam
illum hominem nunquam videam deinceps:
unius tantum negotii est, uni rei, nec plu-
ribus intentus est.

Chumal vau conpaimi, ta mi piel molai
vachi dgu, imperitus apud doctos iudicium
quid interponis tuum: cur non vocatus
ades, & sine suffragio censuram geris? tua
sententia hac in re nobis opus non est.

Eimi molan, mihi te opus non est.

Eimi rume molai vachi dgu, nec tua opera
hac in re indigemus, non est, quod hac de
re sis sollicitus, non est quod de hoc labores.

Lagmvalger, homicidii illum accusant.

gehuelai dgu vachi huentu, non invenio
causam in hoc homine, absolutus est.

Pigen tva, vulgo dicitur: ita prædicant,
ea fama vagatur, hoc in omnium ore &
sermone versatur.

Mi pigen tva, hæc rumor de te spargit,
hic

hic sermo de te dissipatur; si ea quæ de te rumoribus afferuntur, certa sint, nec temere dissipata.

Cheu pegei vachi dgu, ubi accidit, unde scitur, constat? quis dixit.

Chumtubin, vamgechi pilelcaeneu, quid illi feci, quod ita de me loquatur.

Adtubi ta ni coillatual, est mendax, mendaciorum architectus; suis mendaciis illustrat quam plurimos.

gelai, falsa hæc sunt & inania, a veritate abhorrent, tota res mendacio nititur.

Catutubimn ta mn pillelleteu, curam habetote famæ, bonique nominis.

Iom duguquirmi, tace, silentium! sufficit, satis est.

Tculbin Apo mo, illum accusavi apud Prætores,

Inarumegei ta ni huerilcan, ta ni huerilcamom, jam de ejus delicto inquiritur, fit inquisitio, studiose inquirunt in ipsum & ejus complices.

Digmyecuumegequei ta ni huerin, ipsius delicta jam patefiunt.

Digmgei ta ni huerilcan, ejus scelus compertum & exploratum habetur, est sceleris manifestus, in scelere deprehensus.

Chagalei, est clarum, apertum, planum, res nota, manifesta.

Quimnoel cam chi? res est minime obscura,

scura, perspicua, luce ipsa clarior, adeo aperta est & illustris, ut in dubium vocari non possit; est notorium.

Teye mlebui, ille est testis, ille præsens aderat.

Mi vutalen mo, eimi vutalebuimi, oculatus testis es, coram aderas.

Quimcloen, allcùcloen, te attestor, testem te do, adhibeo, appello.

Allcùtulèn vachi dgu, audio, accipio, ex-audio, aures præbeo, pronis auribus accipio, ausculeo.

Piyecwùmege, incipe, dicendi initium fac, dicere aggredere, prosequere.

Manchaquechi duguge, ne tam celeriter verba expedias, non tam rapido orationis cursu, non tanta volubilitate linguæ.

Chem iom piabun, quid dicerem amplius.

Pivallai, non est mentione dignum

gelai catùdgualu, an nemo est, qui istos contineat, pacem inter istos procuret, hos ad concordiam revocet.

Mupiqueimi, vere, verum dicis: suadet hoc ratio, hoc est rationi consentaneum, cum ratione conjunctum.

Inche gelai, inche mo gelai, absit, non velim, nec feram, ut me talibus annumeres.

Mlei ad mapu, invaluit hic mos, increbuit hic usus & consuetudo, more majorum ita comparatum est, id jam usus & con-

fuetudo suscepit, obtinuit, id in consuetudinem venit: hæc indulta consuetudo est, solemne istuc est, usu & consuetudine receptum.

gelai ta in mapu meu vamgechi ad, talis mos apud nos non est.

Aiülabimn vachi mapu ni huera ad, v ad mapu tva, nolite conformari huic seculo.

gehuelai ulchen v. ulcheun, mos vendendi vel emendi personas jam non viget, perseverat, licet.

Adtulabi vachi dgu ta in mapu v. quimlai, hoc in mea Patria nescitur, non servatur, tenetur, vim, robur non habet.

Quinei v. quine gei ta mi ramtuabin, unam rem te rogo, interrogo, ex te quæro, sciscitor, percunctor.

Numuntcugeaimi ta mi huenemom v. mi hueneuyemom, furti te reum agent, facient, furti tibi crimen objicient.

Ucalel cullin, bona derelicta.

Ñehuenmoquelai vachi dgu, gnen mtn mo mlei, hic ingenio magis, quam viribus opus est, arte non Marte.

gelai ta ni chaftunmaiaeteu, hominem non habeo: deest ad quem tanquam ad aram confugiam, qui me adjuvet, protegat, tueatur.

Chaftunmabige ta mi pu caine, *Jesu Christo ni piel mai*, diligite inimicos vestros, ait Dominus.

*Ni mtetun v. mtenn v. mtepun cupamom-
tulbin*, summis viribus egi, ut illum libera-
rem.

Inche ni pepilque vill mlan, laborabo pro
viribus; quantum possum præstabo; cona-
bor quantum in me est, acerrime conten-
dam, quoad potero dimicabo.

Mi vemn vemaimi, quantum potes enite-
re, conare, perfice.

Ni elubiel eluabin, dabo quod v. quando
potero.

Glamchealu huema glamupe, monendus ne
moneas; qui alium accusat, a reprehensio-
ne ipse immunis sit.

Llumpe veichi dgu, ne foras mittas, se-
cretum serva, nemo resciat.

Huivi v. huifi dgu, jam res est compo-
ta: lis ex pacto & convento dirempta.

Huele duamn em! oleum & operam per-
didi; amici omnia perdidimus.

ùdengei ta mi chaùtunman, optime rem
tuam gessisti, acerrime pro te pugnasti, mi-
nime tibi defuisti.

Nò duguimi, concinna fuit & elegans
tua oratio, festiva, compta, & tempestivis
jocis aspersa, peracutisque sententiis condita.

Aldù elugevalimi, dignus es, qui am-
plissimis præmiis decoreris, afficiaris, done-
ris. 420. 422. 498. 499. 500. 516. 484.
486. 489.

528. Reorum Supplicia.

Quæro, investigo, indago, *quintun*. Strepitum edere, *ialalcaun*. Observo, opperior, præstolor, *lloftun*. Promptum, expeditum, paratum esse, *llpan*, *llpalen*, *lloyun*. Sequor, insequor, subsequor, vestigia alicujus premere, vestigiis insistere, *inan* 373. Vestigiis aliquem sequi, persequi, insectari, *inapran*. Persequor, oppugno, vexo, exagito, *datun*. Vestigia alicujus persequi, illum diligentissime pervestigare, *inarumen*, *inapnon*. Assequor, consequor, *din*, *ditun*. Inveniri, reperiri, *pegetun*. Arripio, prehendo, apprehendo; unguibus, unco, ambabus manibus tenere, *gtun*. Prendo, teneo, capio, anſam arripere, manum injicere, *huichan*, *huitan*, *huichatun*. 743. In carcerem conjicere, condere, mittere, ducere, *deftun*. Funibus aliquem ad columnam alligare, *tarin*. Custodio, servo, *elcan*. Ob oculos habere: hoc tibi curæ sit, in hanc curam incumbe, *quintunien*. Multis miseriis & æumnis premi, opprimi, fortuna uti infensa & iniquissima, *piaun*. Traho, rapto, *huitdn*, *huigdn*. Minor, minitor, minas adhibere, jactare, *aneltun*. Clava aut fuste contundere, *dafcan*. Scutica, flagello, fuste, baculo ictum infligere, *huivùln*. Fuste aliquem cædere, percutere, verberare, contundere, *mtann*, *mtancùn*, *dafcan*, *mamlltun*.

mamlłtun. Torqueo, crucio, excrucio, discrucio, excarnifico, *cutantun.* Punio, plecto, supplicio aut gravi pœna aliquem afficere, supplicium de illo sumere, in illum animadvertere, *hueracan.* Flagello, verbero: multi in Christi patientis memoriam flagris se cœdunt, in se ipsos acriter sæviunt; funiculis, ferreis tribulis insertis, dorsum lacerant, cruentant, *tpun.* Vibex, vibices superesse, exstare, *popofn, popofcùn.* Vinculis hominem solvere, exsolvere, exuere, liberare, eximere, expedire, e carcere emittere, dimittere, *leln, ledcùmnn, lelcùmnn.* Ingenuum & sui juris esse, nulli obnoxium, liberum esse, *lludn.* Exilio hominem multare, in exilium mittere, exigere, ejicere, nobilem virum relegare, proscribere, amandare, deportare, omni Gallia Romanis v. Romanos interdixit, *giuntun.* Aliquem aliquo ejicere, *tpuntun.* Fustibus aliquem immittere, intromittere, *metantcun.* Compedes, *milla ecull.* Compedibus hominem vincire, *milla eculln.* Ferre, proferre, dare, pronunciare sententiam mortis, *lape pin.* Ad mortem damnari, *lape pigen.* Suspendo, suspendio vitam finire, *niduhuen.* Semetipsum suspendio necare, *niduhueun.* Suspendo, *púltúln, plłtn.* Pendeo, *púltùn.* Suffoco, elido, strangulo, spiritum intercludere, gulam alicui frangere, *gtún.* 733.

529. Fugio, fugam arripere, capeſſere, ſe in fugam conjicere, fugæ ſe mandare, commendare, ſe fugæ vel in fugam dare, fuga ſibi conſulere, auſugere, *nulln*. Solum vertere, profugio, *miticun*. Abdere ſe in aliquem locum, latebris ſe occultare, ſe in latebras conjicere, ſe in locum abditum detrudere, alicubi deliteſcere, *llumpun*, *elcantuun*. Occulto, celo, abdo, tego, condo, abſcondo, recondo, *llumln*. Clam, clanculum abire, *llumtipan*. Lateo, *llumn*, *llumun*. Sono, ſonum reddere, edere, efficere, *nugoln*. Obnitor, obluſtor, *yocûrcûn*. Elabor, evadere, effugere, erumpere, evolare, ex alicujus manibus ſe proripere, imminenti periculo ſe eximere, eripere, ſubtrahere, laqueis ſe exuere, *lefentun*. Volo, velociter currere, *lefn*. In locum munitum, tutum, in aſylum ſe ſalvum, incolumem recipere, *montun*. Servo, ſalvum facere, ſalutem alicui dare, afferre, in ſalutem aſſerre, vindicare, in ſalutis portu collocare, ex inferni faucibus animas eripere, in æternam felicitatem perducere, *montuln*. Dolores, tormenta, cruciatus patienter, pacate, moderate ferre, ærumnas, labores æquo animo perferre, ſuſtinere, tolerare, *yavulun*. Laſſari citra fatigationem, capere ex proprio vel alieno periculo documentum, ſapere tempeſtive, *cufn*. Libertatem acquirere, liber-

libertate donari, *lludn.* Solutum, liberum
abire, *nalvitipan.*

530 Exempla. *Niei vachi huentu ta ni datuabiel reche v. ta ni datuabium reche aldùn tipantu mo*, habet hic homo causam vexandi Indos multos annos, annis quam plurimis.

Lagmtubige, arripe, occide illum.

Lagmtubi, cœpit, interfecit.

Tcubige pu ruca, mitte illum intra domum.

Tanantcubige, ictibus rem age, tunde ipsi latera, verberibus compelle intrare,

Tpubige, vapulet.

Aiùlabin ta ni tpugeal, nolo flagris cædi.

Tpunmui ta mi nuaiaun, tua nequitia, flagitia tua, ut vapules petunt, suadent, postulunt, instant, volunt, jubent, imperant.

Tpugevalimi, mereris verbera.

Puchao tpucaquebi ta ni pu votm ta ni ye-huenon mo, ta ni cutantulgen mo mai peleduamquei, Patres filios suos procaces, impudentes, protervos verberant, verberibus excipiunt, flagris cædunt, nam quæ dolent, docent: & vexatio dat intellectum.

Bùrenien mai, per DEUM parce, ignosce, supplicium condona, veniam concede, delicti gratiam fac

Rulmen em, chumgeabui, quid agas, culpam meam & agnosco & confiteor.

ni huerilcanon cam chi, habes confitentem reum,

Inaitubige ta mi toquiel, da te ad supplicium, virgis terga da, pœnam suscipe, sustine.

Inche ni mlvalal tva, ego non possum non facere: jubeor, injussus non facerem.

Tpugeabulu lludtipaimi, vapulaturus, es absolutus.

Tariniegepei, jacet in vinculis.

Eimi mo defstugen, propter te his vinculis sum circumdatus, propter te sum missus, coniectus in carcerem.

Eimi mi vla v. eimi ni vla, tuû causa.

Nehuen mo cupalgen, vi, invitus, volens nolens huc perductus sum.

Quimabun ta ni huerin, v. *quimabun mai gei chei ta ni huerin*, vellem scire causam hujus persecutionis; quid, in quo, contra quem vel quid deliquerim.

Ta ni nuagen mo piaui, malo male est.

Ta ni cùme chegen mo pltûlgepelai, ex vitiis mala, ex intemperantia cruditas, ex luxu egestas.

nua ta ni ad mo ta ni uùintugen ta ni huerintu, *llucangei*, ingrata est commemoratio, quæ videtur exprobratio.

gen hueringelu ta ni Apo, *inche ni lonco mo lludpraquellei*, nocentis Domini innocens pœnas luo, solvo, persolvo, dat veniam corvis, vexat censura columbas.

ni huerilcan mo v. ni huerilcaùm mo ta che
tpun-

tpuntugequei alhue ni ruca mo, propter peccata homines in inferno æternis suppliciis afficiuntur, pœnis addicuntur sempiternis, æterna morte multantur.

Ktal mo cutantuquebi huera que pllûpu alhue, Cacodæmones, generis humani hostes, immortales nocentium hominum animas æviternis flammis urunt, torquent, cruciant.

ni cutantugenoam iom cutantugetun em! qui non moritur morte prima, morietur morte secunda; incidit in scyllam cupiens vitare charybdim.

Cùmei cufm v. pelelduamcleum, bonum est ut alieno damno & suo periculo discant, sapiant, cauti sint.

Aiûnolmi rume, ucaltuabimi, lelgeprallei mai lemvalnoel, velis nolis desistes: nam dum complecti multa vis, pauca tenes: sequeris quidem multa, sed pauca consequeris.

Pramuiaquilmî ta mi huerilcan mo, uduamgechi peaimi ta mi lludnoam, noli inepte de peccatis tuis gloriari certus non tibi sic abiturum, quod non abibis impunis, quod haud impune feres.

Cullinmabin ta ni hueriniebiel mo, impositam, indictam pro delicto multam v. multam persolvi.

Eluculliabimi meli huaca ta mi lamûen ta mi huenen mo v. ta mi huenenmom mo, qua-

tuor vaccas sorori tuæ pro furto solves, dabis.

Taftueneu em! os mihi obvertit, se mihi opposuit, mihi in faciem restitit.

Taftulabin, in illum non incidi, non reperi, non offendi illum.

Chafloncotubi ta ni huerilcatubiel mo, par pari retulit.

Deuma lludi, jam satisfecit, quod debuit solvit, præstitit.

Quine antùhuebui ta ni nùdhueabium, unus deerat dies, ut illum v. se suspendio necaret.

Ta ni nùdhuelgeabum, ut suspendio necaretur.

531. CAPUT V.

DE RE MILITARI.

Imperator, generalis armorum Præfectus, *Toqui*, *gen toqui*. 832. Exercitus, copiae, acies, agmen, *linco*. Factionis princeps, dux, primipilus, Chiliarcus, tribunus, centurio, &c *gudol*, *lonco*, *Apo*. 498. Castrorum Præfectus, Legionis Magister, *Martin Campo*. Miles, *cona*. Eques, *cahuellutu cona*. Pedes, *epu namun*. Gregarius, tyro, *chapi*. Cataphractus, *chùquelclelu*. Scutatus, *tananaalelu*. Hastatus, *Huaiquilelu*. Vigiles, excubiae, vigiliae, *utintumapuue*. Speculator, explorator, emissarius, *mancan huerquen*. Rebellis, perduellis, *auca*. Hostis, *caine*. Inimicus, *huerileteu*. Injuria, *hue-*

huerilcael. Factiosus, *huinca culme.* 712. Secta, factio, familia: copiae unius tantum Caciquii, *lof.* Turba, *quine lepún.* Coetus, conventus, comitia, *coyautun, coúautun.* Conventus generalis, *Hueupin.* Rata portio, pro rata parte, portione, *eln.* 723. Murus, seps, sepes, septum, sepimentum, vallum, palatio, transversa sepimenta, *malal.* 772. Vacerra, palus, vallus, *mtenquel.* 783. Vexillum, signum, insigne, indicium, significatio, specimen, *gnel.* Bellum, *malon.* 773. Pugna, *hueichan.* Prælium, dimicatio, conflictus, certamen, *taútpun.* Hostes in insidiis positi, hostium insidiosa cohors: in insidiis esse, *gnen, gnencan.* In sylvam se abdere, sylvis se occultare, *lemutun.* Aditum hosti præcludere, obstruere, aditu hostem prohibere, hostem intercludere, *catúrpin.* Periculum, discrimen, *cuniun.* Murmur, admurmuratio, *goigoin.* Vociferatio, clamor, certaminis initium, *lúlùlù.* Conflictus initium facere, *lùlùlùn.* Strategema, *gnen.* 731. Arma, armatura varia, *nùlin.* Tela, jacula, missilia, ensis, gladius, aliaque ex chalybe, *chùquel.* Tormenta bellica, militaria, ænea, currulia, *mu vuta talca; talca carita.* 830. Sclopus, sclopetum, sclopus longior, major, tubus furcillis librari solitus, *talca, vuta talca, iom vuta, venten vuta &c.* Pila plumbea, ferrea, *bugl.* Tronare: explodo,

plodo; displodo, *talcan*, *talcatun*. Ensis, gladius, *panilhue*. Acinaces, *corvo*. Scutum, parma, cetra, *tanana*. Colobium ferreum, scorteum, ex pelle bubalina, *tucu tucu*. Galea, cassis, capitium scorteum, *que-me*. Lancea, hasta, sarissa, pilum, gesum, *huaiqui*. Hasta, lanceæ hasta, *coel*. Arcus, *huepll*. Sagitta, spiculum, *pùlqui*, *plqui* 809. Funda, scutale, *huituhue*, *huitucurahue*. Clava, *loncoquillquill*. Harpastum, *uno*. Duo lapides rotundi corio involuti, & utrique funis extremitati fortiter & fideliter alligati, *laque*. Tendicula, decipulum, decipula, machina irretiendis aviculis, aut bestiis capiendis comparata, *huachi*. Murices, tribuli, *copin*. 708. Subjectio, servitus, *ufchin*. Pax, *anún*. Pacem sancire, constituere, stabilire, in gratiam & amicitiam restituere, ad mutuam concordiam redire, *anumn*. Summa pace frui, nullo bello turbari, in summo otio vivere; est in toto regno diu turna pax, & longa a bellis quies, *anun mapu*, *pailla mapu*.

NB. Indi Chilenfes tribus præcipue de causis celebrant sua comitia, quæ propterea etiam sua propria sortiuntur nomina. Unus ex his cœtibus vocatur *coyautun* v. *coûautun*. quando sola una particularis Provincia vel *aillarehue* deliberat de pace danda vel acceptanda aut rumpenda.

Alter

Alter cœtus appellatur *Hucupin*, & sunt comitia generalia, ad quæ undique ex omnibus Provinciis concurrunt; solentque celebrari, quoties novus Præses seu Gubernator ex Hispania advenit, ut illo præsentē tractetur, quid de bello aut pace statuendum sit.

Alius cœtus, qui dicitur *Raquidgún*, est plurium vel paucorum Conventiculum, Conciliabulumve ad deliberandum num suis vicinis inferendum sit bellum, nec ne. 823

In supradictis comitiis solent occidere unum vel plures arietes, qui *Chilihueque* vocantur; suntque proprii Terræ Chilenſis, nostris meliores & rariores: His cor extrahunt, quod vix extractum mox omnes & singuli suis manibus excipiunt, aliaque similia.

Habent præterea suas Congregationes. Una quæ celebratur pro Infirmis, vocatur quæ *tafman*: fit ut deprehendatur Author Veneficii, vel saltem ut hic *Huécubu* seu Veneficium tollat: nam juxta ipsorum opinionem ac sententiam omnes Veneficio morimur.

Alter Congregatio *Mavúllboqui*, Scenopægiæ seu festo tabernaculorum non absimilis, celebratur per plures dies, & ad eam undique concurritur: præcipua ceremonia est arbor in medio, unde pendent omnis
gene-

generis fila & funes, quos trahentes, retrahentes, adducentes, &c. saltant, tripudiant, pede plaudunt, digitis concrepant, choreas ducunt, mimos agunt, gestus & ejusmodi ridicule effingunt.

Alia demum Congregatio instituitur ad locustas vermesque extirpandos, propterea *apmpiru* v. *apmpirun* appellata, ad hanc accedentes unusquisque affert, intra ollam vel cantharum quot potest vermes, similiaque: mox ex cinnamomo ingens conficitur ignis, in quem dictos vermes projiciunt: circum ignem tripudiant turba puerorum, juvenesque larvati, & centonibus pellibusque involuti: totoque illo tempore, quo functio durat, nemini edere nec bibere licet.

His addi potest conventiculum, quod *Cunquin* v *santa MARIA* vocant: ob quasdam canciones, in quibus de Beatissima Virgine fit mentio, quod ab Hispanis videtur originem traxisse.

Maxima autem in his Coetibus, Congregationibus & Conventiculis solemnitas consistit in largo & copioso potu, qui ubi cessat, mox etiam cessant reliqua, & unusquisque suas vias abit. *Raquicoñau.* 823.

532. Locum alicujus obtinere, alterius vices gerere, personam agere, *huelu mlen.* Vocare, convocare, arcessere, *mtnn.* 783.

Pro

Pro aliquo mittere , per alium arcessere ,
mtuvaln. Mittere , legare , *huerqueln, yevaln*.
Mittere ad dicendum , *pivaln*. Eligo , deli-
go , seligo , *dullún*. Munio , firmo , vallo ,
malaln , *malaltun*. In summum evadere ,
obedientiam negare , nolle obedire , *huentun*.
Turbas facere , concitare , seditionem con-
flare , classicum canere , *huentuln*. Homo
inepte gloriosus , suimet laudator ; minas in-
anes jactare , *huentuun*. Copias comparare ,
milites cogere , contrahere , *anùmiaun*. Con-
juro , rebello , res novas moliri , *tepefcùn* 841.
aucan. 683. Sub ferula , disciplina , sub sua
potestate habere , *rutanien*. Aciem in ho-
stem obvertere , *adman*. Inter se jurgantes ,
jurgio contententes , rixantes separare , *hu-*
dantun , *hudalbin*. Peto , precor , rogo , im-
ploro , precibus aliquid contendere , efflagi-
tare , *n'llan*. Urbem obsidere , obsidione
cingere , obsessam tenere , *huallman*. 736.
olloln , *olloltun* Aliquem ambire , circum-
dare , cingere , *olloln* , *olloltun* , *huallman*.
Prævaleo , superare , superiorem esse , *iodn* ,
iod pepiln. Vinco : hostem acie vincere ,
pugna frangere , prælio superare , hostium
copias fundere , fugare , profligare , victo-
riam consequi , obtinere , ex hostibus repor-
tare , *non* , *nopinn*. Civitates everti , urbes ,
ædificia dirui , ædes , muros demoliri , di-
sturbari , exercitum fundi , profligari , *lofn* ,
llofn.

llofn. Nascenti, serpentique malo occurrere, obviam ire, invalescentem ignem & in tecta grassantem compescere, comprimere, conatibus alicujus resistere, oblistere, *catùn, catùtun.* Ejicere, exturbare, expellere aliquem domo, urbe, regno, *utuventun.*

Luctor, colluctor, Luctatio, palestra, lucta, luctator, athleta, *tantuun, mùtatun.* Hominem dejicere, deturbare, prosternere, precipitem in terram dare, *tanmn, tanln, tantun, tantuln.* Aliquem impellere, pulsare, intrudere, extrudere, *tamtamcùn.*

Impello, repello, *rùten, rutentucun, roltan, ioltan.* Labor, delabor, *pelcain, plcaùùn.* Supplantare aliquem, pede supposito ad terram impellere, dejicere, *cùlpaitun.* Subvenio, succurro, subsidio aut auxilio esse alicui, *incan.*

Succurri, adjuvari, *incagen.* Velitor, pro-ludere ad pugnam, levio-rem pugnam committere, *ùnùtun.* Periculum evitare, ne

quid fiat providere, *mudin.* Jacio, lapide aliquem petere, lapidem in illum mittere, *ùtùfn.*

Volvere: versare, circumagere, *huipun* Harpastum, clavam capiti alicujus impingere, *mtoncun, mtancùn* 782. Aciem instruere, milites ordine ponere, disponere, ex ordine collocare, *elchen, elconan.* Animum infundere, oratione sua aliquem confirmare, languentem excitare, timidum roborare, jacentem erigere, *yavùln.* 752.

Mili-

Milites ad pugnam excitare, hortari, impellere, *nùtchaln*. Incipio, exordior, initium facere, *llitun*. Invado, adior, aggredior, *leftun*. 760. Prælium committere, signa conferre, manus cum hoste conferre, concurrere, configere, *hueichan*. In aliquem irruere, aliquem aggredi, *naln*. Aliud super aliud intromittere, *tanma conn*. Coliineo, collimo, *quilitun*. Explodo, displodo, *topmn*. 840. Arcum adducere, intendere, sagittam mittere, *pùn*. Insidias alicui parare, comparare, struere, moliri, machinari, tendere: insidiis aliquem petere: appetere: infidior, *pechuun*. Expedire viam, ut detur locus, ut a via discedant, abscedant, decedant, efficere, perrumpere, *huellintun*, *huellitun*, *huellintcun*. Fugio, fugam arripere, capessere, se in fugam conjicere, fugæ se mandare, commendare, se fugæ v. in fugam dare, fuga sibi consulere, aufugere, *nùllin*. Fugo, in fugam agere, conjicere, *lepùmn*. Separo, sejungo, segrego, abstraho, *pchagmn*, *pchagtun*, Separatum, disjunctum, dissitum esse, *pchagn*, *pchagcùn*. Fatisco, deficio, defatigari, *ùrcùn*. Quiesco, requiesco: cessare ab opere; labore supersedeo, *ùrcútun*. 226. 856. Reficio, recreo, vires recipere, recuperare, *yavùtun*. Caput lapide, virga leviter percutere, contundere, *huedon*. Lancea percutere,

E e

cutere, confodere, *huaiquitun*. Punctim ferire, percutere, gladio confodere, transverberare, *dichon*, *glen*. Solam cutim transfigere, trajicere, transfodere, *rivùln*. Transfodio, trajicio, transfigo, transverbero, *catan*. 695. Vulnero, saucio, cædo, *chgar-cun*. Illaqueo, irretio, innecto, *laçun*. Pellem ictu detrahi, vulnerari, *topon*, *tlrcùn*. Strideo, *quiquircùn*. Ejulo: voces inconditas edere, *huarun*. Auxilior, opitulor, adjuvo, auxilium, opem ferre, afferre, præstare, se adiutorem alicui præbere, exhibere, ab illo stare, facere, *inamn*, *inamtun*. In medios hostes irruere, irrumpere, in confertissimos hostes se dare, immittere, *útúfn*. Præceps ruo, *útúfnacùn*. Præcipitem ago, *utúfnacmn*. Me mitto præcipitem, *útúftcun*. Præceps intro, *útúfconn*. Præceps exeo, *útúftipan*. Expello, *útúfen-tun*. Protero, obtero, pefundo, conculco, *globn*, *quetadpun*. Calco, conculco, pedibus obterere, proterere, *glladcùn*, *tanman*. Neco, occido, obtrunco, perimo, interimo, interficio, *lagmn*. Morior, emorior; vita v. de vita decedere, e vita cedere, discedere, excedere, migrare; obire, vitam cum morte commutare, mortem obire, extremum vitæ spiritum edere, spiritum DEO reddere, *lan*. Prostratus jacens, *tanma*, *chanma*. Receptui canere, *ventenn*, *venten-pin*.

pin. Alios aliis imponere, injicere, *tanmauln.* Capiō: in servitutem aliquem redigere, dare, tradere, adducere, abripere, *tuchen, tavaicon.* Conficere, finem afferre, destruere, sublatum, sepultum, extinctum, deletum esse, *abn, abln, namn, nammn.* Caput hostis lanceæ, palo, perticæ infigere, *namculn.* Exsto, appareo, *huebn.* Hostes fundere, hostium copias profligare, cuncta disturbare, disjicere, evertere, confundere, dissipare, *teivûmn.* Perdi, profligari, dissipari, *teivûn.* Aliud pro alio, quid pro quo loqui, *huelu dugun.* Vigilo, invigilo, *huanpen, huanpelen.* Elabor, evado, effugio, erumpo, evolo, imminenti periculo se eximere, eripere, subtrahere, *montun.* Alicujus potestati, servituti, imperio, disciplinæ se subducere, eximere, *huenchen.* Pars, divisio, res divisa, *reu.* Divido, distribuo, partior, dispartior, dilargior: prædam, liberam prædam dividere, *reûtun.* Pars quæ me contingit, *reûtun.* Plausus, acclamatio, victoria: plaudere alicui, applaudere, plausum dare, tribuere, *yape pûllin.* 752. Victricia signa, *nopinvoe gnel.*

533. Exempla. *Inei cam aucalmaputuuyei,* quis in his terris res novas est molitus?

Inei iod toquiquei vachi mapu mo, quis est hujus Provinciæ Gubernator, quis illi præcipue præest?

Toqui gen, sum Caciquius, generalis armorum Præfectus, Imperator, v. habeo Imperatorem.

Rùtaniebimi meli Vutan-mapu, omnes ac singulæ quatuor magnæ, amplæ, vastæque Provinciæ tuam in rebus omnibus voluntatem sequuntur, quidquid illis injungis, exequuntur, præstant, executioni mandant, tibi semper sunt dicto audientes: velle tuum est velle omnium; illudque & pedibus & manibus obedientes obeunt.

Lemtuniebi vill mapu ta DIOS, Deus O. M. mundum universum e sua voluntate appensum tenet, & quanto vult tempore conservat.

Anùì mapu, anùlei, cùmelei, paillalei mapu, anùn mapu tva, terra in summo otio vivit, nullo bello turbatur, summa pace fruitur.

Anùmmapun pu Apo ta ni toquin lle ve, officium, munus, partes Gubernatorum sunt pacem in terra procurare, comparare, comparatam conservare.

Huelu duguquilmi, noli dicere aliud pro alio, dic quæ & quomodo tibi sunt dicta.

Cùmelcan gei ta in lagmabiel ta in pu caine, nostra interest, refert, est e re nostra, est nobis utile, commodum, convenit, oportet, hostes nostros a nobis occidi, interfici, peremi.

Cùme

Cùme cona em ta mi chao, Pater tuus erat miles egregius, manu strenuus, fortis, animosus.

Lihue gei, est animosus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus.

Mlepraimi, es numerus, nec non fruges consumere natus.

Millapalmimi em! a Millapalúmo es, stas, facis.

Tarilei ni huaiqui, lancea mea jam hastæ suæ est alligata, lanceam meam paratam, promptam, in promptu habeo.

Huema toquibilu ta ni duam huelelai, prius deliberans, non facile in errorem labitur, incidit, defertur; bene præmunitus, raro vincitur.

Plquituquirmi huenu mo v. huenuple, in cælum nec sagittam mittas, nec expuas.

Ulimi ta mi chúquel quine Huinca mo, arma tua ex chalybe confecta Hispano vendidisti; a te sunt vendita, venierunt, venum iverunt, ierunt.

Chuchi ta ni ad tva ta mi anùhue, hujus loricae, hujus toracis ferreae quid est necesse ut appareat exterius, ne sit inversa, aut præpostere collocetur.

Tva panilhue ta ni rialoncoam, en acinacem, en gladium, ensen, quo hostium findam, scindam, metam capita.

Tubige ta mi huaiqui, hastam arripe,

vibra ; gladium exime , e vagina educito.

Huaiquitueiu em , gllui ta ni huaiqui rume, miserum se submittentem , deditionem facientem , manus dantem , herbam porrigentem lancea transfixit.

Toffpai, hucusque auditus est tormentorum boatus , fragor , strepitus.

Unomen ta ni chgarcùgemom, redeo , revertor saucius , vulneratus , vulneribus affectus.

Mivù conì ! quot plagas numeras , quot vulnera accepisti. 267. 296.

Nal quine mita mo tubi , lagmeiu, primo ictu , vulnere , mox in primo aggressu vitam ipsi ademit , animam extorsit , morte illum affecit , de medio sustulit.

Cùlatu mo tananaùì, tertio vulnere , ictu concidit , prostratus est.

JESU Christo utuntubi ta ni mollbùn , laicai cruz meu inchin ni vla, JESUS Christus pro salute nostra & sanguinem copiosissime effudit , & in cruce mortuus est.

Chgarcùbi , hueluquemai lagmtubi v. chgarcùbi , ina lagmtubi, non solum plaga sed ipsa morte illum affecit , multis illum vulneribus affectum e vivis ejecit , vita privavit.

A pu huentu , A pu huen ! yavulumn , yavulumn ! adeste animis , state animis viri ! quam unusquisque sit forti animo & excellenti præditus , hic patefaciat oportet.

Vill

Vill cùme cona inchin, constanti animo, erectoque sumus; satis animi habemus, præsens nobis est animus; præsenti, confirmato animo, quæ Dei benignitas est, sumus.

Adochi, siste, siste gradum, expecta inquam.

Deutuge, *tva ta mi lagmgeal*, cave, occideris.

Nal ta necùlge, fuge, fugam arripe, curre, vola, velociter.

Quidu ta ni allvùlmaun mo yavùduam nien, hæc patior telis vulnera facta meis.

Ta mi lagmnobium ula, v. *ta mi lagmnouyen ula*, v. *ta mi lagmnobiël ula*, *duchotubimi*, antequam illum occideres, pugione ipsum transfodisti.

Leù quimn ta mi lauyeabuel, *hueichamebulmi*, certo scio te si in prælium descendisses, occidendum fuisse.

Allcùbin ta mi lagmabubiel ta mi caine, *huaiqui niebulmi*, audiavi hostem tuum a te perimendum fuisse, si lancea fuisses instructus

Mùtatuiu pienu, me laceravit, provocavit; mihi dixit: luctemur.

Vau mo hueichaiain, hic nobis pugnandum, dimicandum, prælio decertandum.

Vau meu laqueam chei, *noqueam che mai*, hic aut vincendum aut moriendum.

Quine Huinca cona aldù cùme hueichacavoe gelu, *aldùn reche lagmbi*, quidam miles

Hispanus pugil egregius, ac summis viribus dimicans Indos quam plurimos de medio sustulit.

Cupatun ta ni hueichamom, ex prælio adsum, redeo ex pugna.

Acutun ta ni lagmmobium, paulo ante illos interfeci.

Epu huentu lagmbin, *vei ni cupatun*, adsum, sum redux postquam duobus vitam ademi; necem attuli, hujus usuram lucis eripui.

Lagmuigu, alter alterum occidit, uterque ab altero occisus est, mutuis vulneribus conciderunt.

Lagmunobige, quid tardas miserum occidere; quantocyus illum & vita & summis doloribus exue.

Lagmmarichen, decem misi ad inferos.

Lagmlbin ta ni coni, hujus mulieris filium interemi.

Ta ni lagmmaeteu ta ni peni em! homicida, parricida, interfector mei fratris.

Eimi mi lagmmom v. mi lagmmobium v. mi lagmuyen mo v. mi lagmuyeum v. eimi lagmbimi ta mi quempu; quimlai ta mi chao. interfecisti Levirum tuum inscio patre tuo.

Eimi mi lagmgebum v. lagmgeabuel mo v. lagmgeabum v. mi lagmgeabuel mo, acui *ta mi malle*, tibi jam jam occidendo Patruus opem attulit.

DIOS

DIOS ta mi aiüeteu ta mi montuuyen,
DEO in acceptis refer te evalisse, evalisti
divinitus.

Mi lagmbiel mo v. mi cüpa lagmabium v.
lagmduamaimi ta mi caine, nullimi, hostem
jam jam occisurus, arripuisti fugam.

Mi lagmduamgebuel mo v. mi lagmduam-
gebun mo, montuimi, jam jam occidendus
elapsus es.

Huera montulchelai, vix se suosque immi-
nenti periculo exemit, eripuit, subtraxit.

Ta ni cayu Reche conagen mo, meli michi-
cutipai, ex sex militibus Indis quatuor se
fugæ mandarunt.

Huera montui, vix v. ægre sibi fuga con-
suluit.

Eimi nullquiiuimi v. mi nullquiiuumom v.
mi nullquieum; *aldün miticüiaubui ta mi pe-*
ni, quando tu fugam capessivisti, tuus fra-
ter jam dudum se in fugam conjecerat.

noquirmi, cuniun gei puleuvu, noli flu-
vium trajicere; adest submergendi pericu-
lum.

Relihue montun, ita ut me videtis, sum
elapsus.

Requidugen, che gehuenolu, sum unicus
& solus, nemo superest.

Taricupalcheam, captivos afferunt vincu-
lis onustos, oneratos, constrictos.

novali kdau, datubilmi, labor omnia vin-

cit: fortitudine & constantia obtinetur victoria. 498. 499. 500. 483. 484. 486. 536. 537. 538.

534. CAPUT VI. Scientiæ. MEDICINA.

Medicina, ars medica; medicamentum, pharmacum, medicina, remedium: curo, medeor, medicor, medicinam facere, adhibere, medicas manus admove, ægrum sanare, morbos pellere, *ampin*. Medicus, *ampin caman: machi*. 771. Ægrotus, æger, languidus, morbus, ægritudo, adversa, incommoda valetudo, dolor, miseratio, *cutan*. In morbum incidere, delabi; morbo corrip, tentari, teneri, ægrotare, languere, ægro corpore esse, *cutann*. Hujus hominis misereor, me miseret; miseratio me tenet, moveor misericordia, *cutannien*. Affligor, angor: anxio animo esse; dolore affici, *cutanduamn*. Lassitudo, fatigatio, defatigatio, languor, damnum emergens, *cutancaun*. Plaga, vulnus, *chgarcun*, *lloi*. Ulcus, *lloi*, *lampa*. Struma, serofulæ, *paspilco*. Scabies, *pitu*. Achores, tinea capitis, manantia capitis ulcera, *plol*. Impetigo, *alhue pitu*. Panus, *mui*. Ejus radix, *lco*. Panus inguinis, *codin*. Papulæ rubentes, *charam*. Vitiligo, *quelpu*. Lues venerea, *chima*. Lepra, *ûda*. Sacer ignis, erysipelas,

las, *lùflúf*. Tuber, contusio, *huincúl*. Vari, subtiles tumores, *colchau cutan*. Tumor, tuber, inflatio, *ile, poi*. Tumeo, turgéo: tumidum, turgidum, inflatum, tumefactum esse, *poncùn, poncùnn, ponquin, poin*. Lædi, detrimentum pati, *allvùn*. Sibi ipsi obesse, sibi obstare, sibi injurium esse, ipse sibi obest, suam ipse causam prodit, *allvùlln, allvùlun*. Ossa luxari, *ùllgodon, ùlgorcùn, huelgirn*. Frangi, infringi, confringi, *tovon*. Hernia, ramex, enterocéle, *pahua*. Enterocelicum, herniosum esse, hernia affici, *pahuan, pahuatun*. Herniarum medicus, qui enteroceles secat, *pahua caman*. Sectio, scissio, scissura, *cúna*. Contrahi, coarctari, *túcon*. Obdormire, obdormiscere, *chillimùn*, Nervorum rigor, *comufnn*. 708. Dissolutum, subactum, contusum esse, *aten, cúlmedun*. Lædi, elidi, læsum, luxatum, debilitatum esse, *uùlgorcùn, cúlmedun*. Tundi, quati, *tolencùn*. Caput ad fornitem offendere, *togcùnn*. Alapa, colaphus, *huitafcùn*. Sanguinis fluxus per nares: sanguinem per nares emittere, *huauuiun*. Pulverem, pulvisculum in oculos intrare, *rùtamn*. Intra carnem hærerere, *dicùfclen*. Callosum, callosi pedes, *coni namun*. Callis v. callo vexari, laborare, *pagúmn*. Pedem aliqui rei infigere, re infixâ torqueri, *rúcafcùn*. Calcarea spinam, pedem spina offendi, *reaafcùn*.

reafcùn. Osse, *lacarùn*, *canafcùn.* Ardor, nimius calor, *alùlùn.* Prurigo, pruritus, *úmircùn.* Formicare, *llmllmn.* Exulcerare, vulnus intumescere, *loglogn.* Gangræna: cancro occupari, *lolodcun.* Mors violenta, immatura, improvisa, repentina, *carù v. cadù lan.*

535. Mali humores, *huedanca.* Male se habere, *tlbun*, *chlbun.* Ossa dolere, *rnùncùn.* Dolor capitis, *lonco cutan.* Noctem, quam longa est, insomnem ducere, *pepi umautulan.* Cephalæa laborare, *cutanloncon.* Venenum, virus, *vunapue*, 688. Queror, conqueror, lamento, questus edere, ciere; querelas jacere, effundere, querimonias jactare, *etncun*, *etntun.* Frigore ex sudore torpeo, sudore madentem frigus invasit, sudans frigore subito correptus sum, *conùten.* Frigus, *ùten.* Frigida tempestas est, *ùten gei.* Frigus ingruit, *cùpa ùten gei.* Frigeo, algeo, frigidum, algidum esse, *ùtegen.* Frigore concuti, tremere, *tùntùncùn.* Horror, rigor, *tanchin*, *yanchin.* Febris: incessit illum febris, febris correptus est, in febrim incidit, *alincun.* Morbus tabificus, febris æstuans, pestilens, *chavon*, *chavoloncon.* Pervigil, insomnis, totam noctem pervigilavi, noctem totam insomnem duxi, *tepelen.* Experrectus omnino: vigilasne,

ex-

experrectusne es, *tepelen: leli*. Experrectum esse, immotis oculis intueri, attente aspicere, oculos in aliquo defigere, *lelin, lelilen*. Deficio, fatisco, *achuircùn, ngn*. Deliro, desipio, *culpemn*. Deliramentum, delirium, *culpem*. In ipsa infirmitate amens, demens, desipiens, insaniens, *pual*. Intestina corrupta, *alta pu anca*, Defatigari, *atùn*. Linqui animo; deliquium animi pati, *tanaporumepran.: ngn*. Apoplexia; fulmine apoplectico tangi, *ùchirùn*. Papulæ, pestis, *piru. 807*. Pestilentia afficere, pestem afferre, diffundere, importare, *pirutucan*. Peste infici, pestilens, corruptus, tabidus, *pirun, pirutun*. Concuti, contremere, timore perterritus contremuit, *tomircùn*. Serpo, serpit quotidie malum, longe lateque diffunditur, latius opinione disseminatum crescit in dies, multasque occupat Provincias, *púdn*. Febris hectica, hectica feбри laboro, tabesco, *ancùquen*. Aqua intercus, hydropisis, hydrops; esse hydropicum: aqua intercute laborare, *ponquin cutan*. Vertiginem patior, vertigine afficior, corripior, *uyùn*. Gravedo, coryza, rheuma, catharrus, destillatio, v. distillatio. defluxio, *rle, rùle*. Destillatione laborare, *rlen*. Dolor dentium, *ùte, piru cutan*. Ophthalmia, ocularia ægritudo, *chob*. Fauces siccas habere, *achircùn*. Raucesco,
raucus

raucus fio, *tafpeln, chafpeln*. Singultus, vehementius aliquid appetere, *huitorcùn*. Suffocor, spiritum intercludi, *nùtupeln, tuvùn*. Tussis, tussio, *tvonn, eonn, eoncùn, vonuan*. Vetulas tussire, *tulun*. Anhelatio, respirandi facultate v. difficultate laborare: suspiriosum, astmaticum esse, anhelator, *mrin, pepi neyùhuelan*. Cor palpitare, *teftefn, testefcùn*. Acriter dolor verminat, æstuat, sævit, urit, morsus doloris acres; cor affectione æstuat, vehementius palpitat, cordis palpitatio vehemens, *tùlirn, capiscun, huita huitan*. Suppressio nocturna, incubo onis; incubus, *nùquegen, tepeun* 838. Pleuritis, *cachan, cadi cutan*. Vomica, apostema, suppuratio, abscessus, *pav, paf*. Rumpi, *pafn*. Rumpere, aperire, *pasfn, papmn*. Dyspepsia, cruditas, *poipoi*. Cruditate ex cibi intemperantia laborare, *poi poin*. Ichias, ichiacus dolor, coxendicis morbus; e coxis laborare, *lugllin*. Diarrhæa, alvi profluvium, ventris fluxus, proluvies, *caichùn, culluin*. Ex diarrhæa languere, fluxu ventris laborare, *culluinn*. Dysentheria, *caichu mollvùn*. Stranguria, stillicidium, *chùdcùn*. Lotii retentio, suppressio, *gbhui'll-ùen*. Stilla, stillare, *chùdcùn*. Pedibus debilis, pedibus debilitari, debilem fieri, *tnofn, chocon*. Morbus caducus, *cutanpiuquen*. Calore nimio æstuarè, languere, solvi, deficere,

ficere, *enumlen*. Morbi genus, unde nascitur prope jecur membrana cærulea costis anexa, putantque esse veneficium, *llimen huecubu*.

536. Curo, medeor, *ampinman*. Medicina, *lahuen*, *ampin lahuen*. Partes vitales, quæ corruptæ v. quarum corruptio mortem generat, est causa mortis, *lahue*. Machios medicinam adhibere, *machitun*. Sugere, *ùlun*. Illorum gestus, gesticulationes, &c. *cùimin*. 715. 771. Congregatio de procuranda Infirmorum salute, *tafman*. 531. Herbas torrere, ad ignem calefacere, *cunafcùn*. Apprehendo e. g. pedem, compono, suo loco restituo, colloco, pono, ligo, e. g. os luxatum, *gtarn*, *gtarcùn*. Acum vel simile quid, carni ad inde aliquid extrahendum immittere, *mayain*, *mayaintun*. Dirigo: ut quid recte & suo loco modoque consistat, stet, maneat, efficere, *ritoknon*, *nùtamn*. Oculos sanare, *gehuenn*. Vomicas, apostemata, &c. maturari, maturescere, mitescere, *avun*. Vomicas, apostemata, &c. aperire, *rupen*. Venæ aut arteriæ pulsus, *bùn*, *neiùn*. Pharmaco cathartico noxios humores ejicere, salubri potione corpus eluere, *pùtulahuenn*, *pùlln* 817. Medicinam ad vomendum, vomitandum, stomachum purgandum sumere, *orcùn*, *orcùtun*. Vomere, *rapin*.
Nau-

Nausea, nifus vomentis ex gravi odore, aut languentis stomachi fastidio, *rapiduamn, cùparapin*. Victus parsimonia, ubi modus a medico præscriptus: cibo uti moderate, modum in victu tenere, a præscripta victus ratione non discedere, *ullhuemtun*. Venam incidere, secare, sanguinem venis detrahere, minuere, sanguinem ex brachio mittere, *gicun, mollvùtun, malintun*. 773. Clyster, clystere ventrem purgare, abluere, *gnomn, naùtun*. Clyster, *pucuchu*. Tubus, tubulus, internodium, *pilco*. Scarifico, cutim leviter incidere, *deican*. Mano suaviter percurrere, mollire, complanare, *ilùrin*. Sudo, exsudo, exudo, desudo, sudore madere, sudorem emittere, *arofcun*. Sudorem elicere, hypocauftis uti, *arofculn*. Operari: ut exeat efficere, *tipaln*. Philtrum, poculum amatorium, *avùlknocchi lahuen*. Offam illi venenatam obtulit, qua extinctus est, *mlunman*. Pus, tabes, sanies, *tar*. Putresco, tabesco, tabeo. contabesco, *tarn, tarpen*.

537. Meliuscule se habere, paulatim convalescere, dolorem leniri, mitigari, levare, extenuari, minui, remittere, *llaumun, cùmegetun: vemletun, pichi vemlen*. Detumesco, *namutun*. Nondum obducta est cicatrix, nondum vulnus cicatricem duxit, nondum

dum cutem obduxit, *taftun, taftulai*. Non optime sane valet, incommode, parum ex sententia, uti heri & nudius tertius, *vemlen*. Male valere, laborare adversa, incommoda, infelici, parum prospera valetudine, *hueralen*. Omen, signum adesse mortis, calamitatis, ostenta videri, dari præsagium, denuntiationem, divinationem, prædictionem, *perimolquen, huelequen*. Pectus sonare, *ca-
vircùn*. Fauces obstrui, sonitum reddere, edere, *concùlun*. Animam agere, morti propinquum, in extremo vitæ constitutum esse, moribundum jacere, moriturus, extremum vitæ spiritum editurus, *laduamn*. Morienti, moribundo, animam agenti pie subvenire, in extremo vitæ periculo, certamine, conflictu salutarem illi opem ferre, extremum morientis spiritum piis adhortationibus, precibus, orationibus jaculatoriis excipere, comitari, *cùme iauln, yavuduamln, yavùln laialu*. Non respirare amplius, spiritum, animam, respirationem, halitum, anhelitum cessare, actum, peractum; finita vitæ scena est, *tesfn, tsn*. Morior, emorior, vita v. de vita decedere, e vita cedere, discedere, excedere, migrare, obire, vitam cum morte commutare, mortem obire, extremum vitæ spiritum edere, spiritum Deo reddere, finem vivendi facere, *lan. 759. ab-
lihuenn, alhuenn*. 678. Mortem afferre,

morte afficere, *laln*, *lalcan*. Testari, testamentum condere, *chalin*, *chalitun*. 696. Patrem, matrem v. alium consanguineum mori alicui, *lalcan*, *laeln*, *laieln*. Coniuge orbari, viudari maritum *lantun*: uxorem, *lanpen*. Viduus, *lantu*. Vidua, *lanpe*, *lanpen*, *lanpel*. Video mori, *pelan*. Defunctus, mortuus, qui excessit e vita; qui vita functus est, *la*, *alhue*. Mors, obitus, interitus, vitæ exitus, occasus, excessus, supremus dies hominis, *lan*, *laial*. Mors repentina, abruptæ vitæ exitus, *arol lan*. Cædes, nex, *carù lan*. Cadaver aperire, ut solent ad videndum, quo veneficio aut veneno fuerit mortuus, *cpon*. Causa, ut aiunt, immediata cujuscunque infirmitatis & cujusvis obitus, *huecubu*. 738. *plquihuecubu*. 809. Locus, quo aiunt omnium animas post obitum migrare, *carculafquen*, *gullchenmaihue* 734. Anus seu vetula, quæ eo mortuorum animas instar Charontis perducit, *templcahue*. 837. Spectrum, larva, *am*, *anchù mallûen*, *anchùlamûen*. Manes, *am anchùlamûen*. Cadaver ferali linteo involvere, sindone infuere ad sepulturam, *clmun*. Emortuale lineum, indusium funebre, fennale amiculum, *cûmun*, *cûlmun*. Aliquid moveri, audiri; crepare, tumultum, strepitum, stridorem, fragorem, fremitum, mugitum excitari, audiri, *tevn*. Crepo, crepito;

pito, strepitum edo, crepat a tergo sonus, *tepmn*. Cœmenterium, *puùllil*. 723. Sepulchrum, sarcophagus, sepultura, tumulus, *eltun*. 723. Sandapila, feretrum, tetraptorum, *pillùai*. Illam conficere, portare, *pilluaitun*. Sepelio, humo, tumulo: corpus terra condere, humo injecta contegere, terræ mandare, *rgaln*. Adhuc insepultus jacet, communisque matris beneficio exclusus, *rgalgelai*. Vespillo, libitinarius, *rgalvoe*. Putresco, tabeo: exedi, confici, contabescere, *vunan*. 688. Pulvis, *tuvùr*. In pulverem reverti, *tuvùrn*. In demortui fortunas jure hæreditario venire, succedere, hæredem esse bonorum alicujus, *ellcuntun*. Hæreditas, *elelcullin*, *elcun*, *elrupùel cullin*. Testamentum rumpere, irritum facere, potestatem alicui abrogare, abrogare legem v. legi, *unoduamn*, *unolduamn* 696. Appareo, apparitio, visio: Angeli species mihi objecta fuit, oblata, visa, ostensa, *pegen*, *pegetun*, *pevalun*. Hæres, *tavcullinlu*.

538. Exempla. *Chumlei cutan?* æger, qui vel ut valet; quam valetudine est?

Petu vemlecai, non satis recte, non optime sane; satis adversâ adhuc, eadem quâ prius.

Tanalehuecai, adhuc decumbit.

Quine antù quidulehuen, toto die fui solus.

Vill anca cutani, totum corpus mihi dolet, doloribus opprimitur, torquetur, cruciatur: morfus, stimuli, aculei dolorum me undique premunt, lacerant, lancinant, fatigant, atque ita pungunt, ut respirare non sinant.

Virçulei ta ni namun, pedes habeo frigidus, gelidos.

Arei ta ni anca, nimio ardore languedo, solvor, fatisco.

Quine cùyen tanalehuen, mense integro continuo in lecto decumbo, assidue, perpetuo, continenter, jugiter, usque lecto affixus sum.

Renmai ta ni cutan, perseverat adversa valetudo, ac semper eodem infelici statu permanet.

Cauchui ta ni cutan, morbus ingravescit, augetur.

ügechi cutani, gravi & periculoso morbo laborat, tenetur, afficitur, urgetur, affligitur, premitur, opprimitur, gravi morbo decumbit, jacet omnium judicio desperatus.

Mogen mosequen, vix, ægre vitam traho.

Apelphebun, apelpapebun ta ni laiabuel, vix non sum mortuus, in magno vitæ periculo discrimineque sum versatus, in magnum vitæ discrimen adductus fui.

Laiiai pi ampin caman, medicus dixit illum moriturum.

Uyüi

Uyùì ta ni lonco, vertiginem passus sum.
Pitu tipanman, scabie afficior.

Cutani lonco, cutanloncon, caput mihi dolet.

Ta mi chgarcumobium cùtu, tanalehuecai,
ex quo vulnus illi inflixisti, e lecto non
surrexit.

Lai ni cuù, usum manus amisi.

Lai ni queuùn, est mutus, loquelam ami-
sit.

Tar niei, tari, tarpei, pus est, sanie scatet.

Chumgechi, chumulu allvùlui, qua ratio-
ne fuit læsus, damnum passus.

Cad caichùn mollbùnmai, nimia dysenthe-
ria laborat.

Cauchu mollvùnmai, nimium sanguinis
profluit, emittit.

Tva ta ni eputun ta gicun, jam secunda
vice vena mihi inciditur.

Peknouquebin ta ni laial, me moriturum
arbitror, ad vitæ exitum vocor

Aldù cùmelu tva; aldùn cùmelcan gei, val-
de conducit, oppido prodest, est optimum
remedium.

*Ullhuemtuge chaditu ilon ta mi cutan na-
mun mo*, ut articulari morbo non tam gra-
viter labores, ut podagræ doloribus minus
crucieris, a carne salita tibi abstinendum
esse scias

Ullhuemtun mo tipacutanmaquei ta che,
temperantia & abstinencia est optimus Me-

dicus: adversus morbos nihil abſtinentia utilius.

Tva ta ni laiam, hoc mihi mortem affe-
ret; cauſa mortis erit.

Laian em! pii, dixit ſe non longe abeſſe
a funere, moriendi tempus jam inſtare.

Vamgechi udaqueimi huera lan? ſiccine
ſeparas amara mors?

Muchai vemgei ta ni unon ella que dgu,
fortuna nihil inconstantius, hodie mihi cras
tibi: omnia ſunt hominum tenui pendentia
filo, exceptis caligis, quas mihi fune ligo.

Muchai vemgei unon, conſtans rerum in-
constantia.

*Quine cui ni chgarcugemom v. ni chgar-
cugeuyem v ni chgarcugeuyen mo, v. quine
cui chgarcugeuyei, vill anca cutani*, una
manu infirma totum infirmatur corpus: u-
num membrum quando dolet, totum cor-
pus condolet.

gamnopraquen aculi ta lan, parvum erra-
tum non raro mortem attulit, quotusquis-
que tantum ſemel eſt lapſus, at ſurrexit nun-
quam.

Hueralei, male habet.

Pichùn llaumui, ſe habet paulo melius-
cule.

Anùlecai, convaleſcit, e morbo recrea-
tur; fit indies valentior.

Tipai lepùn mo, jam valet, convaluit, vi-
res

res collegit, recepit, confirmatus a morbo est.

Prai cahuellu, valet jam ut solebat, pugilice, athleticè.

DIOS pile, Deo volente, annuente, favente, si Superis placet.

DIOS cùmegelu elutueneu ta ni mozeal, Deus O. M. mei misertus mihi pristinam valetudinem restituit.

Acui piru, inche mlelan va meu, tempore pestis, quando grassabatur pestis, pestilens aer omnia infestabat, ego non aderam, eram absens.

Laiabui pigen v. piam; pirutubuli, me moriturum fuisse aiunt, si papulis fuisset correptus.

Lan aivlabi ta che, qui mori velit vix invenies.

Quine tipantunole ula, laiaimi, priusquam annus effluxerit, vitam cum morte commutabis.

Deutumnn, pelolemn, aldù digelelai ta mn laial, vigilate & orate, quia mors appropinquat, prope est

Ladcùpiuquei, laiaimi ni pibium, quando illum monui, mortem non longe abesse, magna tristitia est affectus, animum mœrori dedit.

La vemgei, mortuum vultu & colore refert.

Neyuquelai rume, ne respirat quidem,

nullus in eo sentitur anhelitus, nulla respiratio.

Laduami, animam agit, angoribus postremis afficitur, afflictorum, animus a corporis complexu divellitur.

Pelalaiabun ta ni chao? Patrem reddentem Deo spiritum non videam.

Rupalpi antù, diem suum obiit, excessit e vita, animam efflavit, egit: occidit, obiit, vitam finivit, terminavit, mortalitatem explevit, corporis vinculis exsolutus est, stadium vitæ decurrit, vitæ fabulam peregit, fato functus est, cessit e vita.

Lai pigei, dicitur obiisse.

nami, occidit, periit, interiit.

Ta ni ladcùn mo v. ta ni ladcùel mo ta ni chao ta ni lan mo lai, adeo commotus est, adeo ægre molesteque tulit mortem sui patris, ut & ipse haud diu post mortem obierit.

Ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo, vitæ humanæ oriens ab occasu vix passu distat.

Aiebui v. aiebulu v. petu aiebulu lai, mortem risu excepit, vitam contemnens mortem ridendam putavit, ridens, risum edens, solutus in risum mortem amplexus est.

Rupa rupaum acupeï ta lan, serius aut citius metam properamus ad unam: serius aut citius mors sua quemque manet.

La

La gen, habeo sepeliendum, sepulturæ mandandum.

Lalcanu ni vûcha em! me miseram! maritus mihi morte sublatuſ est.

Cache ta ni la gûmatuabun, ergone ex ignoti hominis morte in tantum luctum inciderem, tam magnum dolorem haurirem, in tali mœrore & lacrymis jacerem.

Ca mel lai, anno elapſo obiit.

Mu ca mel lai, multis abhinc annis mortuus, extinctuſ est.

Chao ni lan mo v. ni laum, huelu conquēta votu, nullum omnino malum eſt, quod alicui non proſit: Patri filiuſ ſuccedit.

Chao ni lamom v ni lauyeum, votum nuatui, Pater ad tumuluſ, filiuſ ad cumuluſ, genitor ad ſacrophaguſ, gnatuſ ad cœnopoliuſ.

Lale chao, votu hueletauai v. tavai ta ni cullin, mortuo patre filiuſ eſt hæreſ.

Ellcuntubin vachi cûllin ta ni chao mo, hanc rem mihi pater teſtamento reliquit.

Aldûn cullin ellcuntubi ta ni pu votu vachi ulmen, prædiveſ iſte ſuiſ filiſ opes ampliſſimaſ, ampliſ rem familiarem, multam & lautam ſupellectilem, poſt obituſ ſuū reliquit, teſtamento legavit.

Igleſia ni elgeal mo rgalgeam, volo ut meū corpū terræ mandetur ubi templuſ eſt ædificanduſ, conſtruenda ædeſ ſacra.

*Ta ni lagnumom mo, rgalgequelai ta Igle-
fia mo, quia se ipse occidit, sibi ipsi vio-
lentas manus intulit, attulit; quod ipse sibi
mortem consciverit, sepultura ecclesiastica
non gaudet, caret, privatur.*

*Crùf getui, illico evanuit, ex conspectu
se proripuit, ex oculis evolavit.*

*Duamtuquelaiaimi ta mi mleam deuma lal-
mi, piquei huera que che, perversi homines
ad excludendam mortis omnibus & singulis
semper imminentis memoriam dicere asso-
lent: quid sit futurum cras, fuge quærere;
Tu vero Lector benevole memor novissimo-
rum fac ea, quæ moriens facta fuisse voles.*

*Am gelu, gei ca mogen, sunt aliquid ma-
nes, Lethum non omnia finit.*

615. 532. 533.

539. Astronomia.

*Dies, antù. Mensis, cùyen. Annus, tipantu.
Ver, vernum tempus, peùn, peùl, peùgen,
peùn cùyen ica 803 Æstas, æstivum tem-
pus, uùcan, uùcan antù, antù cùyen ica 847.
Autumnus, hualùg. 736. Hyems, hyber-
num tempus, puquem. Hyemem esse, pu-
quemn. Hyemo, hyberno: in hyberna di-
missus sum, hyemem transeo, puquemman.
Illuceo, illucesco; lucefcit: aurora, matuta,
prima luce, summo mane, diluculo: illucen-
te aurora, albescente die, ape uni, uùni,
uùin.*

uùn. 848. Dies appetit, lux adest, sol exoritur, affulget, apparet, adventat dies, *uùnn*, *uùnman.* 848. Exoriente sole, ad solis ortum, *deuma uni.* Sol oritur, exoritur, *ti-pai antù* multo mane, valde mane, ante primam lucem, *pulihuen*, *mu lihuen*, *aldùn lihuen.* Mane, diluculo, *hue lihuen.* Cras mane, *lihuen.* Intervallum inter nonam & undecimam, *malcu.* Circa meridiem, *ape ragi antù.* Meridies, *ragi antù.* Tempus pomeridianum: jam sol vergit in vesperrum, jam inclinatur, jam flexus est in vesperrum dies, *clùn antù.* Vesper, vesperrus, vesperra, vesperrinum tempus: vesperi, vespere, vesperrino tempore, flexo in vesperrum die, *tavua.* Ad vesperrum, ad vesperram, *ragi tavua.* Vesperrascit, advesperrascit, *petu devùpralei antù*, *ape coni antù.* Occidente sole, ad solis occasum, *gùll antù.* Sol occidit, *coni antù*, *huaichif antù.* Imminente jam nocte, præcipiti jam die, dubia luce, sub crepusculum, *gf antù*, *gùfquen antù.* Advesperrascit: nox appetit, ingruit, adventat, imminet, *gùfquenn*, *nùfquenn.* 728. Obscuritas, tenebræ, caligo, tenebras offundere, obducere, noctem caliginem afferre, *duminclen*, *gtantu.* Nox sublustis, fulgente luna & sideribus illustris: obscura, caliginosa, cimmeriis tenebris atrior, *pun.* Imminente jam nocte, *pichi pun.* Paulo ante mediam noctem,

ctem, nocte concubia, *muna pun.* Media nocte: ad mediam noctem, intempesta nocte, cum silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, in noctis meditullio, *ragi pun.* De media nocte, de tertia vigilia, *aldün pun.* Ultima noctis vigilia, *ape wüni.* Hoc noctis, *vanten pun.* Hac hora, *vamel antù.* Claritas, *liühuen.* Clarum esse, *liúhuenn.*

540. Cum, quum, quando, quotiescunque, quandocunque, *chuml, chumel, ahuechi.* Jam, jam dudum, jam pridem, jam tandem, *deuma.* Opportune, tempestive, opportuno tempore, in tempore venire, *tenn, tuten.* Nunc, nunc modo, nunc demum, *ado, veula.* In tempore, tempore, per tempus, præpropere, ante tempus, *ella.* Sero, sero experrectus es, *ahuechi ula.* Dudum, *culai.* Hac circiter hora, *vaml, venten antù.* Quam diu est, cum . . quam diu est, quod . . quam dudum, quam pridem? *chuntnma. 287. venten mo ula.* Tandiu, *ventenma.* Modo, dudum, paulo ante, *pichinma, pichi ado, pichi mutai, munahue mo, munan antù mo, pichi ado chai ula.* Non sane diu est, cum illum vidi, *munanma.* Diu est cum ille discessit, *aldünma, chaichei, cuivi.* Olim, quondam, antiquitus, quodam tempore, *rupan, cuivi.* Paulo post, *pichi veimo, chai ula, pichi mutai.* Quousque tandem, *chuml ula.* Non
tam

tam cito, lentius, *ahuechi*. Jam nunc, *va-chitu*, *ado tu*, *ado mo cùtu*. Jam tum, ex eo tempore, ab eo tempore, *veichi tu*, *vei mo cùtu*. A tempore antiquo, a priscis temporibus, *euivi cùtu*. Nunc, nunc jam, modo, *ado*. Quousque, *chuml gei*, *chuml ula*, *chuml cùtu*; *chumtnma cùtu*. Suo tempore, tempore commodo, tempestive, *peuca*, *peucachi*. Cito, celeriter, *muchai*, *matù*, *lef*, *veiyeli*, *arol*, *quine lef*, *geni*. Quamprimum, quantocyus, quam citissime; quam celerrime, *tùftu* 842. *necul*. Nunc statim, *quine vla*, *quine mutai mo*. Repente, subito, *rume*. 224. Omni momento, *muchaiquechi*. Paulatim, sensim, pedetentim, *alluen*, *pichi-quen*, *nochi*, *manchaquechi*. Expecta, *adochi*. Cave, *Deutuge*. Semper, perpetuo, nunquam non, in perpetuum, in æternum, in sempiternum, in omne ævum, *vill antù*, *moll antù*, *mgen*, *mgenchi*. Duro, permaneo, persisto, tenuit ea pugna horæ circiter spatium, stetit ad illud tempus, mansit, permanfit, perseveravit, perstitit, trahebatur adhuc bellum, *man*. Festino, propero, accelero, advolare, celeritatem adhibere, instare alicui, urgere aliquem, *matuln*, *geniln*. Expecto, præstolor, opperior, hic me mane; expecto dum videam hæc, quæ commota sunt, quorsum evadant, *genmaien*. Obiter, cursim, strictim, per transfennam,

in

in transitu aliquid videre, *perumen, peru-pan.*

541. Jam dudum, dudum venit, *culai.*
Interdum orationi, interdum litteris vaco,
nunc precibus, nunc litteris do operam,
quinelque mita, ca mita; ado, ado. Paulo
ante, *hue ula.* A die hesterno, *uùia ula.*
Hodie, hodiernus dies, hodierna lux, *chai,*
vachi antù. Hora prima, *quinetu.* 287. Ho-
ra secunda, tertia, &c. *eputu, cùlatu.* Cras,
dies crastinus, *ule.* Perendie, post diem
crastinum, &c. *epuhue, cùlahue, &c.* 287. 545.
Toto die, die integro, *chufantu.* Heri,
hesterno die, pridie hujus diei, *uùia, uia.*
Postridie, nudius tertius, quartus, &c. ter-
tio, quarto, &c. abhinc die, superiore no-
cte, quæ proximam antecessit, *epuhue mo,*
cùlahue mo, melihue mo. Dehinc, posthac,
imposterum, deinceps, *vachitu, adotu, ado*
mo ula. Post dies non multos, *munan antù*
mo ula. Post biduum, *epuhue ula, epu pun,*
epu punal, epu punai. 296. Post triduum,
ad tertium, post tertium diem, *cùlahue ula,*
cùla pun. Anno & paulo plus, amplius,
allue tipantu. Annus est & eo amplius, *allue*
tipantu gei. Biduum est, duo dies sunt,
epu puni. Post elapsos duos, &c. dies, *epu-*
huemom, cùlahuemom, melihuemom, &c.
Hactenus, hucusque, *veula cùtu.* Usque
eo, usque illuc, *vei cùtu.* Quoad, donec,
usque

usque eo dum, usque eo quoad, usque donec, *gele cùtu*. Usque ad alium mensem, alio mense, *ca cùyen ula*, *ca cùyen mo ula*. Anno sequenti, *ca mel*. Multis abhinc annis, *mu camel*.

542. Luna silens, novilunium, *getui cùyen*, *hue cùyen*. Luna crescens dimidiata, luna in quadratura posita; luna dum crescit, cornua orientem versus habet, cum autem decrescit, occidentem versus, juxta illud: Dextra decrescit, crescit tangente sinistra, *ape puri cùyen*. Plenilunium, *pur cùyen*, *puri*, *opui cùyen*. Luna decrescens dimidiata, *afyecuummei cùyen*. Solis & Lunæ concursus, *chomn*, *chumi cùyen*. Sero exoriens, *tori cùyen*. Finiens; cursum absolvens, *abi cùyen*. Sol, Luna siccitatem causans, unde fit, ut mira sit & inaudita alicujus anni siccitas, pluviae inopia, qua multis mensibus laborat seges, jejuna, & humilis in agris crescit, exarescit, terra passim dehiscens aquam inhiat; deficiunt amnes, fontes arent, paludes exsiccantur, *anquen cùyen*, *anquen tipantu*. Luna pluvia, pluviola, unde succedit ut assidue & copiose pluatur; copiosa indies pluvia decidat, maxima sit imbrium vis, assiduos habeamus imbres, *maun cùyen*. Eclipsis, solis aut lunæ defectio, deliquium, 340. 341. Luna terræ interposito laborat:

rat, deficit, obscuratur, *gbi cùyen*. 728. Interjectu lunæ solis lumen languet & hebescit, *lai antù*. 340. 341. Aprilis, *unen rimu* (*rimu* flos est citrii coloris, deliciæ perdicum. NB quod *Chili* situm sit in opposito & contrario Europæ Hemisphærio, ubi fere perpetuum ver, æstas autem quando hic est tristis hyems. Vocantur hi flores *unen rimu* seu primi, quando incipiunt: *inan rimu*, seu ultimi, quando desinunt, & sic discurre de reliquis. Majus, *inan rimu*. Junius, *unen tor*, *tor cùyen* (*tor*, spuma) & hoc mense fluvii ob inundantiam spumant vel spumare incipiunt. Julius, *inan tor*. Junius & Julius, *epu vilu*. quia his duobus mensibus hyems est, seu maximum frigus, quamvis non ningat, nisi in altioribus montibus. Augustus, *unen peun*. V. Partem quartam verbo *peun*, & sic de reliquis. September, *inan peun*. October, *unen gdf*. November, *inan gdf*. December, *unen teu gil*. Januarius, *inan teu gil*. Februarius, *unen teu gebun gen*. Martius, *inan teu gebun gen*. Et hæc quidem sunt nomina propria mensium ab ipsis Indis his mensibus imposita ac usitata: possent autem (salvo meliore aliorum judicio) etiam vocari respective ad situm, mores, & clima Regni Chilenfis.

Januarius, *cogi cùyen*. Februarius, *antù cùyen*,

cùyen, cad antù cùyen, ptei cùyen. Martius, glor cùyen. 413. 731. Aprilis, pùlcu cùyen. Majus, iodi pùlcu cùyen.. Junius, afyecù-meì pùlcu cùyen. Julius, abi pùlcu, gelai pùlcù: maun cùyen. Augustus, lahue cufe, September, pìllet cufe. 806. November, villacùyen. December, colàutun, coyautun cùyen v. Hueupin cùyen. Anni dimidium; initium a Festo S. Joannis Baptistæ usque ad festum D Thomæ Apostoli: seu a solstitio ad solstitium, udan tipantu. unde Solstitium, udan tipantu. Æquinoctium, uûaui-pun, uyauì pun, v. uûaui pun antù. Mensis, menstruus, bimestris, trimestris, quadrimestris, quinquemestris, semestris, Octimestris v. spatium novem, decem, undecim mensium, &c. quine, epu, cula, &c cùyen. Hebdomas dis, hebdomada æ, Relûehuen. Dominica, Missan antù. Dies lunæ, feria secunda, getui kdau. Dies Martis, feria tertia, iom kdau. Dies Mercurii, feria quarta, ragin kdau. Dies Jovis, feria quinta, petu kdau. Dies veneris, feria sexta, aldùn kdau v. abyecù-meì kdau. Sabbathum, venten kdau. 580. Festum, dies festus, dies sacra, Missan cai.

543. Exempla. *Epu antù v. epu antù mo pùtùprai*, biduo se vino obruit, ingurgitavit.

Quine tipantunmami, anno moratus es, anni moram fecisti.

Chuchi cùyen vlpai, quis mensis sequitur.
Ca cùyen ula v. ca cùyen mo ula, usque ad
 alium mensem.

Relûe antùnmaian ta ni cupatuam, post
 hebdomadem v. hebdomadam redibo.

*Chumtnmallei vachi Patiru ta ni Missan
 mo*, quantum moratur, cunctatur, quas mor-
 ras trahit, nectit in celebrando Sacrificio
 Missæ.

Ventenmalquibilmi ta mi confessan, non
 tam cunctanter confitearis, citius commissæ
 per confessionem expia.

*Ventenmaiabuimi ta mi confessaiabum, ven-
 tenmalabuimi ta mi confessaiabuel, ventenma
 mo confessaiaimi*, in tantum tempus noxarum
 tuarum per Confessionem expiationem re-
 jicies, prorogabis, procrastinabis?

*Iom antùquibilmi ta mi unotual ta DIOS
 mo, uduamgechi tuæimu lan em*, noli diem
 conversionis tuæ ex die differre, ne repente
 mors te opprimat, insperata morte occu-
 peris; ne subito mortis impetu exanimatus
 occidas.

*LLaû antùnmapraimi em ta mi huirubiel
 mo quine huaca v. llaû antùlmapraqueimi*,
 medium diem cunctaris in excorianda vacca.

Aldùmaquilmi ta mi elugeal, quæ offe-
 runtur non differenda, sed mox arripienda,
 nam fronte capillata post est occasio calva.

Aldùnma chillcatuquei, est litterarum per-
 quam

quam studiosus, litteris apprime deditus, discendi cupidus, musarum cultor eximius.

Petu pepiluquei, dum se comit & comparat, annus est.

Petu mtmzequeimi, vocaris jam pridem, jam dudum te inclamant.

Eieu peuain em, post longum tempus revidebimus.

Quine vla amoin, eamus quantocyus.

Lagmunobige, non adeo in eo occidendo moreris. 230.

Launobun, utinam nunc statim morerer. *gei ta ni ual ula*, satis adhuc est ad eundem temporis.

Tutelclechi glam, monitum datum suo loco ac tempore.

Tute acuimi, opportune, tempestive, opportuno tempore venisti.

Epu duam uùau tutelvalai, nec sorbens inflabis, nec inflans sorbebis: utrumque tamen diverso tempore.

ùgelmochi, expectate me.

Vachi acutuimi, *quimbin*, mox ut advenisti, scivi de adventu tuo.

Chai acutuan, mox rediero; hic sum atque istic sum.

Chaituun, vix exivi, quando redux.

Muna acullebuin, *eimi tuulmi*, venimus paulo postquam exiveras.

Ahuechi peuaiu, Deus novit quando ite-

rum conveniemus, videbimus alterutrum.
288. 6.

Uia dgu tva, hoc est modernum, res moderna.

Chaichei gebui veichi dgu, apud priscos, olim, quodam tempore erat istud.

Ahue vemaimi chei, an illud es mox factururus.

Chaichei veman, forte faciam statim.

Ahuelaimi, ne festines, properato opus non est.

Ahuelbigé, insta illi, urge illum, illum excita.

genicauilmi, festina lente, offendit qui nimium properat.

Alduman pei, videor cunctantius egisse, moras traxisse, tardius rem expedivisse.

Tenknopabini vachi dgu, opportune mones.

Quine tipantu gei ta mi cupamom v. deuma ta mi cupauyen v. cupauyeum, annus est ab adventu tuo.

Epe quine cuyen v. cuyeni, acun v. ni acumom v. ni acuyen, ante mensem adveni.

Chumtn mo lai ta mi chao? chumteni ta mi chao ni lan, quamdiu est quod obierit pater tuus?

Ule quechu tipantu gei ta ni lamom ta ni chao, cras completur quinquennium a morte mei patris.

Chumtn

Chumtn v. mivú antú mo uútaiaimi, quot abhinc diebus te dabis itineri, iter suscipies, viæ te committes.

Epe cùla cùyen v. cùyen mo acutuan, ante trimestre ero redux, reducem Deo favente expecta.

Cùla antú mo rgalgeai, intra triduum terræ, sepulturæ mandabitur.

Cayu antú mo geai san Cuan, post sex dies celebrabitur festum S Joannis.

Vachi antú mo lahue cuse cùyen cùtu vill laiai pu cuse em, deinceps usque ad Augustum omnes vetulæ de vita decedent.

Vachi antú cupaiiai, hodie veniet, expectatur, aderit.

Uia acutuabui, heri expectabatur, eum expectabant.

Chuml gei san Pedro? quando est dies Divo Petro Apostolorum Principi sacer?

Chumtn antú, chumtn cùyen, chumtn tipantu gei ta mi confessamum v. deuma ta mi confessamom v confessauyen; chumtnma mo rupai ta mi confessauyen, quam pridem, quam dudum ultima vice es confessus? peccata per confessionem expiasti.

Chaichi aucatui mapu, putasne nunc primum Provinciam, Regnum res novas moliri, rebellionem machinari.

Quine tipantu cùtu, ab anno integro.

Mivúi ta mi tipantu, mivu v. chumtn ti-

pantu geimi, chumteni ta mi tipantu, mivu tipantu nieimi, quot annos numeras?

Epu tipantu moi v. pitui, ta ni cayu mari tipantuam v. tipantual v. epu tipantu huei, ago quinquagesimum octavum.

Deuma cayu mari tipantu gen, jam sum sexagenarius.

Quine uñnman, iter unius diei integræ.

Unmai, lux illi orta est.

Unpamelaiiai pu alhue ta ni ruca mo, apud inferos, in deterrimo inferni carcere æternæ tenebræ, mera caligo, nox sempiterna.

Acule v. rupale ragi antù, hora duodecima.

Acunolmi ula, aldù huema inche mlean, multo prius adero, quam tu.

Aldùhuei ta ni acutuam, multum adhuc itineris, viæ restat.

Apelpapei ta ni vuchael v. vuchaiam, parum abest a senio, quin senibus annumeretur.

Chem antù tva? kdau antù, hodiernus dies estne festus, an profestus? profestus, in quo labor servilis licet.

Chem antù gei? quænam est hujus diei tempestas? Chuml antù, quota hora?

Cùme antù gei, optima tempestas, aura favet.

Huera antù, crùf antù, maun antù gei, culpa mauquei, turbido ac ventoso die te viæ committis.

Uûaulai ta antù, ipsa dies quandoque parens, quandoque noverca. *Deui*

Deui ta in iabuel, jam est hora ad comedendum, prandendum, cœnandum, jentandum, hora nos ad merendam, cœnam vocat.

Ibun mo acuimi, venisti tempore mensæ.

Inoli ula uan, ante horam prandii iturus sum.

Acui ial, umau, hora nos ad mensam, ad lectum, cubitum vocat.

Ula cupaian, cupaian ula, veniam postea.

Umaun mo v. umautual mo cupatuaimi, redibis sub noctem, quando itur cubitum.

Acui tipaial, jam est tempus eundi, redeundi domum.

Palin antù, cudan antù, dies recreationis, tempus ludendi.

Tpuugen antù, dies disciplinæ.

Cuden antù mo cùmelcauge, Soli affulgenti aperienda fenestra est.

Aculai ula, nondum advenit.

Lali ula, donec moriatur.

Cùmelehuelaian lagmelmi cùtu, quoad vita te privem, non ero contentus.

Ta ni chao ta ni lan mo v. lamom mo cùtu, a morte mei patris, ab obitu parentis.

Epu antù vemgelu v. vemlelu, duos circiter dies.

Calcu em, Veneficus veteranus, emeritus, antiquus.

Camel cupatuan, redibo anno sequente.

Antù ni conabun mo v. ni conabuel mo v.

ni conabum, Sole occidente.

Rupan v. rupal kdau, peracto labore.

Rupan umautun, finito somno.

Chumi cùyen, est novilunium.

Acui ni cùyen, jam tempus ipsius advenit, finitum est ejus vitæ curriculum, vitæ suæ cursum absolvit.

Rupai cùyen, tempus ferendi, plantandi, &c. præterit: post est occasio calva.

Deui ta in quetaial, quetaiabuel, quetaiaùm, nunc tempus arandi est, nunc sulcanda tellus. 719.

Deui lagmhuacaquen, tempus occidendi boves, vaccas, jam finitum est. 719.

288. 304 320. 334. 585. 617. 618.

544. Arithmetica.

Numerare, inire numerum, *raquin*. 823. In medio mundo terra sita est: medius inter duos fratres incedo: medium agmen perrumpere, *raginn*. 822. In rationem aliquid inferre, *raquinconmn*. Additio, adjectio, *iomn*, *quine mo eln*. Addere, *iomn*. Computare, in unum cumulum colligere, *quine mo eln*. Adimo, subtraho, deductio, subtractio, *entun*. Restare, superesse, superare, *gehuen*. Multiplicatio; multiplicare, *aldùlcan*. Divisio; dividere, *vùdan*, *reùen*, *vùdan*, *vùdaln*. Ex æquo in duas partes dividere, *llaùn*. Ex æquo dividere, parti-
ri,

ri, partitionem, partes facere, *uûau vûdaln*. Duplum dare, duplo pluris constitit, duplum portare, solvere, *mûchamn*. Alicui v. aliquem antecedere, anteire, præcurrere, præire, *penchuln* 801. Incipio, exordior, auspicio: initium pono, facio: dicere aggredior, *llitun*, *hueman*. Sequor, subsequor, *inan*, *vlpan*. 688. *huemun*. Seligo, sepono, interloco, *huichuntun*. Separo, sejungo, sepono, secerno, segrego; jungi, separari, *chucaknon*, *chûcan*. Removeo, segrego, *igentun*, *digentun*, *digeln*. 753. Rejicio, repudio, respuo, *yaventun*. 752. Esse multos, plures, complures, magnus hominum numerus, ingens multitudo, conventus, concursus, coetus, magna caterva, frequentia, celebritas, *cautun*, *cauchun*, *aldûn*. Pauci, rari, non multi, minime multi, admodum pauci, paucissimi, rarissimi, *munan*, *aldûn no*. Parum, paulum, paululum, pauxillum: nihil admodum, *pichûn*. Parum tabaci, herbæ Nicotianæ, *pichûn ptm*. Æqua retributio; æqualis compensatio, *uûaugen*. Quantum, *Chumtn*. Quot, *mivu*, *chumtn*. Tot, tantum, *venten*. Plus, amplius, magis, *iom*, *iod*, *doi*. Minus, *venten no*, *iod pichi*, *genochi*. Minime, *genochi*, *gelai*. Solum, tantum, tantummodo, duntaxat, *mtn*. Distinguo, alterum ab altero secernere, separare, discernere, sejungere, *cageln*,

cagentun. Digredi a re proposita: ab eo, quod proposuerat parumper discedere, ad alia divertere, excurrere, aberrare, mente & animo vagari, divagari, aliud agere; alias res agere, *caduameln.*

545. Dimidium, dimidia pars, *llau, ragi.*
 822. Unus, *quine.* 821. Duo, *epu.* 725.
 Tres, *cùla.* Quatuor, *meli* 777. Quin-
 que, *quechu.* Sex, *cayu.* Septem, *relûe,*
relle, relgue. 1. Octo, *pura.* Novem, *ailla,*
Decem, mari. Undecim, *mari quine, quine*
huenta. Duodecim, *mari epu, epu huenta.*
 Bis sex, *mareupu, maropu.* Tredecim, &c.
mari cùla, &c. cùla, &c. huenta. Viginti,
epu mari. Viginti unus, unus & viginti,
epu mari quine. Viginti duo, duo & vigin-
 ti, *epu mari epu.* Viginti tres, quatuor &c.
epu mari cùla, meli, &c. Triginta, *cùla ma-*
ri. Triginta unus, duo, tres &c. *cùla mari*
quine, epu, cùla, &c. Quadraginta, *meli ma-*
ri. Quinquaginta, *quechu mari.* Sexa-
ginta, cayu mari. Septuaginta, *relûe mari.*
 Octoginta, *pura mari.* Nonaginta, *ailla*
mari. Centum, *pataca.* Centum & unus,
 duo, &c. *pataca quine, epu, &c.* Centum
 & decem, *pataca mari.* Centum & unde-
 cim, undecim supra centum, *pataca mari*
quine, Centum & duodecim, *pataca mari*
epu. Centum & viginti, *pataca epu mari.*

Cen-

Centum & viginti quinque, *pataca epu mari quechu*. Ducenti, *epu pataca*. Trecenti, triginta tres, *cùla pataca cùla mari cùla*. Mille, *huaranca*. Bis mille, duo millia, *epu huaranca*. 1772. *quine hnaranca, relûe pataca, relûe mari, epu. 338. &c.* Alius, *ca, cagelu, ca quine*. Alii duo, *ca epu*. Alii tres, quatuor &c. *ca cùla, ca meli, &c.* Alter probus est, alter improbus; alter eligitur, alter rejicitur, alter sic, alter contra, *huellhuell. 740.* Nil, nihil, nihilum, *chem no rume, chem no*.

546. Primus, *une. 846. unelelu, penchulelu*. Secundus, *inan, epulelu, epuntu, epugentu*. Tertius, *cùlalelu, cùlantu*. Quartus, *melilelu*. Quintus, *quechulelu*. Sextus, *cayulelu*. Septimus, *relûeleu*. Octavus, *puralelu*. Nonus, *aillalelu*. Decimus, *marilelu*. Undecimus, *mari quinelelu*. Duodecimus, *mari epulelu*. Decimus tertius, &c. *mari cùlalelu, &c.* Vigessimus, *epu marilelu*. Vigessimus primus, *epu mari quinelelu*. Vigessimus secundus, *epu mari epu lelu*. Trigesimus, *cùla marilelu*. Quadragesimus, *meli marilelu*. Quinquagesimus, *quechu marilelu*. Sexagesimus, *cayu marilelu*. Septuagesimus, *relûe marilelu*. Octogesimus, *pura marilelu*. Nonagesimus, *ailla marilelu*. Centesimus, *patacalelu*. Ducentessimus,

mus, *epu patacalelu*. Ducentesimus primus, *epu pataca quinelelu*. Ducentesimus vigesimus, *epu pataca epu marilelu*. Ducentesimus trigesimus sextus, *epu pataca cula mari cayulelu*. Eadem methodo & proportionem trecentesimus, quadringentesimus, quingentesimus, sexcentesimus, septingentesimus, octingentesimus, nongentesimus. Millesimus, *huarancalelu*. Millesimus septingentesimus, septuagesimus, secundus, *huaranca, relûe pataca, relûe mari, epulelu*. Medius; *ragin, ragintu, ragintulelu*. Aliquid interjicere, interponere, interstinguere: interjectus, interstinctus, instititus, *ragin ragin, huell huell*. Principium, initium, primordium, caput, fons, origo, *lli, llitu*. 767. *une*. Ordire: orditur ab ovo, *llitun*. Exordior, incipio: rem inchoare, instituerem, aggredi: res a te incepta est, ad exitumque perducta; tu ejus rei fundamenta jecisti, initium fecisti; a te res initium duxit, exordium sumpsit; in te & per te feliciter desinit: rem a te inchoatam idem feliciter absolvesti, perfecisti, *huemaln, penchuln, unen*. Perficere, absolvere, ad exitum perducere, *deuln, deumaln*. Finis, finitum, absolutum, perfectum est, *deui*. Primum esse, *unen, huemaln*. Ponere primo loco, *uneln*. I præsequar, *unege*. Esse prævium, præcedere, *penchun, penchuln*. Tempestive, ante tempus,

pus, *penchu*. Sequens, ultimus, primo ad-
stare; adstare, sequi, *inalen*, *inan*. 755.
Stare secundo, tertio, &c. ultimo loco, *inan*,
nam NB. Indi Chilenfes solum distinguunt
inter primum & secundum locum; & qui-
cunque locus, excepto primo, est & secun-
dus & ultimus locus. 846. 755. Remotus,
longinquus, separatus, disjunctus, dissitus,
chùca. Seorsum, separatim, *yaf*, *dige*. Sta-
re seorsum, separatim, *huichun*, *digelen*, *ige-
len*. Sic stans, *digelelu*. Terminum, fi-
nem, limitem, metam attingere; pervenio,
perficio, absolvo, finio, numeris omnibus
absolutum perficio, *deun*, *deuman*, *mtun*,
mtntun. 782. Singuli, *quine* *quine*. Bi-
ni, *epu* *epu*. Terni, *cùla* *cùla*. Quaterni,
meli *meli*. Quini, *quechu* *quechu*. Eodem
modo seni, septeni, octoni, noveni, deni,
undeni, duodeni, tredeni v. terni deni, qua-
terni deni, quindenii, seni deni, septeni de-
ni, noveni deni, viceni, viceni quini, trice-
ni, quadrageni, quinquageni, centeni, du-
ceni, trecenteni, quater centeni, quinquies
centeni, milleni, bis milleni, ter milleni,
deni milleni, viceni milleni, centeni mille-
ni, deni centeni milleni, &c. Interstin-
ctim ita ut jam adsit jam desit, semperque
quid aliud intersit, e. g. post nigrum albus
post album niger, *huell* *huell*, *huellentu*. A-
lius post alium, *caque* *caque*. Primus a pri-
mo,

mo, *epugentu*. Primus a secundo, *cùla gentu*. Primus a tertio, &c. *meligentu*, &c 505.

547. Vicis, vicem, vice, *chi, tu, mel, mita*, additum in fine. E. g. Semel, una vice, *quinechi, quinetu, quine mel, quine mita*. Bis, duabus vicibus, *epuchi, eputu, epu mita*. Ter, *cùlachi, cùlatu, cùla mita*. Quater, *meli mita*. . Quinquies, *quechu mita*. Sic sexies, octies, novies, decies, undecies, duodecies, tredecies, quatuordecies, quindecies, sexdecies, decies ac septies, decies & octies, decies & novies, vices, vices semel, bis & vices, tricies, quadragies, quinquagies, sexagies, septuagies, octogies, nonagies, centies, ducenties, ter & centies, quater & centies, millies, bis millies, centies millies, *pataca huaranca mita*. Millies millies, *huaranca huaranca mita*. Decies centies millies, *marichi pataca huaranca mita*. Quoties, *chumtnchi, chumtn mita*. Toties, *venten mita, vantenchi*. Quandoque bonus dormitat Homerus, *quinelque mel v. mita*. Aliquoties, interdum, *geùumel, neyumel*. Raro, non nunquam, *munan mita*. Sæpe, sæpissime, *aldùn mita*. Non semel, iterum iterumque, secundo ac tertio, iterato, *udan mita*. Quam sæpissime, *marichi mita*. Minus sæpe castigaris verbis, quam dignus es, *venten mita no, vantenchi no*. Alterni loquamur,

quamur, vicissim dicamus, alterum versum
psalmi recitabis tu, ego alterum, *huellque
mita*, *huell huell mita*. Hac vice, *vachitu*.
Illa vice, *veichitu*. Alia vice, *cagechi*. Ite-
rum, repete, *ca mita*.

548. Quot, quam multi, *chumtn*, *mivu*.
779. Quotusquisque est, qui alieno peri-
culo amoris insidias caveat, *chumtn.. ape qui-
ne quine pacata meu*, vix centesimus. Ne-
mo, nullus, nemo unus, ne unus quidem,
nemo quisquam; qui velit ingenio cedere
nullus erit, *quine no rume*, *inei no rume*, *inei
no rume vill mapu meu*. Nil, nihil, nihilum
chem no rume. Par turturum, perdicum,
ovorum, jugum boum, *quine mùr*, *quine
taun*, *quine tarin*. Impar numerus, par im-
par ludere, *huell*. Alius: aliud ex alio mi-
hi occurrit, *ca*, *ca quine*, *cagelu*. 691. Ali-
ter, secus, tu si aliter existimas, vehemen-
ter erras: nemo dicet secus, fieri non po-
tuit aliter, *ca dgu*. Iterum, rursus, denuo:
si parum intellexisti, dicam denuo, *ca mita*.
Alter, *ca*, *cagelu*. Alii, *caque*. Uterque,
ambo, *uûau*. 852. Aliquis, nonnullus, ullus,
vide num quis absit, ecquis desideretur, an
aliquis non intersit, *quinelque*, *huelque*.
Pauci, rari, non multi, minime multi, op-
pido, admodum pauci, paucissimi, rarissi-
mi, rari nantes in gurgite vasto, *munan*,
aldùn

aldùn no. Multi, plures, complures, *aldùn, cauchu.* Crebro, sæpe, identidem, subinde, frequenter, sæpenumero, persæpe, sæpe sæpius, *aldùchi, aldùn mita, marichi mita.* Cuncti, universi, omnes simul, omnes quotquot sunt, universus cœtus, *vill, moll, huall.* Etiamne amplius? *gehuei cam?* Restat utique, *gehuei, gei, gei cai.* Nihil amplius, *gehuelai.* Abundat, habentur plurima, sat, satis, abunde, sat superque, plus satis, *gecai.* Tantundem, alterum tantum, *ca venten.* Unicus, unus solus, *quine mtn.* Unus ex istis hominibus, *quine vachi pu huentu mo.* Alter, tu vel ego, *ta iu epugen quine.* Aliquis, quidam nostrum v. ex nobis, *quine inchin.* Quatuor circiter, *melilque.* Vos duo, *mu epugen.* Duo ex vobis, *epu eimn v. eimn mo.* Vos tres, *ta mn cùlagen.* Ex vobis quatuor tres, *cùla ta mn meligen.* Illorum decem, *mari teye eign.* Nos duo Patres, *ta iu epu Patirugen.* Qualis qualis superest, *quineque gei v. gehuei.* Paulo plus, parum amplius, *iod aldùn, aldùn iod.* Paulo minus, *munan, iod, pichi.*

549. Quotuplex, quot modis? *chumtn rumei, chumtn cageign, chumtn geign, chumtn peign, chumgechi udantugeign.* Duplex, dupliciter, bifariam, *epu rumequechi, epu rumelu, epuchi.* Trifariam, trifarie, tri-

tripliciter, triplex, *cùla rumelu, cùla rumequechi, cùlachi*: & sic deinceps. Plurifariam, *quinelque rumelu, rumequechi*. Quomodo, qua ratione, quo pacto, *chumgechi, chumgelu*. Sic, ita, hoc modo, in hunc modum, *vamgechi, vamgelu*. Instar pilæ, in modum pilæ, *palin vamgelu, vamgei, vamgechi*. Aliter, alio modo, *ca rumelu, ca rumei, ca rumequechi*. Alioqui, alioquin, secus, aliter; alioqui tibi non credent, secus fidem non facies, aliter non persuadebis, *vei genole, tva v. va genolu*. Ita, adeo, usque eo, usque adeo exarsit, ut, *ape . . . vanten, vamgelu ùllcui, venten ni ùllcun gebui*. Primum, principio, *huema, une, unen*. Deinde, *veimo*. Postea, *iom, iod, doi*. Denique, tandem, postremo, ad extremum, *inan, inagechi*. A principio, primordio, fonte, ab initio, origine, *llitugen meu*. Medium, *ragitun, ragi*. Usque ad ultimum, *huechun meu*. Finis, terminus, extremum, *huechun, abmen, afmen, armen*. Diverfus, dissimilis, longe alius, omnino diversus, contrarius, *huelte*. Sic esse, *huelten*. Unum atque idem, unum & idem, uno eodemque modo, *quine rumen, quine adn, quinentrùn*. Ut, sicut, quemadmodum, *chumgechi, chumgelu*. Ita, eodem modo, item, itidem: Temperantia est itidem duplex, *vamgelu, vamgechi cai*. Ad latus, a

latere, *quinenple*. Utrobique, *epunple*. Ubique, usquequaque, undique premitur: a tergo, a fronte, a lateribus tenetur, *villple*. Quivis, quilibet, quicumque, *inei rume*, *inei quechi rume*. Utervis, uterlibet, utercunque vicerit, *quine rume*. Quodcunque, quidquid sit, *chem rume*, *chuchi rume*. Ubicumque, *cheu rume*.

550 Exempla *LLaûpape*, cedo dimidium, dimidiam partem

LLaû cofque eluaeimi, dimidium panis, dimidiatum panem tibi dabo.

Ragi iod pichi mo elugeai, dimidio minoris constabit.

Ragin huentu, homo ætatis mediocris.

Ragin v. ragintu anùge, sede medius.

Une cupalu, *une llauguetulgepei*, qui prior est tempore, potior est jure.

Quine rume llanca uli, unam tantum vitriorum filo insertorum lineam est largitus.

Quine gei ta ni nahue, *marii ta ni quem-pu*, res una, possessores complures.

Quinelen, cedo unum.

Quinelebui ta ni pirina, *epubin*, ex uno freno feci duo.

Ragin raginlepe, *ragin ragin compe vau meu*, singuli stent hic in medio.

Quinelen acusa, cedo acum.

Quine piuque, qui conspirant, conveniunt:

unt: fœderati, eodem fœdere altriçti.

Quinelei ta ni duam eign, omnes unum & idem sentiunt.

Quine dgun, ejusdem familiæ, patriæ, idiomatis.

Quine DIOS mtn, Unus Trinusque Deus qui regnat in orbe.

Veula ni cupan cam chi? non venio prima vice, non soleo tam raro venire.

Veula amocaquen, veula ni amocaquen, nunc prima vice iter facio, hoc est primum iter, quod instituo.

Quine naû gei v. naûal v. naûel, descensus datur, descendendum est.

Tva ta ni quine naûn, descendo nunc prima vice.

Tva ta ni epu naû, ego secunda.

Epugen mo quine vau meu cnpape, alteruter veniat huc.

Ta in meligen mo quine arol laiai, aliquis nostrum quatuor subita morte corripietur.

Ta in quechugen mo quine cona Huinca, aliquis ex nobis quinque militibus Hispanis.

Epulan cofque, mihi dabis duos panes.

Epu rupal antù v. rupal epu antù, duo integri dies.

Vill epu mencuhue apmbi, duos prægrandes cantharos plenos ipse absumpsit.

Epui ta ni ad, est utraque manu agilis.

Epu rumequechi vembîn, duobus modis id feci.

Epu ad gei ta mi pepium, epu rume pepium geimi, epu ta ni ad ta mi pepium gei, vestis tua duplici colore instar planetæ gaudet, ita ut ex altera parte sit e. g. alba; ex altera rubra.

Eputu pinomi tva, bis fuit junctus matrimonio.

Cupatuaيمي v. ca cupaiaimi, redibis alia vice.

Tva ta ni eputun ta ni gicun, jam secundo mihi vena inciditur.

gei ta ni ventuam, habeo, unde denuo faciam, faciam iterum.

Epu toi gei ta mn piabin, ad duo capita mea revocatur oratio.

Unen . . . inan v. inagechi, primum . . . alterum orationis caput:

Cùlapaign, tres advenerunt.

Cùla antù kdau yecuûpan, tribus diebus continuis laboravi.

Nal quine mita mo, cùlatù mo tubi, lag-meìu, primo, tertio ictu eum interfecit.

Cùlatu cudei, vill nambi ta ni cullin, tertio ludo omnibus suis everfus est, nihil illi reliquum fuit.

Cùlatu mo v. culatun mo v. cùlatugele, hueun gei, in tertio assultu, incurfu, ascensu consistit victoria.

Cùlanma v. cùlanma mo huinammallaimn, omnes tres simul & una ligna colligetis, importabitis.

Meli

Meli deumaquellepe vachi kdau, vos quatuor hoc pensum absolvitote.

Meligentu che no tva v. meligentu no che v. meligentu v. meligentunochi che, an non ille est quartus.

ni quechun tva, quechun tva, sunt quinque, habeo quinque.

Inche cayun, eimi melimi, sex ego, tu quatuor numeras.

Relûeal tva, cum hoc sunt septem.

Mariabuel tva, cum hoc fuissent decem.

Marigen mo melilque amope, ex decem eant quatuor.

Inche pura elan, eimi mari cûla, ego ponam octo, tu tredecim.

Marichi vei pîbin, illud dixi multoties.

Marichi aiûlan, nolo, nequaquam, neuti-quam, nullatenus, minime, nullo modo.

Chumteni v. chumtn gei ta mi ovîsa? quot oves habes, numeras?

Mivû gei ta mi votm, conî, quot filios habes, quot tibi sunt filii pater, mater!

ni mtn votm, meus unicus filius.

Quimlan ta mn mtngeu, nescio quot sitis, sum nescius.

Tva ta ni mtnhuen v. ta ni ventenhuen, hic cessat, nil superest, nihil restat.

Tva ta ni mtnn, hoc solum datur, non habeo plus.

Vill amomaripaiaign, re vûcha v. vûcha-

mtn amomaripalaiai, omnes aderunt ad recitandum preces exceptis tantum senioribus, præter seniores.

Vei ni mtntubiel, hoc solum, unicum, tantum accepi, sumpsi.

Reche mtn mlei, soli Indi adfunt, nemo adest præter Indos.

Tva ta iu mtn peun, hac solum vice nos videmus

Tva ta ni melitun ta mi pibin, jam quarta vice tibi illud dico.

Mivulan em chei? quot v. quantum dabis mihi?

Vill pape, cedo totum, adsint omnes.

Rupal antù, chuf antù, quine antù mo, die integro

Tva ta ni mtn cupan, venio & prima & ultima vice, venio nunquam venturus deinceps.

Aldùn huentu cupalu pei, videntur venisse complures, ingens hominum caterva.

Caque caque cupape, veniat alius post alium.

Villclei, omnes adfunt, nihil deest.

Huelu huelu conpe, intrent modo semper opposito ac contrario aliud erectum aliud inversum; aliud pronum, supinum aliud.

Huell pun mlen, altera tantum adsum nocte.

Huell gei ta ni espuela, habeo calcaria imparia, inæqualia.

Vill antù mo, singulis diebus.

ito

ito peumagen em, varia sum expertus, inconstante fortuna usus, meâ fortunâ nihil fuit inconstantius.

Inaleuign ella que dgu, abyssus abyssum invocat; ex morbo alius morbus; ex naufragio captivitas.

Chem quimi rume, chem rume quimi, est omniscius, scit omnia.

Quimlai rume, omnino ignarus, imperitus, inscius, imprudens, indoctus.

Chem ilai rume, nihil omnino comedit.

Va mo ula uûdapabin, hic, in hoc loco ab illo discessi.

Lefclon, neculclon, simul currere.

Uûaulefign, currunt pari passu, pariter, paria faciunt; parem se alter alteri præstat, exhibet.

Uûau v. quine mo urbigu, uterque submersus est, ambo fluctibus obruti.

Uûau gei ni quimn, sunt scientia & doctrina pares.

Uûauign, sunt pares, æquales.

Ta in Nuque Virgen santa MARIA re elgenchi dgu mo uûau gelai, nulla pura creatura est cum Beatissima Virgine MARIA Matre & Domina nostra comparanda.

Eimn mo unelechi che Huinca gelai, primus vestrum Hispanus non est.

Vill vemgei, non datur inter illa discrimen, aliud ab alio non differt, distat, discrepat,

pat, abhorret.

Aldùn ovifa nielaiimi, pecus tuum non difficulter numeras.

Aldùn che no prallei huenu mo, venten hueragei ta pu che ni vemel, quia pauci sunt innocentes, & vere poenitentes rarissimi, ideo oppido pauci ex laboriosa hujus vitæ peregrinatione in æternam patriam perveniunt; ex hujus vitæ procellis, decumanisque fluctibus ad optatum salutis portum appellant: decurso legitime hujus vitæ stadio, metam feliciter attingunt, mortalis vitæ ærumnas cum immortalis gaudio commutant.

Huerilcatui, huerilcahuetui, repetivit scelus, in eodem luto est volutatus; vitiis se denuo implicuit, vomitum repetiit, ad vomitum redivit, est reversus.

Vachitu mo hueulaiaimi, hac vice lucrum non facies, præmium non feres, victoriam non consequeris.

Vemhuelaian, nunquam faciam imposterum.

Huema laiabun huerilcahuelaian mai, malo mori, quam iterum peccare; moriar potius, quam ut denuo scelere me astringam, culpam contraham, peccatum committam.

Inche huema laian, eimi ina v. inagechi laiaimi, ego occumbam prior, tu posterior, ego prius tu autem postea.

Eimi inageimi v. inaleimi, tu sequeris, es posterior.

Ya-

Yaventugepe veichi dgu, omittamus ista.

Vam piaimi, sic dices, sic dicendum.

Huenu mo cupai vachi dgu, Titius, Sempronius, Bertha; certus quidam, nescio quis hoc fecit.

Quine huaranca, relûe pataca, relûe mari, epu tipantui senor JESU Christo ni lleûmom, anno salutis nostræ, a Christi ortu, a partu Virginis, a Christo nató, ab orbe redempto, Millesimo, septingentesimo, septuagesimo secundo v. secundo supra v. póst millesimum septingentesimum, septuagesimum. 334.
338. 339.

551. Statica v. stathmica.

Pendo, appendo, penso, pensito, trutino, pro pondere vel pro eo, quantum in quibusque sit ponderis, æstimantur, *vanen, toquin*. 841. Libro, compenso, *vanen vanen* Lanx, statera, libra, *vane vanetuqueum*. Quantum: quanti est, constat, æstimatur? quanti licet? quanti indicas? quanti docet? nescio quanti tua intersit, quantopere tibi expediat, *chumtn*. Tantum: hoc mihi tanti non est, tanti non emo; tanto pluris, minoris veniit: eo me coges aut compelles, ut .. *venten*. Plenus, refertus: impletum, expletum, repletum esse, *opun*. 794. Impleo, expleo, repleo, *opuln*. Redundantia, affluentia, cibi reliquiæ, *opuntù*. Accedo,

devenio, pervenio: sufficere, satis esse: satis multa possidet, his contentus sit, *pun, poun, paun. 815. ventenn.* Additamentum, auctarium, aliquid ex benevolentia addere, *devun.*

552. Onus, fascis, sarcina, impedimenta: onus sustinere; suis humeris, dorso portare, *mencun.* Onus imponere, onerare, *menculn.* Onus veho, adveho, aveho, *jemencunn.* Instructum, paratum, accinctum, expeditum esse ad aliquid faciendum, ad munus obeundum, *mleu, vill mlen.* Ad amplissimos honores aliquem evehere, extollere, efferre, ad altissimum dignitatis gradum, culmen, fastigium promovere, evolare, *huenutun.* Pondus levare, sublevare, attollere, in altum tollere, *lemin.* Pondus sustinere, *lemtunien.* Pondus portare, *plta-yen, plchayen.* Humeris portare, *panúyen.* ulnis puerum gerere, inter manus afferre, gestare, gradientem manuducere, *metan.* In hoc aut illud latus incumbere, se vertere, in hanc vel illam partem inclinare, *clün.* Ligo, illigo, obligo, alligo, religo, astringo, constringo, vincio, *tarin.* Solvo, dissolvo: astrigmenta solvere, *entutarinn.* Ornare aliquid, apparare, instruere, concinnare, aptare, comparare, componere, *pepiln.* Exonero, onus deponere, onere, fasce, sarcina aliquem levare, *entumencunn.*

Au-

Auxilior, opitulor, adjuvo: auxilium, opem ferre, afferre, præstare: se adiutorem alicui præbere, præstare, exhibere, solem facibus adjuvas, *incan*. Traho, retraho, adduco, *huitan*. Funalem equum ducere, *huitayen*.

553. Exempla. *Aldú vanei ni nemel*, est in illo auctoritatis plurimum: vir auctoritate præditus, gravis, vir gravissimus.

Aldú vanei ni piuque, vir magnanimus, magni animi, animo præstans.

Pui, jam pervenit; satis est, sufficit.

Pulai, nondum pervenit, adhuc deest, desideratur.

Munape, venteni, satis, affatim.

Pichi devupe; quine mari mari, cedo insuper auctariolum.

Yebige mencun ta ni elupuan mo, porta, perfer, vehe sarcinas ac impedimenta ad diverforium, hospitium.

Lemlaiabimi vachi mencun? lem lai an, num par es his sarcinis onerandis? sum impar. an tibi tantum est virium, tantum corporis robur, ut hoc pondus attollas, jumento imponas, aptesque? non certe, impar meis viribus hoc onus est; oneri isti non sum par; onus istud sustinere diutius non valeo.

Inei pepilabui pepilvalnoal, supra vires nemo tenetur.

Nehue genolu mencutuabun? displicet ille labor, sub cujus pondere labor.

Topeli, sarcina non dorso, sed collo jumentis incumbit.

Clùlei, inclinatus in latus.

Pepilmatusbiga ta ni pirina, apta, componere, concinna frenum meum.

Incaen, fer opem, adjuva me quaeso, obsecro.

Chumulu entumencuncloaeneu, tutelolu, qua ratione alteri consulat, qui sibi non consulit. 366. 367. 368. 372. 492. 493. 494. 555. 556.

554. Geometria.

Mensura, mensio, dimensio: metior, dimetior, *toquin, toquìln*. Decempeda, ulna, libra, modius, hemina, *toquiqueum, toquihue*. Canistrum medimni capax, medimnus, *ganhue*. Semimedimnus, *llepu*. Semimodius, *chaihue*. Sextarius, modii duodecima, *logo*. Vacerra, palus, vallus, *mtnqueel, mtncùhue*. Vacerram figere, infigere, *mtnquen, mtncùn*. Vallum, transversa sepimenta, palationem conficere, *mtnqueln, mtncùln*. Planum, æquum, planities, *tavùl*. Altum, profundum, *punun*. Esse distans, distitum, longinquum, *pulen*. Quousque, *chumtn pu*. Usque eo, usque illuc, *venten pu*. Parum distans, non longe, non multum, haud procul abest, *pichi pu*. Valde distans, longe distitum: longinquitas; longissime

giffime abesse, *aldù pu, devupu*. Nec valde procul, nec nimis prope, mediocriter distans, *munan pu*. perge, progredere, *amuge*. Paulo, paululum, parum, non nihil, *pichi puel, pichi con*. Amplius, *iom puel, iom con*. Paulo plus, *pichi iom puel, pichi iom con*. Procerus, homo excelsa statura, prolixo corpore, *devu, vùta*. Parvus, exiguus, brevis, modicus, *pichi*. Longus, *vùta*. Profundus, altus, ut altus est puteus, *vùta coni, devu coni*. Latus; quam late patet? quantum habet latitudinis, quantum patet in latitudinem? laxa mihi est & sinuosa vestis, *vùta rumei*. 288:20. Arcus, angustus, *pichi rumei*. Crassus, tabula crassa est tres digitos, *rugei*. 825. Densus, spissus, condensus, *pdi*. Compressus, constipatus, *togei*. Crispus, crispulus, *tinti*. Rarum, non compressum, *cùlincui, ulpivi*. Solidum, firmum, stabile, duraturum, *rumelu, vùni*. 688. *alca*. Plus esse, *iod gen*. Tantundem, alterum tantum, *ca venten*. Bis tantum, ter tantum, &c. *epu vanten, cùla &c*. Paulo minus, *iod pichi*. Paulo plus, amplius, magis, *pichi iod*. Longe minus, *aldu iod pichù*. Ordo, series, linea, porticus, continuus & longus parietis ductus, *huif*. Longo ordine alium post vel proxime alium stare, procedere, &c. *huifn, huipdn, huipdclen*. Longo ordine ducere, *huifyen, huipdyen*.

huipdyen. Rectum, directum, *nor*. Sic esse, stare, *norn*. Rectum, directum ponere, efficere, *norln*, *normn*. Rotundum, globosum, integrum, cui nihil abest, vel nihil est imminutum, *moncoll*. Instar globi, *temvül*. Orbis, circus, circulus, *chingl*. Æqualis, *uüau*, *tür*, *tr*. 843.

555. Leuca, tria passuum millia, tria miliaria; tertius lapis, *tupu*. 833. Unam, duas leucas distat; ad tertium, ad sextum lapidem abest; ad tertium, ad sextum miliarium, *quine tupun*, *epu tupnn*, &c. Ulna, *nùfcù*. Metior ulnâ, *nùfcütun*. Passus, *tecan*. 837. Stadium, *quine pataca*; *epu mari*, *quechu tecan*. Ire, procedere, *tecan*. Milliarium, *huaranca tecan*. Lente procedere, *nochi*, *manchaquechi tecan*. testudineo gradu incedere, *aldün manchaquechi miaun*. Passum producere, gradum grandiore facere, *cùme tecan*, *vüta tecan*, *matun*. Gradum sistere, continere, sustinere, *adochi*. Palmus, *rula*. Palmo metior, dimetior, *rulan*, *rulatun*. Digitus, *quine chagl*. Lichas adis, semipes, *duque*. Pugnus, *rúma*. Pugno legere, colligere, dispergere, accipere, *runatun*, *choqueln*. Utraque manu accipere, *tünan*. Quod vel quantum ambabus manibus auferri potest, *túna*. Quantum pugnus capit, *quine nün*, *chocol*,
choql,

choql, choquel. Pes, *namun.* Statura hominis, *vutan, vutanche.* Altus est puteus pedes sex & triginta, *cayu vutanche devu coni.* Limes, terminus, *cuel* Supra, superius, sursum, superne, supernus, *huenu* 742. Stare supra, sursum contendere, superius ascendere, *huenun.* Supra collocare, *huenunln.* Superne: lapides superne coniecti sunt, *huenutu.* Supra, super, *huenta.* 741. Superstare, imminere ejus cervicibus, habere omnia superiora, *huenten.* Impono, *huenteln.* Infra, *nau, nau* 788. Infra, sub, subter, *minche.* 779 Subesse: nos infra se habet; subditi illi sumus, in ejus, sub ejus potestate sumus, *minchen, minchelen.* Intus, intro, *minu, puminu.* Introrsum, *minutu.* Extra, foris v. foras, *huecun.* Foris, deforis, forinsecus, extrinsecus, *huecuntu.* Huc, huc adesto, *vau, vau mo, va meu.* Istuc iter mihi est; istic est, illuc accede, recede a me, *teyeu.* 831. *teye mo.*

556. Exempla. *Epu tonco murque,* duo farinæ tostæ catini.

Cùla nùn ptm, ter quantum pugnus capit tabaci.

Ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo, cunæ & sepulchrum, incunabula & sepultura vix passu distant.

úcan antù mo quine uùnman gelai Voroe mo

mo Tolten cùtu, in æstate Boroa Tolteno vix distat diei unius itinere.

Cùla ùunman gei Puren mo Penco cùtu, Purenium ab urbe Conceptionis v. Penco-poli abest quadridui itinere. NB. quadridui non tridui; sic enim vult jubetque vocis *ùunman* 848. significatio: nam aliter res se habent in Chilensi Regno, ubi plerumque noctu, præsertim ab Indis, iter conficitur, & est ibi plerumque nox serena & amœna: sic

Ailla pun gei, est iter decidui, seu dierum omnino decem. 296: 5.

Cùlachi uúnmarpúaimi, quadridui moram facies.

Chumtn pu mlei mapuchu? quantum distat Jacobopolis Metropolis Regni Chilensis.

Pichi pu mlei pire Mahuida, Montes Andes non longe absunt.

Chumtn tupui, chumtn tupu gei, mivu tu-pu gei v. lei, quot leucæ numerantur.

Quine pichi tupulei, muna pulei, munachi tupulei, una parva leuca.

Quine tupui, meli tupugei, cayu tupulei, llaû tupui, una, quatuor, sex leucæ, leucæ dimidium.

Yene quine vutan iod prai llame mo, Bal-lena staturâ hominis major est lupo marino.

Iodn quine chagll, digito præcerior sum.

Iod pichimi quine rula, es minor palmo.

Vu-

Vutangeprai, nimium procerus est: homines non proceritate corporis, sed robore, virtute, & animi præstantia metimur.

Quine vara panu, ulna panni.

Iom quine vara, una ulna amplius, insuper, præterea.

Iom v. iod quine vara mo, plus quam una ulna.

genochi quine vara, iod pichi quine vara mo, minus quam una ulna.

Cuù toquitun, manu metior.

Chagll toquin, dimetior digitis.

Pichi devupe ta ni eluabin, cedo mihi illius, quod mihi es daturus mensuram bonam, abundantem, supereffluentem.

Pichi iodpe, quine mari mari, da auctarium, additamentum aliquod: amoris nostro hoc indulgeas, ut plusculum, quam par est, largiaris.

Quine tupuhuei, leuca superest.

Quine tupuhuelai, non restat leuca.

Pichinma mlei ta ni ruca Iglesia mo, mea domus haud procul distat a templo.

Veula pu llei, hic latet vis, anguis in herba.

Vei ni pun, eccum, hic est.

Deulai, deumagelai, huechuntugelai, anca-knozei, est opus imperfectum, deest dimidia pars.

Pu mlei, intus est.

Pu coni, intro se abduxit, conjecit.

Aldù rumelu v. rumei, valde crassus, corpulentus, obesus, corpore amplo, ingens corpulentia, corporis amplitudo, crassitudo.

Pichi rumelu, exigua crassitudo.

Muna rumelu, amplitudo mediocris.

Chumteni veichi mamll, quam longum, crassum, solidum est istud lignum.

Mu vutai, longissimum.

Mu rumei, crassissimum.

Chumtn vutani? quam longum, quam altum?

Vanten vutani, tam longum.

Ancaple lei, dimidium solum superest.

Iod ancaple coni, non restat dimidium, minus dimidio superat.

Luan cura curam venteni v. curam venteni luan cura, lapis besar ovo magnitudine non est inferior.

Minche ecull, sub veste.

Mleimi mo, ibi, ubi nunc stas; in eodem, in quo consistis loco.

Rupaimi mo, ubi transivisti.

Umautumeaimi mo, ubi cubitum ibis.

Tecatcun, seminare, quæ petunt invicem distare passu, v. aliud ab alio. 356. 544. 539.

557 Nautica, Navicularia.

Navis, navigium, *huampu*. Navicula, *pichi huampu*. Navem construere: navigo, ena-

enavigo, velifico: vela ventis dare, navigationi, mari se committere, *huamputun*. Ratis, *tagi*. Lembus, scapha, *dallca*. Pro-
ra, *lonco huampu*. Puppis, *nudo huampu*. Clavus, gubernaculum, *toquihuampuqueum*. Remus, *cahue*. Contus, pertica, *edpeque*,
ritocahue. Anchora, ancora, *gtùniehuam-
puqueum*. Jacere anchoram, stare in anco-
ris; jactis anchoris subsistere, navem ancho-
ra fundare, firmare, *gtùniehuampun*. Tol-
lere anchoram, navem solvere, præcidere
funem, *gtùentun huampu*. Camelus, ru-
dens, anchoræ funis, *vuta mau*. Velum,
amolhuampuqueum, *amolhuampuhue*. Dare
vela ventis, *amolhuampun*. Vela contrahe-
re, colligere, substringere, *vutaln ta huam-
pu*, *amolan huampu*. Pixis nautica, *gnel
mapu*, *gnellafquenqueum*. Charta geogra-
phica, *gnelmapuchillca*, *gnellafquenquechichill-
ca*. Remigo, remum impellere, remis in-
cumbere, insurgere, remis navem impelle-
re, *cahuen*, *cahuetun*. Inhibere remos, *ven-
tencahuen*. Secundo flumine remigare, *cùn-
tùn*, *cùnten*. Haurire sentinam, *gacan*.

558 Ventus, *crùf*, *crf*. Boreas, Aquilo,
picu. Boreas flat, spirat, *picuquei*. Auster,
Notus, *huaihuenn*. Notum flare, *huaihuenn*.
Solanus, subsolanus, *puelche*, *puelcrùf*. Fa-
vonius, Zephyrus, *gùllhue*, *gùllque crf*.

Eurus, *Curùhuaihuén* Africus, *carùhuaihuén*. Caurus, Argestes, *carù picu*. Cæcias, *curù picu*. Ventus vehemens, *vuta crùf*. Ventus pluviam indicans, afferens, *maucrùf*. Ventus adversus, contrarius, *huelu crf*. Turbo, *meulen*. Locus apricus, *ncm, ncùm, nùcùm*. eo se recipere, *nùcùmtun*. Maris tranquillitas, malacia, flustrum: magna est a vento maris tranquillitas, nullo vento mare concutitur, nullo flatu agitur, commovetur, malacia naves detinentur, *nùcùm antù, ùdhue, ùdhue antù*. Ventum minui, desistere, *tùgn* Flo, spiro, inflo, *pimun*. 805. Afflat, aspirat ventus, *cùmei vachi crf, cume crùf tva*. Pulveris nubes, *tuvùrn*. Frumentum ventilare, ventilabro excernere, purgare, *pichùln, pichùlcan*. Subfrigida tempestas, *virquen antù*. Subfrigidum esse, *vircùn*. Frigus, *ute*. Frigida tempestas est, *ùtegei*. Frigus ingruit, *cupaùtegei*. Frigeo, algeo: frigidum, algidum esse, *uten*. Frigesco, languescere, intepefcere, languidiorem, molliorem, remissiorem indies fieri: pia ejus studia languerunt, deferbuerunt, in languorem abierunt, restincta sunt: pristinus ille pietatis ardor elanguit, refrixit, extinctus est, *túun*.

559. Jam ventorum vis remisit; jam cæli facies torva & procellosa in serenam & tran-

tranquillam abit, ut jam tranquillis utamur fluctibus, *cúmegetun*, *lifthuenun*, *lifgetun*, *elutun*, *liftun antù*. Pluviam, imbrem, procellam remittere, cessare: jam imbrium vis remittit, cælumque sudum ac serenum redditur, *chùn*. Eo ubi non pluit confugere, in locum siccum, sub tectum se recipere, *chùtun*. Idonea ad navigandum tempestas, egregia, secunda, serena, *huegan*. Adversa tempestas, frigida, turbida, turbulenta: anni tempore navigatione excludimur, nobis per tempus navigare non licet; turbulenta tempestas, & vis hyemis navigationi obstat, ventus vehemens & atrox a navigando deterret, tempestas nos continet, *cúmelai*, *hueralei antù*, *huegagelai*. Procella, tempestas, *cúguma*. Sol pluviam prognosticans, *pillel cuse*. Solis reflexus, *aipin*. Sol intra nubem, *huemi antù*. Sol intra circulum, *antù cahuin*. Sol clarus, serenus occidit, *pegecontui antu*, *pege coni antù*. Exhalationes igneæ, quæ quandoque videntur noctu, *cheurvoe*.

560. Exempla. *Anui huampu*, navis hæret in scopulis, vadis illisa est.

Chem crùf mlei, *amoquei*, *miauquei*? quis ventus exoritur, flat, spirat?

Crf vemgei, est velocissimus.

Arei, *ptei antù*, sol urit, adurit.

Hueihuīn ktal naūpai, fulmen decidit, cælum fulmina mittit, jacet, jaculatur; quidam de cælo tactus; fulmine ictus, percussus, fulminatus, fulguritus est.

Chem antū gei? quæ aura? quæ tempestas?

Cūme antūgei, bona tempestas, aura favet.

Cupacūgumaquei, turbida ac dira tempestas nobis imminet, impendet.

Hueracūgumagebui, sævissimis fluctibus classis jactata, concussa, conflictata est, gravissima tempestate navis quassata, agitata est, tantum non fluctibus submersi sumus, pæne nos fluctus absorbuerunt.

Huelu iauquei ta in mogen; huiſtūūn antū gelai, variabilis est hujus vitæ conditio; ingens temporum vicissitudo, multæ ac variæ fortunæ vices, nemo unus ex omni parte beatus.

Cūmegetuai chei, cūme getulaiai chemai, nescio an bona, an mala tempestas secutura sit.

Uchegei, sentitur frigus.

Ovisa vemgei huirca huenu tvei, istæ nubes a sole rutilantes gregi ovium non sunt ab-similes.

Veula mi cahuetun cam ve? num hæ sunt primæ vices, quibus remum impellis? an nescis adhuc quo pacto remis incumbendum, insurgendum sit. 343. 344. 345. 346. 347. 348.

561. Musica.

Cano, canto, cantico, modulator, cantus edere, fundere, *ùlcatun*, *pramn.* 571. Conci-
no, *ùlcatuclon*, *vill ùllcatuign* Cantio, can-
tiuncula, cantilena, *ùl.* Machiorum can-
tiunculæ, *geicurehuen ùl.* 411. Machiorum,
dum medicantur, sibilus, sibilum, sibilare,
pivùln. Indarum, dum molent, cantus,
llamecan. Indorum Pehuenchium more ca-
nere, *hueicutun.* Pulsare fides, canere fidi-
bus; calamum, tibiam inflare, tuba canere,
campanam pulsare, *duguln.* Multorum vo-
ciferatio, voces inconditæ, clamor, quiri-
tatus: vociferor, quirito, *eupun*, *huarùln.*
huaquen. Echo us: reciproca vocis imago;
soni, vocis re percussio, *auquinco.* Ad lu-
dendum provocare, *dan.* Obstrepo: pe-
dum strepitus, *kmtùlun.* Instrumentorum
fabrilium strepitus, *tautaun.* Strepitus rei
cadentis, quæ decidit, *ialaln*, *ialalcùn.* Su-
furrus, murmur, *reupin*, *reureupin*, *hual-*
hualun. Fremitus, mugitus, *lululun.* Re-
laxatio animi; animum a curis & negotiis
avocare, avertere, abducere; a molestis oc-
cupationibus ad has nugas abeo; per hæc
oblectamenta animum laxare juvat, & libere
respirare; hanc aberrationem a molestiis
habeo, expedio me ab iis, quibus detineor,
negotiis; & dum aliis remissius intendo,
mihi ab omnibus vacare videor; curis va-

cum per hæc amœna vagari & spatari tantisper juvat, *cùchalcan*. Ludo, colludo, jocos, nugas agere; nugari, joco aliquid dicere, jocis in alios ludere: nunquam tam male tibi est, ut non aliquid facete & comode dicas, *ahuùn*, *ahuùcan*. Subsilio, subsulto, subsultatio, *lemuun*. Percussio crebris palmis calceo ad numerum saltare, pede plaudere & digitis concrepare, *yapen*. Tripudium, saltatio, chorea; salto, tripudio: ad numerum saltare, choreas exercere, agitare, pueros puellasque manu confertos restim circumducere, *prun*. Tripudium victoriæ causa, *yape puùllin*. 752. *pruloncon*. quod circum caput tripudient lanceæ infixum. Saltatio quam sancta Maria vocatam, olim didicerunt ab Hispanis, *cunquen*. Choreæ ad excutiendum frumentum, *nuinprun*.

562. Buccina arundinea vel ossea ex tibia hostis ab ipsis trucidati, *tutuca*. Cornu symphoniacum, *culcul*. Tibia, fistula, *pivulca*, *pivillca*, *pincùllhue*, *pitucahue*. Tympanum, *cultun*, *cultunca*. Tympanum Machiis proprium, *tùntùnca*. Aliud minusculum, *ralli cultun*. Sonorus ex ære globulus, *fistrum*, *colocolo*.

563. Ludere, ludus, lusus, lusio, *auca-tun*.

tun. Ludus pilæ, sphæromachia; pila ludere, *pillmatun.* Pila, *pillma.* Pilam palma, pala, reticulo excipere, sistere, intercipere, percutere, jacere, mittere, reddere, retorquere, repellere, *pillmapraln*, *pillmapramn.* Excipere, sistere, intercipere pilam, *malcotun.* Currere; cursu contendere, certare, *lefn*, *notulefn.* Præcurrere, *penchulefn.* 801. Incipere, *llitun*, *huemaln.* Harpasto ludere, *palin.* 797. *palitun.* Globus, *pali.* Harpastum, *uno*, *uuno.* In harpasti ludo errare, aberrare, non adesse, *canin.* Harpastum consuetis cæremoniis expiare, sanguine agni perungere, & tabaci fumo suffire, *pimurcùn.* Ludere granis maiicii varii coloris, *pifiman.* Phaseolis aut fabis ludere, *melicann*, *lliûcann* 768. Ludus divine divina, *dga dga mißla.* 719. Errare, aberrare, *cunen.* Sponsionem facere, sponsione aliquem laceßere, cum aliquo certare: unius aurei sponsionem facio nî Petrus vicerit, tantundem spondeo si vicerit, *cuden.* Sponsio, *ran.* Deponere argentum, vestem, aut aliam rem apud aliquem: periculum adire, dare se in discrimen, periculo se offerre, se committere, *rann.* Ludo vincere; præmium assequi, consequi, ferre, lucrari, *hueun.* 743. Ludo vinci: est profecto ubi damnum præstet facere, quam lucrum, *hueugen.* Amitto: nihil mihi reli-

quum fecit fortuna, everfæ sunt meæ res omnes ac deperditæ; naufragium feci rei familiaris: actum est de rebus meis, res mea familiaris periit, interiit, omnia mihi fortuna eripuit, abstulit, ademit, *namn*. Amiffa in ludo recuperare, recipere: neuter alteri v. neuter neutri debet, paria fecimus, *coretun*. Auctio, auctionem facere, bonorum auctionem constituere; auctionor, bona hastæ subjecta sectari, *notucullin*, *notucullinn*. Ludere par impar, *huellhuellcan*. Chartæ pictæ, lusoriæ chartulæ, *cudehue chillca*. In ludo prædæ & pugnae focii, *incahuen*. Horum contrarii in ludo hostes, *cainehuen*. Latrunculorum ludus, *vuta Apo ni cuden*. Fritillus, alveus, *lafquen*, *lelvun*, *lof*. Pedites, *epu namun*, *pu cona*. Equi, *pu cahuellu*. Cursores, *necúlche*. Elephantes, *vuta talca*. Regina, *Toqui*. Rex, *mu vuta Apo*. Albus, *liû*. Niger, *curû*. Regem de loco mutare, transferre in aliam sedem, *llucai*, *cuniun gei*. Regem capere præsidio destitutum, & interclusum undique, *tavai-con*, *cunûval*. Ludus pyramidum seu bacillorum, *mamllcan*.

564. Exempla. *Cûmei ta mi ûl*, bona cantio, placet tua cantiuncula, bene cantasti, optime.

Cûmei ta mi pel, optima vox, clara, sonora,

nora, resonans, splendida, acuta, suavis, lenis, valida, contenta, grandis, gravis, flexibilis, ad inflexionem facilis.

Cùme cultuncatueneu, tympani sonitu me recreavit, lætitia ac gaudio affecit, v. me obtudit.

Petu dugulgequei campana, campana adhuc sonat, auditur.

Eimi mi chillcatuaum v. chillcatual mo, ca que che pipigequei, te incumbente libris, alii garrulitati vacant.

Mi neculn iodi ta mi peni ni neculn mo, tu tuum fratrem cursu superas, vincis.

Notu cudeimu ta mi peni eimu, fratrem tuum lusu laceffivisti, ad ludendum provocasti.

Ta mi unabuel mo Miffa mo, cudeknoquebuimi, potius ludo quam Sacro interfuisti.

gelai ta mi tepelcahue? eimi, an non habes, quod agas animi causa; cujus aspectu pascaris, recreeris: quod tibi pro deliciis sit, quo pro deliciis utaris, oblecteris, delecteris? tu mihi pro ridiculo ac delectamento es.

LLamecan mo quimlai pu mallûen ni kdau, cantantis pariter, pariter sua pensa trahentis, fallitur ancillæ, decipiturque labor.

Rupalpi antù, tempus loquendo fefellit.

Raniu, sponsionem faciamus.

Cùlatu cudei, vill nambi ni cullin, tertio lusu

lusu nihil illi deinceps reliquum fuit.

Cùlatu mo v. cùlatun mo v. cùlatugele hueungei, ex tertia lusione dependet victoria.

Vachitu mo hueulaiiimi, hac vice non vinces.

Vachitu mo cunivalcaumecuúmeimi, ex eo tempore inclinata est res tua; omnia tua ad interitum vergunt, ad præcipitium inclinant, in pejus ruunt, quotidie deteriora fluunt.

Deuma meligen, palingen, habeo quatuor, ergo palmam fero, sum igitur victor.

Aldù huei ta ni uyautuacum, mirum si tu mihi te comparas, mihi minime comparandus.

Uûaulefign, pari currunt velocitate.

Hueubin quine cahuellu palin mo, equum Harpasto retuli, sum lucratus.

565. Mechanica.

Medicus, Chirurgus, Artifex, opifex, faber, opilio, *caman*. Officina, *camanhue*.

Ars, artificium, artefactum, *camangen*.

Magister, *huenu*. Mercator, negotiator, *gillacavoe*. 420. Qui vestibus emendis &

vendendis vitam traducit, *ulmacunvoe* 466.

Piscator, *challuaentuve*. 392. 428. Arator,

quetave. 397. 406. Auriga, vector, *quecha-*

ve. 366. 372. 552. Opilio, Upilio, *ovisa ca-*

man. 362. Tonfor, *paruntuve*. 458. *quedin-*

cave.

cave. 363. Ephippiorum faber, fellarum artifex, *fillave.* 367. Figulus, *huidúve.* 425. 520. Faber lignarius, *rùpuve.* 397. 567. Faber ferrarius, *rùtan caman, rutave panilhue.* 420. Aurifex, *rùtave milla, rtave lien.* 420. Sartor, *nùdùfcaman,* 466. 469. Aves aviculasque prohibens, perterrefaciens, *gahun caman.* 379. 407.

566. Cocus, coquus, coquinaria ministra: vix coquum invenias, quin sit milvinis aut aquilinis unguibus, *incanve.* 474. 477. Lanifica, quæ filum net, *vuùve.* 472. 363. Sarcitrix, farcinatrix, *nidùfcave.* 473. Texitrix, *gùrecave.* 473. Infector, *avùlcave.* 417. Qui cæruleo colore inficit, *calvulve.* Qui rubro, *quelúve,* &c. at niger color nullo colore deletur. Lotrix, lavatrix, *cùchacavoe.* 428. 432. 520.

567. Contendere arcum; tignis & trabibus domum rudem informare, ligna omnia lecti, mensæ, sellæ inter se committere, suo loco ponere, *eln, chicùmn.* Supradi-
cta dissolvere, laxare, *chilvuln.* Laxari, dissolvi, *chllvun, chilvun.* Facio, efficio, *mùln, vemn.* Laboro: magnopere laboravi, ut perficerem, *kdaun, kdaucan.* Labor, opera, opus, *kùdau, kdau.* Aliud cum alio adæquare, *mùrln, mùrknon, cùnchan, lùtùmn, tùmnn, trmn.* Par, compar, æqualis,

lis, *múr*, *túr*. 843. Compono: unam rem alteri v. ad alteram aptare, aliquid ornare, apparare, construere, concinnare, *pepíln*, *türmn*. Levigo, polio, *ilcoin*. Tendo, extendo, protendo, diffundo, *laþmn*. Bene rem facere, præstare quod debet, officio satisfacere, *púlln* 817. Refrico, attero, *pidcùn*. Aliud aliud, sicut annuli catenæ, mordere, apprehendere, *únatun*. Transversum, transversarium, *caquel*, *caql*. Transversim stare, ponere, collocare, *caqueln*. Includo: intromitto, *ùtafcùn*. Inæquale, iniquum, impar, imperfectum, *ùto*. Ita esse, *úton*. Inchoatum abrumpere; non perficere: non desinam, donec perficiam; nisi perfecta re Deo favente, non desistam, *ùtoknon*. Res perfecta, cui nihil abest, ad unguem facta, omnibus numeris assoluta, *opun*. Omnino, prorsus æquare, implere, perficere. Item, promissis stare, promissa servare, implere, exequi, exhibere, tueri, præstare, fidem suam liberare; votum reddere, persolvere, promissis non deesse, satisfacere, *opuln*. Scalpro fabri lignarii, terebrâ, ferro fodere, perfodere, terebrare, perterebrare, *catan*. Stylo præacuto pungere, perfodere, *pincùn*. 807. Perforo, perfodio, *dollmn*, *huepùmn*. Terebro, perterebro, *rincun*. Scindere, findere ligna, *rian*, *huiran*. Scindo, seco, cædo, abscindo, refeco, amputo,

puto, defeco, exfeco, decido, intercido, in frustra concidere, refecare, *catan* 695. Conjungo, conglutino, copulo, *pnarcùn*. 810. Hæreo, adhæreo, inhæreo, *pnadn*. Prælo aliquid submittere, supponere, premere, excudere, urgere, *tapedcùn*. Limo, elimo, scripta castigare, perpolire, perficere, ad limam revocare, urfino more fingere, *cugùrcùn*. Aliquid frango, confringo, infringo, effringo, elido, *tavon*, *mutovn*, *hueton*. Contero, contundo, comminuo, *tanan*. Projicio, conjicio, affigo, *tanatcun*. Peritiam, in agendo acquirere, *adln*. Notam apponere, censoriam notam inurere, vitium, defectum, mendum objicere, unum illi objicitur, quod . . . videte quam rem mihi vitio vertant, quo nomine illis displiceam, maleque apud eos audiam, *adelcan*, *adlcan*. Pala terram attollere, in altum tollere, levare, sublevare, *damun*. Terra locum munire, solum pavire, complanare, tundere, *gichinn*. Restes contorquere, *maun*. Restis, *mau*. Ligna, lapidem excidere, formare, informare, excudere; *cafn*, *rpun*, *qmpun*. Tabula, palus, lignum formatum, *caf*. Palum intercidere, in frustra concidere, secare, *qmpun*. Lapides excidere, *rutin*. Ferrum incendere, adurere, *cubillcan*. Malleo percutere, tundere, *rtan*. Frangi, comminui, *chincdn*, *chinclln*. Absolvo, perficio, conficio,

ficio, finio : rem perfecì, confeci, abfolvi, ad exitum perduxì, ultimam jam manum & quali fastigium operi impofui, impofui coronidem, *deuman*. Secum portare, *yelmn*. In opere, labore focius, adjutor, coadjutor, *cùlla*.

568. Securis, *cachal*. Hastile, *cùmpal*. Securis foramen, oculus, *ge cachal*. Afcia, dolabra, *maichùhue*. 772. Scalprum fabri lignarii, *catahue*. Stylus præacutus, *pincùhue*. Lignum acutum, quo terram perforant, *pal*.^{*} Duæ perticæ ligatæ inftar forcipis, quibus trabes attollunt, fultinent, *ichu*. Gluten, viscus, *cùntal*. Carruca, currus, plaustrum, *chincùlhue*. Rota, orbita, *chincl*.

569 Exemplà. *Chem caman geimi?* quam artem calles, profiteris, in qua arte te exerceſ?

Ta caman niei ni mogeam, artem quævis alit terra: merx valet: ars præſtat; ſi merx perit, ars mihi reſtat.

Kdau nien, habeo quod agam, nunquam mihi vacat a labore, negotiis; nihil unquam habeo vacui temporis, nihil mihi otii unquam datur, nulla quies: labore, negotiis ita diſtrahor ac detineor, ut reſpirare vix poſſim: vix otium aut vacuum tempus ad ſcalpendas aures mihi ſupereſt; obruor ne-

gotiorum fluctibus; nunquam mihi per occupationes spiritum libere ducere licet.

Elueli ta ni ial , ni tacual , kdaucloaiũ quine tipantu, si mihi das victum & vestitum, in annum integrum tibi operam meam addico.

Chem kdau geimi? cui rei nunc vacas, in quod negotium incumbis, quid tractas, curas, meditaris, agis?

Chem kdau nacũmairi v. nacmairi, quodnam opus proxime absolvis.

Entun ta ni kdau, pensum meum peregi, absolvi, confeci.

Mari antũ entuan, post deciduum pensum meum absolvero, v. petam, suscipiam, admittam, spondebo decem dierum pensum.

Rupan v. rupal kdau, peracti labores v. labore peracto. NB. Indi Chilenfes habent, portantque secum funiculum in quo annotant dies laboris peracti: nam singulis diebus laboriosis seu quibus operantur, post solis occasum innectunt suo funiculo, qui idcirco *pron*, nodus vocatur, nodum. 813.

Cachal moi vachi mamll, huic ligno scindendo, securi opus est.

Maichũhuetuquebin vachi tihue, ascia hanc laurum formo.

Chem mo v. chem egu rputubimi vachi mamll? *cachal mo v. egu: maichũhue mo v.*

egu? quo instrumento formasti lignum hoc?
securi, ascia.

Catahuebin ta ni panilhue, meum ferrum
in scalprum converti, transformavi.

Cataquilmi vachi cùti, 399. noli scalpro,
terebrâ lædere myrtum istam.

Cùulbimn ta mn rþun, prosequimini li-
gna hæc componere v. in his lignis recte
formandis.

Cupaleleimi vau meu ta mi mlepraia v.
ta mi mlepraal mo, num te conduxì, ut hic
desideres? ad quid venisti, an ut manum
sub axilla, sub veste aut in sinu haberes; ut
stes otiosus?

*Pepi cupalaia*m, non possunt venire, ad-
esse illis non licet.

*ni cupaia*m *nillipùgevali*, v. *nillipun moi*
*ta ni cupaia*l, non venit nisi rogatus: sem-
per est rogandus.

Pepi amoam, ire licet.

Chem mo mlgequei tva? ex qua materia
hoc conficitur?

Chem mo tipai, *chuchi ni tipamom*, unde
est ortum.

Mamll mo mlquebin, feci ex ligno.

Cura mo mlqueel, factum ex lapide.

Panilhue gei tva, hoc est ex ferro con-
fectum.

Cumpanilhue vemgei tva, hoc cupro non
est ab simile.

Mlei

Mlei rau ta ni huidúam v. dgoll ni mlam v. mlabium v. ta ni mldgollam, habeo lutum ad ollas efformandas.

Tva llechi maupeal, en unde restes contorqueam.

Aldú llei ta ni cafal, non deest, est abunde, unde scindantur tabulæ.

Tva ticaabuel llechi, hinc conficientur lateres.

Tva cùchacan, en lota, lauta omnia.

Maupen, restibus contorquendis occupor.

LLitulnoelchi dgu deumavalai, nunquam cœptum, nunquam finitum: quod caret principio, fine quoque careat necesse est: echinus parturiens malo suo cunctatur.

Ralli deumaimi cafcaman genolu v. cafcaman no cimi, catinum perfecisti, quamvis non sis artifex.

Deulai, deumagelai, huechuntugelai; an-caknopei, est opus imperfectum, deest dimidia pars.

ni vemabiel mo v. ni vemabium quine an-tùnmaiai, antequam id faciat, nectet diei moras.

Vamaimi, vemaimi, sic facies.

Marichi vei pile, vmlaiabin, licet jubeat sexcenties, non faciam.

Lemlaiabimi vachi mamll, esne huic ligno attollendo, sustinendo?

Lemlaian em, non sum.

gelai, pepilan, non, non possum, absque piaculo præstare nequirem.

Ovifa caman huenevoe llechi, Opilio est persæpe non pastor, sed fur & lupus.

Huera mlqueel, male, pessime factum: perperam instituisti hoc; aliam rationem in eas oportet.

Cúme pepilimi mai, eleganter factum; sane multum doctus es; calles artem tuam, plurimum in ea profecisti.

Cúme pepilelchi dgu ùchavalai, res elegantissimi opere atque affabre facta cito venit; de emptore non dubitet.

Opun pirina, frenum cui nihil deest, abest.

570. Artes liberales.

Medicus, *ampin caman*. 534. Notarius, *Chillcan caman*; *Chillcaknovoe*. Poeta sciens carmina condere, facere, fundere, versus scribere, conscribere; carminibus aliquid pangere, celebrare, componere, persequi, exprimere, facere cantinculas, *gen pin*.

Auctor, inventor, rei machinator & architectus sum, *vutaln: vutalbin* Divinus, vates, Hariolus, Auspex, augur, auctor, principium, inventor rei novæ, *llihua* Idiomma, patrius sermo, vernacula lingua, *dugu*. Lingua Hispana v. Hispanica, *Huincaugu*. Lingua Chilena v. Chilenfis, *Chilidugu*. Aliarum nationum, *Muru Huincaugu*.

571. Cantio, versus, carmen, cantiuncula, cantinela, *úl. 650.* Cano, canto, modulor, *úln, úlcan, úlcatun, pramn, pramúln, pramúlcan.* Laudo, collaudo: aliquem a genere, a virtutis studio, a litteris commendare: omnes illum maxime commendant, laudibus ornant, afficiunt, cumulant, efferrunt, extollunt, in cælum ferunt: maximam illi laudem omnes tribuunt, impertiuntur, deferunt: celebratur ab omnibus; summas in illum laudes congerunt; est de illius laudibus fama consentiens, *úlmeyen, cùme úl-meyen.* Obtrector: detrahere absentibus; alicui v. de ejus fama detrahere: multi de te rumores vagantur, dissipantur; male apud plures audis, est in circulis de te obtrectatorum sermo liberior; in multorum sermonem, vituperationemque venisti, incidisti; multi te in invidiam vocant, *huera úlmeyen.* Liber, codex, charta, papyrus, epistola, litteræ. item ferrum, quo nota pecudi inuritur; vel stigma fugitivo inscribitur, aut servus notis threiciis insignitur, *Chillca.* Atramentum, calamus, &c. *chillcahue.* Liber precum, Breviarium, Rosarium, *amomarihue, amomariqueum.* Scribo, conscribo, exaro; notis literarum scribere, notis in scribendo uti, *chillcan, chillcaln.* Lego, studeo: litteris operam dare, navare; studio vacare, libris incumbere, *chillcatun.*

Tabellarius, nuncius, curfor, *acutulchillca-voe*. Atramentum charta bibit; atramento papyrus permadescit, charta aut papyrus bibula, *rumetipan..* Delineo; lineas ducere: pingo, depingo, velim mihi imaginem eximio artificio, egregio opere depingas, politissime exprimas, optimis coloribus illustres, singulari arte perpolias, perficias, *huirin*. Significare, *piquen*. Peritus, expertus, armorum & equitandi peritissimus, certo ictu destinata figere solitus, *quimlu*. Elegantissime loquitur, emendate, venuste; splendidam quandam & minime veteratoriam dicendi rationem habet; elucet in eo nativa & incorrupta sermonis puritas & integritas, *ritodugun*. Fingere, cominisci: ex se araneus texit telam, ipse mendacium astringit, e cerebro fingit, *llihuan*, *llihuatun*. Carmina facere, fundere, pungere, condere, scribere, cantiunculas componere, *entuùln*, *entuùlùn*.

572. Doceo, edoceo, erudio, instruo, instituo: praecepta dare, documenta tradere: Christianæ fidei rudimenta tradere, fidei mysteria rudibus exponere, pro eorum captu explicare, pueros liberaliter educare, urbanis moribus instruere, erudire, ad humanitatem informare, *gnen*, *gneln*. Declaro, explico, expono, explano, aperio, explico,

primo, edissero, interpretor: loco obscuro ac difficili lucem afferre, adhibere; sententiarum flosculos ex optimis auctoribus carpere, colligere, decerpere, ex divite scientiarum & eruditionis penu subsidium juventuti depromere, parare, comparare, *entuln*, *entudugun*. Ostendo, demonstro, *pegeln*. Disco edisco: quidquid scientiæ, cognitionis, doctrinæ, intelligentiæ consecutus sum; a te didici, percepi, suscepi, sumpsi, arripui, ex te hausi; tibi acceptum refero: tu mihi ad rerum scientiam & cognitionem præluxisti, viam aperuisti, ostendisti, facem prætulisti: te duce ac magistro ad multarum rerum cognitionem perveni; ad rerum scientiam eruditus, instructus, informatus, expolitus sum, *gneitun*.

573. Exempla. *Cûme dgu ica cûme gneitubilu*, hueraque *dgu gneituquibilmi em*, ut melior fias, non autem dediscenda addiscito.

Quimmequen DIOS ni dgu, eo ad ludum litterarium, ut fidei rudimenta addiscens bonis insuper moribus excolar.

Acun ta ni quimam v. quimalu, venio exploraturus, examinaturus; ut sciam, resciam, audiam, videam.

Quimlai rume, nihil scit omnino, est prorsus ignarus, inscius, imperitus.

Quimlcagepaquen, venio docendus.

Quimlcagemequen, eo ut docear.

Acun ta ni qulmlgeam v. quimlgealu, venio ut erudiar, instruar.

Quimlelen amomarin mandamientos piel v. pigelu, doce me orationem, quam Decalogum vocant.

Quimlnuan, docere nebulones, nequam, vafros, nequitiam, &c.

nuaquimln, docere nequiter, &c.

Amoge huera hueni, uia ula conigeimi, quimlcamoabuin, apage te puer inquires, vix heri natus hodie nos doceas.

Inche ni quimlal eimi, tu es docendus a me, tu meus in arte novitius; in re autem litteraria discipulus ac Tyro esse possis.

Aldùn quine nemel mo, quam multa quam paucis!

Pegelbige, ostende sis; sine, videam.

Iod aiubun ta ni umautuabuel, ta ni chillcatuabuel mo, magis dormire juvat, quam legere: somnus me a libris ad lectum invitat.

Vill antù renmai ta ni chillcatun, toto die perseverat in Musæo.

Chillcatuli v. deuma chillcatuli umautumen, post studium eo cubitum.

Urcutun chillcatun mo, totus in eo sum, ut animum doctrina excolam, ad litterarum studia me totum refero, omne meum tempus in litteris consumitur: librum de manibus nunquam depono, die nocteque in
mani-

manibus habeo; hoc mihi negotium est, hoc otium, hoc labor, hoc quies.

*Inei chillcatulai rume, inche mai chillcatu-
quen*, præter me nemo alius litteris vacat, studiis incumbit, navat operam.

Aldùn tepelquei quine cùme chillca, litterarum studium est quoddam quasi animi pabulum, bonarum artium studiis animus suavissime pascitur, recreatur, inest animis nostris magnus quidam sciendi innatus amor.

Aiùlan ta mi chillcatuhueael v. aiùhuelan ta mi chillcatual, nolo ut studiorum spatium v. curriculum diutius percurras.

Munape ta mi chillcatun, velim tibi in studiis parcas; modum tibi in litteris addiscendis adhibeas, statuas, præscribas, velim tibi sit studiorum modus; ne nimium diu in litterarum studiis incumbas: adige equum ad metam.

*Eimi mi chillcatuum v. chillcatuel mo, ca-
que che pipigequei*, quando tu studes, alii confabulantur, garriunt, sermones miscent, sermonem per otium cum aliis habent, colloquuntur, strepitum ac tumultum excitant.

Cupa chillcatutuan em! ad studia redire, me referre vehementer cupio; pristina studia revocare, intermissa repetere juvat: scholas iterum frequentare, ad scholam ventitare, frequens venire, mihi in animo est.

ni chillcaum v. chillcaam v. chillcaal mo

mlmlai ta ni cwù, inter scribendum mihi manus contremittit.

Acui acutulchillcavoe, cursor, nuncius, tabellarius venit.

Chillcavalpaeneu, litteras ad me misit sale & facetiis conditas, salibus asperfas; urbanitate ac jocos suavissimas, festivas & suavitatis plenas litteras ad me dedit.

Huerquen ni vla aldùn matuluquen vachi chillca mo, quod nuncius nimium properet; ne nuncium urgentem detineam diutius, hæc ad te properans scribo: raptim, in magnis temporis angustiis, hoc ad te litterarum exaro.

Tva chillcaquibilmi, non est id epistolæ committendum, cave id epistolæ committas.

Aldùn tûyúeneu ta mi chillca, magna ex tuis litteris voluptate affectus sum; jucundissimæ mihi fuerunt tuæ litteræ, magnæ mihi voluptati fuerunt, magno ex tuis litteris gaudio perfusus sum, magnopere tuis litteris lætatus fui, magna me lætitia tuæ litteræ affecerunt, magna me voluptate perfuderunt.

Chaichei ugellen mi chillca, jam diu a te litteras expecto: in summa sum expectatione litterarum tuarum; jam diu litteras tuas requiro; abs te tam diu nihil litterarum? tam longum, tam diuturnum tuarum litterarum silentium ferre non possum: in maximo sum
tua-

tuarum litterarum desiderio.

Chillcavalpaeneu ta ni chao, mihi a parente litteræ redditæ, allatæ sunt : a parente litteras habeo, accepi, recepi.

Mi chillca gelabui tipantu, antù no rume, in tuis litteris dies non erat adscriptus; quo die epistolam scripseris non addidisti, non subscripisti epistolæ diem.

Chem piquei? quid ait, quid significat?

Maldulelen vachi chillca, lege, perlege mihi hanc epistolam: quæ acerba sunt ad experiendum, sunt ad legendum jucunda.

Chillcatuvali vachi huirin, *chillcatuvalchi huirin tva*, quam scita manus; characteres quam pulchri.

Eimi iodbimi Pedro chillcatun mo, in litteris Petrus tibi cedat oportet, tibi primas concedat, tribuat, deferat; priores partes tribuat necesse est.

Inei rume Pedro Pablo equ quimChili duguquelai, neuter nec Petrus nec Paulus callet linguam Indo-Chilensem.

Ramtuge mlele chei acutulchillcavoe, cognosce, exquire an tabellarius advenerit.

Iodcúmei cúme quimquen, *aldún nien mo*, sapere præstat, quam multa possidere; nihil divitiæ ad sapientiam.

Aldù chillcatuimi, *huelu mi peni iod chillcatuquei*, tu litteris diligenter, studiose,
stre-

strenue, naviter, accurate, impigre incumbis; at frater tuus diligentia, sedulitate, vigilantia, industria, solertia multo majore.

ni llitun, ni deun uûau DIOS ni vla, a Jove principium cum Jove finis erit.

574. NB. Recolat nunc benevolus Lector dicta N. 300. jamque hujus linguæ aliquantulum peritus, facili negotio alia quam plurima vocabula proprio Marte acquireret præsertim si bene memoriæ inculcet, quæ habentur sequentibus numeris: 12. 84. 85. 87. 86. 89. 91. 92. 94. 191. 287.

Singula autem Vocabula, quæ in hoc libro reperiuntur veluti thesaurum & totidem Antiquitatis monumenta contempleris velim: quam autem id jure merito; Nota Antiquitatem esse duplicem: Antiquitas Temporis altera, altera loci antiquitas. Tempore sunt antiqua, inter quæ intercedit longum temporis intervallum: sunt loco antiqua, inter quæ interjacet ingens maris ac terræ tractus: illud est antiquum Tempore, quod multo tempore perduravit; & loco est antiquum quod ingentia marium ac terrarum spatia peragravit: antiqua tempore metimur longinquitate temporis; & quidnî loco antiqua longinquitate loci: quid autem hac ratione loci antiquitate est
in

in toto terrarum orbe tam antiquum quam Lingua seu Idioma Regni Chilenſis in America meridionali remotiſſimi, parum abeſt, quin inter Antipodes.

Audi iter, quod mihi perficiendum fuit, ut hæc tibi vocabula inde afferrem. Cum anno 1746 agerem Miſſionarium Horſtmarienſem in Weſtphalia, India quæ mihi obvenit, quamvis quamcunque multos annos petiſſem, fuit *Chili* in America meridionali. Sum igitur profectus Horſtmaria Monafterio Weſtphaliæ, Colonia Agrippina, Amſtelodamo, ubi moratus dies novem. Ulyſſipone, ubi adveni die 22 Auguſti 1746. atque decem menſes moratus iter ſum profectus decima quarta Maji 1747. *Rio Janeiro* in Braſilia (utar nominibus ordinariis, ut ea in mappis geographicis inveniantur facilius) Huc appulimus 14. Julii die Divi Bonaventuræ; ſolvimus poſtridie S. Thereſiæ 17. Octobris. Inde *Rio de la Plata*, *Buenos Ayres*, veni pridie S. Martini urbis Patroni, atque ſecunda Februarii Feſto Purificationis quatuor vota profeſſus abii die nona ejusdem menſis, atque quadringenta & unius diei itinere *Por las Pampas* perveni *Mendozam*, ubi relictis curribus, mulis ſuperavimus Montes *Andes* altiſſimos: *la Cordillera*; quibus feliciter ſuperatis, perveni

ni una cum sociis Jacobopolim Regni Chilensis Metropolim, quatuordecim dierum mora ac perdifficili itinere. Inde perrexi Pencopolim seu ad urbem Conceptionis, ubi est Cathedralis ac proprius Episcopus, uti Jacobopoli: tandem perveni ad gradum Latitudinis Australis trigesimum nonum, & peragratis ibidem viginti annorum & aliquod mensium intervallo aliquoties mille leucis; anno 1768 in primis vespers Divi Petri Apostolorum Principis perlatus sum *Liamam Peruviae* Metropolim, ubi adveni 13. Julii pridie S. Bonaventurae, discessi die S. Patriarchae nostro Ignatio sacra mox ubi sonuit hora noctis duodecima, dum medium silentium tenerent omnia, & nox... pridie D. Augustini 28. Augusti appulimus *Panama*, inde postridie S. Caroli Borromaei perreximus *Porto Belo* vecti fluvio *Chagres*, in quo fluvio in loco, qui *Barbacoa* vocatur, naufragium passi; itinere viginti dierum molestissimo pervenimus *Porto Belo Carthagenam*, in utroque unius mensis moram passus; *Havanam*, *Cadix*, Portus S. Mariae, ubi in Conventu *la Victoria* anno & quatuor circiter mensibus persistens, discessi festo S. Rosaliae 4ta Septembris *Genuâ Porto Spazziam*, ubi adveni ultima Septembris die D. Hieronymi 1770.

Inde *Massa Carrara Pisam*, Liburnum,
Flo-

Florentiam, Romam, Lauretum, Anconam, Rimini-um, Imolam, Bononiam, Venetias, Paduam, Veronam, Trientum, Oenipontem, Lanspergiam, Augustam Vind. Dillingam, *Studgärt*, Manhemium, Moguntiam, Confluentiam, Coloniam, Marcodurum, Monasterium Westphaliæ, Geistam, ubi hæc scribebam 15. Septembris 1772. qui modo sum Monasterii Westphaliæ apud Consanguineos Uedinck.

DEUS sit semper nobiscum.

Duc me, nec sine me per me Deus optime duci; Nam duce me pereor, Te Duce salvus ero.

Si mihi Christus adest, mihi fiet aranea murus, si mihi Christus abest mihi murus aranea fiet.

Sic continua doctus experientia, oro iterum atque iterum, etiam atque etiam: Mane nobiscum Domine & Mater Domini.

ERRATA TOMI I.

Nro. 3. p. 5. l. 21. *adde* : At quando ù immediate sequitur u; utrumque u coalescit in u longum E. g. *cuú*, manus, pronuntia *cu* : uti apud Hispanos & Germanos fit in his vocibus *feè*, *Schnee*, quæ sunt monosyllaba, quia *eè* coalescunt.

N. 4. *lege* : Synonyma

N. 23. lin. 8. *lege* : Tvei.

N. 45. lin. 7. *lege* : cahuellu.

N. 48. lin. 4. *lege* : deuma.

N. 53. lin. 2. *lege* : vel.

N. 71. p. 34. lin. 13. *lege* : connoalu, connoam.

N. 75. lin. 10. *lege* : ùt N. 485.

N. 83. p. 39. lin. 3 *lege* : matulcabel mo.

N. 117. p. 53. lin. 6. *lege* : mu ca.

N. 198. p. 89. lin. 11. *lege* : racùduamn.

N. 342. p. 200. lin. 7 *lege* : langueo.

N. 532. p. 439. lin. 2. *lege* : mtmvaln.